

СЕКЦИЯ ПО ЕТНОЛИНГВИСТИКА

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките

Теодора Пламенова Кръстева

**УСТОЙЧИВИ СРАВНЕНИЯ В БЪЛГАРСКИЯ И РУСКИЯ ЕЗИК –
ЛИНГВИСТИЧНИ И ЛИНГВОКУЛТУРНИ АСПЕКТИ**

Дисертационен труд за присъждане

на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

Професионално направление: 2.1. Филология.

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: доц. д-р Палмира Легурска

СОФИЯ

2022

Съдържание:

Увод.....	6
Обект, предмет, цели, задачи, подходи, актуалност на изследването	7
Източници на материала:.....	10
Глава 1. Лингвокултурология.....	15
1. 1. Лингвокултурологията като наука.....	15
1.2. Основни понятия в лингвокултурологията	19
Глава 2. Устойчивите сравнения в езиковедската литература.....	25
2. 1. Устойчивите сравнения – същност на явлениято.....	25
2.2. Семантика на устойчивите сравнения	31
2.3. Фразеологизация на устойчивите сравнения.....	33
2.4. Мотивираност на устойчивите сравнения	34
2.5. Оценъчност на устойчивите сравнения	34
2.6. Структура на устойчивите сравнения:.....	35
2.7. Вариативност при устойчивите сравнения.....	38
2.8. Многозначност при устойчивите сравнения	39
2.9. Семантични отношения при устойчивите сравнения – синонимия и антонимия	41
2.10. Класификация на устойчивите сравнения	43
2.10.1. Устойчиви сравнения според модула на сравнение	43
2.10.2. Устойчиви сравнения според лексикалното значение на съществителното име от сравняваната част.....	44
2.11. Съпоставителни изследвания:.....	46
2.11.1. Съпоставителни изследвания на устойчивите сравнения на П. Легурска	46
2.11.2. Р. Холанди – Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски (2008)	49

2.11.3. Други съпоставителни изследвания.....	51
2.11.4. Критерии за устойчивост при устойчивите съчетания – според Ж. Кръстева–Тончева ...	54
2.12. Отразяване на устойчивите сравнения в речниците.....	57
ГЛАВА 3: Изследване на устойчивите сравнения според модула на сравнение	58
3.1. Подбор на езиковия материал в изследването.....	61
3.1.1. Адекватни устойчиви сравнения	62
3.1.2. Глаголни УС	64
3.1.3. Признакова характеристика на образи	66
3.2. Изследване на адекватни устойчиви сравнения.....	67
3.2.1. Физически свойства – външен вид:	67
3.2.1.1. ‘Дебелина’ – ‘слабост, стройност’	67
3.2.1.2. Височина/размер: <i>висок – нисък / едър – малък</i>	73
3.2.1.3. УС с модул на сравнението – название на цвят.....	79
3.2.1.4. Еталоните за красота и грозота в УС	93
3.2.2.1. Физически свойства (динамика) – <i>бърз / бавен</i>	103
3.2.3. Интелектуални свойства	108
3.2.3.1.1. ‘Глупост’	108
3.2.3.1.2. ‘Интелигентност’	112
3.2.3. Морално-характерологични свойства.....	115
3.2.3.1. <i>Зъл</i>	115
3.2.3.2. <i>Избухлив</i>	117
3.2.3.3. <i>Добър/кротък</i>	118
3.2.3.4. <i>Невинен</i>	120
3.2.3.5. <i>Волен, свободен</i>	122
3.2.4. Социално-комуникативни свойства.....	122

3.2.4.1. <i>Срамежлив</i>	122
3.2.4.2. <i>Страхлив</i>	124
3.2.4.3. <i>Ревнив</i>	126
3.2.4.4. Пиянството в УС в българския и руския език – <i>пиян, трезвен</i>	127
3.3. Глаголни УС:.....	138
3.3.1. Екзистенциални характеристики – <i>живея като</i>	138
3.3.2. Глаголи, които изразяват действия:.....	144
3.3.2.1. <i>Хранене - ям като</i>	144
3.3.2.2. <i>Работа – работя като</i>	146
3.3.3 Глаголи, които изразяват състояния	149
3.3.3.1. <i>Лежа като</i>	149
3.3.3.2. <i>Сън – спя като</i>	151
3.3.4. Глаголи за речева дейност: <i>говоря – мълча</i>	152
3.3.4.1. Речева дейност – <i>говоря като</i>	152
3.3.4.2. <i>Мълчание – мълча като</i>	156
3.3.5. Характеристика на погледа – <i>гледам като</i>	158
3.3.6. Глаголи за движение: <i>вървя, ходя като</i> / статично положение – <i>стоя (седя) като</i>	163
3.3.6.1. Устойчиви сравнения с модули - глаголи за движение – <i>вървя, ходя</i>	164
3.3.6.2. Статично положение – <i>стоя (седя) като</i>	171
3.3.7. Глаголи, които изразяват емоции – <i>обичам/мразя, чувствам се</i>	174
3.3.7.1. Негативни чувства – <i>омраза (мразя като)</i>	175
3.3.7.2. Позитивни чувства – <i>обич (обичам като)</i>	176
3.3.7.3. <i>Чувствам се като</i>	178
3.3.7.4. <i>Надувам се като</i>	180
Глава 4. Изследване на устойчивите сравнения според сравнителната дума	183

4.1. Названия на етноси в УС	183
4.2. Образът на кучето в устойчивите сравнения.....	194
4.3. Образите на лъва и орела в УС	203
Заклучение	211
Изводи:	211
Научни приноси да настоящата дисертация:	216
Литература:.....	218
Източници на материала:.....	232
Съкращения:.....	233
Приложение (Азбучен показалец):	235
1. Устойчиви сравнения в българския език:	235
2. Устойчиви сравнения в руския език:.....	285

Увод

За съвременната лингвистична наука е характерен антропоцентризмът. Вниманието на изследователите е насочено не толкова към конкретния обект на изследване с неговите структурни особености и граници, колкото към това, как той бива възприеман от човека като носител на определен език, култура и ценности. Интересът към културата и светоусещането на другите става все по-актуален в непрекъснато променящия се свят на постоянно движение и глобализация, когато все по-остро стои въпросът за националната идентичност – това, което ни обединява и различава от другите.

Този въпрос би могъл да бъде разглеждан през призмата на езика и културата. Различните тънкости и нюанси на културата на даден народ намират отражение в неговия език. Науката, която изучава взаимодействието между културата и езика в синхрония, проявите на културата, отразени и закрепени в езика, се нарича лингвокултурология.

Устойчивите сравнения представляват интересен обект за разкриване на светоусещането и езиковата картина на света на различните народи. Човек опознава себе си, света и другите в него, изгражда си представи за заобикалящата го действителност, сравнявайки непознатото с познатите му предмети и категории. По този начин той формира ценностните си ориентири, представите си за добро и зло, красиво и грозно, правилно и грешно. Според А. А. Потебня „самият процес на познание е процес на сравнение“ (Потебня 1997: 76, цит. по Лебедева 2015: 4). С. Н. Виноградов пише, че познаването на нещата започва, когато се опитваме да сравним това, което възприемаме чувствено. „Сравнението е тип логически метод, с който се установява приликата и разликата между предмети и явления от обективния свят“ (Виноградов 1954: 13). Съпоставката на сравнения в два и повече езика е перспективно направление, тъй като по този начин биха могли по-ясно да се очертаят не само семантичните доминанти на една култура, но и приликите и разликите между различните езици и култури. Според В. Г. Гак сравняването е основен (може би даже единствен) метод за изучаване на езика. Именно изучаването на езиците в съпоставителен план “позволява по-добре да бъдат определени особеностите на всеки от съпоставяните езици, които могат да не бъдат забелязани от изследователя при „вътрешното“ изучаване на езика“ (Гак 1989: 9).

Обект, предмет, цели, задачи, подходи, актуалност на изследването

Обект на разработвания дисертационен труд са устойчивите сравнения като средство за изразяване на духовната култура на съответните етноси в два родствени езика – българския и руския. За устойчиви сравнения (по-нататък в текста УС) се приемат сравнения, съхранени в съзнанието на двата народа, възпроизводими като езикови единици в готов вид, обикновено вече регистрирани в писмени източници, със следната структура: **модул на сравнението (признак) + сравнителен предлог (в българския език като, в руския – как) + сравнителна дума (образ).**

В настоящия труд терминът устойчиви сравнения се използва за назоваване на езиковото явление, при което се приема тезата за различна степен на устойчивост при различните УС. Освен регистрираните в речниците УС, което задължително се посочва, в работата се разглеждат и ексцерпирани от текстове единици. Това се прави с цел – илюстрация на съвременното състояние на категорията в българския и руския език и разколебаването на клишето чрез включването на единици с все още неутвърден статут. Изхождаме от предварителната теза, изградена на базата на наблюдения върху речников и корпусен материал, че въпреки рушенето на клишето чрез включване на нови единици, които съдържат в състава си нови образи, често могат да бъдат забелязани определени тенденции, тематични полета от сравнителни думи, които с времето се запълват с нови примери. Част от тях с времето също биха могли да станат устойчиви. Именно това става обект на особен интерес в изследването. Проследяването на подобни процеси в бъдеще би могло да допринесе за изучаване на процеса на фразеологизация при подобни единици.

Предмет на изследването е съпоставката на УС в лингвистичен и лингвокултурологичен аспект в два родствени езика като българския и руския, извеждане на специфични характеристики в значението и функционирането им.

Цел на изследването е да се изведат семантичните доминанти върху езиков материал от УС като илюстрация на възможността за изучаване на културата (в случая

етническите стереотипи) върху материал от българския и руския език, т.е. чрез лингвистични понятия и методи.

Задачи на изследването:

1. Преглед и анализ на изследванията върху УС в българския и руския език – исторически и лингвистичен анализ;

2. Екскерпиране на УС на базата на изследователски корпус. Съставяне на еквиваленти двойки и отбелязване на случаи на безеквивалентност – липса на съответствия;

3. Извеждане на семантични доминанти в УС въз основа на направения анализ;

4. Илюстрация на съвременното състояние и функционирането на категорията на УС в двата езика чрез включване на единици, които отсъстват в речниците, но очертават тенденции и потенциални възможности за развитието на тематични групи с УС.

5. Прилагане на различни типове перспективни съпоставителни изследвания, базирани върху материал от УС: 5.1. Извеждане на еталони за различни признаци на базата на УС. 5.2 Разглеждане на характеристиките на културно значими образи като пример на възможностите за изследването им върху материал от УС.

6. Съпоставка на фрагменти от езиковата картина върху материал от УС.

7. Извеждане на общи закономерности във функционирането на категорията.

8. Отбелязване на трудности, възникнали в хода на изследването. Предлагане на решения.

Подходи: Настоящият труд представлява двуезично съпоставително изследване на устойчивите сравнения в синхронен план. То е построено на базата на смесване на различни езикови подходи, като например, семасиологичния и ономасиологичния като опит за демонстрация на възможностите, които предлага дадената единица за изследване на езиковата картина на света. Придържаме се към тезата за използването и смесването на двата подхода като еднакво важни в съпоставителните изследвания (Гак 1989: 9). Широко

застъпен е и описателният подход с елементи на анализ. Извършва се компонентен анализ по отношение на семантиката както на модула, така и на сравнителната дума.

В по-голямата част от изследването водещ е семасиологичният подход. Той извежда на преден план речевата дейност на слушателя, въз основа на която в съзнанието му се формира езиковата система (Даниленко 1988). Така въз основа на ексцерпирания материал се реконструират съответните значения. По този начин е построена класификацията на УС, използвана в изследването. В други части от изследването е приложен ономасиологичният подход, при който изхождаме от смисъла и се търсят неговите конкретни реализации и извеждат семантичните характеристики на определени образи. Според О. Н. Колчина именно ономасиологичният подход помага за правилното тълкуване на семантиката на словесните образи и за изясняването на своеобразието на езиковата личност на различни равнища” (Колчина 2010: 335).

Изследването има съпоставителен характер. Съответните признаци, залегнали в основата на сравнението (модули), или образи, са разгледани в българския език в съпоставка с родствен език като руския, на чиито фон по-ярко проличават приликите и разликите в световъзприятието на двата народа. Търси се както общото между тях, така и разликите. Анализира се възможната мотивировка на използването на един или друг образ, съвпадението или липсата му в някой от езиците.

Използва се терминологичният апарат на лингвистиката. Данните се подлагат на лингвокуртурологичен анализ. Разглеждат се и данни от други изследвания (асоциации, прототипи, образни метафори, дефиниции от речниковите статии и т.н.), които носят информация за степента на устойчивост и стереотипизацията на използваните в УС образи като културен феномен. Осъществява се своеобразен концептуално-идеографски анализ (Телия 1996: 253) на тематични полета като етнос, цвят, както и опит за концептуален анализ на определени образи.

Актуалност на проблематиката: Устойчивите сравнения са перспективно поле за разработка в духа на антропоцентричната насоченост в науката през последните десетилетия. Това се потвърждава и от засиления интерес към тях през последните десетилетия, когато наред със съставянето на специализирани речници на УС (в един, два

и дори в повече езици), и изследвания в рамките на един език, се появяват и редица съпоставителни трудове. Част от тях са представени в настоящия труд.

Въз основа на разгледания материал биха могли да бъдат изведени и съпоставени различни доминантни културни аспекти в българския и руския език. Изучаването на УС в съпоставителен аспект е полезно не само в практически план – за целите на превода, специализираната и двуезичната лексикография и чуждоезиковото обучение, но и е своеобразен ключ към българската и руската езикова картина на света, техните доминанти, прилики и разлики. Разкриването на езиковата картина на света на различните народи, техните същностни и културни характеристики, регистрирани в езика, става все по-актуален проблем в светлината на глобализацията и активните миграционни процеси през ХХІ век.

Езикът се разглежда като пазител и средство за съхраняване и предаване на културата и ценностите на народите. Изследването на подобни значими от лингвокултурологична гледна точка единици в съпоставителен план помага да разберем както другите, така и да намерим път към себе си, да изучим, съхраним и предадем на идните поколения собственото си езиково и културно богатство. В този смисъл подобен тип изследвания са особено полезни от аксиологична гледна точка.

Източници на материала:

Важна тема при всяко изследване са източниците на материал. Изборът на източници до голяма степен зависи от конкретните цели на изследването.

Изследванията на устойчивите сравнения могат да имат различни източници на материал, което би могло да влияе и върху резултатите и направените изводи. Те могат да бъдат изградени на базата на лексикографски източници, регистрирането в които може да се разглежда като потвърждение на устойчивия им характер (поне към момента на излизането на съответните речници, защото дори когато говорим за устойчивост, не бива да забравяме за нейния относителен и градуален характер и живите, динамични процеси в езика). Такива източници се използват при повечето трудове, което до голяма степен сменя

въпроса за статута на използвания материал, но не позволява преки наблюдения върху съвременното състояние и развитието на категорията.

Друг тип източници, в които може да бъде наблюдавана конкретната реализация на категорията УС, са различни по вид *текстове* – художествена литература, публицистика, преса и др. Текстовете от периодичния печат са използвани в изследването на „образните сравнения“ на Б. Янев (Янев 2013). Изследваният материал е ексцерпиран на базата на количествен показател. Въпреки позоваването на честотността на употреба, именно такъв тип източници би могъл достатъчно пълно да покаже динамиката на явлението УС, появата на нови или неочаквани образи в структурата им. УС са разглеждани и в други типове текст като благословиите (Крумова-Цветкова 2011), спортна публицистика (Стоянова 2017b), в староруски текстове (Богрова 2011) и др.

Като източник се използват и анкети сред респонденти. На базата на такива е изградено изследването на УС сред руски и белоруски студенти на В. А. Маслова. Тук също фактор е и честотността, а изследването акцентира върху актуалното състояние на езиковото явление. Подобен тип изследвания обаче неизбежно насочва към въпроса доколко представителна би могла да бъде подобна извадка, свързан с принципите на построяване и различни характеристики на респондентите като възраст, национална и етническа принадлежност, различни културни наславания, които според мен също биха могли да окажат определено влияние върху резултатите. “Асоциативният експеримент“ (определение на авторката) е проведен сред “149 студенти във Витебския университет от руската катедра на филологическия факултет и 100 студенти на беларуската катедра (явно на същия факултет в същия университет) на възраст от 19 до 22 години, представители от двата пола“ (Маслова 2001: 153). Макар да признавам за изключително интересно подобно изследване, не мога да не си задам въпроса носители на кой език са двете целеви групи от университета в беларуския град Витебск, дали няма още по-засилени културни влияния и междуезикова интерференция между двата близки славянски народа и дали различните възрастови категории не биха показали различни резултати.

Нашето изследване е построено върху материал, ексцерпиран от два различни по характер типа източници¹:

– Традиционни източници – лексикографски трудове (речници) в двата езика, представящи възможно най-пълно дадената категория:

За българския език това са:

Анкова-Ничева 1993: Анкова-Ничева, К. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 1993.

Кювлиева-Мишайкова 1986: Кювлиева-Мишайкова, В. *Устойчивите сравнения в българския език*. София: Изд. на БАН.

Ничева и др. 1974-1975: *Фразеологичен речник на българския език*. Том 1-2 К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. София: Издателство на Българската академия на науките, 1974-1975.

Речник на българския език. (<http://ibl.bas.bg/rbe/>) - използван е електронният вариант на вече публикувания речник.

Холанди 2008: Холанди, Р. *Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски*. Благоевград: Университетско изд. „Неофит Рилски“, 472 с.

За руския език:

Белянин 1994: Белянин, В. П., Бутенко, И. А. *Живая речь. Словарь разговорных выражений*. – М.: ПАИМС. 1994. <<https://rus-livespeak.slovaronline.com/>>

Лебедева 2015: Лебедева, Л. А. *Устойчивые сравнения русского языка. Тематический словарь*. Москва: Изд. „Флинта“, „Наука“.

Мокиенко, Никитина 2008: Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. *Большой словарь русских народных сравнений*, М.: ОЛМА Медиа Групп.

---

¹ В текста източниците са посочени към конкретните сравнения във вид на съкращения, посочени в края на текста.

Оголцев 2001: Огольцев, В. М. *Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимо-антонимический)*. Москва.

Традиционните източници (речниците) най-често биват използвани при подобни изследвания. В настоящия труд те се приемат за по-надеждни както за степента на устойчивост на сравненията, така и от гледна точка на семантиката на УС, която не е плод на познанията, интуицията или тълкуването въз основа на контекст от страна на авторката, а е ексцерпирано от речниковите статии. Поради тази причина в азбучния показалец двата типа сравнения са разделени.

– Електронни източници – корпуси на двата езика, в които може да бъде проследена конкретната реализация на УС в текстове:

Български национален корпус. <<http://search.dcl.bas.bg/>>

Руски национален корпус. <<http://www.ruscorpora.ru/>>

Използването на подобен тип електронни източници като Българския национален корпус (БНК) и Руския национален корпус (РНК) е обусловено и от целите на изследването. Те ни дават един различен поглед към системата от УС, като обогатяват категорията с единици, които поради една или друга причина не са представени в речниците (появили се по-късно в езика или с все още неутвърден статут), които обаче понякога ясно очертават определени тематични групи от сравнителни думи и дори ни дават основание да направим обосновано предположение относно мотивировката им и в кои тематични полета бихме могли да очакваме възникването на нови УС. Използването им позволява наблюдението на единици, смятани по-скоро за речеви, плод на индивидуални творчески актове, част от които впоследствие биха могли да преминат в езикови и да бъдат регистрирани в речниците. Включването на езиков материал от езиковите корпуси показва и една ясна тенденция към разколебаване на клишето.

Корпусите се използват и поради някои практически съображения като тяхната достъпност и възможност за проверка на регистрираните явления и проследяване на динамиката. Според Ю. Д. Апресян, именно използването на корпуси с текстове не само съкращава времето за търсене на нужната информация, но и е удобно за „проверка на фактическата обосновка на теоретичните хипотези“ (Апресян 2018: 151). Според него,

„между полярните явления в езика има широка област промеждутъчни явления, което прави прехода от единия полюс към другия почти непрекъснат”, което разбира се, „не отменя ползата от разграничаване на полюсите”. В даденото изследване ще разгледаме включително и някои промеждутъчни явления, на границата между езика и речта.

Добавени са и 2 сайта, където могат да бъдат открити някои жаргонни сравнения с различна степен на устойчивост / оказионалност. Въз основа на подобни единици бихме могли да съдим за мотивацията на единиците, процеса на фразеологизация и възможността за отхвърляне на единиците, кои фактори влияят върху подбора. Това са:

Фразите <<https://frazite.com/>> – на дадения електронен ресурс са представени повече или по-малко познати сравнения.

БГ Жаргон <<https://www.bgjargon.com/>> – този ресурс има силно жаргонен характер, повечето сравнения имат подчертано оказионален и често груб характер, поради което са избрани най-неутралните.

Във всеки един от езиците са разгледани над 500 УС, екцерпирани от лексикографски източници (579 – в българския език и 544 – в руския език), и над 300 сравнения от корпусите (556 от БНК и 332 от РНК). Установено е наличието на 309 еквивалентни двойки.

Глава 1. Лингвокултурология

1. 1. Лингвокултурологията като наука

Традиционно се говори за три научни парадигми в лингвистиката. Първа е сравнително-историческа парадигма, свързана със сравнително-историческия метод, характерна за XIX век. Тя е последвана от системно-структурната парадигма, чието развитие може да се наблюдава и до днес. През последните десетилетия на XX век на смяна на системно-структурната научна парадигма, идва антропологичната. Тя измества интереса от обекта на познание към субекта на това познание, което води до анализ на човека в езика и езика в човека.

Антропологичната парадигма извежда на първо място човека, а езикът се смята за главна негова конструираща характеристика (Маслова 2001: 8). Плод на развитието на тази парадигма в езика е развитието на някои нови науки, сред които и лингвокултурологията. Мнозина учени се опитват да дефинират новата наука. Според В. А. Маслова лингвокултурологията е наука, която изучава езика като феномен на културата, а светогледът намира своето отражение в националните езици, при което езикът изразява националния манталитет. (Маслова 2001: 8); „наука, възникнала на границата между лингвистиката и културологията, която изследва проявите на културата на народа, които са отразени и закрепени в езика“ (Маслова 2001: 28).

В студията си *Тезаурусно моделиране на лингвокултурологичната терминология* Г. Димитрова определя лингвокултурологията като, „представител на интегралните науки на новото време, насочила фокуса на своите изследвания към уникалния съюз на двете най-велики измерения на човешкия дух – езика и културата“ (Димитрова 2008: 20). Това е „млада наука, възникнала в контекста на руското езикознание, насочена към решаването на някои изключително актуални чисто приложни задачи (чуждоезиковото обучение), която съчетава в себе си интердисциплинарни методи на изследване (културологични, етнолингвистични, социологични, чисто лингвистични) и нови подходи при изучаването на езика с привличане на данни на културата, знания за националната специфика на народа, чийто език се използва или изучава.“ Лингвокултурологията е тясно свързана с

друга наука, която разглежда взаимоотношението между език и култура – етнолингвистиката.

В. Н. Телия определя лингвокултурологията като антропоцентрична наука, ориентирана към човешкия, по-точно културния фактор в езика и на езиковия фактор в човека. Тя част е от антропологичната парадигма в науката за човека, чийто център е културата (Телия 1996: 222). Авторката отбелязва, че както културата, така и езикът са форми на съзнанието, които отразяват човешкия мироглед и се намират в диалог помежду си (Телия 1996: 224). В. Н. Телия разглежда лингвокултурологията като дял от етнолингвистиката, посветен на изучаването и описанието на връзката между езика и културата в синхронното им взаимодействие (Телия 1996: 217). Тя отбелязва и някои разлики, като например това, че етнолингвистиката изучава тази връзка предимно въз основа на етнически материал от славянски езици, в ретроспективен план, докато лингвокултурологията изучава живите комуникационни процеси и връзката на използваните езикови изрази с менталитета на народа в синхронен план (Телия 1996: 218).

Според С. Г. Воркачов лингвокултурологията е най-младото разклонение на етнолингвистиката, „най-новото молекулярно съединение в нейните граници, което се отличава от всички със своя атомен състав и валентностни връзки: съотношението между дяловете на лингвистиката и културологията и тяхната йерархия“ (Воркачов 2001: 64).

Терминът **етнолингвистика** възниква дълго преди научното направление в славянското езикознание. Научното направление етнолингвистика или антропологическата лингвистика са свързани с работата на американски учени-етнографи и изучаването на индианските племена. В основата ѝ стои хипотезата за лингвистическата относителност на Сепир-Уорф, според която структурата на езика определя структурата на мисленето, начина за познаване на света и цялата социокултурна дейност на социума. „Ние възприемаме обкръжаващия ни свят, като се ръководим от структурата на своя роден език (Кабакова 1993: 101). Според Е. Сепир езикът може да бъде разглеждан като „символично ръководство за разбиране на културата“, „пътеводител в социалната действителност“. Той е продукт на социалното и културното развитие. Ние разбираме света през призмата на езика, избираме интерпретацията му въз основа на езиковите навици на нашето общество (Сепир 1993: 260-265). Приема се, че това е американска разновидност на

неохумбалтианството. Идеята, че за един и същ фрагмент от реалността може да бъде представен чрез няколко адекватни, но несъвпадащи концептуални схеми е формулирана от В. фон Хумболт началото на 19 век.

Етнолингвистиката в славистиката представлява сравнително нова дисциплина, чиито обект, цели и методи са формулирани от Н. И. Толстой. Съществува широко и тясно разбиране за етнолингвистиката. Според тясното разбиране етнолингвистиката е „дял от езикознанието или по-широко – направление в езикознанието, насочено към съотношението и връзката между език и духовна култура, език и манталитет, език и народно творчество, тяхната взаимна връзка и кореспонденция“ (Толстой 1995: 27). Според широкото разбиране етнолингвистиката е комплексна дисциплина, чийто предмет е планът на съдържание на културата, народната психология и митологията, независимо от средствата и начините за тяхното въплъщение (дума, предмет, обряд, изображение или др.) (Толстой 1995: 39-40). Предмет на изучаване е не само езикът като главен начин за съхраняване на културата, но и други форми и субстанции, в които е отразено колективното съзнание. Обект на етнолингвистиката в широкото разбиране е цялата духовна култура, всички видове, жанрове и форми – вербални (лексика и фразеология, паремиология, фолклорни текстове), акцентуални (обреди), ментални (вярвания) (Толстая 2013: 68-69).

Някои учени се опитват да очертаят разликите между лингвокултурологията и етнолингвистиката. Така според А. Т. Хроноленко лингвокултурологията и етнолингвистиката се съотнасят помежду си като общо към частно. Докато етнолингвистиката изучава проявите механизмите на взаимодействие между езика и културата на конкретен народ и тя винаги е национална (руска, българска, английска, полска и др.), то лингвокултурологията представлява „философия на езика и културата“, а неин предмет са фундаменталните въпроси, механизмите на взаимодействие между езика и културата, взаимното им влияние, а не толкова описанието на конкретни примери. (Хроноленко 2002: 30).

Е. И. Зиновиева сравнява двете науки, като отбелязва, че за разлика от етнолингвистиката, която изучава взаимодействието между езика и културата на конкретен етнос, лингвокултурологията изучава приноса на всички представители на

определена култура в езика, без значение етническата им принадлежност. Поради тази причина авторката смята за неправилно включването на лингвокултурологията в такива науки като когнитивната лингвистика, етнолингвистиката и социолингвистиката и говори за пресичане на науки, които имат общ обект, но различен предмет на изследване (Зиновиева 2016: 16).

В статията си *Проблеми и задачи сопоставительной лингвокультурологии* П. Филкова се опитва да формулира разликата между различните науки, които разглеждат взаимоотношението между език и култура. За разлика от етнолингвистиката, която е насочена към диахронния план и чийто материал се разглежда в историческа ретропектива, при лингвокултурологията взаимодействието между езика и културата се разглежда в синхронен план. Различен е и обектът на изследване. Според П. Филкова вниманието на етнолингвистиката се насочва предимно към материалната култура, бит, нрави и обичаи на етноса като носител на езика и културата. За разлика от нея обект на лингвокултурологията е духовната култура на народа, неговата литература, изкуство, образование, наука, религия (Филкова 2004).

За В. В. Красних лингвокултурологията е непосредствено свързана с изучаването на националната картина на света, езиковото съзнание и особеностите на ментално-лингвалния комплекс (Красних 200 : 12).

Според Е. Стоянова лингвокултурният подход не само дава възможност за опознаване на културата чрез езика, за извличане на културологични значения на базата на езиковите единици, но и допринася за възприемането на езиковите единици като културен факт, фрагмент от културата, който съществува в съзнанието на носителите на езика (Стоянова 2017: 108).

За В. В. Красних лингвокултурологията е непосредствено свързана с изучаването на националната картина на света, езиковото съзнание и особеностите на ментално-лингвалния комплекс (Красних 200 : 12).

1.2. Основни понятия в лингвокултурологията

Всяка наука разполага със своя понятиен апарат. Ще се опитаме да разгледаме някои основни понятия в лингвокултурологията. Такива са езиковата картина на света, концептът и езиковата личност, менталността, манталитетът и др.

Картина на света. Според Ю. Д. Апресян картината на света това е особен вид виждане на света, присъщо на даден език, който е културно значим и го отличава от другите езици. То се отличава от научната картина на света. Картината на света е лингво- и етноспецифична и се проявява в специфичен набор от ключови идеи, своеобразни лайтмотиви, всеки от който се изразява с най-разнообразни езикови средства. Колкото повече средства за изразяването на определена идея има в езика, в сравнение с другите езици, толкова по-значима и етноспецифична е тя (Апресян 2006: 35-36).

Според А. Зализняк езиковата картина на света е исторически изградена в съзнанието на езиковия колектив и отразена в езика съвкупност от представи за света, определен начин за концептуализация на действителността. Тя се различава от научната, поради което се говори за „наивна картина на света“. Смята се, че всеки език рисува тази картина на действителността по свой начин, различен от другите езици (Зализняк).

В. Мичева дефинира картината на света като „ментална репрезентация на всички знания за света, с които разполага човекът като културно детерминиран индивидуален или колективен субект“ (Мичева 2015: 9). И отбелязва важността от определянето на етнокултурната специфика на тази картина на света.

А. Т. Хроленко също подчертава национално специфичния характер на картината на света. Съвкупността от концепти в колективното съзнание на етноса се нарича концептосфера. Националната концептосфера съответно представлява съвкупност от категоризирани, обработени, стандартизирани концепции в съзнанието на народа (Хроленко 2009: 57).

А. Т. Хроленко отбелязва връзката между картината на света и менталността. Според него картината на света се отличава от менталността по степента на своята осъзнатост. Докато картината на света е осъзната представа, то менталността не е

осъзната, но за нея може да се съди именно по картината на света (Хроленко 2009: 55). Картината на света е съставена от концепти.

Концепт. Учените дават различни дефиниции за концепта. В. А. Маслова разбира концепта като ментално националноспецифично образувание и също възприема плана на изразяване като съвкупност от езикови средства (лексикални, фразеологични, паремиологични и др.) (Маслова 2006). С. Г. Воркачов определя културните концепти като ментални същности, в които се отразява „духът на народа“, което и определя тяхната антропоцентричност – насочеността им към духовността, субективността, социалното и „личната сфера“ на носителя на етническото съзнание (Воркачов 2003). Лингвокултурният концепт е семантично образувание с висока степен на абстрактност (Воркачов 2001: 68).

Ю. С. Степанов определя концепта като концентрация на културата („сгусток култури“) в човешкото съзнание, това как културата прониква в менталния свят на човека, начин, по който обикновения човек сам става част от културата и понякога влияе върху нея. Той отбелязва сложната структура на концепта,. В нея влиза всичко, което и в понятието, а също и това, което го прави културен факт – изходната информация (етимологията), историята във вид на основни признаци на съдържанието, съвременната асоциативна и оценъчна натовареност и др. Според него културата представлява съвкупност от концепти и отношенията между тях, свързани в различни по вид редове. (Степанов 1997: 40).

Според Д. С. Лихачов концептите възникват в съзнанието на човека като отклик на езиковия опит като цяло – поетичен, прозаичен, научен, социален, исторически и др. (Лихачов 1999: 152). А концептът е толкова по-богат, колкото по-богат е опитът на човека, който го употребява.

За Г. Г Слишкин формирането на концепта е процес на редуциране на резултатите от опита и знанията за действителността до предела на човешката памет и съотнасянето им с по-рано усвоени културни и ценностни доминанти, отразени в сфери като религията, идеологията, изкуството и други (Слишкин 2000: 10).

Й. Кирилова отбелязва, че „лингвокултурният концепт се характеризира с полиапелируемост – освен чрез ключовата дума (тази, която е неутрална и с най-честа употреба в речта), той „може и трябва“ да се реализира и чрез други единици на езика (деривати на ключовата дума, синоними, фразеологизми, паремии и др.)” (Кирилова 2017: 67). М. Китанова подчертава динамиката и сложността на концепта – „структура, посложна от значението, която съдържа понятийна, ценностна, оценъчна, културно-фонова информация, съдържаща се в лексиката на всеки отделен език, и имащ когнитивна същност. При него се наблюдават двустранни отношения между езика и съзнанието“ (Китанова 2014: 54-55).

Е. Авгинова-Николова, която изследва концепта хляб в езиковата картина в света в български, гръцки и руски език, свързва липсата на общо определение за термина с „неговата многостранна и сложна структура, в която влизат понятия, социокултурни елементи, които не се мислят от носителя на езика, те включват преживявания, асоциации, емоционални оценки, национални образи и конотации, присъщи за определена култура“ (Авгинова 2017: 69).

Друго ключово понятие е **езиковата личност**. За С. Г. Воркачов езиковата личност е човекът като носител на езика, който се разглежда от гледна точка способността му за речева дейност, т.е. комплекс от психофизически свойства на индивида, които му позволяват да произвежда и възприема речевите произведения. Езиковата личност представлява закрепен в лексикалната система базов националнокултурен прототип на носителя на езика, съставен на базата на разбирането му на света, ценностни му приоритети и поведенчески реакции, отразени в речника (Воркачов 2001: 65-66).

Менталност. В. В. Колесов определя менталността като световъзприятие според категориите и формите на родния език, в които се обединяват интелектуални, духовни и волеви качества на националния характер в неговите типични свойства и прояви (Колесов 2006: 11). За В. А. Маслова менталността е невидим минимум на духовното обединение на хората, без който организацията на обществото става невъзможно ниво на общественото съзнание, на което мисълта е неотделима от емоцията, от латентните навици и методи на съзнанието. Тя се актуализира в най-важните културни концепти на езика (Маслова 2001: 49).

Манталитет. Според В. А. Маслова манталитетът е категория, която отразява вътрешната организация и диференциация на менталностите, особеностите на мисленето и душата на народа, а манталитетите представляват психо-лингво-интелекти на различни по мащаб лингвокултурни общности. В научната литература манталитетът се разбира като дълбочинна структура на съзнанието, която зависи от социокултурните, езикови, географски и други фактори (Маслова 2001: 49).

Е. И. Зиновиева дефинира манталитета по следния начин: „В тесен смисъл манталитетът се разбира като устойчив начин на мислене, понятие близко до немския термин *мироглед*. Манталитетът представлява и съвкупност от мнения и идеи, присъщи на един или друг към друга група. В широк смисъл манталитетът представлява съвкупност от идеи, начини на поведение, възприятие и реакции.“ В манталитета се включва, освен определен начин на мислене, начин за възприемане на света, и резултатите от това разбиране - образи и репрезентации, а също така и поведенческата аспект – действията. (Зиновиева 2010: 11)

В Речник на социолингвистичните термини откриваме следното определение за манталитет – „свойствен за даден народ начин на мислене, за който са характерни постоянство и неизменяемост. Този начин на мислене, присъщ за културата или типовете култури, се възприема като естествен, но всъщност остава неизменен под влиянието на различни фактори. Знанието за манталитета на етноса влияе върху определянето на съотношението между емоционално и рационално при вземането на решения, а също така в опозицията *ние-вие, свои-чужди*. Най-голямо значение в ценностната система на манталитет на етноса има националния (етническият) език“ (Словарь социолингвистических терминов 2006).

Еталон. Еталоните са своеобразна мярка на нещата, това, в което се измерва светът. Най-често те се срещат във вид на устойчиви сравнения или словосъчетания, където често изразяват висока степен на признака: *глупав като овца, ям на корем*.

В. А. Маслова дефинира еталона като „същност, която измерва свойствата и качествата на предметите явленията и обектите“. На социалнопсихологическо ниво стереотипът се проявява като нормативни представи за явленията в природата, обществото

и човека, неговите качества и свойства. В скрит вид в еталона се съдържат предписания, които влияят върху оценката и избирателността (Маслова 2001: 44). Еталонът е „характериологически образна подмяна на свойствата на човек или предмет с дадена реалия – персона, естествен обект, вещ, които стават знак за доминиращото в тях свойство от гледна точка на културния и битов опит“ (Телия 1996: 242).

Стереотип. За разлика от еталона, стереотипът е реално съществуващ в света тип, който измерва поведението, дейността и др. Поведенческите стереотипи могат да преминават в ритуали (Маслова 2001: 44). Етнокултурологичните стереотипи представляват обобщена представа за типичните черти, които характеризират даден народ. Стереотипите са част от съдържателната страна на езика и културата и се съотнасят с наивната езикова картина на света. Те винаги са национални, а ако имат аналог в друга култура, то „става дума за квазистереотипи, които винаги имат различни нюанси (Маслова 2001: 108 -110).

Конотацията представлява „понятие от логико-философския дискурс, което изразява отношение между смисъла (конотата) и езиковата единица, която го носи - име или съвкупност от имена“. В езикознанието се възприема допълнително, съпътстващо значение на езиковата единица или категория, което включва семантични и стилистични елементи, устойчиво свързани в съзнанието на носителя на езика (Гуманитарный портал).

Според В. Н. Телия културната конотация е „интерпретация на денотативния или образно мотивирания аспект на значението в категориите на културата“ (Телия 1996: 214). За Ю. Д. Апресян "конотацията е "узаконена в дадения език оценка за обект т действителността, назован с дадената дума“. Това са несъществени признаци, които не влизат в лексикалното значение и не произлизат от него, но са устойчиви за изразяването от думата понятие. Те изразяват определена оценка на предмета или явлението от действителността, приета в дадения езиков колектив (Апресян 1992: 47).

Според В. А. Маслова механизмът на възникването на конотацията е свързан със засилването на отделни аспекти от значението, като често във основа на вътрешната форма на думата се формират стабилни асоциации. Тези асоциации стават мотивират

възникването на конотации, при което прякото значение се възприема в ролята на вътрешна форма по отношение към преносното (Маслова 2001: 56).

Прецедентни феномени. В. В. Красних определя прецедентните феномени като „добре известни на всички представители на национално-лингвокултурната общност, всички членове на общността знаят за тяхното съществуване и имат общ за всички носители на езика, национално детерминиран, минимализиран вариант за възприятието им“ (Красних 2002: 48). Тяхна характерна особеност е актуалността в когнитивен (познавателен и емоционален) план. Авторът говори за вербални и невербални прецедентни феномени, като отделя прецедентни имена, прецедентни изказвания, прецедентни ситуации, прецедентни текстове.

Прецедентното име е индивидуално име, което е свързано с широко известен текст обикновено прецедентен или прецедентна ситуация, сложен знак, чиято употреба насочва не към самия денотат, а към набор от диференциални признаци на прецедентното име. То може да се състои от един или повече елементи, които обозначават едно понятие (Красних 2002: 48). Такива откриваме в сравненията: *мъдър като Соломон, красив като Брад Пит и др.*

Глава 2. Устойчивите сравнения в езиковедската литература

Устойчивите сравнения представляват интерес за широк кръг изследователи. Темата е представена в трудовете на редица учени в различни езици. В българския език явлението е подробно разгледано в монографията на В. Кювлиева-Мишайкова *Устойчивите сравнения в българския език* (Кювлиева 1986), а в руския – от В. М. Оголцев в *Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии* (Оголцев 1978). С оглед на изследването на УС в съпоставка интерес представляват и работите на П. Легурска, която разглежда устойчивите сравнения в българския и руския език като източник на образни метафори, и на Р. Холанди, ориентирани към зооморфизмите във фразеологичните единици. Особено внимание заслужава и съпоставителното изследване на Б. Янев *Образните сравнения с антропоцентричен характер в българския и английския език* (2013), в което авторът говори за „образни сравнения“, като избягва определението устойчиви, смятайки го за твърде спорно. През последните години се появяват и редица съпоставителни трудове в различни двойки езици: Ж. Кръстева – за български и френски, П. Легурска, Р. Стоянова – за български и руски, М. Карталова – български и новогръцки, А. Кочева – български и словенски, Н. Бояджиева – италиански език и др. Появяват се и съпоставителни речници: *Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски* на Р. Холанди (2008), *Русско-беларусский словарь сравнений* на В. М. Мокиенко и Т. В. Володина (2018). Устойчивите сравнения намират приложение и в лингвокултурологични трудове, посветени на изучаването на различни концепти. Настоящото изследване ще допълни изследванията на устойчивите сравнения в различни двойки езици – в нашия случай български и руски, на базата на по-обширен пласт езиков материал от съществуващите вече изследвания.

2. 1. Устойчивите сравнения – същност на явлението

Съществуват различни схващания за това, какво представляват устойчивите сравнения, какви са техният статут и структура.

В българската наука ясно се открояват два различни подхода в разглеждането им, които са свързани с тясното и широкото разбиране на фразеологията. При тесния подход водещ е семантичният критерий, докато широкият отчита не само семантиката, но и формата и функционирането на УС.

Авторката на едно от най-пълните и представителни изследвания на УС в българския език В. Кювлиева-Мишайкова е привърженик на широкия подход във фразеологията. Тя определя УС като „особен вид структурно-семантични единства, изградени въз основа на логическото сравнение“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 5), и напомня, че са познати и под наименованията образни, традиционни, лексикализирани, фразеологични единици или сравнения от общоезиков тип. Централно в теорията ѝ е разбирането за УС като „единно цяло във формално, семантично и функционално отношение“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 8). В. Кювлиева разглежда УС като част от фразеологичната периферия. В този смисъл за фразеологична единица (ФЕ) тя приема „устойчиво и възпроизводимо словосъчетание с цялостно **или частично** преосмислено значение и с образно-експресивен характер“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 8) и отхвърля разбирането на фразеологията в тесен смисъл, според което всички елементи трябва да участват в семантичното преосмисляне. За нея сравняваната част е неделима част от УС, а не просто „задължително словесно обкръжение“ на ФЕ (Молотков 1977: 63–64, цит. по Кювлиева-Мишайкова 1986: 9) или „думи съпроводители“ (Оголцев 1978: 97–98, цит. по Кювлиева-Мишайкова 1986: 9). Въпреки че запазва своето номинативно значение (пряко или преносно), именно първият компонент налага търсенето на подходяща сравнителна дума. В. Кювлиева-Мишайкова го включва в структурата на УС поради “тясното смислово взаимодействие между сравнявано и сравняващо“, без което сравнението става невъзможно, и отбелязва, че изключването на първия компонент води до омонимия, затрудняваща еднозначното тълкуване (Кювлиева-Мишайкова 1986: 12).

Според В. Кювлиева-Мишайкова фразеологичният характер на УС „се потвърждава от следните характеристики: „разделнооформеност, устойчивост (понякога относителна) на лексикалния състав, възпроизводимост в речевата комуникация като готови, цялостни единици и образност, свързана с частично преосмисляне на компонентите и с общоприетата в народното съзнание символика независимо дали мотивацията е ясна,

прозрачна или изградена върху парадокс“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 16). Тя разграничава УС от същинските фразеологични единици, които се характеризират с монолитност и цялостно преосмисляне и са изградени върху метафора, хипербола, метонимия, ирония, оксиморон и др, и от пословици и поговорки, изградени върху сравнения. Именно към тази теория се придържахме в настоящето изследване.

В *Българска фразеология* С. Калдиева-Захариева отбелязва, че при разглеждането на фразеологията в тесен смисъл (К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, К. Чолакова и др.) УС често остават извън обсега на фразеологията или биват включвани в други типове фразеологизми. Различията в схващанията за УС са свързани с това, кои елементи изследователите включват в изграждането на образността, и преосмислянето на значението. Тясното разбиране не позволява включване на компоненти с конкретно значение, които не участват пряко в преосмислянето на значението. По този начин лявата част (признакът на сравнението, наричан от нас по-нататък в изследването модул на сравнението), която най-често остава в своето конкретно значение, се изключва от състава на УС и се разглежда като „задължително съпровождащ елемент“, семантичен проявител на фразеологизираната (дясната) част (Калдиева-Захариева 2013: 41). Така например, значението ‘много гладен’ се реализира с УС *като вълк*, което има задължителен съпровождащ елемент *гладен*. Авторката отчита важността на компаратума – използвания образ като център на сравнението. Той може да се свързва с различни признаци на сравнението, при което УС се характеризира с многозначност.

С. Калдиева-Захариева отделя следните 4 типа УС: 1. УС, при които се съпоставя с качество, природно присъщо на компаратума (*бял като сняг* – ‘много бял’). При тях не се наблюдава семантична трансформация, поради което някои автори (К. Ничева 1987) ги изключват от фразеологичния фонд; 2. УС, при които се съпоставя с неприсъщо по природа за компаратума качество (*прост като фасул*); 3. УС, при които се съпоставя с качество, приписвано на компаратума – абстрактен предмет (*красив като ангел*); 4. Алогични УС, при които се наблюдава цялостно преосмисляне на значението (*бел като египтин* – ‘много черен’). Именно този тип сравнения авторката смята за типични ФЕ.

С. Калдиева-Захариева приема семата ‘много’ в значението на УС за степен на фразеологизация, макар и по-слабо забележима, и намира за задължително разглеждането

им в рамките на структурно-семантичната категория на УС, но не приема, че всички УС са част от фразеологичната периферия (Калдиева-Захариева 2013: 43).

С. Калдиева-Захариева отбелязва, че сравненията с други компаратори (*колкото, като че, като че ли, сякаш*) не се приемат толкова спорно и се признават за фразеологични единици. При тях липсва изразен *tertium comparationis* (сравнителна дума – образ), който да назовава някакво количество или степен. В повечето случаи структурата им се състои от глагол + компаратор от типа: *колкото да плеснеш с ръце* – ‘много бързо, веднага, мигновено’; *сякаш в гората расъл* – ‘много прост, невъзпитан, груб, недоद्याлан’;

Според С. Калдиева-Захариева устойчивите сравнения представляват „ясно оформена самостоятелна структурно-семантична езикова категория“, но в фразеологичен аспект те притежават характеристики, които позволяват да бъдат „своеобразно класифицирани и отнесени под съответната форма към фразеологията, разбираана в тесен смисъл.“ Движението във формата на УС може да промени мястото му вътре във фразеологичната система, дори да го изведе извън нея. (Калдиева-Захариева 2013В: 465).

В своя статия К. Чолакова не използва термина устойчиви сравнения, а говори за „фразеологизми, оформени с начален компонент като“ (Чолакова 2000: 234-241) (напр: *като агне: кротък*). Според авторката подобни единици, независимо дали имат или не ограничена съчетаемост, само външно, по своята формална структура напомнят сравненията. При тях елементът *като* е напълно десемантизиран и граматически формализиран, обезличен и е загубил признака на лексема за сравнението (Чолакова 2020: 236). Тя го определя като формален елемент, като се опира на схващането за фразеологизма като сложна противоречива семантика, при което критикува схващането на В. Кювлиева-Мишайкова.

УС в рамките на руския език са подробно представени в монографията на В. М. Оголцев – *Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии* (1978). Той определя системата на УС в руския език като богата и самобитна и подчертава закрепеността на образите, които се предават от поколение на поколение, като резултат са от вековен подбор и изразяват различни страни от историята и бита на народа, неговата менталност и мироглед. За В. М. Оголцев образът не е само речево явление, но и „факт от езиковата

система“ (Оголцев 1978: 5). Според него изясняването на характеристиките на средствата за изразяване на сравненията е възможно именно чрез изясняване на общата им основа, или система, от общото към частното.

В работата си В. М. Оголцев определя сравнението като “сложно единство от значими елементи с определена структура“ (Оголцев 1978: 48). Той разглежда образното сравнение, наричано от него още „сравнение по уподобяване“ (Оголцев 1978: 27), което е построено на базата на логическото сравнение, използва същия структурен модел, но се използва за други цели. При образното сравнение се съпоставят не два обекта или две понятия, а конкретен предмет с понятие. Отбелязва, че за разлика от логическото сравнение, при образното елементите са винаги разнородни (Оголцев 1978: 28). Авторът подчертава, че на първоначалния си етап образното сравнение е двуелементно, а общият признак е съществен за елемента В (сравнителната дума), но не и за А, а сравнението има характер на уподобяване.

За В. М. Оголцев устойчивостта на компаративната единица представлява „постоянство на връзките между логическите елементи, закрепено в колективното съзнание на говорещите“ (Оголцев 1978: 48). Най-трудно се оказва именно разграничаването на устойчивите сравнения, които се възпроизвеждат в готов вид, от индивидуалните, възникващи спонтанно в процеса на речта. За тази цел се прилагат различни статистически методи, сред които изследвания на живата реч или текстове и анкети с респонденти. Пример за последното е изследването на В. А. Маслова, проведено сред студенти, носители на руски и беларуски език, предмет на което е описанието на външността и психологическите качества на човека (Маслова 2001). Използването на статистически методи е недостатъчно, поради възможността от смесването на УС с други устойчиви единици.

За разлика от устойчивите сравнения, свободните сравнителни конструкции представляват резултат от индивидуален речеви акт и не са възпроизводими, за разлика от свободните словосъчетания, които въпреки че също са речево явление, могат да бъдат и възпроизводими. Свободното сравнение служи за “изразяването на непосредствено (чувствено) възприеманата проява на признака на предмета (индивидуалния признак на единичен предмет)“ (Оголцев 1978: 50). За да стане възпроизводима единица, то трябва да

обозначава не единичен индивидуален, а групов индивидуален признак, което се среща рядко в езика. Свободната компаративна единица изразява възприятието на признака, докато устойчивата – обобщен индивидуален признак, който може да се наблюдава при различни предмети от един клас или различни класове. УС изразяват не възприятие, а представа. Оголцев отбелязва, че свободните и УС принадлежат не само към различни нива на езика (синтактично и фразеологично), но и различни системи: свободните – към речта, а УС са единици на езиковата система. Те биха могли да бъдат разделени и на индивидуални и общонародни.

Активен изследовател и автор на речници на устойчивите сравнения е В. М. Мокиенко. Той е автор на трудове и речници на устойчивите сравнения (Мокиенко, Никитина 2008, Мокиенко, Володина 2018). В. М. Мокиенко смята, че структурно-семантичната връзка и преходността на УС в други фразеологични структури са доказателство за принадлежността им към фразеологичната система (Мокиенко 2016: 36). Отбелязва, че УС се включват както в специализираните, така в тълковните речници в един ред с останалите фразеологизми, което би трябвало да предполага фразеологията в тесен смисъл, т.е. идиоматика. Но В. М. Мокиенко отбелязва, че те се включват избирателно в речниците, при което колкото повече УС се включват в речниците, толкова по-размита е границата между устойчивостта и неустойчивостта.

Според В. М. Мокиенко УС представляват особена част от фразеологията, чиято специфика се проявява както в структурата, така и в семантиката. При тях се наблюдава по-висока степен на прозрачност на вътрешната форма, която се експлицира от показателя на сравнението *как* в руски език. А оттук произтича и тяхната съпоставимост (генетическа и типологична) в различните езици, която улеснява превода. Поради структурата си повечето УС експлицират вътрешната форма. Семантиката на УС е маркирана от вътрешната форма, която осигурява логиката на преносното им значение (Мокиенко 2016: 41). Според него УС са присъщи за фразеологична система на всеки език, при което те запазват своята образна и функционална специфика и играят особена роля в общата езикова картина на света (Мокиенко 2016: 47).

2.2. Семантика на устойчивите сравнения

Ключов въпрос в разбирането за УС се оказва тяхната семантика. Въпросът за устойчивостта на УС се обвързва с проблема за идиоматичността – цялостното преосмисляне на значението и невъзможността за извеждането му от значението на компонентите, а също така и актуалността им днес – познаването от носителите на езика и възпроизводимостта им в готов вид. Последното и пълната идиоматичност Б. Янев поставя под съмнение. Поради тази причина в трудовете си той говори не за устойчиви сравнения, а за образни сравнения (Янев 2013:17).

В. Кювлиева-Мишайкова разглежда въпроса за семантиката на УС, като подчертава, че значението на ФЕ не е сума от значенията на всички елементи, а своеобразно ново, суперсегментно значение. При голяма част от ФЕ значението в една или друга степен е свързано със семантиката на свободните омонимни словосъчетания, но понякога остава напълно затъмнено, което обаче не означава липса на връзка с изходното словосъчетание. Според Б. А. Ларин при УС семантично преосмисляне става само в рамките на сравняваната част, но във взаимодействие със сравняващата (Ларин 1956, цит. по Кювлиева-Мишайкова 1986: 40).

При голяма част от УС под влияние на модула на сравнението сравняващата част играе ролята на фразеологичен интензификатор, който показва по-висока степен на проява на съответния признак, който лексикално би могъл да бъде представен в дефиницията като ‘много, изключително, съвсем, извънредно’. А самият признак придобива нови оттенъци и емоционално-експресивна оценка (конотация), породена от допълнителните асоциации, характерни за използваната сравнителна дума. А. Кочева нарича подобни сравнения „градуалносемантични устойчиви сравнения“ (Кочева 2017: 415).

При други УС преосмислянето има уточняващ характер по отношение на първата част. При УС, изградени върху ирония или абсурд, обикновено това семантично преосмисляне се състои в отрицание на съответния признак или действие, а лявата част има значението на своя антоним (Кювлиева-Мишайкова 1986: 42). В. Кювлиева-Мишайкова отбелязва, че семантичната трансформация води до избледняване на

семантиката на УС. Именно този вид УС С. Калдиева-Захариева приема за типични фразеологични единици, а Б. Янев ги нарича алогични.

А. Кочева изследва този тип УС в българския и словенския език и ги нарича „контрастносемантични“. При тях „общото значение на компаративите е диаметрално противоположно на компонентите, от които е изграден: *Бързам като гуцер въз баир* – ‘Никак **не бързам**’. Авторката открива в тях следните черти: 1. Парадоксалност; 2. съчетания от думи с оксиморонен характер, т.е. компонентите смислово се самоизключват; 3. антитезисен модел на построяване на компаративите от този тип между цялото сравнение и неговата семантика, което езиково се постига чрез антоними, получени след отрицание. 4. Абсурдност; 5. Хиперболизация. Авторката стига до извода, че различният тип образност при този вид сравнения оформя различни фрагменти от двете езикови картини за света – българската и словенската – и е свидетелство за националното своеобразие на двата езика (Кочева 2015).

Поради това, че предметът, с който се сравнява, притежава различни характеристики, той може да участва като елемент в повече от едно сравнение. В. Кювлиева-Мишайкова определя сравненията с еднаква сравнителна дума като отделни, самостоятелни единици, а не като проява на многозначността при УС, поради възникването на различни асоциации с първия елемент. Мнението е споделяно и от други автори (А. Кошелев, М. Леонидова, Ж. Николова-Гълъбова, К. Гълъбов, И. С. Олейник, М. М. Сидоренко и др.) (Кювлиева-Мишайкова 1986: 41).

В. Кювлиева-Мишайкова разграничава УС от подобни по структура устойчиви образования като сравненията клишета, които възникват като индивидуален творчески акт в процеса на речта, запазват предметната си основа и се характеризират с повторемост предимно в книжовната реч. Тази повторемост ги поставя в междинно положение между езика и речта, като е възможно преминаването на някои сравнения клишета в езикови единици. Но за целта те трябва да преминат през "функционално-стилистична универсализация" (Оголцев 1978: 70).

2.3. Фразеологизация на устойчивите сравнения

Според степента на фразеологизация, която лесно се разпознава от колектива се разграничават следните 3 групи УС: 1.) УС, които относително рядко се срещат във фразеологичен вариант; 2.) Такива, при които двата варианта се срещат с приблизително еднаква честота; и 3.) УС, при които преобладава фразеологичният вариант. Съществуват и УС, които окончателно преминават във фразеологизми, а УС става невъзможно.

В. М. Оголцев отбелязва, че идиоматичността често се смесва с понятия като фразеологичност и терминологичност. За него идиоматичността е невъзможността за извеждане на общото значение на ФЕ от сумата на значенията на компонентите, а невъзможността за извеждане разбира като “немотивираност на словосъчетанието“, процес на загуба на връзката между значенията на отделните думи и в резултат на това неразложимост на цялостното значение (Оголцев 1978: 65).

При загуба на тази връзка се образуват идиоматични словосъчетания. Причина за това може да бъде забравяне на първоначалната ситуация на възникване, архаизация на дума (понятие), промяна в компонентния състав на конструкцията, като изпускане на елемент, промяна на основанието за сравнение и др. Загубата на вътрешна форма води до загуба и на образността при УС.

Процесът на фразеологизация на УС е свързан със загуба на специфичните черти на сравнението и появата на черти, типични за метафората. Всяко сравнение би могло да бъде преобразувано в индивидуално-творческа метафора и обратното. Формално преобразуването в метафора се извършва чрез изпускане на елемента, показател на сравнението – процес, който се наблюдава при широк кръг сравнения, свидетелства за връзката между двете явления и е обратим. Съществуват, разбира се, и някои ограничения. Така например това е възможно само при сравнения, изразени чрез словосъчетание, но не и чрез дума. Невъзможно е и когато В (сравнителната дума) е изразен само чрез средство за ограничение (*зубы крупные, большие, как у лошади*). Друго условие е актуалността и наличието на живи връзки между елементите.

2.4. Мотивираност на устойчивите сравнения

Степента на фразеологизация е свързана с компаративната мотивираност. По-голямата част от УС имат пределно ясна мотивираност (*бял като сняг*). Логичността и правдоподобността на образите води до съвпадането им в различни езици. Скорупка нарича подобни сравнения „натурални, или естествени, (за разлика от конвенционалните, или условните)“ (Skorupka 1958: 124–155, цит. по Кювлиева-Мишайкова 1986: 44). Поради твърде ясната им мотивираност някои учени ги оставят извън рамките на фразеологията. При тях липсва семантично преосмисляне, което ги лишава от фразеологичен характер. В. Кювлиева-Мишайкова възразява срещу това, като акцентира върху избора на обект за сравнението. От всички обекти, които притежават във висока степен определен признак, народът избира точно определени, познати и близки до неговите среда и бит, а останалите имат оказионален характер.

Съществуват УС с частична мотивираност, където признакът е присъщ и логично се свързва с избрания обект на сравнението (*хубав като картина*), но не е органично даден. А трети са напълно компаративно немотивирани и имат условен характер (*пиян като свиня, мотика* и др.) (Кювлиева-Мишайкова 1986: 48). Те се отличават с по-висока степен на експресивност. Подобно разделение има относителен характер.

В увода си към речника „Устойчивые сравнения русского языка. Тематический словарь“ Л. А. Лебедева отбелязва, че както мотивираността, така и образността на УС с времето може да отслабва, когато сравнението изпълнява функцията на усиление на признака или действието – в значение ‘много’, във висока степен (Лебедева 2015: 7).

2.5. Оценъчност на устойчивите сравнения

За УС е характерна висока степен на оценъчност и експресивност. Според конотацията, която най-често (при логичните сравнения) е закодирана в модула на сравнението, те се делят на сравнения с положителна, с отрицателна и с неутрална/контекстова конотация (Янев 2013: 88). Повечето изследователи на УС

отбелязват, че в езика преобладават УС с негативна конотация. Именно на негативното, отклонението от нормата народите обръщат особено внимание.

В сравненията намират отражение различни екстралингвистични фактори. Според Б. Янев в тях е отразено мисленето, поведението, историята, ценностната система, узуса и дори хумора на народа. Всяко сравнение носи оценъчен характер, като изразява положителна или отрицателна, обективна или субективна оценка, при което то може да бъде построено върху логична или алогична асоциация (Янев 2013: 88).

2.6. Структура на устойчивите сравнения:

Колкото и разминавания да възникват за статута (включването им във фразеологичната периферия) и границите на устойчивите сравнения, съществуват определени езикови модели за изразяването им. В. Кювлиева-Мишайкова определя структурния модел като „безспорна обективна реалност“, която осигурява динамиката и постоянното обновление в подсистемата на УС (Кювлиева-Мишайкова 1986: 20).

В. Кювлиева-Мишайкова разглежда структурните характеристики на УС, като сравнява структурата му с тази на свободното сравнение. Макар моделът за изграждане на сравнението да е универсален, което тя свързва с механизма на процеса на мисленето, в състава на УС влизат само постоянните, непроменливи елементи, а именно: *модулът на сравнението, показателят на сравнението – сравнителният предлог като и сравнителната дума, обозначаваща образ*. В състава на свободното сравнение присъстват два допълнителни структурни елемента, а именно – *субект на сравнението*, който е необходимото условие за възникване му, но и променлива величина и затова остава извън рамките на УС, и *свързващ елемент*, най-често глагол, придаващ на конструкцията предикативен характер. УС условно би могло да бъде разделено на *лява част (модул на сравнението) и дясна (сравнителна дума)*, свързани със сравнителния предлог **като**, който е формален показател на семантичния признак компаративност.

Съществуват спорове относно статута на служебната дума *като*. Представителите на съветската школа смятат, че това е подчинителен съюз. В настоящия труд приемаме

тезата за разглеждане на сравнителната конструкция като предложно-именно съчетание с различни синтактични функции в простото изречение (Кювлиева-Мишайкова 1986: 18), при което *като* е сравнителен предлог².

За В. Кювлиева-Мишайкова УС е двучленна бинарна структура, често асиметрична, където обикновено лявата част е пестеливо изразена и се състои от един компонент, докато дясната може да се състои от един, два или повече (Кювлиева-Мишайкова 1986: 20). Б. Янев също подчертава двукомпонентността на структурата им, като говори за лява (тематична) и дясна (рематична) част. Лявата страна на сравнението съдържа семантични универсалии – признаци и действия, които са характерни и се проявят в сравненията във всички езици, докато дясната част често е носител на етнокултурната специфика. Именно там си проличават както приликите, така и разликите във възприятието и миросгледа на различните народи, закодирани в образите.

Някои изследователи причисляват към УС едночленни сравнения от типа: *като луд*, при които липсва лява част (модул). Според В. Кювлиева-Мишайкова те само условно могат да бъдат наричани устойчиви. Прекалено широката им и разнообразна съчетаемост противоречи на критерия за устойчивост на лексикалния състав. При тях постоянна и възпроизводима в готов вид е само втората част на сравнението (образът).

В. Кювлиева-Мишайкова отбелязва, че преобладаващата част УС има “кратка и пестеливо изградена дясна или сравняваща част“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 29), състояща се от сравнителния предлог *като* и най-често съществително име в неговото конкретно значение. В сравняващата част рядко се срещат глаголи, наречия и числителни местоимения. Образността се изгражда върху съществителното име. А най-продуктивни и разнообразни в езика са глаголните УС. УС използват структурните модели на словосъчетанията и изреченията.

Структурата на УС в руския език е подробно разгледана от В. М. Оголцев. Според него тя включва сравнителната дума *В* и се оказва едно– или двуелементна, в зависимост от това дали модулът на сравнението *С* влиза в структурата като обособен елемент или не.

---

² *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. II. Морфология.* София: Издателство на Българската академия на науките, 1982.

Авторът отделя два важни момента в процеса на сравнението, а именно – самия факт на съпоставяне и признака, лежащ в основата на това сравнение. В руски език показатели на сравнението са сравнителните съюзи (*как, словно, будто, точно*) или определени падежни форми или предложно-падежни форми на елемента *B*. Той може да бъде и синтактично разпространен, при което по-конкретен се оказва и признакът, залегнал в основата на сравнението. В относително малка част УС сравнителният съюз отсъства, при което необходим елемент се оказват *A* или *C*. При определени случаи може да се наблюдава и изместване на компаративен елемент, което обаче не променя компонентния състав на УС или значението му, а само го прави по-ярко.

В. М. Оголцев разглежда и средствата за изразяване на компаративни отношения в руския език. Спира се на семантичните различия между сравнителните съюзи, влияещи върху честотата на употребата им. Най-разпространени са УС със съюза *как*. Значително по-рядко се използват останалите съюзи, които привнасят допълнителен семантичен елемент: нереалност (*словно, как будто*), засилване на сходството (*точно*). Те могат да се различават и по сфера на употреба – просторечия и в устната народна поезия (*что*) и литературен език (*словно, точно*). Според някои автори тези съюзи говорят за по-далечна прилика, а други разграничават „модални форми на сравнението“: изявителна (когато се сравнява с нещо съществуващо) и условна (с несъществуващо) (Кисельова 1956: 4, цит. по Оголцев 1978: 89).

Според В. М. Оголцев в компонентния състав на УС влизат средства, които изразяват елементния състав (*B*, *AB* или *CB*), компаративните отношения между елементите – *m* и думи, които синтактично ги разпространяват и по този начин ги ограничават (Оголцев 1978: 94). За компонент от структурата приема всеки елемент, който изпълнява своята функция в сравнението, независимо дали е изразен с дума или морфема. Авторът дели компонентите на структурно организиращи, вариативни и факултативни. Структурно организиращ компонент в УС е неограниченият *B*, който най-често е изразен чрез съществително в именителен падеж (с една дума или две думи със съчинителен съюз) или косвените падежи сили без предлог, но би могъл да бъде изразен и чрез субстантивирана част на речта, глагол и дори наречие.

Според В. М. Оголцев факултативен компонент е този, който ограничава *B*, ако при

изпускането не настъпва промяна в компаративните отношения. В противен случай той не е факултативен. За вариативни компоненти В. М. Оголцев приема съюзите, чието вариране не води до промяна на отношенията в структурата. Отбелязва, че подобни компоненти се срещат предимно при едноелементните структури. Срещат се и УС с граматични елементи на предлога, както и замяна на В със синоним, при ограничен В. Сред двуелементните структури синонимични могат да бъдат глаголните компоненти С и значително по-рядко сравнителната дума В.

Задължително словесно обкръжение за В. М. Оголцев са логическите елементи, които не влизат в състава на УС, когато те са променлива величина, а не единствено възможни.

2.7. Вариативност при устойчивите сравнения

Интересен е въпросът за вариативността при единица като УС, чиито основни характеристики са постоянство на елементите и възпроизводимост в готов вид. И. И. Чернишева свързва устойчивостта не само със стабилността на формата, но и със специфичната им семантика като единици на непряка номинация и оценъчната им функция (Чернишева 1977: 26, по Кювлиева-Мишайкова 1986: 30). Изследването на ФЕ показва, че устойчивост на структурата и постоянството на елементите и формата при ФЕ се наблюдават само в отделни случаи.

Разделнооформеният характер на УС прави възможно варирането на елементи от тяхната структура, а това налага разграничаването на вариативността от синонимията. В. Кювлиева-Мишайкова определя *вариативността* на УС като промяна на формата без съществена промяна на значението и подчертава, че вариантите изменения се отличават от парадигматичните изменения, при които се наблюдават промени в граматичните характеристики на някои компоненти – промени по род, число, категория определеност и т.н. Освен тази формална вариативност, съществува лексикално-структурна вариативност, при която промените в състава на УС не водят до значими семантични промени. Примери за това са словообразователните модификации на някои от

компонентите – като например, замяната на едно съществително с неговото умалително (*хубав като ангел – хубав като ангелче*), префиксални и суфиксални модификации (*катеря се като коза, покатеря се/покатервам се като коза*), замяна на компонент със синонимна дума (*твърд като камък – корав като камък*), особено продуктивна при глаголните УС, или замяна на сравнителния предлог *като, като че ли* и др, и изпускане на компонент от състава на УС (*равен като тесния – като тесния*), при което фразеологизацията се засилва. Тенденцията към имплицитност води до възникването на нови УС. Вариативност се наблюдава и при словоредата на елементите (*като лимон жълт*). Важна характеристика на вариативността е, че въпреки формалните промени, вариантите на УС “остават семантично и функционално тъждествени“. (Кювлиева-Мишайкова 1986: 36). Вариантите се отличават и от УС, резултат на т.нар. трансформации, при които на базата на едно УС възниква ново, чрез различни деривационни изменения (вербализация, адеквативация, адвербализация и номинализация). Това най-често се наблюдава при адеквативни УС, от които възникват глаголни такива (*блед като стена* и *побледнявам/побледнея като стена*), но този процес се характеризира с непоследователност.

За варианти на УС В. М. Оголцев приема такива разновидности и видоизменения, при които то остава тъждествено. Той различава няколко вида варианти – лексикални синоними на елемента С (*как камень – твердый, жесткий*), несинонимични лексикални варианти (*как камень – твердый, тяжелый*), еднокоренни думи, които принадлежат към различни части на речта (*как камень – твердый, затвердеть*), семантични варианти, при които се противопоставят прякото и преносното значение, и формално-граматични варианти на думата (Оголцев 1978: 96-98).

2.8. Многозначност при устойчивите сравнения

Полисемията е рядко, макар и срещано явление при фразеологичните единици (88% от ФЕ от Фразеологичния речник на българския език имат 1 значение). В. Кювлиева-Мишайкова свързва полисемията при УС с валентността, обусловена от категорията

одушевеност-неодушевеност на субекта на действието (Кювлиева-Мишайкова 1986: 53-54). Когато обектът е одушевен, в сравняващата част се наблюдава преносно лексикализирано значение. Полисемантичните УС се отличават и по своето конкретно или абстрактно значение. Многозначността е важна за определянето на обема на УС. Авторите, според които в състава на УС влиза само дясната част, определят редица УС като многозначни. Според В. Кювлиева-Мишайкова те представляват самостоятелни УС, а не различни значения към определен лексикален компонент. Като езикови единици УС встъпват в синонимични и антонимични отношения помежду си.

Едно и също устойчиво сравнение може да има полисемантичен характер и в отделните си значения да се свързва с различни тематични групи. Причина за това е валентността на УС, която се проявява в рематичната част. Б. Янев определя валентността като „съчетаемост на опорния елемент, служещ за сравнение, с другите лексически елементи от полето на сравняемото и с признака на сравнението (лявата част на сравнението)“ (Янев 2013: 56). Според него резултат от различните валентности е различната образност към един и същ признак. В. Кювлиева-Мишайкова от своя страна свързва валентността с опозицията одушевеност – неодушевеност на субекта на действието (Кювлиева-Мишайкова 1986: 53).

В. М. Оголцев също разглежда явлението валентност на УС. Като компаративна валентност той определя съчетаемостта на сравнителната дума с останалите елементи от пълната логическа формула на сравнението (Оголцев 1978: 122). Говори за вътрешна (съчетаемост между В и С) и външна валентност (съчетаемостта между ВС по отношение към А). Вътрешната валентност зависи от лексикалното значение на компонента В и от способността за поддържане на компаративни отношения с модула на сравнение С. Важни фактори са и съхранението в съзнанието на езиковия колектив и възпроизводимостта. Вътрешната компаративна валентност представлява съчетаемостта на дясната част (показател за сравнението и сравнителна дума) с различните модули на сравнението, които могат да бъдат изразени чрез синоними. Съществува и обратна вариантност, при която инвариант е признакът С с възможни варианти – различни сравнителни думи. При външната логико-компаративна валентност не се отчита лексикалната валентност, тъй като компонентът А представлява не дума или понятие, а конкретен предмет от реалния

свят. По-голямата част УС са приложими само за човека, което В. М. Оголцев обяснява с „езиковия узус“ и насочеността на системата на УС към човека (Оголцев 1978: 124). В състава на УС се наблюдава широк кръг от сравнителни думи, сред които хора, професии, етноними, различни видове животни, растения и дори неодушевени предмети. Сред УС, приложими не само за човека, авторът отделя такива със сравнителна дума – съществително, обозначаващо вещество или предмет или съответно относително прилагателно. Съществуват и УС, неприложими за човека. От съотношението между тези три вида УС, които се различават по валентност, авторът прави извод за антропологичната насоченост на системата от УС.

2.9. Семантични отношения при устойчивите сравнения – синонимия и антонимия

Между УС възникват различни по вид семантични отношения. Някои УС образуват синонимни редове. При синонимията между УС се наблюдава различна мотивация към един и същ признак, което се проявява в еднаква лявата част при различна образност. Като важен фактор при синонимията някои автори разглеждат взаимозаменяемостта в определен контекст, докато други не признават този критерий. Сред синонимните редове на УС по-трудно се определя доминантен поради липсата на неутрален такъв. В този случай това е въпрос на широка употреба. В изследване, посветено на зооморфните ФЕ в българския и английския език Р. Холанди стига до извода, че понятийните области, за които се създават синонимни значения в двата езика, съвпадат в голяма степен, а най-много синонимни редове се образуват за характеристика на отрицателни качества на човек (Холанди 2012: 37).

УС влизат и в антонимни отношения помежду си, които често се дължат на антонимните отношения между първите компоненти (*дебел като свиня – слаб като клечка*). Някои многозначни УС дори имат различни антонимни УС в различните си значения. В по-редки случаи можем да наблюдаваме и УС с еднакъв модул, които се намират в антонимични отношения помежду си поради алогичния характер на някое от

УС, чийто смисъл е противоположен на използвания модул: *бял като сняг* (ВК) – ‘много бял’ и *бял като циганин* (ВК), ирон. – ‘много черен’; *бърз като заек* (ВК) – ‘много бърз’ и *бърз като къопаф наук* (ВК), ирон. ‘много бавен’. Това се случва при алогичните УС, използвани в иронична употреба.

Р. Холанди отбелязва, че при антонимните отношения се наблюдава изборност, свързана с денотатите, която се изразява в неравномерните семантични опозиции (Холанди 2012: 37).

Синонимия и вариативност. Синонимията и вариативността често се преплитат помежду си. Някои изследователи не разграничават двете явления и приемат видоизмененията също за синоними. Това може и да се наблюдава в различните речници, където оформянето на УС в отделни речникови статии невинаги е така ясно.

Аз също забелязвам известно противоречие и смесване на явленията вариативност и синонимичност. Така например проблематична се оказва замяната както на едно прилагателно в модула със синонимично, така и на сравнителната дума. Проблематично е и представянето им в речниците, което се различава в двата езика. Така, например образите на *кучето* и *псето* според мен се различават, най-малкото по стила и конотативната натовареност (при *кучето* тя е неутрална, а *псе* – отрицателна), и някои семи в значението: РБЕ: *псе* – '1. Куче, обикн. **без стопанин**; **пес**. 2. **Прен. Неодобр.** Непочтен и **зъл** човек, който е оръдие на някого'. В речниците те често са посочени в рамките на една речникова статия (това е особено характерно за руския език), като варианти. При това в българския език липсват сравнения от типа на *верен като псе*, при които зареденият с отрицателни конотации образ на *псето* да бъде характеризиран положително, а в руския език подобни УС са регистрирани в речниците. В други случаи пък наблюдаваме подобни примери на положителна характеристика към отрицателен образ в БНК: *красив като дявол*, *красив като Луцифер*. Поради подобни съображения в изследването отсъства рязкото разграничаване на синонимичните УС от вариантите на УС.

2.10. Класификация на устойчивите сравнения

2.10.1. Устойчиви сравнения според модула на сравнение

УС могат да бъдат класифицирани от различни гледни точки. Според модула на сравнение, който играе ролята на граматично определящ елемент, се делят на следните групи: глаголни УС (*гледам като теле в железница* – ВК), адективни (*глунав като гъска* – ВК) и УС с модул наречие (*чисто като в аптека* – ВК), които представляват сравнително малка група. Глаголните УС са синтактично организирани като предикативни единици и имат разновидност ограничен брой УС, чиято лява част се състои от *глагол + съществително* (*държа дума като решето вода*). УС с модул на сравнението прилагателно име (обикновено качествено прилагателно) се наричат адективни – те са организирани като словосъчетания. Според немския фразеолог К. Д. Пилц те са разновидност на глаголните, защото най-често съдържат производни на глагола (Пилц 1980, цит. по Кювлиева-Мишайкова 1986: 21), но В. Кювлиева-Мишайкова не споделя това виждане. Съществуват и отделни примери на УС с разширена лява част, предимно по евфонически съображения (<*хубав*> *наглед като тиква на плет*). Би могла да се отдели и четвърта група с първи компонент съществително, разновидност на адективните УС, където прилагателното отпада поради силната връзка между модула на сравнението и сравняващата част в съзнанието на езиковия носител (*зъби като бисер*). Друг специфичен структурен модел са *едночленните УС*, при които високата степен на фразеологизация довежда до разширена валентност на модула на сравнението. Това се изразява в широка съчетаемост на сравнението. Според В. Кювлиева-Мишайкова подобни сравнения, при които фиксирана и възпроизводима в готов вид е само втората част, могат да бъдат наричани устойчиви само условно и вече са преминали към фразеологичните единици.

В. Кювлиева-Мишайкова отбелязва, че УС използват структурните модели на словосъчетанията и изреченията. Преобладаващата част УС има “кратка и пестеливо изградена дясна или сравняваща част“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 29), състояща се от сравнителния предлог *като* и най-често съществително име в неговото конкретно значение. Образността се изгражда върху съществителното име, а най-продуктивни и разнообразни в езика са глаголните УС.

Типът характеристика, общият признак, въз основа на който възниква сравнението, се съдържа в лявата част – модула на сравнението. Въз основа на това могат да бъдат съставени тематични речници. Пример за такъв речник е „Устойчивые сравнения русского языка. Тематический словарь“ на Л. А. Лебедева (Лебедева 2013).

2.10.2. Устойчиви сравнения според лексикалното значение на съществителното име от сравняваната част

УС могат да бъдат класифицирани и **според лексикалното значение на съществителното име от сравняваната част** (сравнителната дума – образа). В тази роля най-често се срещат животни – домашни или диви животни, птици, насекоми, влечуги и риби. Според В. Кювлиева-Мишайкова причина за това е непосредствената връзка в миналото на човека с природата, на която той е приписвал човешки черти. Това е довело до ранната поява на УС в езика (Кювлиева-Мишайкова 1986: 67). Срещат се и други сравнителни думи, които могат да бъдат групирани, като например: явления и обекти от природата, обекти от бита, растения или техните плодове; обекти, свързани с религиозните представи, църковния бит и суеверия, прецедентни имена; етноними, названия на части от човешкото тяло и др.

В изследването ще използваме за основа част от тази класификация по сравнителни думи, без да се придържаме строго към нея. Ще я премодулираме според събрания материал. Така например вместо отделянето на всички тези класове животни може говорим за противопоставяне на домашни и диви животни, понякога ще се очертават групи от птици или насекоми, подсказано от материала. Същото важи и за растенията и техните плодове, където в зависимост от събрания материал може да се отделят дръвчета, цветя, плодове и др.

Тематично УС биха могли да бъдат обединени в две големи групи: *човек и природа*. Количествено преобладават УС, отнасящи се до човека (около 90% според В. Кювлиева-Мишайкова) (Кювлиева-Мишайкова 1986: 71). Те описват човека от различни гледни точки като външност, физически качества, интелектуални, морални и психически

качества. Най-многобройна е групата на глаголните УС, които характеризират основните действия и състояния на човека откъм степен и начин на извършване. Те образуват богати синонимни редове. УС, които се отнасят за природата, са значително по-малко.

От гледна точка на **принадлежността им към книжовния език** УС се делят на книжовни и диалектни, а критерий за това разграничение е комуникативността, разглеждана в аспекта на тяхната устойчивост, всеобща известност и широка употреба по цялата езикова територия на колектива. Друг важен критерий е *нормативността*. Съществуват УС, които са диалектни варианти на съответните книжовни УС, а също така и същински диалектни УС без книжовни съответствия. В езика преобладават разговорните УС. Съществуват също така и простонародни УС, които се характеризират с по-груба експресивност, а малка част от УС имат книжовен характер и са навлезли от художествената литература, легендите, или са заимствани от чужди езици.

От гледна точка на историческата перспектива, повечето УС са част от активния запас на езика. Съществуват и такива, преминавали вече към пасивния, като резултат от загуба на актуалност от страна на дадената сравнителна дума или други остарели елементи като старобългарския съюз *яко*.

Динамиката в системата на УС се изразява в отмиране, архаизация на УС и поява на нови УС. В. М. Оголцев изброява редица възможни причини за преминаването на УС към архаизмите. Сред тях е архаизацията на сравнителната дума В, което според него рядко довежда до архаизация на УС и се наблюдава, когато той не е заемал важно място в живота на езиковия колектив. По-често такава причина е замяната на една сравнителна дума с друга (синонимична), която я измества. Като най-важен фактор окачествява загубата на актуалност за обществото от страна на признака, изразяван в УС.

Освен отмиране на УС, се наблюдава възникването на нови на базата на нови понятия, нови думи и неологизми, които се приемат за такива по отношение на съответното поколение. Нови сравнения могат да възникват и на базата на индивидуално-творчески сравнения, но процесът от преминаването им към УС е продължителен и многостепенен и преминава през функционално-стилистична универсализация. От гледна точка на източниците УС възникват в живата реч или имат литературен произход. В. М.

Оголцев обобщава, че УС са по-динамична и подвижна система в сравнение с останалите фразеологизми, която повече се влияе от промените в обществото.

2.11. Съпоставителни изследвания:

2.11.1. Съпоставителни изследвания на устойчивите сравнения на П. Легурска

П. Легурска изследва УС като източник на образни метафори. Вниманието ѝ е насочено към практически въпроси като възможността за съпоставителното им изучаване в българския и руския език и еквивалентността при превод (Легурска 2015: 52).

Най-ранното изследване на авторката по темата датира от 1982 и е част от дисертацията ѝ, посветена на вторичните номинации на конкретните съществителни имена в руския и българския език. Там П. Легурска разглежда УС със сравнителна дума – название на животно, артефакт и части от тялото в българския език. Според авторката образната метафора съдържа акта на сравнението, а съпоставка на УС в два езика представлява съпоставка на логико-компаративните им структури (Легурска 1982: 127). Тя подчертава наличието на общи семантични, логически и структурни черти между УС и образната метафора. И при двете тя открива съпоставка на предмети въз основа на общ признак, която има субективен характер. За разлика от УС със сравнителна дума – названия на животни, тези със сравнителна дума - название на артефакт и части от тялото са значително по-малко, но се оказват по-застъпени в руския език.

В монографията си от 2015 г. авторката отбелязва, че животните получават по-голяма реализация като образ в структурата на УС, отколкото като образни метафори, а в българския език по-голям брой УС не са преминали в образни метафори, за разлика от руския, където съществуват повече образни метафори по определен модул.

П. Легурска изследва механизма на УС, при който семантичната натовареност се поделва от модула на сравнението и компаративния образ, като модулът определя посоката му, актуализирайки съответния признак. Предлага метод за определяне на устойчивостта –

въвеждане на скала с показатели -1 , 0 и $+1$, при която “конструкциите ще заемат място между 0 и $+1$ “, а при разполагането им по скалата и анализа въз основа на изразявания смисъл да бъде използвана теорията на лексикалните функции на Мелчук. (Легурска 2015: 62).

Според П. Легурска УС фиксират началото на процеса на семантично преобразуване на думата, който може да се завърши с обособяването на образна метафора или да остане незавършен на ниво УС. Тя забелязва наличието на повече образни метафори по определен модул в руския език за разлика от българския, където повече УС не са преминали в образни метафори.

Ще се позовем и на каталога на образните метафори (в българския и руския език), разработен от П. Легурска, И. Панчев (Легурска, Панчев 2014), като приемаме тезата за образуването на образни метафори от устойчиви сравнения, а съществуването им се разглежда като още едно доказателство за устойчивия характер на съответната единица и еталонността на използваните в УС образи.

П. Легурска разглежда въпроса степента на семантична адекватност или еквивалентност в двата езика, особено важни при превода. Преди да разгледаме семантичната еквивалентност между УС, според П. Легурска, ще се спрем върху понятието еквивалентост.

Според И. Червенкова еквивалентността предполага равнозначност или съответствие, еквивалентите могат да заменят или да служат за изразяване един на друг. А в лингвистиката еквивалентността се разбира като функционална равнозначност (Червенкова 2011: 31) Систематичното семантично изследване на лексиката помага за установяването на наличие или отсъствие на еквиваленти на дадената единица в съпоставяния език. Авторката отбелязва, че семантичният анализ на лексикалните единици при съпоставката им от гледна точка на семемния състав показва следните типове отношения: 1. пълни еквиваленти; 2. частични еквиваленти, свързани с многозначността; 3. частични еквиваленти, свързани с широкочислеността на изходната лексикална единица; приблизителни еквиваленти; 4. липса на семантични еквиваленти в областта на лексиката.

Случаите на пълна еквивалентност и абсолютни лакуни са крайните случаи по оста еквивалентност-безеквивалентност (Червенкова 2004).

Т. П. Кшешовски приема за еквивалентни конструкциите, които могат взаимно да се превеждат – текстуална еквивалентност. Според него понятието еквивалентност е свързано със значението на съпоставяните конструкции и винаги трябва да се основава на значението. Ако съпоставяме различни конструкции, в които и да е два езика от гледна точка на еквивалентността и формалното съответствие, ще забележим, че те могат: 1. да бъдат еквивалентни, но формално да се различават помежду си, 2. да са еквиваленти и формално да се приличат; 3. да не са еквивалентни, но формално да са подобни; 4. да не бъдат еквивалентни и да не си приличат формално (Кшешовский 1989: 327-328).

Според П. Легурска от гледна точка на семантичната еквивалентност между УС наблюдаваме следните случаи: Ако модулет и сравнителната дума (образът) в двата съпоставяни езика съвпадат (бълг. *верен като куче* – рус. *верный как собака*), УС са семантични и преводни еквиваленти. За Б. Янев подобно съвпадение е „знак за мултикултурната стереотипност и общочовешка универсалност в перцепцията на действителността“ (Янев 2013: 15).

Ако модулите съвпадат, а сравнителните думи се различават (бълг. *преживя като крава* – рус. *жевать как вол*), УС са функционални еквиваленти, които от гледна точка на превода са функционално заменими, но промяната на образа би могла да внесе в преводния текст различни нюанси. В случаите, когато компаративните компоненти съвпадат, а модулите се различават (бълг. *силен като орел* – рус. *храбрый как орел*), УС имат различни значения и не се намират в отношения на еквивалентност помежду си.

Едно и също значение може да бъде изразено и с различни УС, които насочват към различни елементи в една и съща ситуация, при което възникват отношения на ветрилообразна еквивалентност, дължаща се на еднакъв или сходен модул на сравнението и различна образност (бълг. *тъпче се като вол, яде като мечка, гладен като мечка, гладен като вълк, преживя като крава* – рус. *естъ как акула, голодный как волк, жевать как вол*) (Легурска 2015: 67).

От лингвокултурологична гледна точка обект представлява и сравнително голямата група безеквивалентни УС (термин на Оголцев 1982: 127, цит. по Легурска 2015: 67–69), при които отсъстват структурно-семантични еквиваленти в един от съпоставяните езици (бълг. *дебел като бомба*, рус. *красивый как игрушка*). При предаването им на чужд език се запазва признакът на сравнението и се търси типичен за другия език образ.

П. Легурска отбелязва наличието на значителен брой еквиваленти сред модулите на сравнението в руската и българската компаративна система, в които се наблюдава приблизително еднакъв кръг от признаци (Легурска 2015: 69). Това подчертава тезата на авторката за универсалността на признаците при УС. Според признака на сравнението биха могли да бъдат съставени синонимни редове, където всяко УС е функционално-семантичен еквивалент, а изборът на определено УС зависи от конкретната комуникативна (преводна) ситуация. Между УС се наблюдават и отношения на антонимия, причина за която обикновено са антонимните отношения между модулите на сравнение.

В изследването ще използваме термините еквивалентност, съответно еквивалентна и безеквивалентна лексика, в разбирането на П. Легурска. При това като еквивалентна двойка се ще подразбираме именно семантичната, възможността за преводна еквивалентност, при която освен значението на УС съвпадат (или са сходни) сравнителната дума и модулет на сравнението. Функционалната еквивалентност между УС може да бъде изведена въз основа на общия модул, групирането по който преобладава в изследването. Възможностите за функционалната еквивалентност на УС при различни сравнителни думи не са обект на пространно изложение. Тя би могла да бъде проверена на равнище текст.

2.11.2. Р. Холанди – Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски (2008)

Опит за разглеждането на устойчивите сравнения в съпоставителен план в повече от два езика е определяният от авторката като пособие труд *Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски* (2008) на Р. Холанди. В същността си той има речников

характер. Потърсени са най-близките съответствия на голям брой УС, а за език източник е избран българският. Това прави труда ценен от гледна точка на намирането на подходящи функционални еквиваленти. Бих искала да се спра на някои особености на посочените съответствия. Вниманието ми е насочено предимно към езиците, в които аз ще изследвам устойчивите сравнения, а именно – български и руски. Често в руския език не е открито подходящо съответствие на даденото УС. В тези случаи се прибегва към друг фразеологизъм, който не е УС (бълг. *влизам/влезна като крадец* – рус. *яко тать в нощи*; бълг. *вардя като котка мишка* – рус. *не спускатъ глаз с кого-то*), а ако такъв не е намерен, към тълкувание (бълг. *бистър като боза* – рус. *совершенно неясно, мутно*; бълг. *врат като на бик* – рус. *пухлый, толстый*). Алогичните, оксиморонни УС в българския език биват заменени с логични такива в руския., при което признакът е заменен с неговия антоним (бълг. *бел как арап* – рус. *черный как сажа, черный как вороново крыло, черный как смоль, черный как уголь* – част от използваните сравнителни думи представляват еталони на черния цвят в различни езици, което е разгледано от мен в статия). Когато в руския език липсва УС със същата (като в българския) сравнителна дума, то бива заменено с друго УС със съответния признак на сравнението. На практика се получава, че голям брой УС намират едно и също съответствие (бълг. *бяла като гъркиня, бяла като попадия, бяла като кадъна, бял като прясно мляко, бял като пукан, бял като пяна, бял като сняг и т.н.* – рус. *белый как снег*). Понякога за подходящи съответствия са избрани повече от едно УС, при което критериите за избора остават не съвсем ясни (но: *бял като памук, бял като гъска* – рус. *белый как снег, белый как лунь*). УС с първи елемент съществително в двата езика намират съответствие, което извежда експлицитно изразения в езика източник признак (бълг. *вино като оцет* – рус. *кислый как лимон*) Понякога признакът в УС в изходния език остава неизразен при УС в руския език (*вижда се като на тепсия – как на ладони; върви ми като по вода – как по маслу*) или е заменен с друг признак (*живее като бей – кататся как сыр в масле*). Някои от избраните от Р. Холанди съответствия могат да имат спорен характер и да бъдат определени като твърде приблизителни. Това не омаловажава труда и ценността на опита за съставяне на такова многоезично пособие, а по-скоро показва трудностите пред които е изправен лексикографът и изследователят на подобна проблематика.

Срещат се и УС, които съвпадат по признак и сравнителна дума в българския език (*живеем като куче и котка – жить как кошка с собакой; бягам като от чума – бежать от кого-л./чего-л. как от чумы; бял като сняг – белый как снег* и т.п.). Но впечатление прави също така липсата на някои семантични еквиваленти в пособието при наличието на такива в езиците (*черен като негр – черный как смоль, черный как уголь, в.м. черный как негр; черен като арапин – черный как вороново крыло, в.м. черный как арап*; аналогични случаи: *черен като дявол и черен като главня*). Вероятно подобни изводи биха могли да бъдат направени при съпоставка на изведения материал и от другите езици. Но това е сполучлив опит за търсене на съответствия на УС в други езици и в по-далечен план за навлизане в света на другия, отразяващ съответните езикови картини на света.

Друго изследване на Р. Холанди е посветено на зоонимните фразеологични единици в английския и българския език. Тук обект на изследване са не само УС с компаративен компонент зооним (название на животно), но и други типове ФЕ с подобен компонент. Върху изследвания материал Р. Холанди разглежда проявите на явленията симонимия, антонимия и полисемия (Холанди 2012).

2.11.3. Други съпоставителни изследвания

На външността на човека в българския език е посветена и статията на М. Витанова „Външният вид на българина, отразен в устойчивите сравнения“. Обект на изследване в статията на Е. Зиновиева и А. Альошин са УС, характеризиращи речевото поведение (на фона на шведския език) (Зиновиева, Альошон 2013). Различна е постановката на съпоставителното изследване между руски и немски език в дисертацията на В.В. Малкова. Фокусът е изместен към асоциативното поле, а УС се разглеждат като средство за проява на асоциативния потенциал на думите в двата езика. Под „асоциативен потенциал“ авторката разбира „съвкупността от основни признаци, характерни за дадения денотат, според представителите на определена култура, закрепени в езика и в частност – в УС“ (Малкова 2014: 4). Тя застъпва тезата, че въз основа на УС може да бъде проследен

процесът на *еталонизация в езика*, т.е. на закрепване на определени характерни признаци към думите, а еталоните имат определен асоциативен потенциал.

На външността на човека в УС в руския език, с препратки към китайския като различен тип езикова система, е посветена дисертацията на В. Ливен от 2014 година е (Ливен 2014). Съпоставката има и практическа цел и е свързана със съставянето на руско-китайски речници.

Устойчивите сравнения са разглеждани в различни жанрове – в публицистиката (Р. Стоянова, Б. Янев), включително в спортните текстове, в художествената литература – както в творчеството на различни автори, така и в отделни произведения, включително и в съпоставителен план, в библейски и фолклорни текстове като обредни текстове (наричания, магии). В отделни статии се изследват както УС в фразеологичните речници, така и използването им в учебниците и за целите на преподаването.

В зависимост от разбиранията на авторите и степента на устойчивост, някои от тях говорят за образни сравнения. Л. Крумова-Цветкова разглежда образните сравнения в българските благословии, като отбелязва, че обикновено това са свободни сравнения, а компонентите в състава им запазват своето значение. В случаите, когато еталонът е характерен, той придобива символен характер (*лъв* – еталон за смелост, *орел* – за сила, *лисица* – за хитрост и др.). Повечето от еталоните не са утвърдени в българския език, но са много живи и въздействащи, традиционни за фолклора (Крумова-Цветкова 2011).

Р. Стоянова изследва образните сравнения като начин за отразяване на зооморфния код в сферата на публицистиката. Отбелязва, че зооморфните метафори активно се използват в заглавията със стилистична цел и за постигане на по-силен емоционален ефект. Заглавията трябва да бъдат максимално ярки и запомнящи се. Авторката разглежда структурните трансформации, които претърпяват понякога сравненията в публицистиката – използването им в усечен вид, изпускането, замяната или допълването на елементи в структурата им. Отбелязва небрежно отношение към образните сравнения, включително допускане на грешки. Промените в зооморфния код на културата свързва с промените в ценностната система и светогледа на социумите, а публицистиката – като ценно поле за наблюдение над тези промени (Стоянова 2017b: 170-174). Друга нейна статия е посветена

на поведението на човека и способността му да се държи в обществото. Авторката отбелязва, че изборът на еталони се дължи на многовековното наблюдение над външния вид и поведението на животните (Стоянова 2017: 521).

УС в българския и словенския език са разгледани от А. Кочева (Кочева 2015, 2017, 2019, 2020). Авторката отделя 3 вида УС: 1. С по-висока степен на качеството, 2. Наративни, които се характеризират с доста разказвателност и обстоятелственост; 3. Контрасемантични – чието значение е диаметрално противоположно на значението на елементите.

Н. Бояджиева изследва УС в италианския език, като например източниците на компаратум, при което класифицира сравненията по тип сравнителни думи и обръща особено внимание на източниците, свързани с носителите на италианския език, а именно италиански литературни източници, произведения на изкуството, авторски УС, римската история, библията и др. Стига до извода, че устойчивите сравнения в италианския език отразяват мирогледа на носителите на езика, обрисуват фрагменти от езиковата картина и са свидетелство за културно-историческия опит. (Бояджиева 2017). В друга своя статия Н. Бояджиева разглежда като различни черти от характера, сред които както положителни като доброта, нежност, щедрост, смелост, воля, така и отрицателни – надменност, злоба, алчност, и др. Авторката отбелязва, че едно сравнение се прибъгва в случаите, когато се желае явление, действие или предмет да бъдат оприличени на известни и познати явления, действия или предмети. Устойчивите сравнения се основават на асоциации и на образното възприемане на действителността“ (Бояджиева 2018).

В свое изследване М. Карталова разглежда актуалността на образите в регистрираните УС, като отбелязва иновативност на сравнителните думи в българския език чрез навлизане на собствени имена (Карталова 2014: 272), докато новогръцкият език остава по-статичен в това отношение. Според авторката, „с появата на новите технологии, модернизирването на обществото, разширяването или стесняването на знанията на съвременното поколение се налага и замяната на архаичната и диалектната лексика, която е характерна за този тип единици, с неологизми“ (Карталова 2014: 274).

2.11.4. Критерии за устойчивост при устойчивите съчетания – според Ж. Кръстева–Тончева

Един от най-важните въпроси при УС е определянето на тяхната устойчивост. Ето защо се спрях частично на този въпрос при друг тип езикова единица с устойчив характер. Въпросът за устойчивостта като цяло и в рамките на една конкретна категория е широко представен и в книгата на Ж. Кръстева–Тончева “Черно на бяло. Устойчивите словосъчетания с прилагателно име за цвят в българския и френския език“ (2016). Според авторката явлението устойчивост следва да бъде разглеждано в реализацията му в рамките на конкретни устойчиви образувания (Кръстева–Тончева 2016: 9). Обект на изследването ѝ са устойчивите именни групи, съставени от прилагателно и съществително (*син камък*), в българския и френския език. Тя определя дадения структурен модел като особено продуктивен и се спира на тези с прилагателно име, назоваващо цвят, като например *бели стихове, зелено училище, сива икономика*. Именно в цветовете тя открива потвърждение на “тезата за езиковата картина на света, според която всеки език разчленява и обособява по свой начин човешкия опит и познание за околната действителност“ (Кръстева–Тончева 2016: 9).

Сред целите, които си поставя Ж. Кръстева–Тончева са изследването на устойчивостта в конкретната му реализация в рамките на посочения тип устойчиви словосъчетания. Авторката се опитва да разработи система от критерии за разграничаване на устойчивите от свободните словосъчетания и определяне на степента им на устойчивост. Като такива тя изтъква редица критерии, като „зараждането или незараждането им“ (*възпроизводимост* в готов вид) в процеса на речта, семантичният критерий, свързан със семантичната споеност и неразложимост на значението на компонентите, които представляват пълнозначни думи. Този критерий обаче изключва редица *устойчиви словосъчетания с прозрачна семантика*. Синтактичният критерий също е неприложим, защото от гледна точка на синтаксиса именните словосъчетания с прилагателно за цвят и съществително се разглеждат като атрибутивно (определително) синтактично словосъчетание.

Ж. Кръстева-Тончева разглежда темата за характера и същността на устойчивите словосъчетания като се спира на разбиранията за тях, заложен в по-ранни трудове. Цитира Ш. Бали, който освен свободните и несвободните съчетания от думи, отделя и междинен тип (“фразеологични серии, или обичайни свързвания“), при който компонентите запазват *самостоятелното си значение*, а споеността между тях е *относителна* (Бали 1909, цит. по Кръстева–Тончева 2016: 20). За Ш. Бали разликата между устойчивите и свободните словосъчетания, се състои във възможността първите да бъдат *еквивалентни на еднословни езикови единици*.

Българската лингвистична традиция също дели словосъчетанията на свободни (обект на синтаксиса) и устойчиви (изследвани от фразеологията). На преден план е поставен семантичният критерий, а именно – връзката между общия смисъла на словосъчетанието и смисъла на отделните му компоненти, характеризиращи се с различна лексико-семантична самостоятелност. Друг критерий е свързан със зараждането в процеса на речта или възпроизвеждането на словосъчетанията в готов вид. Някои автори застъпват синтактичния критерий. Така например за Й. Пенчев група от думи представлява словосъчетание, когато заедно заемат една синтактична позиция (Пенчев 1999: 511, цит. по Кръстева–Тончева 2016: 22). А връзката между думите в свободното словосъчетание е подчинителна. Според Т. Бояджиев синтактичната позиция при устойчивото словосъчетание и съотнесеността му към частите на речта се определя за него като цяло, а не за всеки негов компонент (Бояджиев 1999: 208, цит. по Кръстева–Тончева 2016: 23).

Авторката отбелязва, че за редица френски езиковеди (Б. Потие, Г. Грос, Фр. Годен, Л. Геспен) е характерен комбинираният подход, при който се отчитат както семантичните, така и синтактичните характеристики на двата типа словосъчетания, и който включва набор от конкретни точни и постоянни по брой критерии за различаването им и определянето на степента устойчивост и граничните положения.

Ж. Кръстева–Тончева разглежда параметрите на устойчивостта, формулирани от Г. Грос (Грос 1996, цит. по Кръстева–Тончева 2016: 97). Тези параметри засягат непосредствено устойчивите словосъчетания, но до голяма степен са валидни и за устойчивите сравнения, разглеждани като част от фразеологичната периферия. Авторката

прилага следните изведени от Г. Грос критерии, които лежат в основата на лингвистични процедури за разграничаването на устойчивите словосъчетания от други единици: 1.) Полилексемност (наличие на повече от една лексикални единици), 2.) Семантична непрозрачност (неразчленимост), разглеждана като неизводимост на значението на цялото от сумата на значенията на компонентите. Авторката отбелязва, че както в езика съществуват словосъчетания с непрозрачно значение, така се срещат и такива, които могат да бъдат тълкувани и превеждани от носителите на различни езици, като в един случай се възприемат буквално (*свободни*), а в друг семантиката им е непрозрачна (*устойчиви*). Обръща внимание на скаларния характер на семантичната непрозрачност, отбелязана от Г. Грос. 3.) Блокиране на трансформационните свойства, присъщи за свободните словосъчетания. 4.) Невъзможност за самостоятелна актуализация на отделни структурни елементи, съставляващи устойчивото словосъчетание. 5.) Блокиране на лексикалната парадигма от синоними. При устойчивите структури възможността за замяна на компонентите отсъства или е силно ограничена. 6.) Невъзможност за вмъкване на допълнителни елементи в структурата на устойчивите словосъчетания – свойство, което според Г. Грос няма задължителен характер и би могло да бъде нарушено с металингвистична или хумористична цел. Към тях добавя *разпадането на устойчивия характер*, намиращо реализация в пресата и рекламите, както и *етимологията*, доколкото семантичната непрозрачност е свързана с екстралингвистичния произход на устойчивите словосъчетания. Последните два параметра се характеризират с по-ограничена изява. Останалите универсални параметри също не намират еднаква реализация, във връзка с което може да се говори за различни “степени на устойчивост“ (Грос 1988, цит. по Кръстева–Тончева 2016: 100). Като се опира на това понятие на Г. Грос, авторката разсъждава върху градуалния характер на понятието устойчивост и липсата на рязка граница между свободните и устойчивите словосъчетания. Според нея *твърде малко от словосъчетанията отговарят* на всички критерии.

Върху езиков материал (съответния обект на изследване – устойчивите словосъчетания с прилагателно име за цвят в българския и френския език) Ж. Кръстева–Тончева прави опит за определяне на степента на устойчивост, като изхожда от броя на реализираните свойства.

Ж. Кръстева е автор и на съпоставително синхронно изследване на богат корпус от УС в българския и френския език – *Устойчивите сравнения в българския и френския език* (2018). Там тя разглежда явлениято и го съотнася с езиков материал.

2.12. Отразяване на устойчивите сравнения в речниците

Различните схващания за същността и границите на УС намират отражение в лексикографското им представяне в тълковните, фразеологичните и двузичните фразеологични речници, където едни и същи явления са представяни непоследователно и непълно. Това показва необходимостта от общи понятия, описание и методики при изследването им. Липсата на такива води до затруднения при разглеждане на материала в съпоставителен план.

Твърде разнообразно представен е материалът и в речниците, послужили и за настоящето изследване. Например в речниците на В. Кювлиева-Мишайкова и Р. Холанди в структурата на УС се включва и признакът, залегнал в основата на сравнението, докато в руските речници на Л. А. Лебедева и В. М. Оголцев речниковите статии имат следния вид: *как пан I. жить* (Ог. 2001: 450). В уводната глава на речника си В. М. Оголцев определя УС като особен пласт от руската лексика. Организацията на речника говори за разбирането на автора за УС. Така например като многозначни са представени УС с една и съща сравнителна дума (еднаква дясна част) като: *как камень: жесткий, твердый, прочный, тяжелый, неподвижный, бесчувственный; молчать, падать ко дну (тонуть), лежать на душе (на сердце), висеть на шее* (Ог. 2001: 5-6), които авторът определя като основа на сравнението – съпровождаща част.

В изследването ние се придържаме към разбирането на В. Кювлиева-Мишайкова за УС като семантично и синтактично единство. Ето защо примерите от руските речници се привеждат в следния вид: *модул + сравнителен предлог как + сравнителна дума*. УС се приема в своята цялост. Не се обсъждат въпроси като многозначност на УС с еднаква дясна част. Приемаме, че това са различни УС.

ГЛАВА 3: Изследване на устойчивите сравнения според модула на сравнение

Даденото изследване изхожда от разбирането на фразеологията в широк смисъл. УС се разглеждат като част от фразеологичната периферия. Споделяме виждането на В.Кювлиева-Мишайкова за единство на форма и съдържание и равнопоставеност на елементите в структурата на УС. За УС се приема сравнение с двукомпонентна структура – лява и дясна част. Примерите, представени в речниците (в руския език и в част от българските) като дясна част със съпровождаща част, се унифицират във вид на дадената конструкция: *модул на сравнението + сравнителен предлог като / как + сравнителна дума.*

- Не разглеждаме УС с показатели на сравнението, различни от сравнителния предлог *като*. Изключения представляват редките случаи, когато подобни УС се използват като още едно доказателство за еталонния характер на определен образ. Но те не се включват в еквивалентни двойки с УС в другия език. Същото важи и за други единици с различна от посочената структура.

- За изходни се приемат устойчивите сравнения, ексцерпирани от източници в българския език (речници, по-рядко текстове от БНК или други електронни ресурси). Те се обособяват в тематични групи, характеризиращи човека по определени физически, интелектуални, морално-характерологични и социално-комуникативни свойства (използва се класификацията на П. Легурска 2015: 86-91), според модула на сравнение, но и според типа образ (животно, артефакт, етноним, лице и др.).

- Следваща стъпка представлява търсенето на техни съответствия (еквиваленти) в руския език (на базата на речници или текстове от РНК)

- Ексцерпираните (от речниците или корпусите) УС не се видоизменят с цел точно преводно съответствие, което би нарушило цялостността (единството на форма и значение) и автентичността на УС в единия от езиците. Те само се привеждат в основна форма. При глаголите УС в българския език обикновено модулет глагол е във форма за 1л., ед.ч. сегашно време, в руския – в инфинитив, при адективните – модулет прилагателно е в мъжки род, единствено число.

- Когато на лице е възможно родово ограничение в използването на УС (от типа: *черна като циганка, красива като пеперуда*), то се посочва в съответната форма, в която е ексцерпирано, а това подлежи на коментар.

- В случаите, когато наблюдаваме минимално разминаване в значението на модула в българския и руския език (и съответните лексеми не са точни преводни еквиваленти), но при това смисълът на УС, както и използваната сравнителна дума съвпадат, дадената двойка УС се разглежда като еквивалентна. В отделни случаи за приблизителни еквиваленти приемаме и двойки, при които значението е изразено по различен начин в двата езика – в единия език чрез адективно, а в другия чрез глаголно УС, при еднаква сравнителна дума: *бърз като ракета* (ВК) – *лететь, мчатся, нестись как ракета* (Ог.). Това подлежи на коментар.

- Към всяко едно регистрирано в речниците УС задължително се посочва конкретният източник (във вид на съкращение). С предимство се ползват речниците, тъй като те ясно посочват статута на посочените единици като езиков, а не речеви факт. Ако дадено УС е посочено в речник, то той се отбелязва като източник, без да бъде необходима верификацията му чрез проверка в корпус.

- Подходът при изследването на адективните и глаголните УС е различен, което е свързано с наличието или отсъствието на експлицитно изразен общ признак в модула, улесняващ в повечето случаи тълкуването на УС. При адективните УС, където признакът на сравнението е експлицитно изразен (напр.: *хитър като лисица* – ‘много хитър’) и в повечето случаи изразява висока степен на съответния признак, по-свободно се борави и с примери от корпусите. При глаголните УС обикновено това се избягва поради възможността за нееднозначно тълкуване и наличието на голям брой примери с неясна семантика, а следователно нараства и възможността за разминаване на значението на УС, дори при наличие на еднакъв компонентен състав в двата езика. Затова глаголните УС се ексцерпират предимно от речници, където ясно е формулирано тяхното значение.

- Прави се опит за систематизация на събрания материал, групиране въз основа на определени признаци. В отделни фрагменти от изследването се разглеждат по-подробно отделни образи и тематични групи от УС.

- Набляга се на съпоставителния характер на изследването и възможността за практическото му използване, поради което материалът не се представя във вид на

списъци с УС към съответния модул във всеки един от езиците с възможност за самостоятелно установяване на еквивалентност, какъвто подход се наблюдава при голям брой подобни съпоставителни изследвания, а и във вид на отношения между единиците. Отбелязват се както еквивалентни двойки, така и отношения на безеквивалентност и частична еквивалентност, а също така понякога възможността за образуване на синонимични редове и антонимия в рамките на един език. Отчитат се както тематични групи, базирани върху семантиката на модула, така и разделянето им в рамките на съответната група според семантиката на сравнителната дума.

- Взети под внимание са и някои ограничения, произтичащи от семантиката на лексиката. Това прави изследването полезно в приложен аспект и по-нагледно илюстрира възможностите за използването му – за целите на обучението, превода и т.н..

- Посочват се определени трудности, възникнали по време на изследването, което се прави с цел да се очертае кръг от въпроси за решение. Предлага се решение.

- В хода на изследването се използват резултати от различни други изследвания (с позоваване) като Каталог на образните метафори, асоциативни експерименти, теорията за прототипите, речникови дефиниции, в които понякога можем да открием еталони за определено качество или типични характеристики, и други, които са сметнати за подходящи и по наше мнение допълват и потвърждават или не част от направените изводи.

- Материалът се описва и анализира, като се правят изводи и се извеждат характеристики на разглежданите качества и образи.

- Материалът не претендира за изчерпателност. Не разглежда всички възможни УС, които в нашите разбирания представляват постепенно обновяващо и допълващо се множество, характеризиращо се с различна степен на устойчивост, а посочва някои възможности за разглеждането на УС в съпоставителен план.

В хода на изследването не се разглеждат всички възможни езикови явления в рамките на изучаваната езикова единица. Изследването има по-скоро практическа насоченост. Изхождаме от събрания материал, който подсказва посоката на анализ и необходимостта от разглеждането на едно или друго явление. Затова и изследването не е структурирано по тип явления, които да бъдат илюстрирани с примери, а по семантичен

принцип – дадено значение с неговите реализации и възможности за синонимия, антонимия, вариантност, или семантични характеристики на определен образ.

Съпоставителните изследвания за УС представляват интерес не само от гледна точка на изучаване на богатството от изразни средства и езиковата картина на света на съответните народи, установяване на приликите и разликите между тях, но и би могло да бъде особено полезно за редица приложни области – теорията и практиката на превода, преподаването и изучаването на чужди езици и лексикографията.

3.1. Подбор на езиковия материал в изследването

При подбор на езиков материал като отправна точка са използвани модулите на УС – общите признаци, залегнали в основата на сравнението. Според някои учени те имат универсален характер и могат да бъдат смятани за семантични фреквенталии. Въпреки че съответните качества, назовани чрез модулите, могат да бъдат присъщи за различни езици (защото отразяват черти, характерни за различни общества и езикови колективи), както ще видим по-късно, не всички потенциални модули са еднакво пълно представени в УС.

В рамките на дадения труд не си поставяме за цел да разгледаме огромното множество УС, които съществуват и подлежат на непрекъснато обновяване в езика. За целите на изследването ще се спрем на определени признаци, които ще разгледаме в рамките на УС. Ще обърнем внимание и на някои сравнения, които не са регистрирани в речниците, но се срещат в текстове, за да видим възможностите за развитие на разглежданата единица чрез включване на нови единици и трудностите, с които се сблъсква изследователят на УС. Затова ще разгледаме разнообразни по характер групи УС. Ще представим възможността за построяване на различни по тип изследвания на базата на УС. Съгласно делението на адективни УС (с модул – прилагателно име) и глаголни УС и други по-частни класификации, представени в изследванията на редица учени, ще разгледаме следните групи:

3.1.1. Адекватни устойчиви сравнения

При избора на модули – прилагателни имена, подходящи за изследването, отчитаме различни фактори. Един от тях е присъствието на единици, характеризиращи човека от различни гледни точки. Както можем да видим по съществуващите вече изследвания на УС, често авторите избират конкретни групи УС (външен вид, имена на животни и др.), които обхващат различни признаци. В настоящето изследване се придържаме към класификацията на образните метафори, разработена от П. Легурска (Легурска 2015: 86–89). Причина за това е близостта на двата типа езикови единици (УС и образни метафори) и тезата, застъпена от изследователите на проблема (В. М. Оголцев, В. Кювлиева-Мишайкова, П. Легурска и др.), че образните метафори възникват именно под въздействието на УС. Така адекватните УС са разпределени в следните групи:

1. Физически свойства
2. Интелектуални свойства
3. Морално- характерологични свойства
4. Социално-комуникативни свойства

Друг критерий при подбора на модули е опитът за построяване на относително стройна класификация, при която се използват различни семантични опозиции.

Понятието на семантичните опозиции е широко използвано в изследванията на плана на културата и се отнася предимно за предикати (признаци), дори и ако е формулирано като съществителни. В основата на всяка опозиция е заложена оценка – положителното се противопоставя на отрицателното, доброто на злото, поради което бинарните опозиции могат да се приравняват един към друг, да съставят еквивалентни редове и да се отъждествяват (Толстой, Толстая 2013: 115-116). В своя труд *Семантичната опозиция „свой – чужд“* М. Китанова отбелязва, че семантичните опозиции имат универсален характер, но всяка културна традиция създава своя йерархия на противопоставянията (Китанова 2013).

В настоящия труд ще разгледаме следните опозиции: *висок – нисък, дебел – слаб, умен – глупав, красив – грозен, пиян – трезвен* и др. Това ще ни помогне и да разкрием някои антонимични отношения между УС. Не така организирана обаче е системата от УС в езиците. Някои от модулите се оказаха достатъчно богати на примери и показват разнообразие от образи, които често добавят или подчертават определени елементи в значението, докато други са по-слабо застъпени или дори почти отсъстват. Например, откриваме УС със значение ‘много зъл’: *зъл като куче (псе), змия, рис, писмен циганин (ВК), зла като усойница (ВК)*. По-различно е положението с антонима на *зъл* – прилагателното *добър*. Разгледаните речници не показват УС със съответния модул в българския език и изключително малко УС в руския език. Не много по-различно е положението и в Българския национален корпус, където редките примери се характеризират по-скоро със спорадична, контекстова употреба. В такива случаи за опозиция е избрано най-близкото по смисъл противопоставяне, което не представлява абсолютен антоним: *зъл като куче – кротък като агне*. Добротелта, ценена от народа и станала обект на УС, се оказва не добротата като такава, а кротостта.

Понякога качествата са разгледани по-обобщено и обединяват единици с различни, но близки по смисъл модули: *дебел, едър – слаб, строен, тънък*. В други случаи поради липса на засвидетелствани в речниците УС с определени ясно изразени модули схемата, построена върху семантичните опозиции, не работи, при което част от модулите не са представени в опозиция, но са групирани по определен принцип – често въз основа на семантиката си: *верен, срамежлив* и т.н.

Съгласно приетата и описана по-горе класификация, разгледани са УС със следните характеристики:

- Физически свойства
  - височина: *висок – нисък*
  - размер, едрота: *едър – малък, дребен*
  - дебелина, сила – слабост, стройност: *дебел, як – слаб, тънък, строен*

- красота: *красив – грозен*
- названия на цветовете в УС – свързани с разглеждането на видимото за окото, определяно като типично, където бихме могли да очакваме висока степен на еквивалентност,
  - Физическо състояние (динамично):

бърз – бавен

- Интелектуални свойства:

Позитивни характеристики – интелигентност, мъдрост: *умен, мъдър, хитър*

Негативни характеристики – глупост: *глунав, тъп, прост*

- Морално- характерологични свойства:

Негативни характеристики: *зъл, лош, лют, избухлив*

Позитивни характеристики: *кротък, добър, невинен*

- Социално-комуникативни свойства: *верен, срамежлив (свенлив), ревнив, волен*

пиян – трезвен.

3.1.2. Глаголни УС

Различни критерии са използвани при подбора на УС с модул **глагол**. Избрани са част от глаголите, който изразяват някои по-характерни действия, представляващи значителна част от всекидневната рутина на човека, представени в речниците с относително богат набор от УС. При тях използваната сравнителна дума в рамките на УС невинаги действа като интензификатор на съответното действие, усилвайки го (в значение ‘много’), а често характеризира действието откъм начин на извършване, като отговаря на въпроса *как* (*гледам като теле в железница – гледам глупаво, без да разбирам нищо*’).

Значението на УС невинаги може да бъде толкова ясно и еднозначно изведено, поради което са използвани предимно УС, ексцерпирани от речниците, където към примерите обикновено е посочено тяхното тълкувание. В други случаи значението и мотивировката на УС може да бъдат пределно ясни и да е свързани непосредствено със значението на използваната сравнителна дума: *живея като какво/кого?* – *цар* (РБЕ: ‘Титла на владетел при съществуването на монархия в България и Русия’) – *живея като цар* (РБЕ, ВК) – ‘живея богато, разкошно’; *живея като монах* (РБЕ: *Монах* – Църк. ‘Духовник, който е дал обет да води аскетичен живот в манастир, съобразно с църковните канони’); *живея като отшелник* (РБЕ: *Отшелник* - ‘Монах, който, за да постигне нравствено съвършенство и приближаване до Бога, се отрича от земните блага и живее в уединение, в пост и молитва; пустинник, аскет’) – ‘живея скромно и уединено, в лишения’.

При подбора на УС по модул е взет предвид и количественият критерий – съответното действие трябва да бъде сравнително богато представено в езика, за да стане обект на интерес и анализ. То трябва да е достатъчно характерно, за да предизвика възникването на по-широк кръг от сравнения сред различни общества и съответно лингвокултури.

Подбрани са част от глаголите, с оглед на разглеждането на представители на разнообразни тематични групи. Условно подбраните глаголи могат да бъдат разделени на: *глаголи за действие, движение, състояние, изразяване на емоции и речеви глаголи*. В някои случаи, когато това би могло да представлява интерес, с оглед възможността за съставяне на антонимични двойки УС, те са групирани и по антонимичен принцип: ‘*правя нещо*’ – ‘*не правя нещо*’. Напр.: *вървя, ходя* – *стоя*; *говоря* – *мълча*; *обичам* – *мразя* и др.

В основата на подбора лежи и опитът за описание на характерни действия от дневния режим на индивида: *ям, работя, говоря, мълча, вървя, гледам, лежа, спя*. А също така и на глаголи, при които индивидът осмисля и оценява на своята екзистенция – *живея, чувствам се, обичам, мразя*.

Така в изследването са представени:

- битиен глагол: *живея*

- глаголи за движение, физическа дейност и състояние: *вървя, ходя - стоя*
- физическо действие: *ям, гледам, работя*
- състояние, физическо положение: *лежа, спя*
- глаголи за речева дейност (можем да приемем, че те изразяват социално-комуникативни характеристики): *говоря – мълча*
- глаголи, изразяващи чувства:
- *обичам, мразя, чувствам се; надувам се* (външна проява на емоцията)

3.1.3. Признакова характеристика на образи

За целта се извършва ексцерпиране на УС по сравнителни думи. В този случай се опитваме да установим техните основни характеристики, доминантите в образите. Според В. В. Колесов семантичният доминант представлява признак (сема) в значението на думите, която е инвариантна по отношение на всички останали признаци, постоянна във времето и устойчива под натиска на контекста (Колесов 1982: 171). Използва се и корпусен материал, който допълва образите с потенциални семи. Този подход е приложен при следните образи:

- *етносите в УС* – те често са обект на стереотипизация. Тук могат да се очакват някои разминавания, свързани с действието на различни екстралингвистични фактори, като общата история, взаимоотношенията между народите в миналото и настоящето и др. В този случай можем да говорим за различна степен на обективност и субективност, а също така и да проследим както динамиката, така и стремежа към статичност в системата на УС.

- *образа на кучето в УС* – образът е избран поради богатството на езиков материал и възникването на противоречиви характеристики. Целта на изследването е да бъде проверено, доколко образът на кучето съвпада в двете лингвокултури.

- *образите на орела и лъва* – изборът на образите е свързан с тяхната знаковост и мястото им в българската и руската култура като символи на държавността и съответните народи. Изхождайки от символния им характер, търсим и общи черти между образите, които биха могли да обяснят тази символика. Интерес представлява възможността за синонимичността и съответно взаимозаменяемост на УС и детайлизирането на образите в културата, където имат знаков характер и където не разполагат с такъв.

3.2. Изследване на адекватни устойчиви сравнения

3.2.1. Физически свойства – външен вид:

Външният вид на човека става обект на многочислени сравнения. В системата на УС са регистрирани немалко УС, които описват човека от гледна точка на външността му, физическите му белези.

Пример за изследване на външните характеристики на човека през призмата на УС е статията на М. Витанова – *Външният вид на българина, отразен в устойчивите сравнения* (Витанова 2011). Подобни фрагменти са застъпени в повечето изследвания на УС. В настоящето изследване ще се опитаме да се спрем на някои от тях по-подробно, но вече именно в съпоставка с външния вид, представен в УС в руския език. Това ще ни покаже доколко близко е разбирането за видимото, физическите характеристики на носителите на двата езика.

Част от физическите характеристики са представени по-обстойно в отделни фрагменти от изследването. Такива са цветовете и оценъчната положителна и отрицателна характеристика на външния вид – красота/грозота в УС.

3.2.1.1. ‘Дебелина’ – ‘слабост, стройност’

Богато представена с примери е бинарната опозиция ‘дебелина’ – ‘слабост, стройност’. При анализ на използваните сравнителните думи в УС със значение ‘много дебел’ установяваме, че характеристиката ‘дебелина’ често се асоциира с представителите животинския свят.

Екв. УС в българския и руския език са:

дебел като свиня (прасе, шопар) (ВК) – толстый как свинья, боров (Леб.), жирный, толстый как свинья, боров (Ог., Леб.); толстый, жирный, упитанный как поросенок (Ог.)

Признака ‘дебелина’ откриваме и в глаголните УС – *разжиреть, откормиться как кабан (Леб.), разжиреть как боров (Леб.)*. Така неоспорим еталон за качеството се оказва свинята. Това се потвърждава и от образните метафори, представени в изследването на П. Легурска, И. Панчев: ‘тлъст човек’ бълг. *шопар*, бълг. *свиня*, рус. *свинья* (бълг. свиня), рус. *боров* (бълг. шопар) (Легурска и др. 2014: 22).

Безекв. УС. бълг. *дебел (пълен) като бик (ВК, РБЕ)*, рус. *разжиреть, откормиться как каплун (Леб.)*

Трудност при съставянето на двойки еквивалентни УС понякога се оказва определянето на границите между модулите. Причина за това може да се окаже многозначността или близостта в значенията на някои лексеми, използвани в качеството на модули в един от езиците. В дадения случай можем да говорим за непълни еквиваленти, които съвпадат само в част от значенията. За приблизителни еквиваленти можем да приемем: *дебел като слон (БНК, ОМ: слон - бълг., рус. – ‘тромав човек’, Легурска и др. 2014: 22) – здоровый, огромный, грузный³ как слон (Леб., Ог.)*, където образът се допълва с характеристиката тежест.

Като сравнителни думи откриваме и названия на артефакти:

Екв. УС: *дебел като бъчва (буре, каца – ВК) – толстый, жирный как бочка (Ог.)*, които се срещат и като образни метафори в българския и руския език:

---

³ *грузный – прил. разг. ‘тяжелый, полный (о человеке)’ (Ефремова 2000)*

ОМ: ‘дебел човек’ бълг. бъчва, бълг. каца, бълг. буре ; ‘дебела жена’ бълг. бъчва, рус. бочка (бълг. бъчва) (Легурска и др. 2014: 45)

Наличието на образни метафори със значение, което се припокрива с модула на съответното УС, можем да разглеждаме като още едно доказателство за устойчивостта на образа.

Във ФРБЕ се среща и ироничното *тънка като каца* (ФРБЕ) с противоположното на представеното в модула прилагателно значение ‘много дебела (за жена)’.

Безекв. УС със сравнителна дума – артефакт: бълг. *дебел като бомба* (ВК), *дебел като тухла* (ВК), *дебел като тезгях* (ВК), *дебел като <цигански> тъпан* (ВК); рус. *толстая как квашня* (Леб.)

В руския език с подобно значение срещаме и УС с модул *круглый*, където дебелината е допълнена от характеристиката нисък ръст, а сравнителни думи са артефакт (*шар*) и герой от народните приказки (*колобок*):

круглый как колобок (Леб.) - ‘за нисък, дебел човек’

круглый как шар (Леб.) – ‘за нисък, дебел човек’

За разлика от характеристиката дебелина, където като сравнителна дума често се използват различни представители на животинския свят, антонимичната характеристика – слабостта, стройността се асоциира предимно с растителни видове или с предмети. Често това са различни растения, предимно дръвчета, при което стройното телосложение бива допълнено от характеристиката ръст.

Еквивалентни УС: *строен като топола* (ВК) – *стройный, статный как тополь* (Ог., Леб. - със значение ‘за строен човек, обикновено мъж’). При което наблюдаваме разминаване в рода на съществителното, използвано като образ – в българския език то е в женски род (*топола*), а в руския – в мъжки (*тополь*)’. В българския език откриваме и образна метафора с това значение, използвана именно за обозначаване на стройна жена:

ОМ: ‘стройна жена’ бълг. *топола* (Легурска и др. 2014 : 22)

Екв. УС: *строен като тръстика* (БНК) – *тонкий как тростинка, тростиночка* (Ог., Леб.)

строен като бор (БНК) – *стройный как сосна* (РНК)

Безекв. УС: бълг. *строен като фиданка в градина* (ВК), *строен като млад ясен* (БНК) ; рус.: *стройный, тонкий как лозинка* (Леб., Ог.), *тонкий, стройный как кедр* <ливанский> (Ог., Леб.), *тощий как хвоц* (Леб.), *тонкий, стройный как былинка* (Леб.) (прев. стрък трева); РНК: *стройный как кипарис, березка, маслина, палма, чинара, стебелек и др.*

Можем да предположим, че рода на съществителното име влияе и върху употребата, а именно – употреба на съществително от женски род за жена, а от мъжки род – за мъжкия пол. Проверка в корпусите показва, че тази теза невинаги се потвърждава. Там откриваме и сравнението и за двата пола:

*Каждое утро входила к Голицыну неслышно, босыми ногами, свежая и **стройная как тополь**, Катруся, приносила студеной воды из криницы, такой же чистой, как ее улыбка, и урашала свежими цветами образа.* (Д. С. Мережковский – Александр Первый (1922) (РНК)

*... и лейтенант Княжско, зеленоглазый, легкий, **стройный, как лозинка**, шел вместе с ним, Никитиным, сбоку орудий..* (Юрий Бондарев – *Берег* (1975) (РНК)

Наличието на голям брой примери, ексцерпирани от корпусите, със сравнителна дума – представители на флората, които отсъстват в речниците, понякога дори екзотични, говори за огромния потенциал и продуктивността на този модел: *модул **строен/слаб** + сравнителен предлог **като** + сравнителна дума **растение/дърво***, да поражда все нови и нови примери.

В примерите от корпусите стройността често бива асоциирана с представителите на женския пол: *строен като момиче – стройная кая девочка* (Леб.), *стройная как девушка* (Ог.); бълг. *строен като мома, като гимназистка*, рус. *стройная как барышня, королева, балерина, богиня, нимфа, Венера*. И по-рядко с мъжкия, при което по-често става дума за

представители на определени професии, изискващи подобно телосложение и сила: бълг. *строен като тореадор, боксьор от категория петел*, рус. *стройный как паж*.

Стройността се оказва характерна черта на младостта: бълг., БНК: *строен като гимназистка*; рус., РНК: *стройный мальчик, как юноша-подросток, юный лейтенант*.

В руския език като сравнителни думи се срещат и артефакти, свързани с изкуството – *стройный как драгоценная ваза, статуя, баиня Давыдова*.

Стройността може да бъде разгледана и чрез УС със синонимичния (в част от значенията) модул *слаб* (РБЕ: Слаб - ‘Който е тънък, сух, мършав. Противоп. дебел’). Слабостта, стройността се свързва и с болнамото, отблъскващото или дори неживото, примери за което откриваме в следните УС: *слаб (слабичък, сух, мършав и под) като скелет* (ВК) – *худой как скелет* (Леб.); бълг. *слаб като смъртник, слаб, мършав като дистрофик*; рус. *худой, тощий, сухой высохший как <живые> мощи* (Леб., Ог.), *худой, тощий, сухой, высохший как мумия* (Леб., Ог.), *худой, тощий как мешок с костями* (Ог.), *стройный как призрак*. В руския език срещаме и образ от източнославянската митология: *худой, тощий как кощей* (Леб., Ог.).

Слабостта може да бъде разглеждана както като положителна характеристика (особено силно изразено при УС с модул *строен*), така и като отрицателна. В този случай модулът *слаб* бива повлиян и от прякото значение на прилагателното (РБЕ: *слаб* - ‘1. Който няма достатъчно физическа сила. Противоп. силен.’; Ожегов: *Худой* – ‘То же, что и плохой (прев. Същото като лош)’). Затова УС с двата модула не могат да бъдат разглеждани като напълно синонимични и взаимнозаменяеми помежду си (сравни: *строен като топола* и *слаб като скелет*). В своето изследване Ж. Кръстева разграничава следните значения ‘слабост, стройност.’ и ‘слабост, мършавост’ (Кръстева 2018: 115). В този случай УС обикновено изразяват негативно отношение, неодобрение.

В УС с модул *слаб* като сравнителни думи откриваме и артефакти, част от които от дърво.

Екв. УС: *слаб (тънък, сух) като клечка* (ВК) – *худой, тощий как спичка* (Леб., Ог.)

слаб (тънък, сух) като вейка (ВК) – *худой, тощий как палка* (Ог.)

Безекв. УС: бълг. *слаб (изсъхнал) като кука (ВК); слаб като камшик, слаб като шушулка, слаб (тънък), като <че> през юнец минал (РХ), гърчав като точилка (Фразите), слаб като щека (Фразите)*

рус. *худой, тощий, сухой высохший как щепка* (Леб.)

Част от образите откриваме и като образни метафори:

ОМ: ‘болезнено слаб човек’ бълг. *скелет*, рус. *скелет* (Легурска, Панчев 2014: 48)

‘много слаб човек’ бълг. *скелет*, бълг. *клетка*, рус. *спичка* (бълг. кибритена клетка), рус. *щепка* (бълг. клетка) (Легурска, Панчев 2014: 46)

Сравнителни думи – животни:

Екв. УС: *слаб (тънък) като глист (ВК) – тонкий как глист, глиста* (Леб.)

Безекв. УС: бълг. *слаб (тънък) като комар (ВК), слаб като щиглец (ВК); рус. тонкая <в талии> как оса* (Леб., Ог.), *худой, тощий как <драная>кошка* (Леб., Ог.).

Безеквивалентни остават и УС *слаб (сух, тънък, мършав) като цироз (ВК)* и руското *худой, тощий, сухой, высохший как вобла* (Леб., Ог.), макар че използваните образи са близки: *вобла* (каспийска бабушка, характерна само за руската действителност), също вид риба, често поднасяна сушена.

Ще забележим, че при модул *тънък* обикновено за сравнителни думи се използват неодошевени съществителни – артефакти, а изборът до голяма степен зависи от това какво сравняваме с тях и има относителен характер. Тази относителност се потвърждава от примери в корпусите (РНК) като: *тонкие как чулки (сопोजки), толстые как палец (артерии)*, но и *худой как палец*. Така се оказва, че една и съща сравнителна дума може да бъде използвана в УС с антонимични модули, един предмет да се окаже дебел в сравнение с един и тънък в сравнение с друг. Подобни сравнения с противоречиви признаци на сравнителната дума нямат устойчив характер и можем да предположим, че няма да станат част от езиковия фонд. Относителен характер се забелязва и при останалите модули, които представляват физически измерими характеристики (*висок-нисък, голям-малък* и т.н.).

Разбира се, съществуват и сравнителни думи, при които тази характеристика е по-силно изразена:

Екв. УС: *тънък като игла – тонкий как игла*

тънък като хартия – тонкий как бумага, как пергамент

тънък като бич, като камшик – тонкий как хлыст (Леб.)

Безекв. УС: бълг. *тънък като вретено (ВК), тънък като остен (ВК), тънък като паяжина (ВК), тънък като пръст (ВК), тънък като цигарена книжка (ВК), тънък (слаб) като свирка (ВК); тънък като косъм, тънък като конец, тънък като бръснач; рус. тонкий как лезвие ножа.*

3.2.1.2. Височина/размер: висок – нисък / едър – малък

Опозицията *висок – нисък* е слабо представена в речниците, особено в българския език. Поради това ще се опитаме да разгледаме по-частната категория височина във връзките ѝ с близки категории със значение размер: *висок, едър – нисък, малък, дребен*. Ще използваме и по-малко честотните примери от БНК и РНК.

За височина това са УС с модулите *висок (висок като върлина – ВК)* и близкия по значение, синонимичен в определен контекст⁴: *едър (едър като планина – ВК, мъж като планина (ВК) – ‘за едър, висок мъж’)* в българския език. В руския език в речниците откриваме малко по-богат набор от УС: *длинный, высокий как жердь (Ог.), жираф (Ог.), как каланча (Ог.), как шест (Ог.), как <коломенская> верста (Ог.)*

Като еквивалентни УС можем да определим следните двойки:

Екв. УС: *висок като върлина (ВК) – длинный, высокий как жердь (Ог.)*

едър като планина (ВК) – большой, огромный, высокий как гора (Леб., Ог.)

---

⁴ За справка: Инфолекс: синоними: *висок - голям - едър (за човек)*

Образите от ексцерпиранията от речниците и корпусите УС могат да бъдат обобщени в няколко групи. Част от тях се срещат и в двата езика и могат да бъдат групирани по двойки. Това са природни обекти – *небе, планина, скала, гора*:

Екв. УС: *висок като планина* (БНК) – *высокий как гора* (Леб., Ог.)

висок като гора (БНК) – *высокий как лес* (Леб.)

едър, здрав като канара (РБЕ), *висок като скала* (БНК) – *высокий как скалы* (РНК)

висок като небе (БНК) – *высокий как небо* (РНК)

Обекти от обкръжаващата среда, създадени от човека – *сгради, храмове, кули, стълбове*:

Екв. УС: *висок като кула* (БНК) – *высокий как башня* (РНК)

висок като храм (БНК) – *высокий как храм, как собор* (РНК)

Безекв. УС: *бълг. висок като уличен стълб* (БНК)

рус. высокий как колоколя (Ог.), РНК: *высокий как дом, телеграфный столб, высокий как фок-мачта* и др.

Построените от човека обекти от обкръжаващата среда почти отсъстват в речниците, което ни подсказва, че за сравнение обикновено служат природните обекти, а не творенията на човешката цивилизация.

С височината се асоциират и дръвчетата, например *тополата* и *дъбът*, които се свързват и с други характеристики:

Екв. УС: *строен (висок, тънък) като тополя* (ВК) – *стройный как тополь* (Ог.), *высокий как тополь* (РНК)

Примери като тези, при които една сравнителна дума се свързва с повече от една характеристика, показва преплитането на модулите в УС. Начинът на представяне на УС в речника на В. Кювлиева-Мишайкова говори за вариантност на модулите. Стройността

предполага и характеристиката височина.(РБЕ: *строен* – За тяло и частите му – ‘който е добре сложен, тънък, **висок** и прав’).

бълг. *висок като дърво, висок като бор, висок като дъб*

УС със сравнителна дума – животно:

Екв. УС: *дълъг, висок като жираф* (БНК) – *длинный, высокий как жираф* (Ог.)

Модульт *едър* е представен в УС с множество сравнителни думи – животни, като само малка част от тях са регистрирани в речниците. За съответствие на прилагателното *едър* в българския език (РБЕ: *едър* прил. – ‘Който превишава средните, обикновените размери на нещо’) приемаме прилагателното *здоровый* в значение ‘большой, сильный, громкий, крепкий’.⁵

Понякога дори в речниците срещаме противоречиви дефиниции, които невинаги дават ясна представа в кое именно значение е употребено прилагателното (*здоровый* – ‘едър, як’ или ‘който не боледува’):

Ог.: *здоровая (сильная, выносливая) как лошадь* (с посочен антоним *слабая: как соломинка, как былинка*) - в този случай *здоровая* е употребено в значение ‘едра, силна’.

Леб.: *здоровый как лошадь* – ‘о совершенно здоровом человеке’ (за човек, който е непълно здрав, не боледува – прев.). Двата източника посочват различни значения, което затруднява установяването на еквивалентни отношения между единиците.

Пример за последното е образът на бика, който обаче съчетава характеристиките големина, сила и ‘който не боледува’:

Едър като бик (БНК), *здрав като бик (ВК)*, *як (силен) като бик (ВК)* – здоровый, сильный как бык (Леб.)

здрав като бик (ВК) – *здоровый как бык* (Ог.) – ‘здрав човек’

Екв. УС: *едър като кон* – *здоровый как лошадь* (Ог., Леб.)

---

⁵ Ожегов: Ожегов, С. И. *Словарь русского языка* – <<http://slovarozhegova.ru/>>

едър като слон – здоровый, здоровенный, огромный как слон (Ог.)

едър като бивол – здоровый, сильный как, буйвол (Ог., Леб.)

едра като кобила – здоровая как кобыла (Ог.) – Признакът е представен и в ОМ: ‘едра, здрава и груба жена’ бълг. *кобила*, рус. *кобыла* (бълг. *кобила*) (Легурска, Панчев 2014: 8)

едър като мечка – здоровый, сильный как медведь (Леб.)

едър като камила – здоровый, рослый как верблюд (Ог.)

Безекв. УС: бълг. *едър като угоено прасе, едър като вол, едър като горила*

рус: *здоровый, сильный как битюг (Ог.), бугай (Леб., Ог.), жеребец (Леб., Ог.)*

Понякога в ролята на сравнителна дума се срещат и артефакти: Екв. УС: *едър като гардероб – здоровый как шкаф (Леб.)*

Безекв. УС: бълг. *едър като бъчонка* – Близко по значение в българския език е УС *дебел като бъчва (ВК)*.

Едрата фигура се смесва с други характеристики като ръста, силата, които са по-характерни за мъжкия пол: *едър като мъж (БНК)*. В БНК се срещат и представители на определени професии, често свързани със спорта: *едър като професионален футболист, едър като боксьор, едър като борец*, и дори конкретни личности – *едър като Арнолд Шварценегер*.

Приказни и митични същества: *едър като исполин, едър като великан – длинный, высокий как каланча (Ог.)*; бълг. *едър като хала, едър като Иети*.

Спорадични примери от типа (*муха*) **едра като пчела**, (*птица*) **едра като гъска** подчертават относителността на признака в зависимост от субекта на сравнението, характерна за модули от типа *висок/нисък, малък/голям*, при които реалният размер може да бъде измерен и съотнесен към друг обект. Поради тази причина те рядко имат устойчив характер.

Подобно на модулите *висок и едър* техните антоними модулите *нисък и малък, дребен* също кореспондират помежду си, като често се забелязва смесване и неразличаване. Те са още по-слабо представени в речниците.

Тук също като сравнителни думи откриваме лица (*детето*) или митични същества:
Екв. УС: *дребен, малък, нисък като джудже – маленький как гном, крошечный как карлик*

дребен като дете – маленький, крошечный как ребенок

Безекв. УС: *бълг. дребен като лилипут*

Откриваме и примери със сравнителна дума – животни, при които силно застъпени са насекомите:

Екв. УС: *малък като буболечка – маленький, мелкий, крохотный как букашка (Леб., Ог.) – маленький, мелкий как козявка (Ог.)*

малък, дребен като мравка – маленький, мелкий как муравьи (Ог.)

дребен като муха – мелкий как муха

Безекв. УС: *дребен като насекомо, въшка, бълха, пчела,*

дребен като гуцер, птиче, врабче, плъх; нисък като костенурка

Растения и техните плодове:

дребен като грахово зърно – мелкий как горох, горошины (Леб., Ог.)

бълг. малък като пиперка '(ВК), дребен като фъстък,

рус. маленький, мелкий, крохотный как маково зернышко /Леб/; мелкий как пшено, просо

Природни обекти, вещества:

дребен като прах, прашина – мелкий как порошок, пыль, пылинка

малък като песъчинка – мелкий как песок

Безекв. УС, *бълг. малък като камъче, прашина, шушулка*

рус. *мелкий как мука, соль, крупа, пепел, пух, пудра, зола*

Артефакти:

малък като кутийка (ВК) – *маленький, мелкий, крохотный как спичечная коробка* (Леб.)

Безекв. УС: бълг. *малък като запетайка* (ВК); *дребен като кибритена клечка, играчка; нисък като тапа*; рус. *маленький, мелкий, крохотный как булавочная головка* (Леб.), *маленький как кнопка (нос)* (Ог.) *маленький, мелкий, крохотный как игрушка/игрушечка* (Леб.); *маленький, мелкий, крохотный как игрушечный* (Леб.); *мелкий как бисер; низкий как баржа*

Част от използваните в УС сравнителни думи се срещат и като образни метафори:
ОМ: ‘нисък човек’ бълг. тапа, рус. *кнопка* (бълг. копче) (Легурска, Панчев 2014: 15)

‘малък, дребен човек’ бълг. *врабче*, бълг. *фъстък*, рус. *арахис* /бълг. *фъстък*/, рус. *кнопка* (бълг. *бутон*) (Легурска, Панчев 2014: 12)

‘дребен, слаб човек’ бълг. *врабче* (Легурска, Панчев 2014: 32)

Примери като *мелкий как горох, горошины* (Леб.) и *(глаза) крыпные как горох* (Леб., Ог.), които намират място в речниците, а разликата в дефинициите е ‘за съвкупност, маса от еднородни предмети с кръгла форма, обикновено по-малки/по-големи от грах’ (Ог.) ни показват относителността на УС за размер, при които от голямо значение е субектът на сравнение – онова, което сравняваме.

От разгледаните дотук физически характеристики можем да направим следните изводи: 1. За разлика от характеристиката ‘дебелина – слабост’, височината и големината са по-слабо представени с УС в речниците. 2. Наблюдава се смесване на някои модули към еднаква сравнителна дума. 3. Характеристиките често имат относителен характер, което ограничава възможностите за еталонизация на част от образите.

3.2.1.3. УС с модул на сравнението – название на цвят

Предмет на настоящия фрагмент от изследването са устойчивите сравнения с модул цвят в българския и руския език. За целта са избрани УС с модул на сравнението – следните цветове: *бяло, черно, червено, зелено, синьо, жълто и сиво*. Настоящото изследване проверява доколко съвпадат УС с модул – цвят в българския и руския език, установява еквивалентни отношения, това доколко универсални или националноспецифични могат да бъдат сравнения, базирани върху **визуалното възприятие** на заобикалящата ни действителност, кои цветове са по-застъпени в УС, какви образи възникват в съзнанието при споменаването им и кои са доминантите.

Някои учени не причисляват сравнения от този тип към УС, поради високата степен на правдоподобност. Признакът (в дадения случай - цветът) е твърде типичен и присъщ за обекта, с който се сравнява. Затова сравнения с един и същ образ възникват и съществуват успоредно в различни езици. Според В. Кювлиева-Мишайкова важен е изборът на обект за сравнението, тъй като от всички възможности, всички обекти, които притежават във висока степен даден признак, народът избира точно определени (Кювлиева-Мишайкова 1986: 44-45).

Темата за цвета е широко изучавана в езикознанието от различни гледни точки: от лингвостатистически изследвания за честотата на поява на съответната лексема в текстове в определен език до тълкуване на символиката на цветовия език в или извън контекст. Подробен обзор на библиографията може да бъде намерен в студията на М. Алмалех на „Слово и цвят: Психолингвистични и прагматични аспекти“ и монографията му „Цветът в Петокнижието“ 2006 г. Цветовият език е разглеждан в най-разнообразни сфери като фолклора, свещените текстове и рекламата (Алмалех 2007, 2011) и дори в политическата сфера (Мец 2016).

В настоящето изследване ще се спрем върху отделни аспекти, касаещи цветовъзприятието и възможността за разглеждането му в съпоставителен план. Волф Москович споделя хипотезата на Сепир-Уорф за лингвистичната относителност, според която възприятието на сетивния свят в различните езици е своеобразно. Но отбелязва, че:

„Словесните асоциации показват удивителна универсалност в различните езици.“ (Москович 1969: 185, цит. по Алмалех 2006а: 349-350) В. Кювлиева-Мишайкова също отбелязва, че сравненията за цвят „имат почти универсален характер и недостатъчно отразяват самобитното в народната душевност“ (Кювлиева-Мишайкова 1986: 78). А. Вежбицка отрича съществуването на цветови универсалии, като универсални определя зрителното възприятие и подобие при предаването на зрителните усещания и отделя универсални достъпни за човека образци (моделни) като *огън, слънце, растителен свят, небе, ден и нощ*, като основни референтни точки при човешките разговори за цвета (Вежбицка 1997: 231-284). В монографията си „Цветът в Петокнижието“ М. Алмалех характеризира цветовия език като общ код, който въздейства на подсъзнателно равнище, говори за когнитивни и културни универсалии, но признава и съществуването на национални особености в семантиката на цветовете (Алмалех 2006а: 356). Според Теорията за прототипите на Е. Рош индивидите придобиват представа за цветовете чрез опита на базата на едни и същи прототипи, които представляват природни субстанции (Рош и кол. 1976, цит. по Алмалех 2006а: 354). М. Алмалех определя прототипите за цветовете, които се използват в хода на изследването.

Ценни сведения можем да почерпим от труда „Цвет и названия цвета в руском языке“ (Василевич и др. 2011). Там е представено развитието на наименованията на цветовете. Според най-разпространената теория в началото цветовете се обозначават, като вместо названия се посочват разпространени предмети или природни обекти с този цвят, чак по-късно се създават абстрактите понятия (от типа *бял, черен, червен*). Следваща стъпка е използването на цветообозначения, произлизащи от названия на предмети (*красный, небесный*), а след това и двусъставни наименования за предаване на отенъците“ (Василевич и др. 2011: 9–11). Тази теория е изключително интересна и би могла да ни послужи при определянето на първичните предмети, т.нар. прототипи на цветовете. Същото важи и за наличието на цветообозначения, произлизащи от названия на предмети от типа: *лимонный, салатный, бирюзовый, коралловый, пепельный* и др. Можем да предположим, че назоваването на цветови отенъци по названието на конкретни предмети говори за ясното открояване на тези предмети като типичен еталон за цвета.

Интерес представлява и изследването на вербализацията на цветовия език извън контекст на М. Алмалех, където той посочва нормата за словесни асоциации на цвят, изведена въз основа на две асоциативни изследвания - от 1980 и 1996 година. На базата им и на база на асоциациите с цветовете в *Българския асоциативен речник* (БАР) и *Славянския асоциативен речник* (САС)⁶ проверихме доколко тези асоциации съвпадат с използваните в УС образи и дали те съвпадат с прототипите.

Темата за названията на цветовете в съпоставка в рамките на фразеологията е разгледана в българския и сръбския език от Е. Недкова. Авторката свързва значителната употреба на подобни фразеологизми с нуждите на бита и всекидневното общуване, в което те изпълняват ролята на ярко номинативно, характеризиращо и експресивно средство. Отбелязва, че именно при УС е особено видима експресията на образа, а използването на различни образи в езиците си обяснява с различните национално-културни асоциации (Недкова 2008).

Цветовете в устойчивите словосъчетания в български и френски език са обект на изследване от Ж. Кръстева. Авторката определя нашата цивилизация като визуалистична, с което и свързва активната неологична продуктивност на названията за цвят в устойчивите съчетания. Отбелязва „тенденция към униформизиране на символите, включително и цветовете“ и прибягване към езика на цветовете като универсални, общочовешки знаци, което според нея се дължи на глобализацията и лесния и бърз обмен на информация (Кръстева 2016: 67).

УС с модул цвят присъстват в различни изследвания на УС, но при това почти отсъстват изследвания, посветени непосредствено на цветовете в тях. Изключение прави изследването на Ю. Фенин за руския език, където обект са не УС с модул – название на

---

⁶ В изследването са използвани следните асоциативни речници: **Балтова, П. 2003:** Балтова, П. и кол. *Българския асоциативен речник*. Прав и обратен. София, Университетско изд. . „Св. Климент Охридски“; САС – **Уфимцева 2004:** Уфимцева Н.В., Черкасова Г.А., Караулов Ю.Н., Тарасов Е.Ф. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. Москва: Институт Языкознания РАН. <http://it-claim.ru/Projects/ASIS/SAS/SAS_pdf/SAS.pdf>.

цвет като цяло, а именно тези, които характеризират лицето на човека, в съпоставка с китайски език. Там цветовете са представени тематично, като характеристика на косите, лицето, устните, очите и т.н.: **синий, голубой цвет глаз: как бирюза, как небо** (Фенин 2016: 205). Според автора акцентирането на цвета чрез УС е доказателство за това, че цветът се откроява, привлича вниманието, поради което предизвиква появата на подобен тип характеристика. Отбелязва и оценъчния им характер –един и същ признак може да има различни аксеологични вектори в зависимост от частта на лицето, която характеризира, а неестественото бива оценено негативно (Фенин 2016: 122).

Справката в речниците показва, че както в българския, така и в руския език, значително по-широко застъпени са УС с модули на сравнението цветовете **червено, бяло и черно**. Тези цветове съвпадат и с първия и втория стадий в еволюцията на цветообозначението на Берлин, Кей (1 – бял и черен, 2 – червен) (Василевич 2011: 17, Берлин, Кей 1969). Това са едни от основните цветове и при описанието на цветовете на човешкото лице.

Белият цвят се среща в УС с различни сравнителни думи, които условно биха могли да бъдат обединени в следните категории: хранителни продукти, вещества и строителни материали, предмети от бита и животни. Наблюдава се висока степен на еквивалентност между УС в българския и руския език.

Хранителни продукти откриваме в УС: Екв. УС: *бял като брашно – белый как мука* (Ог., Леб.), *бял като (прясно) мляко* (ВК) – *белый как молоко* (Ог., Леб.), *бял като сметана* (БНК) – *белый как сметана* (Ог.). УС *бял като яйце* (ВК) и *бял като сирене* (ВК) остават без еквивалент в руския език, макар да откриваме пример *бледный как брынза*.

Вещества и материали, голяма част от които строителни: Екв. УС: *бял като сняг* (ВК) – *белый как снег* (Леб., Ог.), *бял като пяна* (ВК) – *белый как пена* (РНК), *бял като восък* (БНК) – *белый как воск* (Ог., Леб.), *бял като гипс* (БНК) – *белый как гипс, как гипсовая маска* (Леб.); *бял като тебешир* (Фразите) – *белый как мел* (Ог., Леб.), *бял като мрамор* (Ог.) – *белый как мрамор* (Леб., Ог.), *бял като алабастрър* (БНК) – *белый как алебастр* (Леб.), *бял като вар* (ВК) – *белый как известь* (Ог.), *бял като слонова кост* –

белый как слоновою кость (Леб., Ог.); Безекв. УС: бълг. *бял като памук* (ВК), рус. *белый как <молочный> кипень* (Леб., Ог.), *белый как лен* (Ог.), *белый как глина* (Ог.).

Различните УС с модул – цвят се използват за характеристика на различни обекти. Така например за кожата може да бъде употребено УС *белый как алебастр, мрамор, слоновою кость. Беляя, бледная как бумага, мел, мука* се използват за неестествено побеляло от страх, вълнение или болест лице, а *белый как лен* – за коса.

Сравненията с животни *бял като гъска* (ВК) и *бял като патка* (ВК) и с продукта на растението *памук (бял като памук)* остават без еквивалент в руския език, както и руското *белый как лунь* (Ог., Леб.) (бълг. птица блатар).

Сравнителни думи – артефакти: Екв. УС: *бял като платно* (ВК) – *белый как платно* (Ог., Леб.), *бял като стена* (Фразите) – *белый как стенка* (Ог., Леб.), *бял като хартия* (БНК) – *белый как бумага* (Ог., Леб.), Безекв. УС: *белый как плат (платок, полотенце)* (Ог., Леб.), *белый как скатерть* (Ог.).

Част от УС със сравнителни думи – лица, назовани по етнос или социално положение: *бяла като гъркиня* (ВК), *бяла като кадъна* (ВК), *бяла като попадия* (ВК) са родово маркирани – признакът е изразен чрез прилагателно в женски род, използват се по отношение на лица от женски пол. УС с модул *бяли* сравнителни думи – лица, се използват и в противоположното значение ‘много черен’: *бял като циганин* (ВК, РБЕ), *бел как египтин* (ВК), *бел като арап<ин>* (ВК, РБЕ), *бял като кюмюрджия* (ВК). В използваните в хода на изследването руски речници не е регистрирана подобна употреба.

Някои сравнителни думи се свързват с повече от един цвят дори в рамките на един език. Така например *слоновата кост* се среща в сравнения като: *белый как слоновою кость, желтоватый как слоновою кость и бледный как слоновою кость*. Белотата логично се свързва с бледността и в примери като *бледен (блед) като платно* (ВК), *бледен (блед) като смърт* (ВК), *бледен (блед) като стена* (ВК), *бледен (блед) като мъртвец* (ВК), *блед като сирене*, като в речниковите статии често прилагателните *бял* и *блед* присъстват успоредно. Белият цвят се свързва със смъртта и фигурата на мъртвеца: *бял като смърт* (БНК) – *белый как смерть* (Леб.), *бял като мъртвец* (БНК) – *белый как мертвец* (Ог, Леб),

бял като призрак (БНК) – *белый как привидение* (Ог.). Образът на мъртвеца предизвиква най-много противоречиви цветови асоциации – среща се като сравнителна дума към различни модули за цвят: *блед, бял, жълт, син, сив като мъртвец*.

Примери за сравнителни думи към повече от един цвят са и: *белый, светлый, седой (за коси) как солома* (Леб.), но и *жълт като слама – желтый как солома; бледный, белый как воск (за лице)*, но: *жълт като восък* (ВК – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’) – *желтый как воск* (Ог, Леб). Жълтият и белият цвят се оказват достатъчно близки и понякога се смесват във възприятията, за което свидетелстват примерите. Подобна картина се наблюдава и при други цветове, където сред ексцерпираните от корпусите сравнения се наблюдава относителност. Например, в корпусите откриваме примери за не толкова ясно разграничаване на близки цветове като жълтото, оранжевото и червеното, особено при плодове, зеленчуци и цветя: *жълт, оранжево-кафеникав, оранжев, риж, червен като морков – рус. красный как морковь* (Леб., Ог.); *жълт, оранжев, зачервен като портокал, синя като портокал (земя); жълт, червен като невен, рыжий как золото* (Леб., Ог.), *желтый как золото* (РНК) и др. Сравнението *синя като портокал (земя)* представлява оказионализъм, вероятно поетична метафора. То е ексцерпирано от текст в жанра на фантастиката: *Тази хубава инак, синя като портокал Земя, както я беше нарекъл някога поетът, макар и да не е знаел, че на връщане от Марс тя изглежда точно така...* (Никола Кесаровски – *Петият закон*, БНК)

При сравнение на УС с резултатите от теорията за прототипите на Рош установяваме, че сравнителните думи частично съвпадат с т. нар. прототипи/предмети-еталони на белия цвят, а именно: *мляко, сняг, светлина/ден* (Алмалех 2006а: 355). Първите два образа се срещат в УС в двата езика. Като сравнителна дума снега откриваме и в глаголните УС: *белея (се) като сняг* (ВК), *белея се като сняг в Стара планина* (ВК). Частично се припокриват и с нормата на цветовия език извън контекст, където при бялото в центъра срещаме: *сняг, мляко, сирене, хартия, памук*, а в периферията: *тебешир* (Алмалех 2006б: 81-82). *Сняг, мляко, тебешир, сирене, мрамор*, заедно с често дублиращия се модул *блед* откриваме и в Българския асоциативен речник от 2003г. (БАР 2003: 20). *рус.снег, день, гусь, платок, смерть* (САС 2004: 26).

Прототипи на цветовете често могат да бъдат изведени и от дефинициите им в речниците. В различните речници могат да се забележат известни разминавания във формулировката на дефинициите и представените в тях прототипи. Обикновено те имат следния вид: РБЕ: ‘Който има цвят на + название на съответния/те *прототип/и*’. В руския език: ‘цвет + *прототип*’ (съществително име в родителен падеж, единствено число, б.прев. цветът на...).’ Както ще забележим в дефинициите на цветовете по-долу, голяма част от тези прототипи съвпадат в българския и руския език, а също така често съвпадат и със сравнителните думи в УС и асоциациите в асоциативните речници. Поради тази причина ще проверим това в няколко речника. За целта са избрани следните речници: за българския език: РБЕ – *Речник на българския език*, за руския – *Словарь русского языка* на С. И. Ожегов (Ож.); *Большой толковый словарь русского языка* (БТСРЯ).⁷

Така например определението за *бял* в РБЕ е: *Бял* – ‘Който има цвят на сняг, мляко и други.’ Ож. - ‘Белый – цвет *снега или мела* (бълг. прев. цветът на снега или тебешира)’, БТСРЯ – ‘Цвет *снега, молока, мела*’ (бълг. прев. цветът на снега, млякото, тебешира). Тези прототипи откриваме и като сравнителни думи в УС с модул *бял*.

Сравнителните думи в УС с модул *бял* могат да бъдат съпоставени и с резултатите от изследването на съчетаемостта на някои прилагателни имена. Там към думата *бял* откриваме част от сравнителните думи: бълг. *сняг, хартия*, рус. *снег, бумага*, допълнени от други, които липсват в УС – (бълг. *пух, гълъб*, рус. *аист соль, сахар, лед* и др.) В речника към изследването откриваме и нови УС, подсказани от анкетираните: *белый как медведь, сахар, стена*, които отсъстват в речниците.

В УС жълтият цвят се свързва с образи от различни категории. Растения и техните плодове се срещат и в двата езика. Екв. УС: *жълт като лимон* (ВК – обикновено за болен

---

⁷ *Речник на българския език*. <<http://ibl.bas.bg/rbe/>>; БТСРЯ - *Большой толковый словарь русского языка*. Гл. ред. С. А. Кузнецов. Первое издание: СПб.: Норинт, 1998. Публикуется в авторской редакции 2014 года. <<http://gramota.ru/slovari/info/bts/>>, **Ожегов 1992:** Ожегов С.И. *Словарь русского языка*" (1949, 22-е издание, 1990; с 1992 - "Толковый словарь русского языка", совместно с Н. Ю. Шведовой). <<http://www.ozhegov.org/>>

или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’) – *желтый как лимон* (Леб., Ог.); *жълт като пъпеш, жълт като каун (пипон)* (ВК – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’) – *желтый как дыня*; *жълт като шафран – желтый как шафран* (Леб.); Безекв. УС: бълг. *жълт като смин* (ВК), рус. *желтый как померанец* (Ог.).

В българския език откриваме и не толкова типичното УС (регистрирано като диалектно в речника на В. Кювлиева-Мишайкова) *жълт като краставица* (ВК – ‘много жълт, много бледен’), а в руския краставицата се свързва с друг цвят: *зеленый как огурец*. Разбира се, това показва различни стадии в зреенето на зеленчука, но интересно е, че всеки от езиците е избрал конкретен цвят, докато другият липсва.

Хранителни продукти: рус. *желтый как тухло е яйце, сыр*. Животните в екцерпирания материал са представени с един пример – *жълт като папуняк* (ВК - диал. ‘много жълт, много бледен’). Еквивалентни УС със сравнителна дума материали или предмети са: *жълт като восък* (ВК – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’) – *желтый как воск* (Ог., Леб.), *жълт като свещ – желтый как свечка, жълт като слама – желтый как солома, жълт като кехлибар* (РБЕ) - *желтый как янтарь*.

Жълтият цвят на лицето се свързва и със смъртта или приближаването ѝ, болнавестта и бледността като неин признак: *жълт като мъртвец* (ВК), *жълт като смъртник* (ВК – ‘много жълт, много бледен’), също така и с усещането за страх и разстроеност.

Прототипът на жълтото – *слънцето* (Алмалех 2016а: 355) отсъства в УС в българския и руския език. В центъра на асоциативната норма за българския език се срещат *лимонът, яйцето* (Алмалех 2006b: 82), които се срещат в УС в руския език, а в българския – само *лимонът*. Част от тях са представени и в дефинициите на думата *жълт* в речниците: РБЕ: Жълт – ‘който има цвят на зряла дюля, лимон, восък’, Ож. - ‘цвет яичного желтка’ (прев. цветът на яйчения жълтък), БТСРЯ – ‘цвет яичного желтка, злата’ (цветът на яйчения жълтък, златото).

В речника на В. Кювлиева-Мишайкова са регистрирани малко УС с модул прилагателното *зелен*, а в речниците на и Л. А. Лебедева и В. М. Оголцев такива липсват. Затова повечето представени в изследването примери са от двата национални корпуса. Еквивалентни са сравненията: *зелен като трева – зеленый как трава, зеленый как газон; зелен като лук – зеленый как лук, зелен като жаба – зеленый как лягушка, зелен като малахит – зеленый как малахит*. Безеквивалентни в българския език са УС: *зелен като гуцер (ВК), зелен като яд (ВК), зелен като мента, зелен като планина*, а в руския – *зеленый как огурец* и на пръв поглед изненадващия образ на *морската вода – зеленый как морская вода, полуденное море*. Морето е по-често асоциирано със синия цвят, чийто прототип е.

Глаголни УС *позеленявам като гуцер (ФРБЕ), позеленявам като ягорица⁸ (ФРБЕ)* изразяват значението ‘силно се разгневявам, ядосвам се’. Двойката *зелен като гуцер (ВК), позеленявам като гуцер (ФРБЕ)*, при която сравнителната дума съвпада, а модулът е представен от еднокоренни думи, който принадлежат към различни части на речта, може да се разглеждат като своеобразна трансформации (вероятно в посока от прилагателно към глагол – вербализация), при които настъпва промяна на семантично-граматичната характеристика на УС (Кювлиева-Мишайкова 1986: 37).

Прототипи за зеления цвят са *всички растения (Алмалех 2006а: 355)*, а сред асоциациите срещаме: *трева, природа, море, краставица, жаба (Алмалех 2006б: 82), трева, жаба, лук, природа, гуцер, планина (БАР 2003: 35-36); трава, огурец, лягушка, природа, лек, растение, лук (САС 2004: 122)*.

В речниците откриваме следните дефиниции: В РБЕ: *Зелен* – ‘който е обрасъл, покрит с трева и с *млада растителност*’. Ож.: ‘цвет *травы и листвы* (бълг. прев. цветът на тревата и листата)’, БТС – ‘цвет *травы, зелени* (бълг. прев. цветът на тревата, зеленината)’. Оттук можем да стигнем до извода, че именно тревата е еталон на зеления цвят, въпреки че не е представена в УС в речниците, а само в корпусите.

---

⁸ *Ягорица* – незряло, кисело грозде

Още по-малко са УС в горепосочените речници с модул *сив*. Еквивалентни са: *сив като сянка – серый как тень, сив като камък – серый как камень, сив като пепел – серый как пепел* (Леб.), *сив като стомана – серый как сталь, сив като мишка – серый какмышь*. Безеквивалентни в българския език са: *сив като сокол* (ВК), *сив като зимно море*, а в руския – *серый как пыль, смерть, мертвец, земля, ворона, небо*, често свързвани с други цветове.

При сивия цвят също забелязваме значително припокриване на прототипи, посочени в дефинициите, и сравнителни думи в УС. В РБЕ: Сив – ‘който е с цвят на *пепел от дърво*’, Ож.: ‘цвет *пепла, дыма* (бълг. прев. цветът на пепелта, дима)’, БТСря – ‘цвет *пепла, дыма, асфалта, мыши* (бълг. прев. цветът на пепелта, дима, асфалта и мишките)’.

В руския език съществуват две думи, които разграничават различни оттенъци на синия цвят. Едната е *голубой*, което означава по-светло син цвят, свързан с небето, а другата – *синий*, обозначаваща по-наситен тъмносин цвят. В УС се наблюдава честото им смесване. В повечето примери в речниците има припокриване между двата нюанса и се срещат както *голубой*, така и *синий* към една и съща сравнителна дума. Еквивалентни УС са двойките: *син като патладжан* (ВК) – *синий как баклажан, син като небе – синий, голубой как небо* (Ог., Леб.), *син като море – голубой как море*; със сравнителна дума скъпоценни камъни: *син като тюркоаз – голубой как бирюза, син като сапфир – синий, голубой как сапфир*, цветя: *син като синчец – голубой, синий как василек* (Ог., Леб.). Безеквиваленти УС: бълг. *син като пуйча глава* (ВК), *син като незабравка*; рус. *синий как труп, голубой как у мертвеца, голубой как ветер, голубой как вода* (която в българския език се свързва с други признаци – *прозрачна, светла, чиста*).

Прототипи за синия цвят са *морето и небето* (Алмалех 2006а: 355), които се срещат в двата езика. Това се потвърждава и от някои от дефинициите: РБЕ: ‘син – който има цвят на *синчец, на ясно безоблачно небе*’, Ож.: *Синий* – ‘имеющий окраску одного изосновных цветов спектра - среднего между фиолетовым и зеленым. Синее небо. Синие васильки’ (*синьо небе, син синчец*) *голубой* – ‘цвет незабудки (цветът на незабравката). Голубое небо’, БТСря – ‘цвет *ясного неба* (цветът на ясното небе)’. В центъра на асоциативната норма срещаме думите: *море, небе, синчец* (Алмалех 2006b: 82).

Предмети-еталони на червения цвят са *огънят и кръвта* (Алмалех 2006а: 355). Те се срещат като образи в двата езика: *червен като огън* (ВК) – *красный как огонь* (Ог.), *червен като кръв* (ВК) – *красный как кровь* (Леб.)

Растенията и техните плодове: *червен като домати* - *красный как помидор* (Леб., Ог.), *червен като цвекло* – *красный как свекла* (Леб., Ог.), *красный как бурак* (Леб., Ог.); *червен като ябълка* (ВК), (*цървен како тетновска ябълка*, (ВК) – *румяный, краснощекий как яблоко* (Леб., Ог.), *красный как морковь* (Леб., Ог.), *красный как вишня* (Ог.), *красный как клюква* (Ог.), *румяная как ягодка*.

Цветя: *червен като божур* (ВК) – *красный как пион* (Леб., Ог.), *червен като мак* – *красный как мак* (Леб., Ог.), *как маков цвет* (Леб.); Безекв. УС: *червен като трендафил* (ВК), *цървен како ружица* (ВК).

Животни: *червен като <варен> рак* (ВК) – *красный как <вареный> рак* (Леб., Ог.); бълг. *червен като калинка* (ВК).

Вещества, материали, артефакти: *червен като рубин* – *красный как рубин*, *червен като мед*, *червен като керемиди* – *красный как кирпич* (Леб., Ог.), *красный как кумач* (Ог.). Сравнителната дума *керемиди* срещаме и в жаргонното *жълт като керемиди във вода* (Фразите, Бг Жаргон) в значение ‘много зачервен’. Използване на жълтия цвят за обозначаване не червен предмет откриваме и в *пожълтял като диня* (Бг Жаргон) – ‘много зачервен’. Разминаването в цвета на образа и модула би могло да се разглежда като пречка за фразеологизирането на подобни сравнения.

Безекв. УС: рус. *красный как пожар*. В руския език при образа на догарящите въглища откриваме *красный как догасающие угли*, а в български *черни като догарящи въглища*, *червеникавокафяви като догарящи въглища*.

Откриваме и назоваване на лице по статус и месторождение: *червен като битолски просяк* (ВК) – ‘много червен (като израз на здраве и ситост)’, *червения като битолски просяк* (ВК) – ‘червения се много (обикновено защото съм здрав, охранен)’.

Така за червеният цвят на лицето може да изразява различни значения, както здраве и ситост (*битолски просяк*), хубост (*трендафил, ябълка*), така и смущение, вълнение (*варен рак, божур*, при което в УС се използват различни образи: *червен (ален) като божур* (ВК) – обикновено за цвят на лице на човек, който е силно смутен, развълнуван и др. ‘силно, ярко червен’, *червен като (варен) рак* (ВК) – обикновено за цвят на лице на човек, който е силно смутен, развълнуван и др. ‘силно червен’. При което УС не могат да се разглеждат като по-между си и взаимозаменяеми.

Сред асоциациите, които се срещат като сравнителни думи и в УС, откриваме: *кръв, огън, ябълка, мак, домати* (Алмалех 2006b: 83); *огън, ябълка, божур, мак* (БАР 2003: 64); *помидор, рак, мак, огонь, кръв, ябълка, кумач, пожар, кирпич* (САС 2004: 132). Част от тях се откриват и в речниковите дефиниции: РБЕ: червен – ‘който е цветът на кръвта’, Ожегов – ‘цвет крови, спелых ягод, земляники, яркого цветка мака’, БТС – ‘цвет крови’.

Според М. Алмалех „в центъра на асоциативната норма нормата се наблюдават ред природни обекти, които могат да бъдат наречени конкуренти за предмети-еталони“. За червено такива са ягода, домати, лале, роза. Тези природни обекти не са червени през целия период на своето съществуване и затова не могат да издържат конкуренцията на същини като огън и кръв“ (Алмалех 2011).

В УС с модул *черен* като сравнителни думи откриваме: етноними, повечето от които са еквивалентни: *черен като негр* (ВК) – *черный как негр* (Леб., Ог.), *черен като циганин* (ВК) – *черный как цыган* (Леб., Ог.), *черна като циганка* (ВК) – *черный как цыганка* (Леб.) - за жена, *черен като апан<ин>* (ВК) – *черный как арап* (Леб., Ог.), *черен като арабин* – *черный как араб* (Ог.), и безеквивалентното в руския език *черный как эфиоп* (Леб., Ог.), а също така и професия – рус. *черный как трубочист* (Леб.)

Материали: *черен като смола* (ВК) – *черный как смоль, как смола* (Леб., Ог.) - обикновено за коса; *черен като нефт* – *черный как нефть*, *черен като сажди* – *черный как сажи* (Леб., Ог.), *черен като въглен* (ВК) – *черный как уголь* (Леб., Ог.), *черен като вакса* (БНК) – *черный как вакса* (Леб., Ог.), *черен като пръст* – *черный как земля, черен*

като катран (ВК)⁹ – *черный как деготь* (Леб., Ог.), *как вар* (Леб., Ог.), *черен като абанос* (Фразите). рус. *черный как земля* (Леб., Ог.).

Предмети: *черен като главня* (ВК) – *черный как головня, головешка* (Леб., Ог.), бълг. *черен като кютюк*¹⁰ (ВК), *черен като катраник*¹¹ (ВК); рус. *черный как сапог* (Леб., Ог.), *как сапожное голенище* (Леб., Ог.).

В руския език вместо *черен като дъното на тигана* (ВК) – *черный как дно котла*. Образът на котела се среща и в българския език в диалектното *църен като котел* (ВК). А *мастилото* се асоциира с различни цветове и оттенъци: рус. *черный как чернила* (Леб.), но бълг. *син, синьочерен като мастило*.

Животни: *черен като бръмбар* – *черный как жук* (Леб., Ог.), *черен като врана* – *черный как ворон* (Леб., Ог.), *черен като гарга* – *черный как грач* (Леб., Ог.), *черен като гарваново крило* – *черный как вороново крыло*; бълг. *черен като жуужел*¹² (ВК); рус. *черный как галка* (Леб., Ог.), *галчонок* (Леб., Ог.).

Растения и техните плодове: бълг. *черен като маслина* (ВК), *черен като трънка* (ВК) – обикновено за очи.

Черният цвят се асоциира и с абстрактни понятия и мистични същества: *черен като дявол* (ВК) – *черный как черт* (Леб., Ог.), бълг. *черен като вампир* (ВК), *черен като ноц*.

В свое изследване на цветообозначенията в разноструктурни езици, М. Г. Волкова отбелязва, че черният цвят е предимно негативно натоварен: злоба, нещастие, мрак, но може да има и положителни конотации при описанието на външността на човека (очи, коси, вежди, особено в съчетание с бяла кожа (Волкова 2014: 51).

---

⁹ Със същото значение в иронична употреба откриваме и жаргонните *бял като катран, бял като въглен* (Фразите) – ‘много черен’.

¹⁰ *Кютюк* (РБЕ) – Диал. Пън, дънер.

¹¹ *Катраник* – малък съд, рог или толум, в който се държи катран и се окачва обикн. отзад на кола при пътуване; катраница.

¹² *жуужел* (РБЕ) – Диал. Насекомото жътвар; жужар, жужер, жужал .

С някои от обраците срещаме и глагални УС със значение 'чернея се много, силно': *чернея като главня* (ВК), *чернея като въглен* (ВК).

Предмети-еталони за черния цвят са: *въглища, тъмнина/мрак/нощ* (Алмалех 2006а: 355). Това се потвърждава и от дефинициите за черен цвят в речниците: РБЕ – *Черен* – 'който има цвят на сажди и въглен.' Ож., БТСРЯ: *черный* – 'цвет сажи и угля'. В образуването на УС участват следните асоциации: център – *нощ, смърт, дявол, негър, арап, арапин, въглен, въглища, сажди*, периферия – *циганин* (Алмалех 2006b: 83, 90); *негър, смърт, нощ, дявол, гарван, арап, сажди, циганин* (БАР 2003: 64-65); рус. *уголь, ворон, ворона, ночь, смерть, грач, сажса, сапог* (САС 2004: 254).

Резултатите от настоящето изследване показват значителна еквивалентност при УС с модул цвят в българския и руския език, но и появата на националноспецифични образи. В повечето случаи (без жълтия цвят) те съвпадат с прототипите за цветове, макар и не в пълния им обем, и с част от центъра на асоциативната норма, по-рядко с периферията. По-голямата част от асоциациите и част от предметите-еталони (предимно с невъеществено значение: *слънце, светлина/ден, тъмнина/мрак*) не участват в създаването на УС. Преобладават образите на обекти от бита на човека от близкото минало: различни материали и вещества с природен произход, растения и техните плодове, природни обекти. Срещат се и популярни полускъпоценни камъни (*тюркоаз, сапфир, рубин, малахит, оникс, кехлибар*) и цветя (*мак, божур, синчец*), известни със своя наситен цвят. УС с образ на животно се срещат по-рядко, като преобладават добре познатите диви животни. Етнонимите са застъпени предимно при модул – черен цвят, по-рядко с бял, при което често употребата е иронична, в противоположното значение – 'много бял'. В руския език не откриваме лексикографирани подобни сравнения. Някои от образите се асоциират с повече от един цвят, което понякога е свързано с различни състояния или стадии от развитието на съответния образ или не толкова ясно фиксираната им цвятова характеристика. Сравненията с подобни образи обикновено носят occasioneлен характер. Забелязва се и неравномерното регистриране на сравненията в речниците, което затруднява разглеждането им в съпоставителен план.

Изследването на УС и в частност на тези с модул цвят не само очертават приликите и разликите в цвето- и в световъзприятието на носителите на двата езика, но и могат да намерят приложение в сферите на теорията и практиката на превода, преподаването и изучаването на чужди езици и лексикографията.

3.2.1.4. Еталоните за красота и грозота в УС

Настоящият фрагмент от изследването е посветен на еталоните за красота и грозота, представени в устойчивите сравнения в българския и руския език. Примерите са ексцерпирани както от речници, така и от и текстове от БНК и РНК, поради което могат да се отличават с различна степен на закрепеност и възпроизводимост в готов вид. За разкриване на представите за етносите са избрани адекватните устойчиви сравнения, при които модулът на сравнението (признакът, залегнал в основата му) е изразен експлицитно: *красив/грозен + сравнителен предлог като + сравнителна дума*.

Обект на анализ са именно сравнителните думи в състава на УС в двата езика – доколкото те съвпадат или се различават, към кои тематични групи принадлежат и какво е общото помежду им. По този начин ще се опитаме и да открием характеристиките на красотата и грозотата в съзнанието на етносите. Наличието на примери от корпусите показва и някои възможности за развитието на групата УС със съответния модул. Разглеждат се и някои ограничения при избора на УС.

Темата за красотата и грозотата също намира отражение в изследванията на УС, но обикновено те не са разгледани подробно, а присъстват във вид на списък с ексцерпирани примери, при което липсва по-задълбочен анализ. Така например, в статията си *Външният вид на българина, отразен в устойчивите сравнения* М. Витанова разглежда физическите качества на българина (Витанова 2011), включително и по-общата характеристика с пряка оценка *красив-грозен*, която е представена с отделни примери. Подобно е положението и при Ж. Кръстева (Кръстева 2016). Изключение прави статия на М. Илиева – *Красива като капка, или Представата за красота в българската картина на света* (Илиева 2017: 13-

22), където темата е разгледана именно въз основа на УС в съчетание с материал от асоциативните речници, а авторката анализира материала и достига до определени изводи относно представите за красота. В монографията си Б. Янев извежда съответните образи в българския и английския език, като придружава това с кратък анализ (Янев 2013: 123-126).

Най-достъпни за наблюдение и типичен обект на сравнение стават именно физическите характеристики. Сред физическите характеристики на човека особено място заема бинарната опозиция *красота-грозота*, идеалът за които се е променял във времето. Въпреки субективността на тези категории, те имат своите репрезентации както в културата, така и в езика.

В УС идеята за красота и съответно грозота е отразена чрез сравнителните думи към съответния модул, които представляват еталоните за посоченото качество. Въпреки че, както отбелязват някои автори (Кювлиева-Мишайкова 1986: 82) и както показва анализът на други модули, обикновено обект на по-голямо внимание, а съответно и по-продуктивно (представено с повече примери в езика) е обикновено отрицателното, негативното качество, това не важи за двойката *красив – грозен*. Както в речниците, така и в корпусите откриваме повече УС, характеризиращи човека положително. С цел обогатяване на потенциалния ред от УС са ексцерпирани УС с модулите *красив, хубав и прекрасен* (в руския език – *красивый, прекрасный*).

Анализът на ексцерпираните примери показва, че красотата е многопластова категория, като външното често хармонира с вътрешния свят. Тези различни характеристики на прилагателното *красив* са представени и в различните му значения, дефинирани в РБЕ: *красив* – ‘1. Който с външния си вид доставя естетическа наслада, предизвиква възхищение; много хубав, изключително хубав. Противоп. *грозен*. 2. Прен. За чувства, мисли, отношения, прояви и под. – който по своето съдържание е в много висока степен издържан според съвременните норми на етиката, на морала и предизвиква одобрение, възхищение; възвишен...’ Красивото обикновено е добро, одухотворено, божествено, а като еталони за него се използват сравнителните думи *ангел, бог*. Примери за това откриваме сред регистрираните в речниците еквивалентни УС в българския и руския език:

красив като бог (ВК) – красивый как бог (Леб., Ог.)

хубав (красив) като ангел (ангелче) (ВК) – красивый, прекрасный как ангел (Ог.)

красив като Аполон – красивый как Аполлон (Ог.)

красива като богиня (ВК) – прекрасная как богиня (РНК)

красив като херувим (БНК) – красивый как херувим (херувимчик) (Ог.)

Това се потвърждава и от примерите в корпусите, където като сравнителни думи се използват различни митични образи, предимно на богове. Сред тях очаквано намират място богове и богини на любовта и красотата (*Купидон, Венера, Афродита*):

БНК: *красив като гръцки бог, красив като римски бог, хубав като Купидон, красив като Адонис (Фразите), красив като Нарцис; прекрасна като Афродита*
РНК: *красивый как молодой бог, красивый как ангел Божий; прекрасная как Венера.*

Идеята за красотата е представена и чрез етноним – рус. *красивый как грек*, бълг. *красив като гръцки бог*. Това заедно с наличието на относително богат ред гръцки и римски богове ни дава основание да предположим, че идеята за красотата е обвързана с античните представи. В определен смисъл тя е вечна и непреходна, въпреки обновяването ѝ с все нови и нови примери. Срещаме и още два етнонима, които не съвпадат в двата езика: бълг. *красива като италианка*; рус. *прекрасная как англичанка*. Връзката на физическата красотата с високото, духовното и сравнения от типа – *хубав като капка (ВК)*, добавя на красотата една характеристика – чистотата.

Но красотата би могла да бъде и коварна, потвърждение за което е използването и на образи, по-често натоварени с отрицателна конотация като *дявола* и различните му имена: *красив като дявол, красив като Луцифер – красивый как черт, красивый как дявол*. За това, че красотата невинно бива свързвана с доброто, биха могли да свидетелстват и словосъчетания от типа: *дяволски красив (БНК), дяволски прекрасен* (Липовска 2016: 422) в значение ‘много красив, много прекрасен’, в които наречието *дяволски* служи за показател на висока степен на качеството и засилване на експресията

(РБЕ: *дяволски* – нареч. ‘1. За означаване на много висока степен в проявата на някакво качество; извънредно много, прекалено’), и в същото време показва съчетаемостта между единици, натоварени както с положителни, така и със силно негативни конотации. Както ще видим по-долу, образът на дявола е нееднозначен и се среща в примери, както като еталон за красотата, така и на грозотата.

Красотата е характерна и за представителите на някои професии, при които външният вид е от особено голямо значение: *красив като киноактьор – красивый как киноактер*; бълг. *красив като филмова звезда, красив като манекен*. Затова не е изненадващо присъствието на прецедентни имена – имена на реални личности, смятани в определен момент за еталони на красотата. Често такива са именно актьорите, но не само:

БНК: *хубав като Леонардо ди Каприо, красив като Бекъм*

РНК: *красивый как Брэд Питт, красивый как Бандэрас; красивая как Грейс Келли, красивая как Авва Гарднер, красивая как Софи Лорен* и др.

Използваните нарицателни имена на реални личности са като моментна снимка на представите за красотата, а чрез документирането си те остават във времето. Условието за употребата им е широката известност сред съответната аудитория. Поради това най-често се използват имена на чужди, световноизвестни популярни личности, които не изискват допълнителни пояснения. Изборът на чуждото за сметка на родното може да бъде обяснен и с опит за минимализиране на субективния елемент и възникването на спорове чрез позоваването на мнение, битуващо сред различни народи, като своеобразна верификация. Но сред ексцерпираните УС от РНК откриваме и прецедентни имена – имената на някои звезди, носители на руската лингвокултура, които вероятно биха говорили малко на други народи: *красивый как Саша Ширвиндт, прекрасная как юная Людмила Зыкина*. Красотата често бива приписвана именно на младостта – младият човек е красив.

Красотата би могла да бъде свързана и с идеала за силната и хармонична личност, бъдеща възхищение не само физически, но и с постъпките си – рус. *красивый как Спартак, прекрасный как юный Геркулес*. Тук намира отражение идеята за съчетание на физическата и духовната красота, характерни за античната литература, при което: „Героят

не може да бъде грозен. Има хармония между физическия образ и духовния свят на героя” (Ников и др. 2011: 30).

Красотата често се обвързва и с женското начало – *красив като момиче, като жена, като девица*, а също така с високия социален статус, величието и властта в лицето на представителите на аристокрацията (*крал, кралица, принц, принцеса*), била тя реална или част от приказния свят: *бълг. прекрасен като княз от далечна земя, прекрасна като Клеопатра, красива като кралицата на приказките, хубава като принцеса*; *рус. красивый как елфийският король, прекрасный как (сказочный) принц; красивая, прекрасная, статная и т.п. как королева (Леб.), красивая как принцеса (Леб.), прекрасная как Мария-Антуанетта.*

При модулите *красив* и *грозен* се наблюдават някои ограничения по полов признак. Изборът на сравнителна дума често зависи и от пола на обекта на сравнение, особено когато се сравнява с лица – реални личности или характеризиращи лицето по социален или друг признак. Сравнения от типа: *хубава като Леонардо ди Каприо, красивая как Брэд Питт, красивый как Софи Лорен, красивый как королева*, при които има разминаване между рода на прилагателното в модула и пола на лицето в сравнителната дума, не са невъзможни на практика, но привнасят допълнителен елемент към значението и биха могли да бъдат използвани предимно с цел ирония, добавяне на хумористичен елемент и др. Същото важи и за някои други УС от типа *красива като пеперуда, красива като тигрица*, поради което в изследването в тези случаи модулет е посочен в женски род (както е в източника, от който са ексцерпирани).

Анализът на сравнителните думи, използвани в УС, ни показва и някои други характеристики на красотата. Например, това, че тя често е нереална, плод на фикция, често свързана с приказките, а когато се използват артефакти – с детството:

Еквивалентни УС: *хубав (красив) като картина (картинка) (ВК) – красивый как картинка (Ог., Леб.)*

хубаво (красиво) като <в> приказка (ВК), красив като приказка – красивый как сказка

хубава като кукла (ВК – ‘много хубава, но обикновено с външна, неодоухотворена красота’) – *красивый(ая)* как *кукла/куколка* (Ог., Леб.)

красив като сън – прекрасный как сон (как во сне)

Безекв. УС: бълг. *хубава като икона* (ВК), *красива като сълза* (Фразите); *красива като фея, прекрасна като самодива*; рус. *красивый как игрушка* (Ог., Леб.), *красивый как конфетка* (Леб.), *прекрасная как лесная нимфа*

Част от използваните сравнителни думи, например, някои артефакти, очертават още две потенциални характеристики на красотата – красотата е изящество, но и би могла да бъде твърде крехка: *красива като порцеланова фигурка – прекрасная как фарфоровая статуэтка, красива като статуя – прекрасная как (античная) статуя*; бълг. *красива като переруда*.

Красотата може да бъде открита и сред природата като възплъщение на простото, но истинско, неподправено и наистина ценно. Примери за това намираме сред УС със сравнителна дума – природни обекти. Такива са небесните тела: *красив като слънце – прекрасный как солнце, красива като пълна луна, хубава като месечина – красивая как луна, красива като звезда – прекрасная как звезда*, и природните картини: *хубав като майски ден – красивая, прекрасная, статная и т.п. как майский день* (Леб.), бълг. *красива като зората (утринна зора), като слънчев изгрев, красива като есенен залез, красив като сивото на небето, красив като пролетна поляна, юнско утро, майско утро*, рус. *красивый как утро*. В УС красотата сякаш намира и своите не само пространствени, но и времеви измерения – сред ексцерпирани примери като красиво често се определя утрото като начало на деня, от сезоните – пролетта (вероятно, свързана с новото начало, обновяването на природата след дългата зима), а от месеците – май.

Красотата невинаги е даденост, тя може да бъде постигната и чрез допълнителни действия: *хубав като нарисуван* (ВК) – *красивый как писанный* (Ог.), бълг. *хубав като писано яйце* (ВК), *хубава като куна писана* (ВК)

За разлика от голяма част от УС с други модули, а също така и УС с антонимичния модул *грозен*, откриваме малко УС със сравнителна дума – животно: *красива като фазан, красива като тигрица; красивый как сокол*.

По-често в УС с модул *красив като* сравнителна дума се използват растения и техните плодове, като красотата често се свързва с цветята:

красива като цвете, красив като полско цвете – прекрасная как цветок

*хубава като маков цвят – ~ **цвести** как маков цвет* (Леб. – ‘ставам все по-привлекателен’) – Модулите на сравненията са представени с различни части на речта: в българския език – с прилагателно име, а в руския – глагол, сравнителната дума съвпада, при което можем да говорим за приблизителни еквиваленти.

хубава като роза – прекрасная как роза, ~ цвести как <майская> роза (Леб. ‘ставам все по-привлекателна’)

бълг. *хубав като фидан(ка) в градина* (ВК), *хубава като <златна> ябълка* (ВК – обикновено за момиче, млада жена ‘много хубава’), *красивая как ягодка* (Ог.) – ‘за момиче, млада жена’

Доколко еталонни за съответното качество са посочените образи, можем да съдим и по това дали те са станали обект на образна метафора със същото значение, като за целта те са потърсени в Каталога на образните метафори (Легурска, Панчев 2014). Така там откриваме образите на *сокола* и на *орела*, който липсват в УС:

‘смел и красив човек; герой’ бълг. *сокол*, рус. *сокол*

‘красив, мъжествен и силен човек’ бълг. *орел*, рус. *орел* (бълг. *орел*)

Бихме могли да предположим, че те са съществували в езика в определен етап, който е завършил със семантично преобразуване на думата (Оголцев 1978: 73) и отделяне на образна метафора.

Друг показател за еталонност на образите могат да бъдат резултатите от асоциативните експерименти. Затова ще проверим доколко асоциациите към думите съвпадат с използваните в УС образи, като се позовем на Славянския асоциативен речник (Уфимцева и др. 2004). Сред тях откриваме някои съвпадения с извлечените от нас образи, а именно: към думата *прекрасен* – *ден, бог, природа, ябълка, утро, доброта, жена, слънце*; към *красивый* – *день, девушка, Аполлон, как бог, роза*, което потвърждава част от направените изводи (Уфимцева и др. 2004: 131).

Грозотата от своя страна също има своите не само външни и видими за очите, но и морално-етични измерения. Така откриваме, че грозното е грешно (*грозен като грях* – *некрасивый как <смертний> грех, грозен като злосторник*), болнаво (като сравнителни думи се използват названия на болести и недъзи (*грозна като чума* – *страшная как чума, грозен като язва*), то е лошо и плашещо (названия на приказни герои и митични същества – антагонисти: *грозен като дявол, грозна като Баба Яга* (ВК)), различни плашещи събития (бълг. *грозен като екологична катастрофа* (БНК), рус. *страшный как атомная война* (РНК)). За последното допринася и многозначността на прилагателното *страшный* в руския език, което се използва както в значение ‘грозен’, така и ‘този, който предизвиква страх, плаши’. Понякога от контекста е трудно да бъде извлечено в кое именно значение е употребено прилагателното в модула.

Впечатление прави това, че в руския език в речниците е регистриран значително по-малък кръг от УС с модул *грозен* (само едно и то родово маркирано – *страшная, некрасивая как ведьма* – Ог., Леб.), отколкото в българския:

Еквивалентни сред УС с модул *грозен* са:

грозна като чума (ВК) – *страшная как чума*

грозен като грях – *дурен, страшный, безобразный как (смертний) грех* (Ог., Леб.)

*грозен като смъртта*¹³ (Фразите) – *страшный как смерть*

---

¹³ През 2000 година излиза американската комедия *Coyote Ugly*, чието заглавие на български е преведено като *Грозна като смъртта*. Това допълнително допринася за популярността на сравнението.

Като сравнителни думи по-често (отколкото в УС с модул *красив*) се използват животни, които не съвпадат:

бълг. *грозен като крокодил* (ВК), *грозна като кукумявка* (ВК)

БНК: *грозна като крастава жаба, като медуза, тукан, кон (за лице), червей*

РНК: *некрасивый как обезьяна, уродливый как мартышка*

В Каталога на образните метафори (Легурска, Панчев 2014) откриваме образите на *маймуна*, *крокодила* и *кукумявката* като еталони за грозотата, както и някои други образи, които не са представени в УС, но може да са съществували на по-ранен етап:

‘грозен човек’ бълг. *маймуна*, рус. *обезьяна* (бълг. маймуна)

‘грозен и груб човек’ бълг. *орангутан*, рус. *орангутанг*

‘грозна **жена**’ бълг. *крокодил*, рус. *крокодил* (бълг. крокодил), бълг. *кукумявка*, бълг. *скумрия*

‘грозна и слаба **жена**’ бълг. *сврака*

Рядко се срещат артефакти: бълг. *грозен като <бостанско> плашило* (ВК), *грозен като влашки гологан* (ВК), *грозен като бостан-коркусу* (ВК)

Част от тях откриваме и като фразеологизми в РБЕ: *Бостан-коркусу*. Простонар. Пренебр. ‘Много грозен мъж или много грозна жена’ (РБЕ); *Бостанско плашило* (съкр. плашило). 2. Разг. Пренебр. ‘Грозен, страшен или зле облечен човек’

Често като сравнителни думи се срещат и различни митични същества, нечисти сили:

Екв. УС: *грозна като вещица – страшная (некрасивая) как ведьма* (Леб., Ог.) *грозен като дявол - страшный как черт* (Ог.), *уродливый как черт* – Така образът

на дявола се оказва едновременно еталон за двете опозиционни категории – красотата и грозотата.

Безекв. УС: бълг. *грозен като вампир*, рус. *страшный как бес*

Библейски персонажи, асоцииращи се с отрицателни постъпки: *грозен като Юда* (ВК)

Литературни персонажи – от приказките, отрицателни герои: *грозна като баба Яга* (ВК)

Като грозна в руския език е окачествена старостта и всички признаци на повяхване, загуба на първоначалния вид: рус. *некрасивый как старик*, *некрасивый как вялая трава*.

В отделни примери, отбелязани в речниците като иронична употреба, значението на модула е противоположно на това на УС, при което грозотата е представена в УС с модул *хубав*: *хубав като на Хубен гъза* (ВК), *хубав като прасе в помия* (ВК), *<хубав> наглед като тиква на плет* (ВК). При УС *<хубав> наглед като тиква на плет* (ВК) наблюдаваме разгърнатата римувана ритмична фраза, което засилва експресивността и помага за по-лесното запомняне и възпроизвеждане на сравнението, при което привнася допълнителен ироничен елемент.

В български текст от БНК срещаме сравнение с популярна филмова актриса (*грозна като Уни Голдбърг*), включвана по-късно в класации за грозни, но известни личности. Но за разлика от еталонизацията на красотата чрез посочване на конкретни примери сред реалните личности, при отрицателната проява на качеството – грозотата това очаквано се избягва, а вниманието се насочва към еталоните за зло, каквито откриваме сред мистичното и във фолклора. Оттук можем да направим извода, че бинарната опозиция *красиво-грозно* до голяма степен кореспондира и с друга класическа оценъчна опозиция – *добро-зло*, с някои изключения (образа на дявола). Връзката на прилагателното *хубав* с понятието *добър* (в значение ‘добър, полезен’, ‘добро, каквото се харесва’) в българските народни диалекти отбелязва в своя статия Л. Антонова-Василева (Антонова-Василева 2012: 521).

Анализът на УС с модулите *красив* и *грозен* в българския и руския показва висока степен на еквивалентност, особено при УС със сравнителни думи от сферата на предметната лексика (*кукла, картина*) и абстрактното, мистичното (*приказка, сън, бог, ангел, дявол*). Повече разминавания се наблюдават сред животните и конкретни личности, използвани като еталони.

Както можем да забележим, както сред УС, които изразяват красотата, така и сред тези, които изразяват грозотата, се срещат полово маркирани – за лица от женски пол, при което модулът е представен в женски род (*хубава, грозна*), а сравнителната дума е от женски род. Това се проявява както в речниковите дефиниции (обикновено за жена ‘много грозна’), така и в описанието на значенията към някои образни матафори. Оттук можем да съдим, че стереотипно красотата е смятана за по-скоро женска територия, а на нарушаването на този стереотип се гледа неодобрително, дори осъдително, това става повод за присмех, което води до възпроизвеждане на съществуващите УС в готов вид или образуването на нови сравнения.

Разширяването на кръга от потенциални еталони чрез включването и на примери от корпусите и търсене на общото между тях допринася за извеждането на семи на съответните качества и очертава конкретни семантични полета (напр., *реални личности – актьори, звезди, исторически личности, герои от приказките, природни обекти* и др.), в които те най-често се срещат и биха могли да бъдат потърсени в бъдеще.

3.2.2.1. Физически свойства (динамика) – бърз / бавен

Физическата динамична характеристика ‘бързина’ е разгледана както през адекватни УС с модула *бърз*, така и през глаголни такива със значение ‘движа се много бързо’ (с модули *бързам, преминавам* и др.). Можем да открием няколко модела при построяването на УС. Често като сравнителни думи се използват образи на животни. Такива откриваме както в речниците: бълг. *бърз като елен* (ВК), *бърз като заек* (ВК) (*бягам като изтърван заек, пушнат заек* (‘бягам много бързо и подплашено’, ВК), така и в

корпусите: БНК: *бърз като змия, бърз като усойница, бърз като невестулка, бърз като котка, бърз като галопиращ кон, бърз като рис, бърз като златка, бърз като пор, бърз като сърна, бърз като птица, бърз като плъх, бърз като лъв.*

Еталон за бързина в българския език е образът на заека. Голяма част от останалите образи са на диви животни, хищници, включително такива, които причиняват щети на домакинствата и селското стопанство, поради което се възприемат като заплаха (*змия, усойница, невестулка, златка, пор, рис*).

Друг активен модел е прилагателното *бърз* + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума *природна сила/стихия*, представен в УС: *бърз като вятър* (ВК), *бърз като мълния, бърз като светкавица*.

Трета група образуват УС със сравнителна дума – артефакт. В този случай артефактът представлява оръдие, което се изстрелва чрез определен механизъм, задействан от човека: *бърз като куриум, бърз като ракета, бързо като стрела* (ВК), *бягам като стрела* (ВК)

Трудност при търсенето на еквивалентни УС в руския език представлява това, че в речниците не са посочени такива с модул – прилагателното *бърз*, а с модул – глаголите *лететь, мчатся, нестись*, в чието значение се включва семата висока скорост – ‘движа се много бързо’ (БТС: *мчатся* – ‘1. Передвигаться с большой скоростью; нестись’; *нестись* – ‘1. Очень быстро двигаться, перемещаться; мчатся.’). Ако условно приравним глаголните УС със значение ‘движа се много бързо’ и структура: глагол за движение + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума към адективните УС със значение ‘много съм бърз’ и структура: прилагателното *бърз* + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума, ще забележим известно припокриване в българския и руския език. Това се потвърждава и от наличието на примери с модул прилагателното *быстрый* и същите сравнителни думи в РНК.

Сравнителни думи – животни:

Екв. УС: *бърз като птица* (БНК) – *лететь, мчатся, нестись как птица* (Леб.) (РНК: *быстрый как птица*)

Безекв. УС: рус. *бегать, носиться, мчаться как гончая* (Леб.) – ‘за човек, обременен от някакви грижи’

Природни сили/стихии:

Екв. УС: *бърз като вятър* (ВК), *бягам (тичам, минавам и др.) като вятър* (ВК), *минавам (преминавам/премина) като бял вятър* (ВК) – *лететь, мчаться, нестись как ветер* (Ог.) (РНК: *быстрый как ветер*);

бърз като мълния, минавам (преминавам/премина) като мълния (ВК), *бърз като светкавица, минавам (преминавам/премина) като светкавица* (ВК) — *лететь, мчаться, нестись как молния* (Ог.) (РНК: *быстрый как молния*)

Безекв. УС: бълг. *минавам (преминавам/премина) като фурия* (ВК);

рус. *лететь, мчаться, нестись как метеор* (Ог.), *как вихрь* (Ог.), *буря* (Ог.); *взлететь, ворваться как буря* (Леб., Ог.), *как вихрь* (Леб., Ог.), *как ураган* (Леб., Ог.)

Артефакти:

Екв. УС: *бърз като куриум, бягам като куриум* (ВК) – *лететь, мчаться, нестись как пуля* (Ог.)

бърз като ракета – лететь, мчаться, нестись как ракета (Ог.)

бързо като стрела (ВК), *бягам като стрела* (ВК) – *лететь, мчаться, нестись как стрела* (Ог.)

Част от посочените сравнителни думи се срещат и като асоциации в изследването за асоциативна съчетаемост на А. Липовска, където към *бърз* откриваме: *ракетен /ракетный, изстрел/ выстрел*, бълг. *светкавичен*, рус. *вятър* (Липовска 2016: 274–305).

В българския език за бързина се използват и глаголни УС, които описват цели ситуации¹⁴, с помощта на допълнителни елементи след сравнителната дума. В този случай към значението е добавена семата – ‘нямам търпение, крайно нетърпелив съм’, което става

---

¹⁴ А. Кочева нарича подобни УС, които се характеризират с обстоятелственост и разказвателност, *наративни* (Кочева 2015, 2019).

причина за скоростта, а като сравнителни думи се използват животни и лица, разпространени чрез допълнителни елементи (често обстоятелствени пояснения за място): *бързам като вдовица на одър* (ВК), *бързам като пърле пред майка си* (ВК), *бързам като попадия на плевник* (ВК) - ирон. ‘Много бързам, много съм нетърпелив’; *бързам като поп за порязаница, просяк за Задушница* (ФРБЕ), ирон – ‘нямам търпение, крайно нетърпелив съм за нещо, препирам за нещо да се свърши по-бързо’. Активно се използват познатите и социално натоварени образи на попа, попадийската, вдовицата и просяка, станали обект на не един виц.

В българския език се използват и УС с модул *бягам*, в чието значение също се съдържа характеристиката скорост (РБЕ: *бягам* – ‘отстъпвам, отдалечавам се с бързо движение’), където водещ е страхът: *бягам като дявол от тамян* (ВК), *бягам като евреин от кръст* (ВК), *бягам като изтърван заек, пушнат заек* (ВК – ‘бягам много бързо и подплашено’), *като куче от щръкло* (ВК), *като опърлен* (ВК – ‘бягам, отбягвам упорито от някого или нещо, защото ми е неприятно или се страхувам’), *бягам като от чумав* (ВК), *от чумата* (ВК), *от възже* (ВК) със значение ‘бягам много уплашен, ужасен’. Така причина за бързата скорост в този случай се оказва страхът, което проличава и по сравнителните думи, част от които съвпадат с тези в УС с модул – *страхувам се* (‘много страхлив’: *страхувам се (боя се, плаша се) от чумата* (ВК) – *боятся как чумы* (Леб., Ог.), *страхувам се (боя се, плаша се) като дявол от тамян* (ВК), *боятся как черт ладана* (Леб., Ог.)

В руския език активен е моделът *лететь, мчатся, нестись* + сравнителен предлог *как* + *лице/състояние*, изразено чрез прилагателно или причастие: *безумный* (Леб.), *сумасшедший* (Леб.), *полоумный* (Леб.), *бешеный* (Леб.), *угорелый* (Леб.), *как ошпаренный* (Леб.), *ужаленный* (Леб.), *как черт*, или обстоятелство – *на пожар* (Леб.), *на крыльях* (Леб.).

По-малко УС изразяват антонимичното значение ‘бавен съм/движа се бавно’. В речниците не са регистрирани адекватни УС с модул *бавен*. Но откриваме глаголни УС със значение ‘движа се бавно’ към модулите *вървя* – в българския език, и *ползти, плестись, тащиться* в руския (БТС: *плестись* - ‘1. Разг. Идти медленно, устало, с трудом передвигая

ноги; брести’; *ползти* - ‘3. Разг. Идти, передвигаться очень медленно’). Така бихме могли да съставим средните двойки.

‘Вървя много бавно’:

Екв. УС: *вървя като костенурка* (ВК) – *плестись, тащиться, идти и т.п. как черепаха* (Ог., Леб.)

бавен като охлюв (БНК, Фразите) – *ползти, плестись, тащиться как улитка* (Ог.)

Безекв. УС, бълг.: *вървя като мравка* (ВК), *вървя като буболечка* (ВК)

рус. *идти, ехать и т.п. как на похоронах* (Ог., Леб.), *ползти медленно как гусеница* (РНК), *медленно как во сне* (РНК)

От примерите забелязваме, че в УС със значение ‘движа се много бавно’ като сравнителни думи често се използват животни – предимно дребни животни, насекоми (*мравка, буболечка, гъсеница*). Свидетелство за еталонния характер за качеството *бавен* на част от тях (*костенурка, охлюв*) е и образът им в басните, а също така и използването на костенурката като образна метафора в българския език: ОМ: ‘бавен, мудар човек’ бълг. *костенурка* (Легурска, Панчев 2014: 4). В руския език се срещат и УС, в които бавната скорост се обяснява с особени състояния (*сън*) или обстоятелства (*погребение*).

В българския език значението ‘движа се много бавно’ е представено и в УС с модул – *влача се (мъкна се)*, при което в семантиката на глаголите се съдържа характеристиката скорост – РБЕ: *влача се* – 4. Разг. ‘За човек или животно — ходя, движа се бавно, отпуснато, лениво; влека се, мъкна се’; *мъкна се* – ‘2. Ходя, вървя бавно, отпуснато, лениво; влача се, влека се’. Като сравнителни думи се използват предимно животни, при което причината за скоростта до голяма степен се оказва представеното чрез прилагателното състояние (*пребит*). Друга релевантна характеристика се оказва дължината. Обикновено се влачи или точи нещо по-дълго (бълг. *змия, черва*, рус. *гусеница*).

Безекв. УС: *българ. влача се като пребито куче (псе) (ВК), влача се като пребит (ВК), влача се (мъкна се) като пребита змия (ВК), влача се (точим се) като свински черва (ВК).*

Значението ‘бавен съм, движа се много бавно’ откриваме и в УС с антонимичните модули *бърз/бързам* в иронична употреба: *бърз като на воденицата долния камък (ВК), бърз като къопаф наук (ВК), бързам като гуцер на баир (ВК), бързам като жаба (желка) през угар (ФРБЕ), бързам като таралеж в мерудия (ФРБЕ).* В този случай обикновено конструкциите са разгърнати с помощта на допълнителни елементи, като например обстоятелствено пояснение за място или определение.

3.2.3. Интелектуални свойства

Освен видимото с просто око, т.нар. физически характеристики на човека, в УС са представени и редица други, не толкова очевидни на пръв поглед, като например интелектуалните свойства. При тях представените характеристики имат подчертано оценъчен характер. Те могат да изразяват както положителна, така и негативна оценка, най-често изразена експлицитно в модула. Ще я разгледаме през модулите за:

- Положителна оценка на интелектуалните свойства: *умен, хитър, мъдър*
- Отрицателна оценка на интелектуалните свойства: *глупав, тъп, прост*

3.2.1.1. ‘Глупост’

По-многочислената група УС отразява идеята за глупостта, представена в УС с модули – *глупав, тъп, прост* (рус. *глупый, тупой, простой*). Това още веднъж потвърждава тезата, споделяна от мнозина изследователи, че в УС по-голямо внимание се отделя на негативното, а езикът действа като своеобразен коректив на обществото.

Глупостта в представите на народите се свързва предимно с животинския свят, при което само част от използваните като сравнителни думи представители на фауната в българския и руския език съвпадат. Сред тях забелязваме голям брой домашни животни (*магаре, овца*) и в частност домашни птици (*гъска, кокошка, патка*) и едър добитък (*говедо, бик, крава, муле, магаре*), чието поведение човекът е могъл непосредствено да наблюдава в ежедневието си.

Еквивалентни УС: *глунав като гъска* (ВК) – *глупый как гусь* (Леб.) (ОМ: ‘глупава жена’ – бълг. *гъска*, рус. *гусыня* (Легурска, Панчев 2014: 6)

глунав като овца – глупый как как баран (Ог.), *тупой как овца*

глунав като магаре – глупый как осел (Ог.)

глунав като кокошка – глупая как курица

Безекв. УС: бълг. *глунав като шаран* (ВК), *глунав като патка* (ВК); *глунав като муле, глунав като бик, глунав като говедо, глунав като крава*

рус. *глупый как сивый мерин* (Ог., Леб.)

Бързият преглед на образните метафори в Каталога на образните метафори (ОМ) показва, че наличието на сравнително голям брой образи, асоциирани с глупостта, не е случайно и е свързано с различните характеристики на съответните животни, които биха могли да илюстрират по-пълно идеята за глупостта и някои нейни нюанси (Легурска и др.2014: 5-6):

‘глупава и доверчива жена’ бълг. *патица/ патка*

‘глунав и доверчив човек’ бълг. *теле*, бълг. *патица (патка)*, бълг. *шаран*

‘глупава и надута жена’ бълг. *пуйка*

‘глупава жена’ – бълг. *гъска*, рус. *гусыня*

‘глупава жена’ – рус. *курица* (бълг. *кокошка*)

‘глупав и упорит човек’ – бълг. *магаре*, рус. *ишак* (бълг. магаре), бълг. муле, рус. *мул* (бълг. муле)

Така разбираме, че за глупостта може да има различни причини. Тя може да се изразява както в прекаления инат и упоритост (*инатлив като магаре* (ВК) – *упрямый как осел* (Леб.)), в надутостта (*надут, наперен като пуйка, пуйка* (ВК)), така и в прекалената доверчивост и др.

В речника на В. Кювлиева-Мишайкова е регистрирано и алогично УС с модул *хитър* в иронична употреба: *хитър като хлебарка* (ВК), ирон. – ‘много глупав’.

Рядко в УС със значение ‘много глупав’ като сравнителна дума се използва название на лице. В речника на В. Кювлиева-Мишайкова срещаме представител на професия, но УС е разпространено с обстоятелство за време – *оглупял като калугер на велики пости* (ВК). По това можем да съдим, че понякога глупостта се възприема не като константа, а като временна характеристика, моментно състояние, предизвикано от определени обстоятелства. В примерите от корпусите глупостта се свързва с женския пол или възрастта – бълг. *глупав като млада жена*¹⁵, рус. *глупый как дитя малое*. В този смисъл глупостта може да се разглежда и като неопитност, липса на познания за живота, присъща на младостта.

В случая с УС с модул *тъп* вероятно влияние оказва и прякото значение на прилагателното *тъп* – ‘чийто връх, край е заоблен’ (РБЕ), което би обяснило голяма част от сравнителните думи. Сред артефактите като сравнителни думи най-често се срещат различни видове обувки – *тъп като калевра*¹⁶ (ВК), *тъп като обувка*, *тъп като чехъл*, включително и така наречената безеквивалентна лексика – бълг. *тъп като галош* (ВК), рус. *тупой как <сибирский> валенок* (Леб., Ог.), и различни части от дървото или предмети свързани с него:

Екв. УС : *тъп като пън* (БГ Жаргон) – *глупый, тупой как пень* (Леб., Ог.)

---

¹⁵ В свой труд Й. Кирилова също отбелязва изразените в паремиите съждения относно ограничеността на женския ум спрямо мъжкия (Кирилова 2010: 425).

¹⁶ *калеври*, обикн. мн., ед. (рядко) *калѐвра* (РБЕ) – Вид плитки обувки, изработвани в миналото ръчно, обикн. от кожа.

Безекв. УС: бълг. (БНК) *тъп като тояга, талпа*; рус. *тупой как дуб* (Ог.), *глупый, тупой как пробка* (Ог., Леб.), *как полено* (Леб.), *как бревно* (Леб., Ог.).

Част от артефактите в двата езика са лексикализирани, с преносно значение за много глупав човек, както можем да видим в речниковите статии: *пън* – 3. Прен. Разг. Грубо. ‘Тъп, глупав, невъзприемчив, недодялан човек, дръвник’ (РБЕ); *пень* – 2. перен.. ‘Тупой бесчувственный человек (разг. Пренебр.) (Ожегов)’; *галош* – Разг. Пренебр. ‘Глупав, тъп човек’ (РБЕ); *бревно* – 2. переносно ‘О тупом, неотесанном человеке (разг. бран.)’ (Ожегов)¹⁷.

В Речника на разговорните изрази (Белянин 1994) откриваме и алогични УС в руския език с модул *умный* значение със значение ‘много глупав човек’: *умный как бревно, умный как валенок, умный как веник, умный как утка* (*утка*). Тук откриваме както някои познати образи – *валенок, бревно*, така и нови – *утка, веник*.

Любопитни и изключително експресивни са някои оказионализми, които откриваме в българския жаргон (БГ Жаргон), в които чрез употребата на оригинални образи се засилва хумористичният ефект:

тъп като на Дан Колов гъза (БГ Жаргон) – представлява своеобразна трансформация – замяна на модула със синонимичен и вмъкване на елемент в структурата на устойчивото сравнение *прост като гъз* (*дупе*) (ВК). Използвано е прецедентно име – името на популярен български борец и кечист, вероятно заради съществуващия в обществото стереотип, че борците не са много умни. Използването и тълкуването на подобни сравнения изисква наличието на определени фоновни знания, характерни за носителите на дадената лингвокултура. Често с времето подобни сравнения избледняват.

тъп си като на хлебна Шкода муцуната (БГ Жаргон) – израз на възмущение от крайна степен на тъпотия и простотия. Хлебните Шкоди имат характерна обла форма на самун хляб, по която не присъства нито един ръб.

тъп като ръб на кръгла маса (БГ Жаргон) – използва се за допълнително усилване – *кръглата маса няма ръбове*

---

¹⁷За глупав, недодялан човек (прев.)

В жаргона думата *кух* се използва в значение ‘тъп, безмозъчен’, поради което откриваме и сравнения с този модул в значение ‘много глупав’.

кух като бостанска лейка (БГ Жаргон) – ‘много кух’

кух като хралупа (БГ Жаргон) – ‘За човек, който е изключително глупав, абсолютно кух - няма нищо в главата си, (празна е); глупак, празноглавец’

кух като хралупа на баобаб (БГ Жаргон) – ‘невероятно кух’ (в смисъл - ‘кухоглав, празноглав’) човек. Хумористично доукрасяване (и подсилване) на стандартното *кух като хралупа*. Баобабът е дървото с най-широк дънер, откъдето следва, че хралупата му е най-широка.ос

В българския език в значение ‘много глупав’ срещаме и УС с модул – *прост*: *прост като фасул* (ВК, РБЕ), *прост като бобена чорба* (ВК), *прост като гъз (дупе)* (ВК), *прост като чук* (ВК), *прост като налъм* (РБЕ), *прост като катуна* (РБЕ), *прост като цървул* (Фразите), *прост като гъба* (Фразите), *прост като тиквено семе* (Фразите), *прост като матрос* (Бг Жаргон)¹⁸, при което вероятно играе роля буквалното значение – ‘обикновен’ или типичен, характерен – *прост като шарен мост*¹⁹ (ВК). В руския език с подобно значение е УС *простой как три рубля* (Леб.). Възникването на израза от лесния начин за печатане на марките (без поставяне на отличителни знаци) в миналото показва, че образите са максимално обикновени, близки до народа, за каквито се приемат *фасулът, бобената чорба, гъбата и тиквеното семе* в българската традиционна кухня.

3.2.1.2. ‘Интелигентност’

---

¹⁸ *прост като матрос* – казва се за някой, който действително е много прост; остаряло сравнение, най-вероятно с произход от Бургас (или изобщо Черноморието). Според съвременното значение „матрос” е военноморският еквивалент на „редник”, но по-старото му значение е просто „моряк” или „прост (т.е. редови) моряк” (БГ Жаргон). В сравнението има и съзвучие, рима.

¹⁹ *Шарен мост* – старо име на Львов Мост (Кювлиева-Мишайкова 1986: 187)

Българският и руският език разполагат с разнообразни УС за изразяване на глупостта. По-различно обаче стои положението при УС със значение ‘много умен’. В речника на В. Кювлиева-Мишайкова с модул *умен* откриваме само ироничното *умен като попово прасе* (ВК), което също означава ‘много глупав’, а в руския език – *хитрый, умный как черт* (Ог.), *умный как дьявол* (Леб., Ог.), *умный как бес* (Леб., Ог.). Свързването на ума с отрицателни образи говори за това, че наличието на ум не се възприема като изцяло положителна черта, а влече след себе си други характеристики като хитрост, включваща известна доза коварство, лукавство. Умният човек се възприема като непредсказуем, събужда подозрения и дори плаши. Не по-различно е положението в корпусите. Там също откриваме малко примери – БНК: *умен като академик, бог, котка*. РНК: *умный как Шерлок Холмс, философ, лошадь, собака*. Като умни биват окачествявани някои професии – умен е образованият, начетенният човек (*академик, философ*), както и емблематичен литературен герой (*Шерлок Холмс*), а сред животните – някои от най-често срещаните домашни животни от най-близкото обкръжение на човека.

От примерите можем да предположим, че в представите на двата народа умът сам по себе си не е чак толкова положителна и полезна черта. По-важно е как той би могъл да бъде използван. Откриваме повече УС с модул – прилагателното *хитър*, чието определение в РБЕ е ‘който е умен и лукав’. В руския език тези характеристики често са представени в рамките на една речникова статия като своеобразни варианти: *хитрый, лукавый как бес* (Ог.); *хитрый, коварный как змей (змея)* (Ог.).

Хитростта се приписва на някои представители на фауната, обикновено диви животни, които са смятани за опасни и причиняват вреди на човека и селското стопанство. Хитростта се оказва заплаха и бива оценявана по-скоро отрицателно от морална гледна точка.

Екв. УС: *хитър като змия* (БНК) – *хитрый как змея, змий* (Леб., Ог.)

хитър като лисица (ВК, РБЕ) – *хитрый как лиса/лисица* (Леб., Ог.). Лисицата се среща и като образна метафора: ОМ: ‘хитър и лукав човек’ бълг. *лисица*, рус. *лиса* (бълг. *лисица*)

Безекв. УС: бълг. *хитър като манастирски котарак* (ВК), *хитър като котка* (ВК); *хитър като невестулка, хитър като лъв*; рус. *хитрый как муха* (Леб.), *хитрый как шакал*.

В РНК като сравнителни думи срещаме и прецедентни имена – популярни персонажи от литературни произведения и митологията – *хитроумен как Одиссей, хитрый как Штирлиц*.

Амбивалентната същност на характеристиката проличава и в УС със сравнителна дума – представители на нечистите сили, злото:

Екв. УС: *хитър като дявол* (ВК) – *хитрый, умный как черт* (Ог.), *хитрый как дявол, хитрый как сатана*. Това се потвърждава и от РБЕ, където едно от значенията на *дявол* е ‘хитър, лукав човек; хитрец’.

Безекв. УС: бълг. *хитър като трол*; рус. *хитрый как бес* (Ог.)

Хитростта в отделни случаи се свързва и с принадлежността към определен етнос: *хитър като грък – хитроумный как грек, хитър като евреин – хитер как <старый> жид* (БСРНС), бълг. *хитър като ингилизин* (ВК), рус. *хитрый как сто китайцев* (БСРНС), *хитрый как истый²⁰ азиатец*, или определени професии – *хитър като търговец*, или пък безделниците – *хитрый как бестия*. Подобни УС показват нееднозначното отношение към посочените етноси или професии.

Интелигентността се свързва и с мъдростта, която за разлика от хитростта, предизвиква по-положително отношение:

Екв. УС: *мъдър като Соломон* (ВК) – *мудрый как Соломон* (Леб., Ог.) – В основата на УС е библейски източник, което го прави относително универсален (в християнския свят).

Еталон за мъдростта е и змията, въпреки че образът е по-често свързан с негативни характеристики, включително хитрост и коварство: *мъдър като змия (Фразите) – мудрый как змий /змея* (Ог.)

---

²⁰ Истый, -ая, -ое. – Такой, какой должен быть, настоящий (в 4 знач.). (Ожегов)

Мъдростта се асоциира с възрастта и натрупания опит и познания. Ето защо откриваме следните образи: бълг. *мъдър като жрец, Платон, философ*, рус. *старец, черепаха, змей, мудрая как Царица Савская*.

Ако се опитаме да обобщим положителните интелектуални образи, ще забележим, че повечето от тях са свързани с древността, християнството или отвеждат към Византия или гръцкия етнос. От изброените интелектуални характеристики хитростта не се възприема еднозначно, поради присъствието на морално-характерологична сема в значението. В случаите, когато се използват прецедентни имена, обикновено те са на лица от мъжки пол, което потвърждава наблюденията на мнозина изследователи, на женският ум се гледа с известно пренебрежение в сравнение с мъжкия.

3.2.3. Морално-характерологични свойства

УС служат и за описание на вътрешен свят на човека от морално-характерологична гледна точка. Те са изключително познавателни за ценностната му система. Това е особено ярко представено при УС, които представят отрицателни черти като злоба, избухливост, инат и др.

3.2.3.1. Зъл

Злобата се свързва с животинския свят, предимно с хищници. В българския и руския език еталонни са образите на кучето и змията:

Екв. УС: *зъл като куче (псе) (ВК) – злой как собака (Леб., Ог.), злой как <цепной> пес (Леб., Ог.)*

зъл като змия (ВК) – злой как змея (Ог.)

зъл като пор (БНК) – злой как хорек (Ог.)

Безекв. УС: бълг. *зъл като рис* (ВК), *зла (сърдита) като усойница* (ВК), *лош (зъл) като сръбска свиня* (ВК)

рус. *злой как зверь* (Ог.), *злой (ая), разъяренный (ая) как тигр (тигрица)* (Ог., Леб.), *злой как волк* (Ог.)

В речника на В. Кювлиева-Мишайкова откриваме и диалектното – *зъл като писмен циганин* (ВК), което е показателно за проблемните отношения между двата етноса.

Анализът на примерите в корпусите показва, че злобата се приписва на насекоми, които жият – *зъл като оса* (БНК) – *злой как оса* (Леб.), *зъл като стършел* (БНК), или хапят – *злой как комар* (РНК). Злобата в представите на хората се изразява в причиняване на вреда, външно неприятно въздействие или опасност. Понякога за нея може да има конкретна причина, изразена чрез съгласувано прилагателно: *зъл като разгонена белка*, *зъл като гладно куче*. Част от животните, представени като сравнителни думи в УС, са преминали в образни метафори (ОМ):

‘зла жена’ бълг. *кучка*, бълг. *усойница*

‘зъл човек’ бълг. *пес/псе*, бълг. *куче*, рус. *собака* (бълг. *куче*)

‘зъл и отмъстителен човек’ бълг. *оса*.

‘коварен и зъл човек’ бълг. *змия*, рус. *змея* (бълг. *змия*)

Злобата е характеристика също така свързана с непознатото и плашещото, демоничното – *обраца на дявола: зъл като самия дявол – злой как черт* (Леб.) *как дявол* (Леб.); бълг. *зъл като смъртта* (БНК); рус. *злой, коварный как демон* (Леб.), *злой как сатана* (РНК), включително и с нечистите сили – *злая как ведьма* (Ог., Леб), и митичното – *злая как мегера* (Ог.), *злая как фурия* (Ог.), *злая как старая дева* (Ог.).

Темата за лингвокултурните концепти „добро“ и „зло“ в българските и руските пословици е разгледана в трудовете на И. Панчев (Панчев 2007, 2010), където също откриваме съотнасяне на злото с дявола. Авторът отбелязва, че както според българина-християнин, така и според руснака-християнин: „Доброто е от бога, злото от дявола“ (Панчев 2007: 120-124). В ядрото на руския концепт зло се забелязва появата на дявол като злотворец и фактор за определянето на злото. Според И. Панчев това по някакъв

начин сякаш разтоварва човека като основен виновник и го оправдава, каквото съответствие не намира в българския език. (Панчев 2010: 112).

Както можем да забележим от примерите, злобата често се оказва полово маркирана. В този случай прилагателното в модула е в женски род. Особено когато като сравнителни думи се използват женски образи (*фурия, мегера, ведъма, старая дева*).

Освен с модула *зъл*, значението се реализира и в УС с модулите *лош* (*лош като сръбска свиня* – ВК) и *лют* в значение ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’.

В УС с модул *лют* като сравнителни думи се използват различни животни, които частично се припокриват със споменатите вече: *лют като оса* (ВК), *лют като дива свиня* (ВК), *лют като змия* (ВК, РБЕ), *лют (сърдит) като усойница* (РБЕ). Екв. УС: *лют като вълк* (БНК) – *злой как волк* (Ог.)

А също така и чушката – *лют като пипер* (ВК), *лют като пиперка* (ВК), *лют като арнаутска чушка* (ВК), което показва връзката с прякото значение на прилагателното: *лют* – ‘който има остър, парлив вкус, мирис; лютив’ (РБЕ). Ако се опитаме да открием общото помежду им, ще забележим, че повечето от тях при физически контакт оказват негативно въздействие върху сетивата – хапят (*лют като змия* – ВК), жият, бодат (*лют като бодил*) или изгарят (*лют като огън, лют като турийска ракия*²¹). В този смисъл те могат да бъдат възприемани като опасност. Срещаме и лица, за които качеството е смятано за характерно – *лют като селски стопанин*, включително и етноним *лют като арнаутин*.

3.2.3.2. Избухлив

Друга отрицателна черта е липсата на търпение, представена в УС с модул *избухлив*.

Екв. УС: *избухлив като кибрит* (ВК) – *вспльчивый, вспыхивать как спичка* (Леб., Ог.), *избухлив като барут* (БНК) – *вспыхивать как порох* (Леб., Ог.).

---

²¹ *лют като турийска ракия* – Примерът е от Съчинения в три тома. Т. III на Чудомир. Турия е село в община Павел баня, родното място на Чудомир.

Безекв УС: бълг. *избухлив като вулкан* (БНК, рус. *горячий, вспльчивый как кипяток* (Леб., Ог.)

Като сравнителни думи се използват артефакти, лесно възпламеними и избухливи в прякото значение на думата (РБЕ: *избухлив* – ‘За взривно вещество — който има свойството лесно да избухва, да се взривява’) предмети, и образите на чайника и вулкана. Общо между тях е внезапността, бързината на действие и породеното отгук усещане за заплаха.

3.2.3.3. Добър/кротък

За разлика от лошотията и злобата добрият нрав не е представен в УС с ярки примери. В речника на Л. А. Лебедева с модул *добрый* откриваме само *добрий как ангел* (Леб), *добрий как агнец Божий* (Леб) и ироничното *ласковый, добрий как теленок/телок* (Леб), от което можем да направим извода, че добротата е черта, присъща по-скоро на високото, божественото. Подобни УС откриваме и в БНК: *добър като светец, добър като ангел*.

Екв. УС: *добър като ангел* (БНК) – *добрий как ангел* (Леб., Ог.)

Примерите в корпусите също не са многобройни и изравняват добротата с това, което е мило, малко, невинно и беззащитно и предизвиква умиление и нежност: бълг. *добър като новороден, добър като теленце*, рус. *добрий как ребенок, как котенок*. Добро е това, което събужда положителни емоции.

Сякаш добротата сама по себе си не представлява достатъчна ценност, за да стане обект на УС. Или пък именно тази нейна ценност затруднява откриването на достатъчно подходящи и непротиворечиви сравнителни думи.

Добродетелта, представена с по-голям брой примери, се оказва кротостта. Понякога модулите *кротък* и *добър* се припокриват и дори биват представени в рамките на една речникова статия като своеобразни варианти: *кротък (добър, тих) като муха (мушица)* (ВК), *кротък (добър, безобиден) като божя кравичка* (ВК). Някои от сравнителните думи

се срещат и като образни метафори. Кротостта се свързва с чистата и божествената същност и жертвеността:

Екв. УС: *кротък като агне (агънце)* (ВК) – *кроткий как ягненок* (Леб.) - ‘много кротък’

Безекв. УС: бълг. *хрисима като калугерка* (Фразите) – ‘кротка, смирена, покорна’
рус. *кроткий, смиренный, тихий, покорный и т.п. как ангел* (Леб., Ог.)

Кротостта се свързва и с покорството и смирението, така присъщи за християнската парадигма. В книгата си „Русская языковая модель мира“ А. Д. Шмельов посочва смирението, примиряването с действителността като типична нагласа за руската езикова картина на света. (Шмельов 2002: 99)

кроткий, смиренный, тихий, покорный и т.п. как агнец <Божий> (Леб.)

ОМ: ‘кротък и послушен човек’ бълг. *агне*, рус. *агнец, ягненок* (бълг. *агне*)

С модула *кротък* често като сравнителни думи се използват деминутиви, които назовават малките на съответните животни – често домашни животни, част от обкръжението или поминъка на човека. Кротостта се асоциира и с безпомощността и липсата на физическа възможност за противопоставяне.

Екв. УС: *кротък като гълъбче* (ВК) – *кроткий как голубь/голубка* (Ог., Леб.)

Безекв. УС: бълг. (БНК) *кротък като паленце, кротък като котенце*; рус. *кроткий как овца/овечка* (Леб., Ог.); *смирный, незлобивый, покорный как теленок* (Ог.)

А също така и с размера – като сравнителни думи са и дребни животни и насекоми: бълг. *кротък (добър, безобиден) като божя кравичка* (ВК), *кротък като буболечка* (ВК), *кротък (добър, тих) като муха (мушица)* (ВК)

ОМ: ‘кротък, тих човек’ бълг. *мушица*

‘кротък, безобиден човек’ бълг. *буболечка*

А също така с модул *благ*: *благ като масло* (Фразите) – ‘кротък, мил, добър’. Като сравнителна дума е използван хранителен продукт – *масло*. Тук още веднъж можем да забележим влиянието на различните значения на прилагателното име в модула върху избора на сравнителна дума: *благ* – прил. **1.** ‘Който се отличава със спокоен нрав и има склонност към обич, състрадание, отстъпчивост и под.; добър, кротък.’ **2.** Като същ. **благо** ‘Нещо блажно за ядене; благина’ (РБЕ).

3.2.3.4. *Невинен*

Друга позитивна морална характеристика е **невинността**. Част от сравнителните думи в УС с модул *невинен* съвпадат с тези в УС с модули *кротък*. Както кротостта, така и невинността и безгрешността се оказват присъщи именно на божественото: Екв. УС: *невинен като ангел* (*ангелче*, ВК – напълно, съвършено невинен) – *чистый, невинный, безгрешный как ангел* (Ог., Леб.)

От животинските образи се използват *гълъбът* и *агнето*, които асоциативно отново ни отправят към високото и идеята за жертвеност:

Екв. УС: *невинен като агънце* (БНК) – *невинный как агнец* <Божий> (Леб., Ог.); *чистый, невинный, безгрешный как ангел/ангелочек* (Ог, Леб.)

невинен като гълъб – *чистый, непорочный, невинный как голубь/голубка* (Леб., Ог.)

Невинността се свързва и с младостта, чистотата и липсата на възможност за прегрешение, например, при новородените: *невинен как младенец* – *невинный как младенец* (Леб., Ог.), рус. *невинный как дитя* (Леб.). Използването именно на лексемата *младенец* в УС отново може да се тълкува както просто като новородено, така и като отправка към духовното и образа на Исус Христос. Така в проявите на невинността в човешките очи често прозира божественото начало.

Значението напълно, съвършено невинен е представено и в УС с модулите:

– *прав* в българския език: *прав като от майка роден* (ФРБЕ), *прав като светец* (ФРБЕ), *прав като свец* (ФРБЕ) – Диал. ‘невиновен, невинен’

– РБЕ: *прав* – 14. Диал. ‘който няма вина; невинен’

- *бистър*: (*бистър*) *като сълза* – ‘съвсем бистър, много чист’ (РБЕ)

- и *чист*: *чист* / чистый, прозрачный и т.п.:

Бълг. *чист като кристал* (ФРБЕ) – за човек, ‘много чист, нравствен, морален’ (*бистър*) *като сълза* – съвсем бистър, много чист (РБЕ),

чист като сълза (Фразите) – ‘неопетнен морално човек’

чист като роса (Фразите) – ‘много чист, неопетнен’

Рус. *чистый, прозрачный и т.п.*: как *кристал*. (Леб.) – одобр. ‘за много чиста вода’

чистый, прозрачный и т.п. как *слеза*. (Леб.) – одобр. ‘за прозрачна течност, предимно вода’

чистый, прозрачный и т.п. как *стекло/стъкълъшко*. (Леб.) – одобр. ‘за много чиста течност, предимно вода или твърдо прозрачно вещество’

Това е свързано с преносното значение на думата *чист* – Прен. ‘Който не е покварен, не е порочен, в който няма нищо долно, мръсно; нравствен, честен’ (РБЕ). Използват се прозрачни материали и вещества като стъклото, сълзата, росата и кристала.

За непълни еквиваленти бихме могли да приемем двойките:

(*бистър*) *като сълза* (РБЕ) - *чистый, прозрачный и т.п.* как *слеза*. (Леб.)

чист като кристал (ФРБЕ) – *чистый, прозрачный и т.п.* как *кристал* (Леб.), където според речниковите статии, руските УС се използват за течности, предимно вода, при което прилагателното е в буквалното си значение ‘чист, бистър’ и УС не изразяват значението ‘напълно, свършено невинен’.

3.2.3.5. Волен, свободен

Важна за човешкото съществуване е идеята за свободата и възможността за осъществяване на собствената воля. В УС свободата се изразява чрез УС с модул *волен, свободен*. В еталон за свободата се превръщат птиците и вятърът:

Екв. УС: *волен (свободен) като птица (птичка)* (ВК, РБЕ) – *свободный, вольный как птица* (Леб., Ог.). И по-конкретното соколът в руския език: *свободный, вольный как сокол* (Ог.)

волен като вятъра (БНК) – *свободный, вольный как ветер* (Леб., Ог.)

Безекв. УС: бълг. БНК: *волен като циганин, дете, вихър, волна като самодива;*

рус. РНК: *вольный как тигр, лев.*

В повечето случаи свободата е приписвана на животни. Това, което обединява избраните образи, а следователно и се схваща като свобода, е възможността за свободно придвижване, характерна най-вече за птиците и дивите зверове. А също така безгрижието и липсата на социални ограничения – *деца, самодиви*.

3.2.4. Социално-комуникативни свойства

Хората не живеят изолирано. Те представляват част от социума, в който взаимодействат един с друг. Затова интерес представляват и отношенията помежду им, проявите на индивида в средата, способността му за комуникация и съжителство.

3.2.4.1. Срамежлив

Срамежливостта е социално-комуникативна характеристика на човешкото поведение, която не може да бъде определена изцяло положително или изцяло

отрицателно. Тя често се свързва с младостта, липсата на зрялост (*свенлив като малко момче*) и неопитността (*свенлив като чирак*). По-често като сравнителни думи се използват названия на представителки на женския пол, включително и за обозначаване на лица от мъжки пол. В този случай обикновено се долавя елемент на ирония и неодобрение.

Екв. УС: *срамежлив като момиче* (ВК) – *застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как девчонка, как девочка* (Ог., Леб.)

срамежлив като мома (ВК), *срамежлив като девойка* – *застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как как девушка* (Ог., Леб.)

срамежлив, свенлив като девица (БНК) – *застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как (красная) девица, девка* (Ог., Леб.)

срамежлив (свенлив) като госпожица (ВК) – *застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как барышня* (Ог., Леб.) - Използването на образът УС привнася допълнителен елемент на ирония. Думата *барышня* представлява архаична реалия (РБЕ: *барышня* – в дореволюционна Русия — неомъжена дъщеря на барин). Както показва справка в лингвострановедческия речник на руския език, тя се е използвала като обръщение в началото на ХХ в., а днес се използва с цел ирония.

Срамежливостта се свързва и с представителките на вярата – *срамежлив като манастирска послушница* (БНК). Тя се изразява и с глаголни УС с модул – *срамувам се* от типа: *срамувам се като млада булка (в понеделник)* (ВК), *срамувам се като млада булка пред свекър* (ВК), които показват, че тя може да се дължи не само на младостта и неопитността, но и на смяната на социалния статус, средата и начина на живот. В руския език свенливостта се свързва и с чувството на вината: *смущаться, робеть как <провинившийся> школьник, <провинившаяся> школьница* (Леб.).

Изобилието от примери, голяма част от които регистрирани в речниците, при които като сравнителни думи се използват лица от женски пол, показва, че качеството се смята за по-присъщо и дори донякъде приемливо за жените. Това е характерно за патриархалните устои в миналото, при което срамежливостта се свързва със скромността, смирението и се разглежда като добродетел. При мъжете същата тази характеристика представлява по-

скоро отклонение от нормата. Както ще забележим и при някои УС с различни модули, половата и възрастовата принадлежност често се оказват маркирани чрез съответните сравнителни думи.

Според В. А. Маслова нравствените понятия в руския език са полово ориентирани, при което срамът се свързва именно с женския пол (*девичий стыд, потерять стыд*) обикновено се използва за жена. А порядъчността за представителите на руската лингвокултура също е полово маркирана, и е свързана с покорността към мъжа, скромността и верността (Маслова 2001: 127).

УС с това значение ясно очертават йерархичната структура и взаимоотношенията в обществото. Обикновено срамежливост проявява младият, неопитният, ученикът, чиракът, а тя би могла да бъде проявена пред някого с по-висок чин – като свекъра в семейството. По това можем да съдим, че различните общества имат своите стереотипи за поведение, различно за половете и различните етапи от човешкия живот. За прототипите и стереотипите на поведение говори и А. Вежбицка, опитвайки се да разтълкува емоционални концепти като този (Вежбицка 1997: 367-370). Стереотипите намират отражение в езика, включително и в единици като УС.

3.2.4.2. Страхлив

Подобен е случаят и с еталоните за **страхливост**. Като сравнителни думи се използват одушевени съществителни – животни и лица, характеризирани по пол и възраст. Еталон за страхливостта в двата езика е заекът.

Екв. УС: *страхлив (плашлив, боязлив) като (гърмян) заек (ВК) – трусливий, пугливый, робкий как заяц* (Леб., Ог.). Това се потвърждава и от ОМ: ‘страхлив човек’ бълг. *заек*, рус. *заяц* (бълг. *заек*).

страхлив като жена – трусливый, пугливый, робкий как баба (Леб.) – В руския език е използвано просторечното *баба*²², което подчертава негативното, дори подигравателно отношение към мъжкия пол като носител на тази характеристика. Както отбелязва М. Илиева в своя статия “Концептът мъж в българската езикова картина на света“, мъжът се разглежда въз основа на социалната му функция на глава и защитник на семейството, а отстъпването от възложената роля на мъж (т.е. не-мъж = жена) се оценява зле, което е маркирано в лексемата *женчо*, изразяваща пренебрежително и дори презрително отношение (Илиева 2019: 541).

страхлив като дете (БНК) – *трусливый, пугливый, робкий как маленький* (Леб.)

Безекв. УС: бълг. *страхлив като младо момиче, страхлив като овца*; рус. *пугливый как лань* (Леб.)

Страхът също се свързва с младостта и женския пол, с кротостта, послушанието и с извършването на нередни действия. В глаголните УС с модул *страхувам се* обикновено са посочени не субектите на този страх, а причините за него, това, което ни плаши. Те често съвпадат в българския и руския език. Плашещи се оказват болестите, огънят, зверовете и дяволът.

Екв. УС: *страхувам се (боя се, плаша се) от чумата* (ВК) – *боятся как чумы* (Леб., Ог.);

страхувам се (боя се, плаша се) като от огън (ВК) – *боятся как огня* (Леб., Ог.)
Безекв. рус. *боятся как <лютото> зверя* (Ог.), *боятся как черта* (Ог.)

От ексцерпираните УС единствено при двойката *страхувам се (боя се, плаша се) като дявол от тамян* (ВК) – *боятся как черт ладана* (Леб., Ог.) е посочен както субектът, така и причината за страха. Така дори плашещата фигура на дявола има от какво

---

²² *Баба* – 1. Замужняя крестянка, а также вообще женщина из простонародья (прост.). 2. Вообще о женщине (иногда с пренебр. или шутл. оттенком) (прост.) (Ожегов <<http://ozhegov.info/slovar/?ex=Y&q=%D0%91%D0%90%D0%91%D0%90>>) (прев. Омъжена селянка, а също така обикновена жена (просторечно). 2. Жена (с пренебрежителен или шеговит оттенък).

да се страхува – тамяна, използван в богослужението.²³ Използването на една и съща дясна част показва общността на двете лингвокултури, в които е вкоренено православието като основа за общата християнска култура, морал и познаването на Светото писание.

3.2.4.3. Ревнив

Друга негативна характеристика на човешкото поведение е **ревността**. В еталон за ревността се е превърнал класическият шекспиров герой *Отело*, който от ревност удушва своята любима, а оттук и етнонимът –*мавър*:

Екв. УС: *ревнив като Отело* (ВК) – *ревнивий как Отелло* (Леб., Ог.)

ревнив като мавър (БНК) – *ревнивий как мавр* (Леб.)

Ревността се оказва черта, припознавана като характерна и за представителите на някои етноси, като турския:

Екв. УС: *ревнив като турчин* – *ревнивий как турок*

Безекв. УС: бълг. *ревнив като султан*, *ревнив като куче*

рус. *ревнивий как французский романтик*, *ревнивий как черт*, *сатана*.

Така като сравнителни думи се използват популярен литературен персонаж, еталонен на качеството, етноними и образът на дявола, който често се среща като еталон при различни отрицателни качества в значение – ‘силна степен на проява на признака’. Това значение е отразено и при наречието *дяволски* (РБЕ: *дяволски* – ‘За означаване на много висока степен в проявата на някакво действие’). По-голямата част от примерите нямат устойчив характер.

---

²³ Тамян – благовонна смола от дърветата *Funiperus turufera* и *Styrax benzoin*, с които се кади при религиозни обреди (РНДКБ: 2018: 409)

3.2.4.4. Пиянството в УС в българския и руския език – *пиян, трезвен*

Настоящият фрагмент от изследването е посветен на стереотипите за пиянството в българския и руския език, изразени чрез устойчиви сравнения, както в речниците, така и в текстове от БНК и РНК. Извършваме съпоставка на ексцерпирания материал с цел да открием приликите и разликите в двата езика, дължащи се на спецификата във възприятието и концептуализацията на света.

За разкриване на представите на носителите на двата езика, свързани с пиянството, са избрани устойчивите сравнения с компонент – модул на сравнението (признак, залегнал в основата му) или сравнителна дума (образ) *пиян*, глаголните УС от типа *пия* + *предлог като* + *сравнителна дума*, *напивам се* + *предлог като* + *сравнителна дума* и антонимните УС – *трезв(ен)* + *предлог като* + *сравнителна дума*. Обект на анализ е семантиката им в двата езика.

Предмет на анализ е ономаσιологичното назоваване на пиянството чрез сравнения с различна степен на устойчивост. Въпреки достатъчно универсалния характер на това явление, именно в подобно тематично поле можем да очакваме специфични прояви и ярки, разнообразни образи, натоварени със силна експресивност, в различните езици.

Дори регистрираните в речниците УС понякога не дават достатъчно ясна представа за това кои от тях можем да смятаме за устойчиви. Така например в РБЕ в речниковата статия към думата **напивам се** откриваме: *напивам се / напия се като свиня (циганин, копач, кръчмарин и под.)*. Възниква трудност при определянето на подобни сравнителни думи, защото посочените са разнообразни, принадлежат към различни тематични групи (животни, етноси, професии), свързва ги именно общото значение на УС – ‘напивам се много, ставам много пиян’.

В корпусите откриваме немалко УС с компонент *пиян* в различни позиции – като модул, сравнителна дума (образ) или част определение към сравнителната дума (от типа: *ругая / псувам като пиян шофьор / каруцар*). Когато *пиян* е в ролята на сравнителна дума, модулът изразява представи за действията, като резултат от състоянието на опиянение, а именно специфично поведение (*държа се като пиян – вести себя как пьяный*).

Неслучайно в определението на значението на думата в РБЕ, освен компонента ‘употребявам алкохол’, откриваме компонент, характеризиращ това състояние – последствията от употребата му:

РБЕ: *Пиян* – ‘1. Който е с **размътен ум, с отслабен самоконтрол, липса на точност в движенията и др.** под влияние на алкохол (вино, ракия и др.) ’

Ако се опитаме да обобщим образа на пияния чрез неговите действия, можем да получим следната езикова картина, изразена в семантиката на модула:

- ‘Поклащам се, нестабилен съм’: бълг. *клатя се, люшкам се, олюлявам се, залитам, килвам се, описвам зигзаги, опирам се като пиян, падам като пиян кърлеж; държа се като пиян о плет* (ВК); рус. *шататься, покачиваться* (Леб.: *как пьяный – пошатываясь, качаясь*. 1. Обычно об уставшем или больном человеке), *спотыкаться, валяться как пьяный*

- ‘Движа се специфично (често без определена посока)’: бълг. *отивам, тръгвам, ходя* (ВК: *Вървя (ходя, тръгна и под.) като пиян*), *пристъпвам, стъпвам, тичам, куцуквам, кретам, скитам се, обикалям, движа се, подскачам на всички страни, тътря се, въртя се, нося се, запътвам се, минавам, слизам, връщам се като пиян*; рус. *шагать, ковылять, двигаться, бродить, выйти, спуститься как пьяный*

- ‘Речева характеристика’: бълг. *говоря, бъбря, бърборя с усилие, викам, хортувам като пиян*; рус. *говорить, причитывать, бормотать, хрипло произнести как пьяный; городить ахинею как пьяный школьник, разговаривать как пьяный конюх*

- ‘Зрително възприятие’: бълг. *заглеждам се като пиян*; рус. *оглянуться как пьяный*

- ‘Изразявам силни емоции, по-често радост, веселие, смях’: бълг. *смя се цинично, смя се похотливо, хия се като пиян*; рус. *веселенько лыбиться как пьяный, но плакать горестно и надрывно как пьяный растерзанный мужик*

- ‘Проявявам лоши маниери и грубо поведение’: бълг. *ругая като пиян шофьор, сипя ругатни като пиян моряк*; рус. *буянить как пьяный матрос, хулиганить как пьяный фельдфебель, ругаться как пьяный бандит, выругаться отвратительно как пьяный портовик, ругать как пьяный дворник, пристать к кому-то как пьяный к тыну*

- 'Проявявам безразсъдство': бълг. *пръскам пари като пиян моряк*

По-рядко се срещат характеристики, изразени чрез прилагателни, в които проличава двойственото отношение към пиянството – положително и отрицателно: бълг. *смел като пиян човек*, но: *отвратителен и нелеп като пиян разсилен*, рус. *грубый как пьяный сапожник*. Смята се, че употребата на алкохол, въпреки възможните отрицателни последствия, освобождава от задръжките и може да вдъхне кураж.

Сред примерите откриваме и някои прототипи на подобно поведение: бълг. *ръкомахам като пиян моряк*, *падам като пиян кърлеж*, *гледам като пиян безделник*, *дера глас като пиян псалт*; рус. *буянить как пьяный матрос*, *хулиганить как пьяный фельдфебель*, *ругаться как пьяный бандит*, *выругаться отвратительно как пьяный портовик*, *ругать как пьяный дворник*, *плясать как пьяный швед*, *мычать как пьяный факельщик*. Списъкът е разнообразен, като включва както представители на определени професии, така и лица с антисоциални характеристики (*бандит*, *безделник*). Както ще видим по-късно, част от тези образи (бълг. *моряк*, рус. *матрос*, *сапожник*, *швед*) се срещат и в съчетание с модула *пиян*.

Въпреки че посочените по-горе характеристики за модула на сравненията на пръв поглед могат да изглеждат по-скоро универсални, отколкото национално специфични, при по-внимателно вглеждане забелязваме, че в текстовете се наблюдава преобладаване на едни черти над други. Така например откриваме повече руски примери, характеризиращи негативните черти на поведението на злоупотребилите с алкохол. Освен това, въпреки присъствието на тези характеристики в двата езика, в речниците е отбелязана само малка част от тях, която в българския и руския език не съвпада.

По-голям интерес представляват УС, където думата *пиян* е в ролята на модул на сравнението. Спецификите в световъзприятието и проявата на *национален езиков субективизъм* (Легурска 2015: 70) най-ярко проличават именно при адекватните УС с модул *пиян*, при които можем да проследим какви са прототипите на пиянството за съответните народи, изразени чрез сравнителните думи. По признака одушевеност/неодушевеност традиционно тези образи могат да бъдат разделени на

одушевени – животни или лица, назовани по професия, етнос, възраст или друг признак, и неодушевени – предмети и други понятия.

Според наблюденията на различни изследователи на УС (Кювлиева-Мишайкова 1986: 67, Оголцев 1978), както и по лични наблюдения на авторката, базирани върху съставянето на Каталог на устойчивите сравнения в българския език върху материал от Българския национален корпус (Кръстева, Легурска 2019), най-многочислени са сравненията с животни. Сравнително висок е делът им и сред УС с модул *пиян*.

Например с пиянството и в двата езика е свързан образът на свинята, УС с който са регистрирани в речниците. Доколко образът на свинята се асоциира с пиянството, можем да установим и като се спрем на УС към сравнителната дума *свиня*. В българския език откриваме: *пиян* (ВК), *къркан*, *наклал се*, *насмукал съм се*, *нарязал съм се като свиня*; *пия*, *лоча*, *наливам се*, *напивам се* (ВК), *накърквам се*, *нарязвам се*, *нафирквам се като свиня*. Ако приемем, че УС, обединени от обща сравнителна дума при синонимични модули представляват варианти на УС (Кювлиева-Мишайкова 1986: 34), то посочените УС могат да се разглеждат като варианти с инвариант – най-често срещаното и възпроизводимо от тях, а именно – посоченото в речника УС (*пиян като свиня*, *напивам се като свиня*). В руския език наблюдаваме подобна картина: *пьяный как свинья* (Ог.); *напиваться* (Ог.), *нажраться*, *нализаться* (Ог.), *надраться как свинья* (Леб., Ог.). Наличието на толкова разнообразие от УС, обвързващи образа на свинята с пиянството, би могло да се разглежда като още едно доказателство за закрепеността му в представите на етноса (в дадения случай – на двата етноса), а следователно и устойчивия му характер. Наличието на богат синонимен ред сред модулите на сравненията може да се използва като доказателство за същото и при други образи.

Анализът на ексцерпирания материал в съпоставителен план дава възможност да се определят различни степени на еквивалентност между единиците в двата езика – българския и руския. Като следваме тези представените вече принципи за еквивалентност (Легурска 1982; 2015: 68-69, цит. по Кръстева 2017: 92-93), ще разгледаме еквивалентните и безеквивалентните УС в българския и руския език, без да се спираме на тези УС, при които модулите съвпадат при различни сравнителни думи, каквито ще са повечето случаи (*пиян като свиня*, *пиян като бъчва*, *пиян като казак* и т.н.).

Еквивалентни УС със сравнителна дума – животно са:

пиян като свиня (ВК) – *пьяный как свинья* (Леб., Ог.)

пиян като скот – *пьяный как скотина* (Леб., Ог.)

За еквивалентни можем да приемем и УС: *пиян като маймуна* – *пьяный как павиан*, т.к. павианът е вид маймуна, а също така и *пиян като свиня* – *пьяный как зюзя* (Ог.).

Други УС се срещат само в един от езиците, т.нар. безеквивалентни УС (термин на Оголцев 1982: 127, цит. по Легурска 2015: 67–69): бълг. *пиян като смок* (*Фразите*), *пиян като пор, говедо, гъска*; рус. *змий, бешенный бык*.

Според П. Легурска УС фиксират началото на процеса на семантично преобразуване на думата, който може да се завърши с обособяването на образна метафора или да остане незавършен на ниво УС (Легурска 1982; 2015: 67, цит. по Кръстева 2017: 92). Част от устойчивите сравнения със сравнителна дума – животно завършват семантичния преход с образуване на образни метафори в българския и руския език, където се срещат не в значение ‘пиян човек’, а като по-обща негативна характеристика или изразяват други конкретни отрицателни черти. В Ономасиологичния каталог на образните метафори (Легурска и др. 2014) откриваме следните образи, които се срещат и в УС с модул *пиян*:

бълг. *маймуна* – обща негативна характеристика за човек (Легурска, Панчев 2014: 15)

бълг. *свиня*, рус. *свинья* – обща негативна характеристика за човек (Легурска, Панчев 2014: 15)

бълг. *гъска* – ‘глупава жена’ (Легурска, Панчев 2014: 31)

бълг. *змия*, рус. *змея* ‘коварен и зъл човек’ (Легурска, Панчев 2014: 34)

РБЕ: *говедо* – Прен. Руг. ‘За изразяване на пренебрежително, презрително и оскърбително отношение към някого, за когото обикновено се смята, че е прост, див, недоद्याн и глупав.’

Оценяването на пиянството като отрицателна характеристика логично води до приписването му на животни, чиито образи са натоварени с негативни конотации. Изключение прави образната метафора *бык* (*бик*) в руския език, където тя се употребява в

значение ‘силен човек’ (Легурска, Панчев 2014: 20). Но в УС *пьяный как бешеный бык* източник на негативните конотации е определението *бешеный* (разярен).

Един повърхностен преглед на научнопопулярни статии в мрежата показва, че понякога мотивацията за възникването на подобни УС би могла да бъде и пряка, тъй като употребата на алкохол (или продукти на ферментация) се среща при някои от назованите чрез сравнителните думи животни – *маймуните*.

Често адекватните УС възникват въз основа на глаголни такива. Второто значение на глагола *пия* в РБЕ е: *пия* - ‘2. Имам навик или наклонност да употребявам алкохол’. Поради тази причина ще разгледаме и сравненията с модул *пия*, търсейки съвпадения в образите. Изключваме примерите, при които глаголът е употребен в първото си значение – ‘поглъщам, поемам течност през устата’ (РБЕ), а УС означава ‘пия много’, като компонентът ‘употребявам алкохол’ отсъства.

Сред УС намираме редица животни. Еквивалентни УС са: *пия като свиня* – *пить как свинья*. Безеквивалентни УС са: бълг. *пия като смок* (ВК), *животно, коч, скот*; рус. *пить как зверь*. Единствено образът на *свинята* се среща както в УС с модул *пия* така и в УС с модул *пиян*. Срещаме и лице, назовано по професия – *пия като поп* (ВК).

За разлика от тях сравнителните думи УС с модул – глагола *напивам се* очаквано съвпадат с голяма част от сравнителните думи в УС с модул – прилагателното *пиян*:

напивам се като свиня (ВК, РБЕ) – *напиваться как свинья* (Леб., Ог.), *напиваться как зюзя* (Леб., Ог.)

напивам се като скот – *напиваться как скотина* (Леб.)

Освен животните, в УС с модул *пиян* като сравнителна дума често се използват и лица. Някои от тях назовават човека по професия или социален статут, по-рядко по етнос (бълг. *пиян като казак* – ВК, рус. *пьяный как швед*). Последното вероятно е обусловено от факта, че използването на етноси като сравнителна дума е деликатна тема, свързана не само с етническите стереотипи като цяло, но и с наличието на обща история и породеното на тази основа отношение към другия – обикновено отрицателно.

Сред УС със сравнителна дума – професия еквивалентни са:

пиян като моряк – пьяный как корабельщик (остаряла дума за *моряк*)

пиян като файтонджия (превод от руски), *пиян като каруцар* (БНК) – *пьяный как извозчик* (Леб.)

пиян като обуцар (прев. от руски), *пиян като кундурджия* (прев. от руски) – *пьяный как сапожник* (Леб., Ог.) – Наличието на единици от различен регистър – остарели думи или думи от чужд произход сред съответствията прави УС непълни еквиваленти, като привнася нюанси в значението и съответно влияе върху употребата им.

В Българския национален корпус в УС с модул *пиян* откриваме още следните образи: *мръсен гробар, мъж на ханджийка, кеманаджия* (т.е. *цигулар*). Екзотично изглеждат там образите на *тамплиера, лорда* и *хусара*, носители на друга култура, отразена в текстовете:

Накрай, мъртво пияни, слугите ги отнасяха по леглата. Право беше онова, що се мълвеше сред знатни и незнатни: „Пиян като тамплиер.“ (Петър Бобев –Тайната книга, БНК)

Пиян като хусар, Лоулес обикаляше из къщата и търсеше някое кътче да се наспи след пиенето. (Робърт Луис Стивънсън – Черната стрела, БНК)

От примерите можем да заключим, че в българската култура често пиянството се свързва с дългото отсъствие от дома, ниския социален статус и специфичните места за забавление. Докато примерите в руския национален корпус говорят по-скоро за определено състояние – на безумие, несъответствие на обществените норми, загуба на кондиция или временно помътняване на разума (рус. *пьяный как сукин сын, безумный, дикарь, олух, самый горький пьяница, контуженый, мертвый*).

Употребата на алкохол в представите на етносите невинаги се възприема еднозначно – тя се свързва както с проявата на мъжественост, така и може да бъде и знак за по-нисък социален статус. Ще илюстрираме това, като се опитаем да сравним УС с модул *пия* в следните примери:

— *Пиеш като мъж и се биеш като мъж!* — той въртна глава с възхищение. (Лиан Хърн – Разгромът. Част 2, БНК)

Той е висок и красив, а освен това седи и пие като истински мъж. - Искаш да кажеш като животно. Той никога не разказва интересни истории, никога не се смее като мъж, а алкохолът, с който се налива, отива в неподходяща кожа, Том. (Шеридан льо Фанц – Загадката на Уайвърн, БНК)

— *Потомствен дворянин, а пък **пие като сибирски мужик!*** — с нескрито възхищение прошепна смаяният ефрейтор. — *Много жалко... — кисело отбеляза вечно скептичният му събеседник. (Сюзън Джонсън – Бялата графиня, БНК)*

В дадените примери от БНК употребата на алкохол е повод за възхищение и се свързва с разбирането за мъжественост, вероятно и издръжливост. Може да бъде тълкувано като своеобразен акт на инициация, белег на зрялост, отделящ мъжете от момчетата.

Различна картина наблюдаваме в примерите от РНК:

*Я научилась пить, и это такое, оказывается, удовольствие: голова легкая, сладкая дымка, все кажется веселым, смешным, а Левушка, который раньше тоже в рот не брал спиртного, научился в лагере пить всякую гадость, в хорошем вине теперь не находит никакого вкуса и **пьет, как мужик**, стаканами. (Татьяна Окуневская. Татьянанин день, РНК)*

*Или Павел Алексеевич, уж какой значительный, знаменитый, доктор из докторов, сколько детей извёл, не сосчитать, в грехах по маковку. И **пьёт, как самый завалиющийся мужик**, как брат покойный, Царствие ему Небесное... (Людмила Улицкая. Казус Кукоцкого [Путешествие в седьмую сторону света], РНК)*

В дадените руски примери е използвана разговорната дума *мужик*, която се употребява и в значение ‘невъзпитан и груб човек’. УС *пить как мужик* изразява отрицателно, дори осъдително отношение към употребата на алкохол.

Пиенето като знак на мъжественост откриваме в следния пример:

*Ну что ж... Тогда давайте **пить как мужчина с женщиной**. Кончим эту бутылку — вы купите следующую. (Э. С. Радзинский. 104 страницы про любовь, РНК)*

Сравнителните думи в УС с модул – глагола *напивам се* съвпадат с голяма част от сравнителните думи в УС с модул – прилагателното *пиян*: *напивам се като копач* (РБЕ, ВК), *каруцар, казак* (ВК), *отрязвам се като хамалин* (БГ жаргон); рус. *напиваться как сапожник* (Ог.), допълнени от нови сравнителни думи – *напивам се като <мъртъв> циганин* (ВК), *напивам се като тракиец*. Това са лица, названи по етнос или професия. В някои от сравненията дори се съдържа причината за пиянството – конкретен важен повод, който сякаш го оправдава: *пиян като на Заговезни*, *пиян като стар войник от редовните войски в деня на уволнението*; *нарязвам се (напивам се) като на помен* (ВК), *нарязвам се (напивам се) като на сватба* (ВК), *нарязвам се (напивам се) като поп на задушница* (ВК). Както радостните, така и тъжните поводи водят до прекаляване с алкохола.

В редки случаи за прототип на пиянството могат да се използват и конкретни недействителни лица. Условието за това е тяхната широка популярност:

Спомняйки си за някои от купоните, които бе изкарал пиян, като Алиса в страната на чудесата, той каза, че разбира. (Стивън Кинг като Ричард Бакман – *Пътна мрежа*, БНК) – В примера е използван образът на Алиса (от детския роман „Алиса в страната на чудесата” на Луис Карол), който ни отвежда в света на приказното, където всичко е възможно. Сравнението е основано на сходство в усещанията и възприятието на действителността от страна на приказната героиня и пияния – ‘с размътен ум’ (РБЕ).

Питу нямаше часовник и едва бе направил десетина крачки въвн от къщата, когато се оказа пиян като Бакхус. (Александър Дюма – *Мария-Антоанета. Т. I. Анж Питу*, БНК) – В дадения случай като сравнителна дума се използва римския бог на виното Бакхус.

Освен с живи същества, често пияният човек е сравняван и с различни предмети. В българския език изключително активно в тази роля е **дървото** и артефакти, свързани с него: *пиян като дърво* (ВК), *пън* (ВК), *кютюк* (ВК, РБЕ), *пиян като талпа* (Фразите) / *фиркан като талпа* (БГ Жаргон), *тапа, тараба, чеп*, обекти от бита – *бъчва, мотика* (Фразите), *кирка* (Фразите), *гьон* (Фразите), *релса*, рус. *пьяный как стелька* – Ог.).

Обвързаността на образа на пияния с дървото и сравнението с релсата подчертава характеристиката неподвижност, дори застопореност.

В руския език се очертава друга тематична група сравнения, свързани с **виното**: *пьяный как вино, винный погреб, дикий хмель, штопор* (в българския език към нея могат да бъдат причислени: *пиян като тапа, бъчва, Бакхус*). Може да се предположи, че в представите на хората дори близостта, допирът (места, съдове за съхранение, предмети за отваряне) с алкохола и в частност – виното въздейства опияняващо. Относително висок е и делът на някои по-абстрактни и поетични образи: *ночь, огонь, Млечный путь, кошмар незнакомого мира, дым* (Ог.), *молодой хлеб*. Разбира се, това е свързано със спецификата на художествените текстове в руския национален корпус, но и говори за определено поетизиране на пиянството.

Еквивалентни сред глаголните УС с модул *пия* и сравнително дума – артефакт (съд за съхранение) са: *пия като бъчва – пить как бочка* (Леб.). Съвпадат със сравнителните думи в УС с модул *пиян – бъчва/бочка*.

Голям е делът на сравнителните думи – предмети в УС с модул *напивам се*, които съвпадат със сравнителните думи в УС с модул – прилагателното *пиян*: *напивам се като мотика, пън, талпа, кютук, копач* (РБЕ, ВК); с някои изключения – рус. *напиваться как зонтик*. УС са безеквивалентни.

За по-пълна картина на пиянството в българската и руската концептуална картина на света можем да разгледаме и УС с противоположното значение – ‘липса на пиянство и алкохолизъм’, чиито сравнителни думи могат да се разглеждат като еталон за трезвеност, от които да произлиза благоприличие. При тях търсеният модел е следният: ***трезв(ен)*** + *предлог като / трезвый* + *предлог как* + *сравнителна дума*. Анализът на използваните образи показва, че в българския език тя се свързва със свежестта – *трезв(ен) като (буца) лед, кукуряк* и зеленчуци като *краставичката*, в частност *киселата краставичка* (позната още като лек при махмурлук), и *моркова (трезв(ен) като краставичка, кисела краставичка, морков)*. Използваните сравнителни думи се срещат и в УС с модул *свеж*: *свеж като краставичка, като морков, като кукуряк*. Прототипи на трезвеността са и лица, които не трябва или не е прието да пият поради различни причини: възраст

(новородено, младенец), професия или социален статус (поп на литургия, полицай, съдия, стара мома). В представите на етноса обаче те често могат да бъдат свързани с този порок, поради което УС може да носи ироничен характер.

В руските УС трезвеността също се свързва с възрастта (*трезвый как младенец, выпускник начальной школы*), църквата (*святая ладанка, молодая монашка, папа римский*) и отговорността, типа занятие, което изисква внимание и трезв разсъдък (*наемный убийца; механик, создающий машин*). Сред образите откриваме и такива, асоцииращи се с чистотата: *вода, лед, мыло, стекло (трезвый как стеклышко – Леб, Ог.)*. Откриваме дори образ, който се среща и към модула *пиян*: *трезвый как стелька*, което говори за ироничната му употреба.

За еквивалентни УС в българския и руския език могат да се приемат:

трезв(ен) като краставичка (БГ Жаргон – 'абсолютно трезвен (търси се асоциация със свежестта на кисела краставичка') – *трезвый как огурчик* (Ог.)

трезв(ен) като (буца) лед – трезвый как лед

трезв(ен) като младенец, трезв(ен) като новородено – трезвый как младенец

трезв(ен) като водица (прев. от рус.) – *трезвый как вода*

Ако се опитаме да обобщим най-често повтарящите се, общи за двата езика образи, свързани с пиянството (към модулите *пиян, пия, напивам се*), посочени и в речниците, ще стигнем до извода, че такива са *свинята* (рус. *свинья*), следван по-честота от *скот* (рус. *скотина*), *бъчва* (рус. *бочка*). Сред представителите на различни професии – *моряк, каруцар, обуцар*. Срещат се и немалко образи, които се различават в двата езика. УС, характеризиращи пиянството, не водят до образуване на образни сравнения със същото значение. Очертават се и специфични тематични полета от сравнителни думи като *предметите от дърво* в българския език и сравнителни думи, свързани с *виното*, в руския.

Въпреки че устойчивостта на голяма част от посочените УС може да бъде спорна и те биха могли да бъдат характеризирани по-скоро като *речеви*, отколкото като *езикови*

факти (Янев 2013: 40–41) и част от фразеологичната система, принадлежността на голяма част от тях към определени тематични групи очертава определени тенденции, на които се спряхме по-горе. УС показват различието във възприятието на явлението пиянство и конотативната натовареност на свързаните с него образи.

По-задълбоченото изследване на различни характеристики по подобен начин не само би допринесло за по-добро опознаване на езиковите единици, а оттам и на културните стереотипи, но и да помогне за изясняването на тяхната мотивираност и възможностите за възникване на нови подобни единици.

3.3. Глаголни УС:

Докато при адективните УС (с модул на сравнението прилагателно име) УС най-често означава ‘висша степен на проява на посочения признак (много + съответното прилагателно)’, по-различно е положението при глаголните УС, при които УС може да има не само количествено значение, но и да изразява начин за извършването на това действие. В настоящото изследване ще разгледаме някои глаголни УС, при които значението не може да бъде пряко изведено от значението на модула (*живея, чувствам се*), а зависи от използваната сравнителна дума.

3.3.1. Екзистенциални характеристики – *живея като*

Нека разгледаме някои глаголни устойчиви сравнения, които представляват своеобразна самооценка на собственото битие и чието цялостно значение не представлява количествена, а качествена характеристика. В този случай семантиката на устойчивото сравнение е силно зависима от използвания образ. Съпоставката на подобни УС в българския и в руския език не просто ще ни покаже доколко те съвпадат и към кои тематични групи принадлежат, но и ще ни даде по-ясна представа за критериите за оценка на битието и за това какво представлява ценност за съответните народи. Дадените УС имат

силно оценъчен характер и могат да се разглеждат като резултат от вътрешна саморефлексия на общността. УС с глагола живея са богато представени в речниците. При тях, за разлика от адективните УС, се активира въпросът не за количество ('колко'), а за начин на живот ('как живея'), който бихме могли да парафразираме като качество на живот.

Повечето от тях условно могат да бъдат разделени на 2 групи – 'живея добре, безгрижно, охолно' или 'живея лошо, бедно, в лишения', за което може да има различни причини. Срещат се и не толкова еднозначни УС със значение 'живея сам, уединено', което може да бъде свързано с личния избор на индивида или по стечение на обстоятелствата и др. Въз основа на значението би могъл да бъде съставен както синонимичен ред от УС, така и да бъдат изведени антонимични такива. Затова ще се опитаме да разгледаме УС въз основа на семантичните отношения помежду им. В УС със значение 'живея добре, в охолство' се използват различни сравнителни думи, които назовават човека по социален статус. Така се оказва, че най-добре, в охолство и безгрижно живеят тези, които притежават власт и свобода сами да се разпореждат не само със собствения си живот, но и с този на околните. Изборът на сравнителни думи говори за определени исторически процеси и за близостта на един или друг обществен строй до съответния народ. По-често срещани са собствените реалии (*цар, царица*) или тези на съседни народи, белязали определен период от историческото развитие на съответния народ, за разлика от чуждите. Така в руския език като сравнителни думи се срещат реалиите *барин, барышня, пан*, в българския език – турските *титли паша, бей*, останали в езика от периода на османското робство. Изборът на сравнителни думи влияе и върху конотативната натовареност на УС. Бихме могли да предположим наличие на допълнителна негативна конотация при УС с последните два образа, въпреки че животът в охолство сам по себе си би могъл да бъде разглеждан донякъде като осъдителна, макар и желана характеристика.

Екв. УС: *живея като цар, царица* (ВК) – *жить как царь, царица* (Леб., Ог.); *живея като крал, кралица* (БНК) – *жить как король и королева* (Леб., Ог.); *живея като принц, принцеса* (БНК) – *жить как принц, принцеса* (Ог.), *живея като паша* (ВК) – *жить как паша* (РНК)

Безекв. УС, бълг.: *живея като бей* (ВК); рус: *жить как барин/барышня* (Леб, Ог.), *жить как пан* (Ог.), *жить как помещик / помещица* (Ог.), *жить как буржуй* (Ог.).

В разгледаните от нас руски речници е регистриран по-богат синонимичен ред от УС с това значение. Част от представените реалии са архаизми, свързани с привилегированите съсловия в Дореволуционна Русия, и са силно негативно натоварени. Както показват статии в *Речника по лингвостранознание на Русия: Барышня* днес се използва в иронична употреба. *Барин* – в преносен смисъл, човек, който не обича да работи и пилее живота си напразно, а прилагателното *барский* – израз на високомерие и пренебрежително отношение към нещо (Лингвострановедческий словарь России).

В българския език срещаме и УС с име на конкретна историческа личност – *живея като Симеончо* (ВК) в значение ‘живея богато, охолно и безгрижно’. Така разбираме, че за съвременния българин образът на Симеон Втори – който рано е принуден да напусне пределите на България, се възприема подобно на образа на който и да било друг монарх, радващ се на лесен, хубав и оholen живот. Сравнителната дума представлява умалително собствено име, което може да е свързано с възрастта на монарха по това време, което би изразявало симпатия, но от съвременна гледна точка показва по-скоро елемент на ирония и отрицателно отношение. Исторически контекст откриваме и при руското УС *жить как при коммунизме* (Леб.), което сякаш маркира идеала за живот по това време, доближавайки го до по-общото *живея като в рай* (БНК) – *жить как в раю* (Леб., Ог), и го противопоставя на *живея като в ада* (БНК) – *жить как в аду* (Леб, Ог.). Подобен тип УС, които показват определен тип отношение към един или друг общественно-политически строй, рискуват да станат подвластни на времето и подлежат на преосмисляне и преоценка.

Усещането за нереалност, илюзорност е закодирано в сравнението: *живея като във филм* (Фразите) – ‘живея в нереален, измислен свят’

Антонимичното значение ‘живея лошо, бедно, в лишения’ със сравнителна дума – лице, назовано по социален статут в обществото, е представено в екв. УС: *живея като просяк* (БНК) – *жить как нищий* (Леб., Ог.).

Значението ‘живея добре, комфортно’ откриваме и в по-неопределеното: *живея като човек, живея като бял човек* (БНК) – *жить как белый человек, как человек/люди* (Леб.), което се противопоставя на значението ‘живея при лоши условия, в нищета’, изразено чрез еквивалентните УС: *живея като животно (скот)* (ВК) – *жить как скот, скоты, скотина* (Леб., Ог.); *живея като дивак* (БНК) – *жить как дикарь* (Леб.,Ог.); *живея като звяр* (БНК) – *жить как зверь* (Ог.). Интересен случай наблюдаваме при УС *жить как зверь* (Ог.) в значение ‘живея в нищета, при крайно неблагоприятни условия’. В речника на В. Кювлиева-Мишайкова срещаме УС със същата сравнителна дума, но то е допълнено от определението *подгонен – живея като подгонен звяр* (ВК), което променя значението – ‘живея в постоянна тревога, напрежение, безпокойство’. Затова не можем да разглеждаме тези УС като еквивалентни. Такива се оказват УС със съответното определение: *живея като подгонен звяр* (ВК) – *жить как затравленный зверь* (РНК). Подобни случаи на разминаване на значението въпреки формалното съвпадение на част от компонентите, показват някои трудности при съставянето на еквивалентни двойки в различните езици. Именно поради тази причина в изследването се опираме на речникови дефиниции.

Лошият живот се свързва с условията на живот, с липсата на елементарни блага на цивилизацията, маркирани често чрез местата, обитавани от домашните животни – *живея като в кочина* (БНК) – *жить как в свинарнике* (Леб), рус.: *жить как в хлеву* (Леб.), и от дивите зверове – *жить как в лесу* (Леб.), или чрез приравняването на човешкия живот към този на животните. Образът, който двата народа асоциират с лошия живот, е кучето.

Екв. УС: *живея като куче* (ВК) – *жить как собака* (Леб., Ог.). Образът на свинята пък реализира значение на мръсотия и нечистоплътност в руския език: *жить как свинья* (Леб, Ог) – ‘живея мръсно, нечистоплътно’, което се потвърждава и от УС: *грязный, валяться в грязи, вымазаться как свинья* (Ог.). Подобни асоциации се потвърждават и от глаголи със словообразователна основа – названието на животното, разгледани от К. Петрова (Петрова 2016: 26). Пример за това са глаголите от названието на животното

свиня/свинья: *навинячить* – ‘вести себя по-свински (прев. държа се като свиня)²⁴’;
освинвам – ‘Правя нещо да стане мръсно, гадно (като свиня)’ (БТР 2006: 580).

Използват се и други обстоятелствени пояснения за място: *жить как на вокзале* (Леб.), *жить как на бивуаках* (Леб.) – ‘живея нестабилно, неблагоустроено’. Свързва се и с липсата на пространство: *живеем като в дядовата ръкавичка* (ВК) – ‘живеем натясно’. Някои УС с модул живея изразяват смисъла ‘живея самотно’. Екв. УС: живея като кукувица (ВК) – *жить как кукушка* (РНК). Същото значение се изразява и от УС *как кукушка* (Ог.), при което в регистрираното в речника УС липсва глагол. Като сравнителни думи в това значение се използват и птици, често нощни птици (*кукувица/кукушка*, бълг. *сврака*, рус. *сыч, филин*).

В някои случаи УС са разпространени чрез допълнителни елементи и описват конкретни условия на живот или ситуация: Безекв. УС: бълг. *живея като сврака без драка* (ВК); рус. *жить как медведь в берлоге* (Леб, Ог.), *жить как бирюк* (Ог., Леб.), *жить как сыч* (Леб.), *жить, как филин* (Леб).

Самотата може да се разглежда като уединение, което е характерно за религиозните представители – *монах, монахиня*. В този случай се наслагват допълнителни характеристики като скромност, аскетизъм, живот в лишения, но и правилност.

Екв. УС: *живея като монахиня* (ВК) – *жить как монахиня/монашка/монашенка* (Леб, Ог.) – ‘за жена, живее много затворен живот, без връзки с мъже’; *живея като монах* (БНК) – *жить как монах* (Леб., Ог.); *живея като отшелник, отшелница* (БНК) – *жить как отшельник, отшельница* (Леб., Ог.).

Значението ‘живея спокойно и охолно’ се реализира в УС: *живея като бърбек в лой* (ВК) и *живея като кърлеж в ухо* (ВК), построени по един и същ модел: *живея* + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума (най-често дребно животно – насекомо/вредител) + обстоятелствено пояснение за място, определяно като най-комфортно.

---

²⁴ Ожегов – *Толковый словарь русского языка* <www.ozhegov.com/words/31796.shtml>

По същия начин са построени и антонимичните *живея като бълха в тъпан* (ВК), *живея като му(х)а у тупан* (ВК) – неодобр. ‘живея много неспокойно, без да имам мира, спокойствие и изход от някакво тежко положение’. Еквивалентните УС: *живея като подгонен звяр* (ВК) – *жить как затравленный зверь* (РНК). Усещането за нестабилност и опасност се постига и чрез обстоятелствени пояснения за място: *жить как на вулкане* (Леб., Ог.) – ‘живея в очакване на опасност’; *жить как на постоялом дворе* (Ог.) – ‘живея някъде временно, в очакване да ме изгонят’. За човека висша ценност представлява свободата, чийто еталон са птиците (*волен като птица* (ВК) – *свободный, вольный как птица* (Ог., Леб.)). Еквивалентни УС със значение ‘живея свободно, волно’: *живея като волна птичка* (ВК), *живея като птичка небесна* (ВК) – *жить как птица (небесная/божья)* (Ог.). Със свободата се асоциира и възможността за свободно придвижване, което може да се свърже и с липсата на дом, на обвързаност с определено място, бедността или практикуването на свободни професии: ‘живея без дом’ – *живея като цигулар* (ВК).

Антонимично УС на тази картина на пълната свобода са еквивалентните УС: *живея като затворник* (БНК) – *жить как арестант* (Ог., Леб.), рус.: *жить как на каторге* (Ог.).

Част от УС не образуват антонимични двойки. Това са УС със значение:

‘Живеем без интимни връзки’ – *живеем като братче и сестриче* (ВК)

‘Много силно сме влюбени’ – *живеем като гълъб и гълъбица* (Фразите)

‘Живея мързеливо, без труд’ – в бълг.: *живея като кърлеж* (ВК), в рус.: *жить как байбак* (бълг. *степен мармот*) (Леб.). Така например забелязваме, че в езиците отсъстват УС със значение ‘живея, като много се трудя’, при което сравнителна дума да бъде някой от еталоните за трудолюбие, представени в УС с модул работя (отсъстват УС: *живея като пчела, мравка* или др.).

‘Живея без да се замислям и осъзнавам нещата’ – *жить как в тумане* (Леб.).

‘Живеем в неразбирателство, омраза и чести кавги’ – екв. УС: *живеем като куче и котка* (ВК) – *жить как кошка с собакой* (Ог., Леб.); бълг.: *живеем като снаха и свекърва* (ВК).

Ако се опитаме да обобщим структурата на УС с модул *живея*, ще забележим, че най-чести при тях са следните 3 модела, които съвпадат в българския и руския език:

1. *живея* + сравнителен предлог като + сравнителна дума – съществително име (кого/какво), с разновидност – 2 съществителни имена

2. *живея* + сравнителен предлог като + обстоятелствено пояснение, обикновено за място (къде, при какви условия);

3. *живея* + сравнителен предлог като + сравнителна дума – съществително име (кого/какво) + обстоятелствено пояснение за място (къде)

УС с модул *живея* са богато представени в двата езика като вътрешна саморефлексия и опит за осмисляне и определяне на собственото битие. Голяма част от УС (предимно със сравнителна дума – животно или назоваване на лице по социално положение) образуват еквивалентни двойки в българския и руския език.

УС с модули глагола *живея* изразяват различни значения в зависимост от използваната сравнителна дума. Въпреки че в руския език в речниците са регистрирани повече на брой УС с тези модули, можем да отбележим, че между двата езика има висока степен на еквивалентност. Често съвпадат както моделите на построяване, така и използваните сравнителни думи. Изключение правят някои реалии. Това говори за определена близост в светоусещането на народите.

3.3.2. Глаголи, които изразяват действия:

3.3.2.1. Хранене - *ям като*

Едно от основните условия за живот и жизнено необходимо действие е храненето. В дисертацията си, посветена на концептуалното поле „плодове“ в българската и руската лингвокултура, И. Манова определя храната и храненето като „много древен слой в културата, който притежава национална специфика“ (Манова 2017). Нека разгледаме УС с модул *ям*. Повечето от тях изразяват количествено значение и отговарят на въпроса: колко

ям? – много или малко. В качеството на сравнителни думи се използват различни названия на животни. Представата за малкото количество е изразена в еквивалентната двойка УС: *ям като (колкото) птичка* (ВК) – *естъ, клеватъ как птичка* (Леб.). За изразяване на значението ‘ям малко’ обикновено като сравнителни думи се използват птици и други дребни животни, понякога изразени чрез умалителни: бълг. *ям като (колкото) врабче* (ВК), *ям като (колкото) коте* (ВК). Сравнителният предлог *като* е представен като вариант на *колкото*.

В българския език по-богато представено е значението ‘ям много’. Това може да се разглежда като осъдителна характеристика, проява на лакомията, която представлява един от седемте смъртни гряха. За сравнителни думи са използвани съответно различни едри животни – домашни като *свиня, вол* и *бивол*: *ям като бивол* (ВК), *ям като вол* (ВК), *ям като свиня* (ВК), някои диви животни, хищници – *вълк, мечка*: *ям като вълк* (ВК), *ям като мечка* (ВК), и митични същества, част от фолклора и народните вярвания – *ламя, върколак*: *ям като върколак* (ВК), *ям като ламя* (ВК). По-рядко се използват названия на лица – *ям като гладник* (ВК), обикновено характеризирани по социален – *ям като попов син* (ВК), или етнически принцип – *ям като хърватин* (ВК). Понякога за сравнителна дума се използват и причастия – *ям като продънен, ям като провален* (ВК), *ям като разпран* (БГ Жаргон). В този случай в речника на В. Кювлиева-Мишайкова сравнителният предлог не е представен като вариант, защото освен количество, УС изразява и начин на ядене, а именно ‘лакомо’, ‘ненаситно’. Екв. УС: *ям като вълк* (ВК) – *глотать, естъ (прожжерливый) как волк* (БСРНС).

Повечето от представените по-горе УС нямат съответните регистрирани в речниците еквиваленти в руския език, където използваните образи често са обвързани с други качества (напр.: *бивол* – ‘сила’, *вол* – ‘усилена и тежка работа’ и др.), макар и понякога те да са близки по значение (ОМ: *мечка* – ‘лакомост, обича да яде’).

Безеквивалентни УС: рус. *естъ как акула* (Ог., Леб.), *глотать, заглътывать как удав* (Ог.), *съедать, поедать, пожирать, поглощать как саранча* (Ог., Леб.) ~ *прожжерливый как утка* (Ог.), БСРНС: *глотать, естъ (прожжерливый) как кабан, жрать как корова, собака, крокодил*.

Въпреки формално различните, но близки по значение модули, в речника на В. М. Оголцев посочените УС са определени като синонимични. Обединява ги значението ‘ям много, жадно’, въпреки разликата в начина на изразяването му: *прожерливый как утка* (Ог.) е адекватно УС, което характеризира лицето, който извършва действието, а не самото действие.

Крайната степен на действието, значението ‘наяждам се много, до насита’ в българския език е представено в диалектните УС *наяждам се като попско дете на задушница* (ВК), *наяждам се като сираче на служба* (ВК), *наяждам се като сираче на сватба* (ВК), *наяждам се като сирота на помен* (ВК), *наяждам се (надумкам се) като тъпан* (ВК). Оттук можем да направим извода, че поглъщането на голямо количество храна често се свързва с конкретен повод – определен църковен обряд (служба), било то тъжен (*помен*) или весел повод (*сватба*). Използвани са две фигури на лица с различен социален статус – сирачето, свикнало с лишенията, и попското дете, за което угощенията са нещо типично. В УС може да се долови елемент на неодобрение, упрек и отрицателно отношение. УС, в които са отразени религията, религиозните лица, обреди и лица, показват значимостта на религиозното действие в бита на българина в близкото минало.

3.3.2.2. Работа – *работя като*

Важна част от битието на човека е неговата работа. Работата не само запълва огромна част от ежедневието му, но е и едно от основните условия за съществуване, самореализация и начин за препитание. Работният процес е представен в УС с модулите *работя, трудя се / работатъ, трудитъся*, които изразяват значението ‘работя много’.

Най-често като сравнителни думи се използват названия на различни животни – впрегатни животни, използвани в селскостопанската дейност както на българина, така и на руснака – *вол, кон*.

Екв. УС: *работя (тичам) като (кираджийски) кон* (ВК) – *работатъ, трудитъся, вкальватъ как (ломовая) лошадь* (Леб., Ог.)

работя като вол (ВК) – *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как вол* (Леб., Ог.)

Образът на вола се използва и като образна метафора със значение:

ОМ: ‘работлив човек, който безропотно изпълнява тежка работа’ бълг. *вол* (Легуска и др. 2014). Характеристиката ‘безропотно изпълнение’ вероятно е причина и за ОМ: ‘глупав човек’ – *вол*.

Безекв. УС: бълг. *работя като добитък (добиче)* (ВК)

В дадените УС прозира пренебрежително отношение към труда като нещо, което ти се налага да правиш, тип експлоатация, без право на избор.

Използват се също така и насекоми, известни със своята активна дейност в природата – *мравка, пчела*:

Екв. УС: *работя като мравка* (ВК) – *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как муравей* (Леб.)

работя (трудя се) като пчела (ВК) – *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как пчела* (Леб., Ог.)

За устойчивостта на посочените образи като еталони за трудолюбието и активната работа свидетелстват адекватните УС: бълг. *трудолюбив като пчела* (ВК), *работен като вол* (ВК), рус. *трудолюбивый как муравей* (Леб, Ог.). А също така и наличието на следните ОМ: ‘трудолюбив човек’ - бълг. *мравка*, рус. *муравей* (бълг. *мравка*)

‘старателен, трудолюбив човек’ бълг. *пчеличка*.

Безекв. УС: бълг. *работя като кърт* (ВК), *работя като кърт под земята* (ВК) – ‘работя тайно, прикрито’,

работя като хала (ВК) – ‘работя много бързо’

рус.: *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как как ишак* (Леб., Ог.), *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как зверь* (Леб.); *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как двуужилый* (Ог.)

Това, че трудът може да бъде не само тежък, но и недоброволен е отразено в УС със сравнителни думи, назоваващи човека по етнос или социален статус. В този случай се използват образи на лица, които са лишени от свобода и описват определена историческа и обществено-политическа ситуация като робовладелческия строй в някои страни в миналото. В руския език подобни примери са внесени в речниците, при което дори е посочено, че работиш не за себе си, а за някого.

Екв. УС: *работа като негър* (БНК) – *работать на кого-либо как негр* (Леб.)
работа като роб (БНК) – *работать на кого-либо как раб/раба* (Леб., Ог.)

работа като каторжтик (БНК) – *работать как каторжник* (Леб., Ог.), *как каторжный* (Леб., Ог.)

Безекв. УС: бълг. *работа като на бейлик* (ВК), рус. *работать как батрак* (Леб.). Трудът може да бъде възприеман като проклятие: *работать, трудиться как проклятый* (Леб., Ог.). В руския език срещаме и литературен персонаж от „Златното ключе” на А.Н. Толстой, известен с труда си – *работать на кого-либо как папа Карло* (Леб.) в значение ‘работа много, но печеля малко’. По примерите можем да съдим, че когато като сравнителна дума се използва лице, то това често показва разлика в социалния статус, неравноправие и несправедливо отношение. Подобни УС имат негативна конотация.

Значението ‘работа много’ в руския език е представено и в УС с модул *вертеться, крутиться*: *вертеться, крутиться как белка в колесе* (Леб., Ог.), *вертеться, крутиться как бобик* (Леб.). В българския език в подобно значение се използва: *работа като луд* (Фразите) – ‘извънредно много и постоянно, неуморно’. В този случай трудът би могъл да бъде характеризиран като лудост, но по-лошо е когато той остава безрезултатен: *бъхтя се като вода о бряг* (Фразите) – ‘трудя се, работа пряко силите си, но без особен резултат’;

Значението ‘работа много напрегнато, увлечено, ентузиазирано’ се свързва с образа на дявола, често използван за обозначение на висша степен на нещо, което е маркирано и в значението на наречието *дяволски* (РБЕ: *дяволски* нареч. 1. ‘За означаване на много висока степен в проявата на някакво качество; ‘извънредно много, прекалено’).

Екв. УС: *трудя се като грешен (черен) дявол* (ВК) – *работатъ как черт* (Леб., Ог.) – Богатият синонимен ред от модули в БНК (*работя ,бъхтя, трепя се, блъскам като грешен дявол*) показва широката употреба на образа на дявола с определението *грешен* в това значение.

От разгледаните примери можем да направим извода, че голяма част от УС с модулите *работя, трудя се* в българския и руския език са еквивалентни, макар че не всички от тях са регистрирани в речниците в българския език. А на усиления труд рядко се гледа положително, поради което често се срещат негативно натоварени образи (*дявол, луд, роб, каторжник*), а на труда се гледа като на лудост, нещо натранено, безкрайно повтарящо се, често безсмислено, и натоварващо. Изключение правят УС със сравнителни думи *пчела* и *мравка* като еталон за старание и трудолюбие.

3.3.3 Глаголи, които изразяват състояния

3.3.3.1. *Лежа като*

Освен работата и усилената физическа дейност, в УС намират място и почивката, представена в глаголните УС с модул *лежа/лежатъ*. В речниците откриваме регистрирани УС, които можем да групираме въз основа на следните значения:

‘Лежа напълно неподвижно, без сили’:

Екв. УС: *лежа като труп* (ВК) – *лежатъ как труп* (Леб., Ог.)

лежа като покойник (БНК) – *лежатъ как покойник* (Леб.)

лежи като мъртвец (БНК) – *лежатъ как мъртвец* (Ог.)

лежа като мъртъв (БНК) – *лежатъ как мъртъв* (Леб., Ог.), *лежатъ как неживой* (Леб., Ог.)

Пълната загуба на сили и възможност за движение се асоциира със смъртта и характеризира неживото в двата езика. УС са еквивалентни, като в руския език в

речниците са регистрирани повече примери за УС с това значение, използващи образа на мъртвеца.

Сред безеквивалентните УС в българския език срещаме образа на лица с определени временни физически затруднения – болния и бременната жена (*лехуса*), а в руския – различни артефакти, като отново особено активно се оказва дървото (*пень, бревно, чурбан*).

Екв. УС: *лежа като пън* (БНК) – *лежатъ как пень* (Леб.)

лежа като камък (БНК) – *лежатъ как камень* (Ог.)

Допълнението за място – *на душе (сердце)* в УС *лежатъ как камень на душе (сердце)* (Ог. - ‘за чувства, мисли, грижи, тревоги’) променя значението, като се използва за психологическо състояние, изразява усещане за тежест, тревога.

Безекв. УС: бълг. *лежа като болник* (ВК), *лежа (излеждавам се) като лехуса*²⁵ (ВК)

рус. *лежатъ как бревно* (Леб., Ог.), *лежатъ как колода* (Леб., Ог.), *лежатъ как пласт* (Леб., Ог.)

‘Лежа неподвижно, безучастно’:

Безекв. УС: рус. *лежатъ как чурбан* (Леб., Ог.), *лежатъ как байбак* (Леб.)

‘Лежа спокойно, продължително, без да бързам’:

Безекв. УС: бълг. *лежа като бей* (ВК), *лежа селски чорбаджия* (ВК)

рус. *лежатъ как барин/барыня* (Ог., Леб.)

В значение ‘лежа спокойно, продължително, без да бързам’ като сравнителни думи се използват лица, които са характеризирани по социален статус, а именно – значимите в миналото фигури на *бея* и *чорбаджията* в българския език, и *барин* – в руския. Сравнителните думи представляват реалии, а УС с тях са безеквивалентни. В представите

---

²⁵ *Лехуса* – родилка до 40 ден след раждането (РБЕ)

на носителите на двата езика именно високият социален статус и богатството осигуряват възможността за почивка и бездействие, което обикновено се оценява отрицателно.

3.3.3.2. Сън – *спя като*

Сънят заема важно място в човешкото битие. Той е неизбежна необходимост, част от ежедневието, поради което поражда редица УС.²⁶ Представен е в УС с модул глагола *спя/спать*. Различните сравнителни думи, използвани в тези УС, подчертават различни характеристики на съня:

‘Спя много дълбоко, непробудно’

Екв. УС: *спя като заклан* (ВК) – *спать как зарезанный* (Леб., Ог.). В българския език за сравнителна дума се използва и етноним – *спя като заклан турчин* (ВК), който свидетелства за сложните взаимоотношения между двата народа в миналото.

спя като мъртъв (ВК) – *спать как мертвый* (Леб., Ог.)

спя като убит (БНК) – *спать как убитый* (Леб., Ог.)

Сравнителните думи от типа *заклан*, *убит*, *мъртъв* показват, че сънят често се приравнява към смъртта.

Безекв. УС: бълг. *спя като пребит* (ВК), *спя като пор* (Фразите)

рус. *спать как медведь <в берлоге>* (Леб., Ог.),

В това значение на непробудност се използват и различни артефакти – често дърво и предмети от дърво: *спя като пън* (ВК), *спя като кютюк* (ВК), *спя като тъпан* (ВК), но не само: *спя като тулум* (ВК). Роля играе характеристиката неподвижност, присъща и за модул *лежа*, поради което забелязваме припокриване на сравнителните думи.

Състоянието на крайна преумора се асоциира с образа коня, еталон за усилена физическа дейност (*работя (тичам) като (кираджийски) кон* (ВК) – *работатъ, трудитъся, вкалыватъ как (ломовая) лошадь* (Леб., Ог.):

‘Спя прав, от голяма умора’ – *спя като кон* (ВК)

---

²⁶ Темата за представата за дълбокия сън в УС в славянските езици е разгледана от Е. К. Николаева и Е. И. Селиверстова (Николаева, Селиверстова 2016).

‘Спя много спокойно, кротко, сладко и безметежно’:

бълг. *спя като къпано дете* (ВК), *спя като бебе* (Фразите); *спя като къпан* (ВК), *спя като агне* (ВК),

рус. *спать как младенец* (Леб., Ог.), *спать как праведник* (Леб., Ог.), *спать как у Христа/ у бога за пазухой* (Леб., Ог.), *спать как суслик <в норе/норке>* (Леб., Ог.), *спать как сурок* (Ог.), *спать как барсук* (Ог.), *спать как байбак* (Ог.), *спать, дрыхнуть (прост.) как боров* (Ог.)

Спокойният сън се свързва с младостта, кротостта, невинността, а в руския език – и с липсата на грехове и небесното покровителство. Използват се и образи на животни, които не съвпадат в двата езика. В руския език най-често това са диви животни, гризачи, докато в българския език еталон е агнето. Безметежността се асоциира и със собственото, защитеното пространство, което може да бъде факултативно представено под формата на обстоятелствено пояснение за място – *спать как суслик <в норе/норке>* (Леб., Ог.).

Противоположното значение – ‘спя много леко’ е представено от УС *спя като заек* (ВК). Използван е образът на заека като еталон за страхливостта (*страхлив (плашлив, боязлив) като (гърмян) заек* (ВК) – *трусливый, пугливый, робкий как заяц* (Леб., Ог.); ОМ: ‘страхлив човек’ бълг. *заек*, рус. *заяц* (бълг. *заек*)).

3.3.4. Глаголи за речева дейност: *говоря – мълча*

3.3.4.1. Речева дейност – *говоря като*

Хората не живеят изолирано, а представляват част от обществото, при което взаимодействат и комуникират помежду си. Поради тази причина особено място заемат УС глаголите за речева дейност, които отразяват социално-комуникативните свойства²⁷ на индивида. Те могат да бъдат проследени по УС с модулите глагола – *говоря* и антонимичния глагол – *мълча*.

---

²⁷ Направен е опит за съотнасяне на глаголните УС към адективните, на базата на класификацията на П. Легурска.

УС с модул *говоря* могат да изразяват различни значения в зависимост от използваната сравнителна дума. Сред сравнителните думи се срещат както неодушевени предмети – артефакти, така и одушевени – лица, характеризирани по различни параметри (пол, възраст, професия), и дори животни.

Когато като сравнителна дума се използва артефакт, обикновено УС е със значение ‘говоря много’, като между УС има различни нюанси в значението като скорост (‘говоря много и бързо’), характеристика на казаното (‘говоря глупости’) и въздействието върху слушателя (предизвикване на досада). Както отбелязва Й. Кирилова в свое изследване на концептите ум и реч, прекалената приказливост се характеризира с отрицателни конотации, а умът се свързва с уменията да замълчиш (Кирилова 2013: 130).

‘Говоря много’:

говоря като латерна (ВК, РБЕ) – ‘говоря много и непрекъснато’

говоря (приказвам и под.) като <навита> машина, като <воденичарско> кречетало (ВК) – ‘говоря бързо и досадно много’

говоря (приказвам и под.) като картеница (ВК) – ‘говоря много и извънредно бързо’

говоря (приказвам, бърборя и под.) като <празна> воденица, дрънкам като празна тенекия (ВК), *дрънкам като гол кокал в тенджерата* (ВК) – ‘говоря много, непрекъснато и обикновено глупости’. В подобно значение в руския език се употребява *болтать*, *трещать как сорока* (Ог, Леб.), където характеристиката на разговора се съдържа в значението на глагола (прев. *болтать* – бърборя – РБЕ. ‘Говоря много за незначителни и излишни неща’; бърбя, дърдоря, брътвя. *Д, трещать – дрънкам* – РБЕ – ‘Приказвам, говоря много, и то празни приказки’; дърдоря, бърборя, бръщолева).

говоря като мелница (Фразите) - ‘не спира да говори, с което притеснява останалите’

Когато като модул се използват други речеви глаголи, изборът на глагол подсказва допълнителни характеристики:

мърморя като поп (ВК) – ‘мърморя **продължително, монотонно, еднообразно**’

мърморя като вода на бързей (ВК) – ‘мърморя **непрекъснато**’

Екв. УС: *говоря (приказвам и под.) като <воденичарско> кречетало* (ВК) – *говорить, трещать как трещетка* (Леб., Ог.) - Въпреки възможното разминаване между модулите глаголи, включително по оста книжовност–разговорност, пряко–преносно значение, съвпадат както значението на УС, така и сравнителната дума, поради което могат да бъдат разглеждани като еквиваленти. Артефактите, използвани като сравнителните думи, представляват различни машини, устройства или места (*воденицата*), свързани с бита и препитанието на човека, обединени от характеристиката – ‘вдигане на силен шум’. По този начин характеристиката ‘говоря много (непрекъснато, досадно)’ се приравнява към ‘вдигам много шум’, което се отразява и на характера на казаното (безсмислено, празни приказки, глупости).

УС със сравнителна дума – лице могат да бъдат обединени от значението ‘говоря много умно, смислено’ и се използват за деца:

бълг. *говоря (приказвам и под.) като стара свекърва* (ВК), *говоря (приказвам и под.) като дърт* (ВК)

Подобен начин на говорене, при който говорещия споделя своята мъдрост, се асоциира с характеристиката възраст, а именно със старостта като показател на натрупания житейски опит, смятан за нехарактерен за по-младите. Въпреки че използваните образи (*стара свекърва*) и лексеми (*дърт*) имат по-скоро негативни конотации, значението на УС в дадения случай е позитивно. В руския език с подобно значение е УС *говорить, ораторствовать, речистый как Цицерон* (Ог., Леб.) - ирон. ‘за многословен човек (Леб.); говоря красиво, красноречиво (Ог.)’, в което се използва названието на реална личност – прочут римски оратор и държавник. В значение ‘умея да говоря добре’ срещаме *говоря като учен човек* (Фразите) – ‘говоря умни неща, употребявам нови и сложни думи’, и УС със сравнителна дума, която назовава лице по професия: *говоря (приказвам и под.) като адвокат* (ВК) – ‘говоря много и гладко, без запъване’. Но тук главното не е мъдростта,

смисълът на казаното, а умението да говориш гладко, омайвайки събеседника, често не достатъчно неразбираемо.

УС *говорить как мужчина с мужчиной* (Леб.) изразява значението ‘говоря прямо, вода откровен мъжки разговор’. УС със сравнителна дума – название на лице по пол и професия/възраст *болтатливый, болтать, трепаться как <базарная/старая> баба* (Леб.) изразява различно значение – ‘за много разговорчив човек (обикновено мъж), който не умее да пази тайни’. По този начин можем да наблюдаваме и диференцирането на разговорите по полов признак. В тези УС са отразени следните стереотипи спрямо отделните полове: жената (използвано е просторечното *баба*, което само по себе си придава негативен оттенък) говори много, често празни приказки, не може да си мълчи и да пази тайни, докато мъжът е праволинеен, не си губи времето в празни приказки, говори по същество. А когато ролята са разменени и мъжът започва да говори като *<базарная/старая> баба*, това бива оценено негативно. В този случай старостта не е използвана като показател на мъдрост. Можем да забележим, че българското *говоря (приказвам и подобни) като стара свекърва* (ВК) и руското *болтатливый, болтать, трепаться как <базарная/старая> баба* (Леб.), въпреки използването като сравнителна дума на лице от женски пол и възрастова характеристика (*стара*), изразяват различни значения и не могат да се разглеждат като еквивалентни. Близко до руското УС в българския език е *дрънка като баба за дренки* (ВК) – Диал. ‘дрънка, говори непрекъснато, досадно за едно и също нещо’.

Джендърните стереотипи за женския и мъжкия начин на говорене до някаква степен бихме могли да съотнесем и със стереотипите за женския ум, често характеризирани с отрицателни конотации, според които ‘жената е глупаво същество’ (Кирилова 2017:81). В. А. Маслова също разглежда джендърните стереотипи, в които вижда отразена партиархалната гледна точка, според която за жената са характерни множество пороци. Поради тази причина, когато мъж бива сравняван с жена, това винаги носи негативна конотация – *приказлив, кокетен* и др., докато сравнението на жена с мъж посочва положителни черти – *мъжки ум* и др. (Маслова 2001: 128).

В статия, посветена на стереотипи към отделните полове Т. Бояджиев обръща внимание че „в паремийния фонд на много езици на жената се приписват изключително

качества, които служат за унижаването ѝ. За жените са характерни стереотипи като деликатност, мекост, чувствителност и други качества, които определят интелектуалната непълноценност на жената, като слаба, нежна, срамежлива и зависима“ (Бояджиев 2018: 10).

В екцерпираните примери в българския език срещаме само един случай със сравнителна дума – животното: *говоря (приказвам и под.) като кон* (ВК) – ‘Говоря бързо, заповеднически, отсечено’.

В руския език в речниците са регистрирани няколко значения, които можем да обединим като ‘говоря неразбираемо’, а вместо сравнителна дума се употребяват различни конструкции (обикновено в косвен падеж), които поясняват причината за това:

говорить как (будто) каша во рту (Леб., Ог.) – говоря, нечленоразделно’

говорить как в трубку (Леб., Ог.) – ‘говоря с нисък глас’

говорить как из бочки (Леб.) – ‘говоря глухо’ - В българския език с подобно значение и структура откриваме *говоря като изпод земята* (Фразите) – ‘приглушено, глухо’;

борматать как в бреду (Леб.) – ‘мърморя несвързано’

В двата езика в речниците се наблюдава относително богат ред от УС, които характеризират комуникативния акт от различни гледни точки, но в повечето случаи всеки един от езиците акцентира върху други характеристики на говоренето, при което се използват различни образи, поради което между УС има ниска степен на еквивалентност.

3.3.4.2. Мълчание – мълча като

За разлика от УС с модул – *говоря*, при антонимичните УС с модул *мълча* (със значение ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да

кажа или не желая да издам нещо') се наблюдава относително висока степен на еквивалентност в българския и руския език:

Екв. УС: *мълча като риба* (ВК) – *молчать как рыба* (Леб., Ог.)

мълча като пън (ВК) – *молчать как пеня* (Леб., Ог.)

мълча като гроб (ВК) – *молчать как могила* (Леб., Ог.) – 'мълча упорито, завинаги, обикновено за да не издам някаква тайна'

мълча като сфинкс (ВК) – *молчать как сфинкс* (Леб.) – 'мълча упорито, загадъчно'

Безекв. УС: бълг. *мълча като бивол* (ВК), *мълча като пуяк, фит (мисирка)* (ВК), *мълча като пукал*²⁸ (ВК), *мълча като бъкел* (ВК), *мълча като дъб* (ВК), *мълча като кос на яйца* (ВК), *мълча като блъснат (треснат)* (ВК), *мълча като гъз* (ВК), *мълча като турско гробище* (ВК); рус.: *молчать как камень* (Леб., Ог.), *молчать как каменный* (Леб., Ог.), *молчать как партизан (на допросе)* (Леб.), *молчать как убитый* (Леб.), *молчать как немой / словно онемел* (Ог.), *молчать как сыч* (Леб., Ог.), *молчать как глухой* (Ог.), *молчать как истукан* (Ог.), *молчать будто язык проглотил* (Леб., Ог.), *молчать словно языка лишился* (Ог.), *молчать словно язык отнялся* (Ог.), *молчать словно язык отрезали* (Ог.), *молчать как воды в рот набрал* (Леб.)

Ако се опитаме да групираме използваните в УС образи, ще открием, че сред тях се срещат одушевени предмети – животни, като в българския език, за разлика от руския, по-често се използват домашни животни – *риба/рыба*, бълг. *бивол, пуяк, фит (мисирка), пукал*. Когато за сравнителни думи се използват лица (по-характерно за руския език), това са такива, които не бива (*партизан на допросе*) или поради определена причина физически не могат да говорят – бълг. *блъснат (треснат)*, рус. *немой, глухой, воды в рот набрал* и т.н. В руския език са регистрирани повече УС, като голяма част от тях могат да бъдат разглеждани като варианти. Разликата между тях е в начина на изразяване на причината за това мълчание, често свързана с езика (използва се сравнителният предлог *словно/точно*).

---

²⁸ ПУКАЛ³ м. Диал. 1. Бухал, кукумявка, сова. (РБЕ)

Друга група представляват неодушевените предмети. Мълчанието се свързва с някои материали като дървото (*пън/пень, дъб*), а в руския език – и с камъка (*камень, каменный*), а също така и с неживото (*сфинкс/сфинкс, гроб/могила; турско гробище; убитый*, при което образът на сфинкса добавя елемент на загадъчност, а гроба – усещане за вечност). Същият кръг от сравнителни думи наблюдаваме и при разгледани по-горе УС с модули, които включват семата ‘неподвижност’, *лежа* и *спя*.

3.3.5. Характеристика на погледа – *гледам като*

Интерес представлява и богатата палитра от УС с модул *гледам*, които имат различни значения и често служат за изразяване на чувства и настроения като враждебност и омраза, обич, възхищение, учудване, желание или на празен безизразен поглед и др. Ексерцираните от речниците примери са групирани според изразявания от тях смисъл. Потърсени са функционалните им еквиваленти – УС, които изразяват същия този смисъл в руския език. При УС с модул *гледам* наблюдаваме значително разминаване в двата езика.

‘Гледам лошо, враждебно, с омраза’

бълг. *гледаме се като котараци* (ВК), *гледаме се като куче и котка* (ВК), *гледаме се като петли на бунище* (ВК), *гледам като отровен* (ВК)

рус. *смотреть, уставиться как вещь* (Леб.), *смотреть, уставиться как солдат на вошь* (Леб.)

‘Гледам лошо и недоверчиво’

рус. *смотреть, уставиться как удав (на кролика)* (Леб., Ог.); *смотреть, уставиться как филин* (Леб., Ог.), *смотреть, уставиться как бык на красное* (Леб.), *смотреть, уставиться как сыч* (Леб., Ог.); *смотреть, глядеть как зверь* (Ог.), *смотреть, глядеть как волк* (Ог.), *смотреть, глядеть как змея* (Ог.)

Враждебният, изпълнен с омраза поглед в българския език се възприема като характерен за животни като петлите, котките и техните вечни врагове – кучетата. Причина

може да бъде и състоянието на човека, изразено чрез прилагателно – *отровен*. В руския език е използвана друга двойка животни – *удав* и *кролик*, а също така и различни диви животни, хищници – *зверь*, *змея*, *волк*, и нощни птици, които се възприемат като загадъчни и плашещи и са свързани с народните суеверия – *филин*, *сыч*²⁹. Появява се и допълнителен елемент – презрение, при което сравнителните думи са животни или предмети, смятани за дребни, незначителни, несъществени (*вошь*, *вещь*).

‘Гледам свирепо’

Екв. УС: *гледам като бик* (ВК) – *смотреть, уставиться как бык на красное* (Леб.)

бълг. *гледам като касапин* (ВК), *гледам като кръвник* (ВК), *гледам като керкенец* (ВК), *гледам като усорлица* (ВК)

По-общото значение ‘гледам някого лошо’ има своята разновидност – ‘гледам свирепо’. Откриваме еквивалентни УС, обединени от образа на бика. Повечето сравнителни думи представляват животни или лица, свързани с характеристиката кръвожадност или такива, които не се боят от кръвта, свикнали са с нея. Тези три значения, обединени от лошия поглед, разделяме условно, като разликата в значението е минимална и често се съдържа в отделни семи. В определен контекст тези УС биха могли да се разглеждат синонимични.

‘Гледам много тъпо’

Екв. УС: *гледам като (заклана) овца* (ВК) – *смотреть, глядеть, уставиться как баран (на новые ворота/на воду)* (Леб., Ог.)

Безекв. УС: бълг. *гледам като вол* (ВК), *гледам като пуйка* (ВК), *гледам като пукал* (ВК)

гледам като коза в календар (ВК), *гледам като крава в железница* (ВК), *гледам като крава в параклис* (ВК)

---

²⁹ В книгата си *Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език* К. Мичева– Пейчева описва нощни птици като бухалите и кукумявките в народните вярвания като зловещи, нечисти животни, свързани с мрака, демоничното, запустелите места и смъртта (Мичева– Пейчева 2013: 229-230).

гледам като теле (ВК), *гледам като теле в железница* (ВК), *гледам като теле в (пред)
шарена врата* (ВК), *гледам като теле у орница* (ВК)

гледам като бивол през ярем (ВК)

гледам като шоп в жп разписание (ВК)

гледам като отровен от гъби (ВК)

В българския език се наблюдава богат синонимичен ред УС със значение ‘гледам много тъпо’, което показва необходимостта от достатъчно експресивното изразяване на това значение и желанието за оригиналност. В руския език е регистрирано само едно УС с това значение – *смотреть, глядеть, уставиться как баран (на новые врата/на воду)* (Леб., Ог.). И в двата езика като сравнителни думи се използват различни домашни животни, свързани с бита и поминъка в миналото (*вол, теле, крава, пуйка, бивол, овца/баран*), като често УС е допълнено от пряко допълнение – обект или обстоятелство за място, които са непознати за съответното животно. Случаите, когато сравнителната дума съвпада, а УС се различават по разпространяващия елемент, можем да разглеждаме като още едно потвърждение за еталонността на образа за съответното качество, а УС да приемем за варианти. Срещаме и образа на лице, назовано по местожителство (*шоп*), като изразът явно обиграва стереотипите за него (а именно – ‘шопите са прости’).

В българския жаргон откриваме и сравнение със сравнителна дума артефакт: *гледам като тръба* (БГ Жаргон) – ‘израз на безкрайна тъпота’. Вероятно тръбата е избрана поради това, че е куха, празна отвътре, подобно на безизразния, празен поглед на глупав човек.

‘Гледам с уплах, ужас’:

Екв.УС: *гледам като изтърван заек* (ВК) – *смотреть, уставиться как кролик на удава* (Леб, Ог.)

Безекв УС: бълг. *гледам като втрещен* (ВК), *гледам като изтърван* (ВК), *гледам като подплашен* (ВК); *гледам като биен плъх* (ВК), *гледам като свиня секира* (ВК), *гледам като смърт* (ВК)

рус.: *смотреть, уставиться как на покойника* (Леб.) – ‘гледам със страх или състрадание’

смотреть, уставиться как привидение (Леб.) – ‘гледам със страх или удивление’

Уплашеният поглед в двата езика се свързва с образа на заека, като еталон за страхливостта (експлицитно изразено в еквивалентната двойка УС: *страхлив като заек – трусливый как заяц*), допълнен в българския език от плъха и експресивната картина – животно + пряко допълнение (всяващ страх артефакт): *гледам като свиня секира* (ВК). Като сравнителни думи се използват определения, които експлицират съответното състояние (*подплашен, втрещен, изтърван*). Особено плашеща се оказва смъртта и фигурата на мъртвеца, призрака в руския език.

‘Гледам умоляващо, жалостиво’:

гледам като балдевски просяк (ВК)

гледам като убодено шиле (ВК), *гледам като убодено даначе* (ВК)

‘Гледам с желание’:

гледам като коте на суджук (ВК), *гледам като котка (котарак, котак) на джигер* (ВК), *гледам като маче у птиче* (ВК) – *смотреть на кого-либо как кот на сало* (Леб., Ог.)

Погледът, изпълнен с огромно желание и очакване, в българския и руския език се свързва с образа на котката, а желанието – с храна (*суджук, джигер*, рус. *сало*) или потенциална такава (*птиче*). Въпреки използването на различни допълнения, които стават обект на апетитите на котката, посочените УС могат да бъдат разглеждани като синонимични и еквивалентни на руското УС *смотреть на кого-либо как кот на сало* (Леб., Ог). Общи при тях са както смисълът на УС, така и образът и синтактичната схема

на построяване: глагол + сравнителен предлог **като** + образ (**котка**) + предлог+обект (**храна** или потенциална такава).

‘Гледам учудено’

гледам като петел бобово зърно (ВК), *гледам (чудвам се/чудя се) като яре на нов сняг* (ВК)

гледам като настъпена жаба (ВК) – ‘гледам опулено’

гледам като паднал от небето (ВК), *гледам като че ли съм глътнал бастун* (ВК)

гледам като ударен (ВК), *гледам като ударен с мокра кърпа (парцал) <по главата>* (ВК) – ‘силна изненада’

рус. *смотреть, уставиться как мышь на крупу* (Леб.)

В УС със значение ‘гледам учудено’ като сравнителни думи се използват различни животни с пряко допълнение (*петел – бобово зърно, яре – нов сняг; мышь – крупа*) или причастие, описващо нетипични обстоятелства (*глътнал бастун, ударен, настъпена жаба, паднал от небето*). Непознат предмет, физическото въздействие или рязката промяна на обстоятелствата могат да се разглеждат като причина за учудването.

‘Гледам много внимателно, с възхищение или любопитство’:

Екв. УС: *гледам като омагьосан* (БНК) – *смотреть, не отрывать глаз как зачарованный/очарованный* (Леб., Ог.), *смотреть, не отрывать глаз как замороженный* (Леб., Ог)

Безекв. УС: бълг. *гледам като пендар на шия* (ВК)

рус. *смотреть, уставиться как на чудо* (Леб.), *смотреть, уставиться как на диковинку* (Леб., Ог.), *как на диво* (Ог.) – ‘гледам с любопитство, недоумение’

смотреть как на подопытного кролика (Ог.) – ‘проявявам внимание към нещо като към експеримент, като оставам равнодушен към вътрешния свят на обекта на наблюдение’

Значението ‘гледам много внимателно, с възхищение или любопитство’ е по-богато представено в руския език. Като сравнителни думи се използват различни състояния, изразени чрез минали страдателни причастия. Срещат се както конкретни обекти – артефакти (*пендар*), така и такива, които поради една или друга причина изглеждат непознати, нереални и необясними (*чудо, диковинка*).

В УС със значение ‘гледам добре, с грижа и внимание, старание’ като сравнителна дума се използват лица и обекти, които обозначават нещо крехко, чупливо (*яйце*) или невинно, беззащитно (*дете*), което има нужда от подобно внимателно отношение и грижа:

‘Гледам добре, с грижа и внимание, старание’:

гледам като писано яйце (ВК), *гледам (вардя) като ровко (рохо) яйце* (ВК)

гледам като дете (ВК) – ‘гледам с обич’

Значението ‘отделям преголямо внимание на външността си, прекалено се грижа за външния си вид’ е представено в УС *гледам се като сгоден циганин* (ФРБЕ), *гледам се като сгодено циганче* (ФРБЕ). Наличието на словосъчетание *сгодено циганче* е свързано с ромските традиции за ранен брак.

Срещат се и значения, изразени с единични УС в речниците: *гледам като мисир на слънце* (ВК) – ‘гледам замислено, надолу’.

От разгледаните примери можем да заключим, че в разгледаните речници в българския език са регистрирани повече УС с модул *гледам*, отколкото в руския език. Наблюдава се ниска степен на еквивалентност между УС в двата езика.

3.3.6. Глаголи за движение: *вървя, ходя като* / статично положение – *стоя (седя) като*

Да разгледаме двойката УС с модули – глаголите за движение *движса се, ходя, вървя* и с УС с противоположното значение – ‘стоя неподвижно на едно място’.

3.3.6.1. Устойчиви сравнения с модули - глаголи за движение – *вървя, ходя*

УС с модул – глаголите за движение *вървя, ходя* характеризират начина на извършване на движението от гледна точка на скорост, цел, трудност и др. В речниците откриваме богата палитра от УС с тези модули, като част от значенията са по-богато представени в един от езиците. Те могат да бъдат обединени в следните значения:

‘Вървя, движа се много бавно’:

вървя (ходя, движа се) като костенурка (ВК), вървя (ходя, движа се) като буболечка (ВК), вървя (ходя) като мравка (ВК) - УС със значение ‘движа се много бавно’ вече бяха представени по-горе в изследването.

Значението ‘движа се много бавно’ е представено и в УС с модул – *влача се (мъкна се, точа се)*. В изброените глаголи се съдържа характеристиката скорост – ‘движа се много бавно’. Като сравнителни думи се използват предимно животни, при което причината за скоростта до голяма степен се оказва представеното чрез прилагателното състояние (в три от примерите – *пребит*). Друга релевантна характеристика се оказва дължината. Това, което се влачи или точи, обикновено е по-дълго (*змия, черва, рус. гусеница*).

Безекв. УС: *бълг. влача се като пребито куче (псе) (ВК), влача се като пребит (ВК)*

влача се (мъкна се) като пребита змия (ВК), влача се (точим се) като свински черва (ВК), влача се като народна песен (Фразите), влача се като парцал (Фразите)

рус. плестись, тащиться, идти и т.п. как черепаха (Ог., Леб.), ползти, плестись, тащиться как улита (Ог, Леб.), ползти медленно как гусеница (РНК)

‘Тежко, трудно движение, съпътствано от спъвания’:

Екв. УС: *Вървя (ходя) като спънат кон (ВК) – топтать как конь, лошадь, жеребец (Ог.)*

ходя като коза на лед (ВК) – *ходить, двигаться как корова на льду* (Леб, Ог.)

вървя (ходя) като пия (ВК) – *бродить, ходить, слоняться, двигаться как пьяный* (Леб., Ог.), *как хмельной* (Леб., Ог.) – ‘стъпвам несигурно, поклащам се’

Безекв. УС: бълг. *вървя (ходя) като кьорав патка* (ВК)

вървя (ходя) като кьорав кон в турски гробища (ВК)

вървя (ходя) като в турски гробища (ВК)

ходя като сляп без тояга (ВК)

За реализацията на това значение в българския език като сравнителни думи се използват животни, поставени в нетипични обстоятелства (*лед*, *пиянство* или *липсата на тояга при слепеца*) или възпрепятствани от друга причина – физически недъг (*спънат*, *кьорав*, *сляп*). Двойката *ходя като коза на лед* (ВК) – *ходить, двигаться как корова на льду* (Ог., Леб.) би могла да бъде се приеме за еквивалентна, въпреки използването на различни домашни животни за сравнителни думи, защото дадените УС следват еднаква синтактична схема (глагол *ходя* + *сравнителен предлог като* + *сравнителна дума* – *название на животно* + *обстоятелствено пояснение за място* – *на лед*), а условието за трудното придвижване е именно ледът, при което разликата в използвания животински образ не е от съществено значение и не влияе на смисъла. Използвани са домашни животни.

‘Вървя тежко, тромаво, трудно’:

Екв. УС: *вървя (ходя) като мечка* (ВК) – *ходить как медведь* (Ог.)

Безекв. УС: бълг. *вървя като танк* (ВК) – ‘вървя тежко, тромаво, блъскам хората’

*ходя като хамата*³⁰ *кокошка* (ВК)

ходить, ступать как слон (Ог., Леб.)

---

³⁰ Хамаг – от *каматен* (родопски говор) – красив

Водеща характеристика при тромавото придвижване често се оказва размерът (*мечка/медведь*, бълг. *танк*, рус. *слон*) и свързаната с това непохватност, неспособност за ловко маневриране.

За антиномични УС в значение ‘стъпвам леко, вървя много тихо’ може да приемем еквивалентната двойка: *вървя (стъпвам) като котка* (ВК) – *крастъся, ходитъ, ступатъ как кот, кошка* (Леб., Ог.) - ‘Вървя много тихо’. Котката е еталон за гъвкавост, лекота и грациозност.

Някои УС не образуват синонимични редове и в речниците откриваме само по едно УС със съответното значение: ‘ходя сам’: *ходя като вълк единак* (ВК)

‘вървя, където ме водят, без да се интересувам и съпротивявам’: *вървя като овца* (ВК)

В УС в българския език образът на коня се среща четири пъти като сравнителна дума към глаголите за движение *вървя*, *ходя*, при което изразява различни значения, в зависимост от посочените обстоятелства:

ходя като кон (ВК) – ‘ходя енергично, честно на далечни разстояния, без да се изморявам’

вървя като кон с капаци (ВК) – ‘вървя без да гледам и забелязвам’

вървя (ходя) като спънат кон (ВК), *вървя (ходя) като кървав кон в турски гробища* (ВК) – ‘Тежко, трудно движение, съпътствано от спъвания’. Обстоятелственото пояснение за място (*в турски гробища* – чужда, враждебна обстановка) служи за допълнително засилване на експресивния ефект. Среща се и в съкратен вариант (без образа на коня) – *вървя (ходя) като в турски гробища* (ВК). В руския език образът на коня се използва в значение ‘шумно, тежко’ – *топтатъ как конь, бегатъ, ходитъ как конь* (Ог.).

‘Ходя безцелно, обикалям’:

Екв. УС: *ходя (скитам) като куче без сабия*³¹ (ВК), *ходя като глуха кучка* (ВК)³² – *ходить, бродить как бездомный пес/бездомная собака* (Леб.)

Безекв. УС: бълг. *ода (ходя) като сврака без полог* (ВК), *ходя като изгубен* (ВК)

ходя като въртоглава овца (ФРБЕ), *ходя като муха без глава* (ФРБЕ),

ходя като недобито псе, (ФРБЕ), *ходя като недобита кучка*. (ФРБЕ),

ходя като погълната игла (ФРБЕ) - Диал, Неодобр, 1. Пилея си времето напразно, губя си времето безполезно; шляя се, мотая се. 2. Трудя се неуморно, непрестанно.

рус. *ходить, бродить как безумный* (Леб.), *ходить, бродить как неприкаянный* (Леб., Ог.), *сновасть, ходить как челнок* (Леб, Ог.), *бродить, ходить, слоняться, двигаться как маятник* (Леб., Ог.)

В значение ‘ходя, обикалям, лутам се безцелно’ се използват образът на кучето, прилагателни, обозначаващи определени състояния (*безумный, неприкаянный*), артефакти с механизми, намиращи се в непрекъснато движение (*маятник, челнок*). В този смисъл безцелното лутане се свързва както с липсата на дом, така и със загубата на баланс поради една или друга причина.

‘Обикалям до късно през нощта и не си лягам’:

Екв. УС: *ходя като таласъм* (ВК) – *бродить, ходить, слоняться, двигаться как привидение* (Леб., Ог.)

Безекв. УС: бълг. *ходя като вампир* (ВК)

рус. *бродить, ходить, слоняться, двигаться как лунатик* (Леб., Ог.), *как сумнамбула* (Леб., Ог.), *как домовой* (Леб.); *бродить, ходить, слоняться, двигаться как сонный* (Леб., Ог.), *бродить, ходить, слоняться, двигаться как сонная/осенняя муха* (Леб.)

---

³¹ *Сайбия* – (араб.). (РБЕ) – Собственик, стопанин.

³² В БГ Жаргон откриваме вариант *ходи като глухо куче* със същото значение, различава се само рода.

С безцелното обикаляне, особено в тъмните часове на денонощието, се свързват и различни мистични същества (бълг. *вампир, таласъм*, рус. *привидение, домовой*) и образи, които имат общата характеристика – сънливост, като сомнамбулът, който броди на сън. Този образ се свързва и с характеристиката – ‘ходя бавно, вяло’.

‘Ходя вяло’:

Безекв. УС: рус. *ходить, бродить как неживой* (Леб.)

ходить, бродить как вареный (Леб., Ог.), *ходить, бродить как угорелый* (Леб.)

Като сравнителни думи се използват прилагателни или причастия, посочващи определено състояние, различно от обикновеното, постигнато под действие на определени обстоятелства.

‘Ходя бавно и важно’:

Екв. УС: *ода (ходя) като шули*³³ (ВК), *ходя, движа се, стъпвам като на кокили* (БНК) – *ходить, шагать как на ходулях* (Ог., Леб.)

Безекв. УС: рус. *ходить, шагать как гусь* (Леб.), *ходить, шагать как журавль* (Ог., Леб.),

ходить как лебедь (Ог., Леб.), *ходить как пава* (Леб., Ог.)

ходить, шагать как аист (Ог., Леб.), *как цапля* (Ог., Леб.)

ходить, шагать как верблюд (Ог., Леб.)

В това значение, по-богато представено в руския език, като сравнителни думи се използват предимно птици. Бавното пристъпване с важен вид се свързва и с дължината на крайниците или височината, които затрудняват движението. Еквивалентни са УС със сравнителна дума *кокили/ходули*. В противовес на красивата и бавна походка в българския език срещаме: *вървя (ходя) като насран, посран* (ВК) в значение ‘вървя неестествено бавно и разкочено’.

---

³³ *Шули* – кокили

‘Следвам някого неотлъчно’:

Екв. УС: *ходя като сянка* (ВК) – *ходить, бродить как тень* (Ог., Леб.)

вървя като опашка подир някого (ВК) – *ходить, бродить как хвост/хвостик* (Ог., Леб.)

Безекв. УС: бълг. *ода (ходя) като лисица по овен <дано му паднат мъдете>* (ВК); *вървя като крава за слама след някого* (ФРБЕ) – Диал. 'Не мога да се отделия от някого; неотлъчно следвам някого, от когото очаквам облага'.

рус. *ходить, бродить как привязанный* (Ог., Леб.), *ходить, бродить как пришитый* (Леб.), *ходить за кем-то как нитка за иглой* (Ог., Леб.), *как собака* (Ог.)

Значението ‘следвам някого неотлъчно’ е представено с повече примери в руския език. Като сравнителни думи се използват съществителни – образът на сянката и опашката в двата езика, а в руския – иглата и кучето като символ на верността, и причастия, които посочват определен тип връзка – *привязанный, пришитый*.

УС с модул *ходя* могат и да отразяват определено психологическо състояние, състояние, настроение или поведение. Отново обект на внимание е негативното – недоволството, надменността, разсеяността, тревожността.

ходя като сваха без дарове (ВК) – диал. ‘Ходя недоволен, сърдит, намръщен’; *ходя като недарена сваха* (ФРБЕ) – диал. ‘Много съм недоволен, сърдит и намръщен’ – Използван е образът на сватята. Това е свързано с традицията на сватове да бъдат подарявани подаръци.

ходя като селски калпазанин (ФРБЕ) - диал. ‘държа се надменно, надуто, горделиво’

ходя като сянка (ФРБЕ) – ‘имам извънредно лош, съкрушен, отпаднал вид; психически съм разстроен.’

ходя като писана кокошка (ФРБЕ) – диал. ‘имам големи грижи, ядове и не зная какво да правя; станал съм разсеян от неприятности, трудности и се чувствам зле’

В българския език срещаме и УС с глагола *ходя*, които не характеризират движението, а по-скоро външния вид на човека – ‘изглеждам като, облечен съм като’. Като сравнителни думи се използват етноними или названия на лица, според социалния им статус или професия. Общото между тях е това, че те характеризират индивида отрицателно – като лошо облечен, дрипав, раздърпан, неспретнат. В повечето от тях са отразени етническите стереотипи. Подобни УС са много показателни за изградените у българите представи и предразсъдъци спрямо съответните групи хора.

Безекв. УС: бълг. *ходя като циганин* (ВК) – ‘ходя лошо облечен, раздърпан’

ходя като хърватин (ВК) – ‘ходя много развлечен, небрежен’

ходя като изпаднал германец (ВК) – ‘ходя неспретнат, с измачкани дрехи’

ходя като просяк (ВК) – ‘ходя лошо облечен, дрипав’

ходя като поп (ВК) – ‘ходя небръснат’

Модулът *ходя* се използва и в значение ‘за слух, мълва – бързо се разпространявам’: *ходя като кихавица* (ФРБЕ, РБЕ), *ходя като прозявка от уста в (на) уста* (ФРБЕ). В този случай като сравнителна дума се използват съществителни имена, които обозначават действие, извършвано през устата.

В УС с модул – глаголите за движение (*вървя, ходя*) изразяват различни значения, в зависимост от избраната сравнителна дума. Ако се опитаме да обобщим УС за движение, ще забележим, че внимание се обръща на това, което представлява отклонение от нормата, от обичайното, а именно – на бавното, тромавото, вялото ходене. Обикновено се сравнява с животни, голяма част от които са домашни. Често срещани са и птиците. Често в структурата присъства и допълнителен елемент – прилагателно или причастие или са изразени определени нетипични обстоятелства, с които може да бъде обяснен съответният начин на ходене, походката. В езиците се срещат малко еквивалентни УС, при което във всеки един от тях се обръща особено внимание на определени значения, които са по-богато представени. Развити са допълнителни значения, които отсъстват в другия език.

3.3.6.2. Статично положение – *стоя (седя) като*

Статичното положение е представено в българския и руския език с относително богат ред от УС. Ясно се открояват няколко групи УС, които могат да бъдат обособени въз основа на значението на сравнителната дума. В българския език срещаме повече УС с модул *стоя*, отколкото в руския. Не се наблюдава съществена разлика в значението на УС с модули *седя* и *стоя*. И при двата модула активна е семата ‘неподвижност’, а не толкова конкретното положение на тялото.

Можем да открием няколко модела, по които са построени повечето УС с това значение:

Например, *глагол – стоя (седя) + сравнителен предлог като + състояние* (обикновено изразено чрез минало страдателно причастие или прилагателно):

Екв. УС: *стоя (заставам/застана) като вкопан (ВК) – останови́ться, встать, стоять как вкопанный (в землю) (Леб., Ог.), останови́ться, встать, стоять как вры́тый (в землю) (Леб., Ог.);*

Безекв. УС: *бълг. стоя (оставам/остана) като гръ́мнат (треснат) (ВК), стоя (седя, оставам/остана) като втрещен (ВК), стоя (седя, оставам/остана) като вцепенен (ВК), стоя като замръзнал (ВК), стоя (седя) като препариран (ВК);*

рус. *стоять, замереть как заворо́женный (Леб.), стоять, замереть как приросши́й к месту (Леб.), стоять, сидеть как бесчу́вственный (Леб.), стоять, сидеть как неживо́й (Леб.), стоять, сидеть как оглуше́нный (Леб.), сидеть как привязанны́й (Ог.), сидеть как на привязи (Ог.), сидеть как пригво́жденный (Ог.), сидеть как прикованны́й (Ог.), сидеть как приши́тый (Ог.), стоять, замереть как в столбняке (Леб., Ог.), стоять, замереть как <громом/молнией> пора́женный (Леб.)*

Причината за това състояние често се разглежда като външна, определено външно въздействие, което пречи на индивида да помръдне. В руския език при аналогичния тип УС понякога структурата е допълнена от обстоятелствено пояснение за място, което няма задължителен характер – *вры́тый (в землю), как вкопанны́й (в землю)*.

Друг продуктивен модел е: глагол *стоя (седя)* + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума – *артефакт*. В българския език това често е дърво или предмет от дърво:

Екв. УС: *стоя (седя) като пън* (ВК) – *стоять, сидеть как пень* (Леб., Ог.)

За приблизителни еквиваленти могат да бъдат приети: *стоя (седя) като дърво* (ВК) – *стоять как чурбан* (Леб., Ог.) (прев. цепеница)

Безекв. УС: бълг. *стоя (седя) като дъб* (ВК), *стоя (седя, оставам/остана) като дръвник* (ВК)

В руския език в качеството на сравнителни думи по-често се срещат артефакти от камък и други материали, част от градската среда, продукт на културата и религиозните вярвания. Част от тях се срещат и в българския език (в БНК), но не са регистрирани в речниците.

Екв. УС: *седя като истукан* (ВК) – *стоять, сидеть как истукан* (Ог., Леб.)

стоя като сфинкс (БНК) – *неподвижный, неподвижно стоять, сидеть как сфинкс* (Леб.)

стоя като статуя (БНК) – *стоять, замереть как статуя* (Ог., Леб.)

стоя като стълб (БНК) – *стоять, замереть как столб* (Ог., Леб.)

Безекв. УС: бълг. *стоя (седя) като чучуло* (ВК), *стоя (седя) като мумия* (ВК); *седя като гърне* (ВК), *седя като квачка на мътеци* (ВК)

рус. *неподвижный, неподвижно стоять, сидеть как изваяния* (Леб.),

стоять, замереть как монумент (Леб.), *стоять, сидеть как идол* (Ог., Леб.),

стоять, сидеть как каменный (Ог., Леб.), *сидеть как камень* (Ог.)

Ако разгледаме неподвижността през призмата на опозицията *живо-неживо*, ще забележим, че логично преобладават неживите предмети. По-рядко за сравнителни думи се използват животни. Такива примери откриваме в българския език, използват се домашни

животни (*кон, крава, говедо*) и изразяват значението ‘стоя безучастно, без да знам какво да кажа или направя’ (в значението присъства и елемент на обърканост, неразбиране или глупост):

Безекв. УС: бълг. *стоя като кон на празни ясни* (ВК) – ‘стоя в напразно очакване, без да върша нещо, без да зная какво да направя’

стоя (седя) като говедо (ВК) – ‘стоя без да зная какво да кажа или направя’

стоя като крава на слива (ВК) – ‘стоя, без да разбирам нещо’

Като сравнителни думи се използват и названия на лица – обикновено по професия. Част от тях представляват лица с по-висок чин (*владика, кум*), който се радват на особена почит и уважение.

Екв.УС: *стоя като войник* (ВК, ‘стоя мирно, неподвижно, с израз на голяма почит’) – *стоять (на вытяжку), вытянуться как солдат* (Ог., Леб.). В дадените УС, освен семата ‘неподвижност’, от значение е и положението на тялото и поведението, като част от задълженията и дисциплината на войника.

Безекв. УС: бълг. *стоя като пред кум* (ВК) – ‘стоя чинно и с голямо уважение’

стоя като поп пред владика (ВК) – ‘стоя чинно и с голямо уважение’

стоя като обран поп (ВК) – ‘стоя смутен, слисан, объркан и не знам какво да предприема’

Използването на названия на лица от духовенството като сравнителни думи показва особената им значимост в обществото, но също така маркира йерархията и разликата във възприятието между образите на фигура от нисшето и висшето духовенство. Докато владиката запазва усещането за дистанция, буди голямо уважение и пред него се предполага определен тип поведение, то образът на попа се оказва по-близък и познат, можем да забележим черти на комичност и снизходително отношение.

В отделни УС като сравнителни думи се използват прецедентни имена: В УС *стоя (заставам/застана) като Наполеон пред Ватерло* (ВК) (‘стоя напълно съкрушен’) –

реален исторически образ в повратен исторически момент, а именно последната битка на Наполеон, завършила с поражението му, а в руското УС *стоять, замереть как лотова жена* (Леб.) – библейски образ, превърнал се в стълб от сол. Използването на подобен тип образи изисква определени познания, което би могло да доведе до по-ниската им възпроизводимост и дори архаизирането им с времето.

Напрегнатото очакване, съпроводено от усещане за безпокойството, в българския език е представено в примери със *следната структура: глагол **стоя** + сравнителен предлог като* (факултативен елемент) + *обстоятелствено пояснение за място*. В ролята на такова се използва предлогът *на* + съществително име, обикновено в множествено число – неудобен или бодлив артефакт, който илюстрира усещането за засилващо се безпокойство – *бодли, тръни, игли, пружина*.

‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’ – *стоя <като> на бодли, стоя <като> на игли, стоя <като> на тръни*

‘в напрегнато очакване съм на нещо, готов съм веднага да действувам’ – *стоя <като> на пружина*.

3.3.7. Глаголи, които изразяват емоции – *обичам/мразя, чувствам се*

С помощта на корпусите бихме могли да изследваме в езиците и характеристики, които не са достатъчно пълно представени в речниците, поради по-малкото примери и порядката им употреба.

Най-силните емоции, движещи човешкия живот, на двата полюса между позитивното и негативното, са обичта и омразата. Затова нека разгледаме двойката *обичам-мразя*. Разглеждането на конструкции с подобни глаголи за изразяване на емоции са изключително показателни за ценностната система на съответните народи.

3.3.7.1. Негативни чувства – омраза (*мразя като*)

Повечето регистрирани в речника на В. Кювлиева-Мишайкова УС с модул *обичам*, са употребени иронично в противоположното значение – ‘изобщо не обичам, много мразя’. В използваните руски речници срещаме само едно УС със същото значение, също в иронична употреба, и отсъстват УС, където чувството е названо пряко.

Екв. УС: *обичам като куче тояга* (ВК) – *любить как собака палку* (Ог., Леб.), ирон.

Безекв. УС: бълг. *обичаме се като котка и мишка* (ВК)

обичам като дете тояга (ВК), ирон., *обичам като ланския сняг* (ВК), ирон.

обичам като леца по Великден (ВК), ирон., *обичам като сол в очите* (ВК), ирон.

УС *обичаме се като котка и мишка* (ВК) представя сложните взаимоотношения между котката и мишката като пълноценни участници в това вечно противоборство на хищник и жертва. Всички останали УС са разпространени, като освен сравнителната дума, дясната им част включва и пряко допълнение (*тояга*) или обстоятелствено пояснение за време или място, които описват конкретна ситуация, т.нар. наративни УС (Кочева 2015).

Изключение представлява *обичам като шарено яйце по Великден* (ВК), където глаголят (*обичам*) съвпада с изразяваното от УС значение ‘много обичам’. Използваният образ на шареното яйце – част от атрибутиката на Великден, и посочването на времевите рамки на християнския празник могат да се разглеждат като свидетелство за вярата или поне отдадеността на обичаите в българската етнокултура.

УС с модул *мразя* е представено само с един пример – *мразя като чумата* (ВК), където като сравнителна дума се използва название на болест, нещо неприятно.

Отсъствието в речниците на УС, в които изпитваното чувство да бъде пряко названо с глагола *мразя*, показва, че в представите на двата народа темата може да се разглежда като своеобразно табу, което може да бъде смекчено с ироничната употреба на антонимичния глагол – *обичам*. За разлика от речниците, в корпусите се срещат примери на индивидуална-авторска употреба с модул *мразя*:

БНК: *мразя като отрова, мразя като смъртта си, мразя като Сатаната* и др.

РНК: *ненавидеть как евреев, как школу, как фашистов* и др.

Подобни примери не могат да се разглеждат като показателни, но в резултат на количествени натрупвания в бъдеще биха могли да очертаят отрицателни нагласи към определени части от обществото, събития, места или образи, натоварени с негативни конотации.

3.3.7.2. Позитивни чувства – обич (*обичам като*)

В речника на УС на В. Кювлиева-Мишайкова именно любовта не намира място, отсъстват УС с модул *обичам* в значение ‘обичам много’, с изключение на вече споменатото *обичам като шарено яйце по Великден* (ВК). В руския език срещаме повече примери за УС с глагола *любить* в значение ‘обичам много’. Ако хвърлим бърз поглед и в РНК, можем да открием няколко структурни модела.

Особено продуктивен и регистриран в речниците е моделът: глагол *любить* + *сравнителен предлог как* + *название на член на семейството* (обикновено подсилено от прилагателното *роден* – рус. *родного/родную...*): *любить, уважать как родного отца* (Леб., Ог.), *любить как родную мать* (Леб.), *любить как родного* (Леб.), *любить как родного сына* (Леб.), *любить как родного брата* (Леб.), *любить как родню дочь* (Леб.), *любить как родную сестру* (Леб.).

УС с модул *обичам/любить* са особено показателни за ценностите на носителите на съответния език и култура. Най-висшата степен на обич се оказва обичта към семейството, роднинските взаимоотношения, родната кръв и то най-близкия роднински кръг – *баща, майка, братя, сестри, деца*. Това се потвърждава и от РНК: *любить как родное свое детище, как родную сестру* и др. Макар и нерегистрирани в речника на В. Кювлиева-Мишайкова, в БНК също откриваме подобни примери: *обичам като родна сестра, дъщеря, майка, роден брат, баща, син, свое дете* и др.

Към обичта към най-близките кръвни роднини се добавя и друга обич – обичта към любимия човек, било тя узаконена или не – към любимата жена, но и любовницата (*любить как жену, любить как любовницу*), а също така и обичта към самия себе си – *любить как себя*. Сред примерите откриваме и най-верния приятел на човека (*любить как собака*) като пример за безусловна обич и преданост. Добавят се и нови сравнителни думи: *любить как Иисус Христос, как ученики Христовы, как Божие Солнце* – в тези УС се реализира християнската парадигма ‘Бог те обича’ като най-висша проява на обичта.

Примери от типа *любить* + *сравнителен предлог как* + *пряко допълнение* (име на поет/писател) – *любить как Пушкина, Ахматову, Пастернака* се използват в значение ‘обичам като творчеството на...’.

Тебя будут любить, как Пушкина, нет — как молодые любят Лермонтова и даже еще больше?» [Леонид Саксон. Принц Уэльский // «Октябрь», 2001]

Древних героев Вильгельм любил почти как Пушкина и Грибоедова. [Ю. Н. Тынянов. Кюхля (1925)]

Его никто не любил — терпели, уважали, могли восхищаться стихами, но любить, как Ахматову или Пастернака, или просто мужчину с именем Осип Эмильевич, невысокого роста, в пиджачке или свитере, даже яркого, даже вдохновенного — таких, кроме двух-трех, ну четырех-пяти, да и то с дюжиной оговорок, не находилось. [Анатолий Найман. Любовный интерес (1998-1999)] – В посочените примери от РНК се реализира значението ‘обичам много’.

Включването на примери от корпуса обаче допуска възможността за реализация на антонимичното значение. *Люблю как Пушкина* както би могло да означава ‘обичам много (както обичам творчеството на Пушкин)’, така и да бъде употребено с цел ирония в значение ‘изобщо не обичам, както не обичам и творчеството на Пушкин, омръзнало ми е’.

Това още веднъж посочва трудностите при тълкуването извън контекст на примери, които не са фиксирани в речниците, плод на индивидуална авторска употреба, което е особено актуално сред глаголните УС.

3.3.7.3. *Чуствам се като*

Друг глагол за изразяване на емоции е *чуствам се* (рус. *чувствовать себя*). За разлика от *обичам* и *мразя* глаголет *чуствам се* не изразява експлицитно типа емоция (РБЕ: *чуствам* – ‘Изпитвам, изживявам **някакво** чувство’). Тя се извежда от цялостното значение на УС, а то е в пряка зависимост от избраната сравнителна дума. Ще разгледаме именно регистрираните в речниците примери, въпреки наличието на голям брой примери с не толкова ясна семантика в корпусите (БНК: *чуствам се като вдовец, като джудже, мъртвец, кифличка и т.н.*), при които значението би могло да бъде логически, но не и достатъчно еднозначно изведено въз основа на асоциациите с посочените образи.

В руския език в речниците е регистриран значително по-широк кръг от УС, които изразяват повече значения. Това не говори за липса на подобни в българския език, а по-скоро за неравномерното им отразяване в речниците. Поради тази причина към руските УС са потърсени български еквиваленти в БНК. УС с модул *чуствам се* могат да бъдат обобщени в значенията ‘чуствам се добре (комфортно, спокойно и т.н.)’ и ‘чуствам се зле (некомфортно или в опасност)’ със следните реализации:

‘Чуствам се добре, комфортно’

Еквивалентни УС: *чуствам се като риба във вода* (ВК) – *чувствовать себя как рыба в воде* (Леб., Ог.); *чуствам се като у дома* (ВК) – *чувствовать себя как дома* (Леб., Ог.).

Безекв. УС, рус.: *чувствовать себя как у тещи на блинах/в гостях* (Леб., Ог.).

‘Чуствам се в безопасност’: *чувствовать себя как за каменной стеной* (Леб., Ог.); *чувствовать себя как у Христа за пазухой* (Леб., Ог.).

‘Чуствам се в опасност’: *чувствовать себя как на пороховой бочке* (Леб., Ог.); *чувствовать себя как вулкане* (Леб., Ог.)

‘Чуствам се зле, некомфортно, нервен’:

Екв. УС: *чувствам се като на изпит* (БНК) – *чувстваватъ себя, волноватъся как на экзамене* (Леб., Ог.);

чувствам се като в затвор (БНК) – *чувстваватъ себя как в тюръме* (Леб., Ог.)

чувствам се като на тръни (БНК) – *чувстваватъ себя как на иголках* (Леб.)

Безекв. УС: *чувствам се като риба на сухо (пясък)* (ВК); *чувстваватъ себя как на гвоздях* (Леб.); *чувстваватъ себя как на (горячих) углях* (Леб., Ог.).

‘Чувствам се без сили, отпаднал’: *чувствам се като парцал* (ВК)

‘Чувствам се безпомощно в сложна ситуация’:

чувствам се като в гората (БНК) – *чувстваватъ себя как в (темном) лесу* (Леб.)

‘Чувствам се зле, поради некомфортни условия за живот’:

чувстваватъ себя как на постоялом дворе (Леб.)

Както значението ‘чувствам се добре’, така и ‘чувствам се зле’ в речниците обикновено е съпроводено не със сравнителна дума, обозначаваща субект на това чувство (от типа *чувствам се като парцал* (ВК), *чувствам се като господар*), а с обстоятелствено пояснение за място, което описва определени обстоятелства, причина за това състояние (чувствам се като къде), при което значението (‘добре/зле’, ‘комфортно/некомфортно’) зависи именно от избора на място или условия. Усещането за безопасност в руския език е свързано с небесното покровителство или със защитна стена – *чувстваватъ себя как у Христа за пазухой* (Леб., Ог.), *чувстваватъ себя как за каменной стеной* (Леб., Ог.). Комфортно пространство е собственият дом, това, което ти принадлежи и е познато и относително защитено, за разлика от некомфортното и непознато, където биха могли да дебнат всякакви опасности – като например гората. А нервността и усещането за опасност се свързват с различни обстоятелства като досег с всяващи страх артефакти, които биха могли да навредят физически – *пирони, горещи въглища, буре с барут, тръни* и др., с отнемането на свободата (*затвор*) или с предстоящи важни събития (*изпит*), които въздействат психологически. В българския език и двете значения (‘чувствам се добре,

комфортно / зле, некомфортно, нервен') се свързват с образа на *рибата*, като разликата е в наличието или отсъствието на вода като необходимо условие за живот.

Интерес от лингвокултурологична гледна точка представлява УС *чувствovatъ себѣ как у теци на блинах/в гостях* (Леб., Ог.), в което е отразено празнуването на руския празник Масленица, който продължава цяла седмица и завършва с т.нар. Прощеное воскресенье (Прощка). Със символиката на празника можем да си обясним усещането за комфорт, въпреки наличието на образа на тъщата, който обикновено е натоварен с негативни конотации. Описаната ситуация може да се разглежда като своеобразен опит за помирение и прошка по време на този светъл празник. Посоченото УС отразява руските традиции, поради което е безеквивалентно.

3.3.7.4. *Надувам се като*

Нека разгледаме УС с глаголи, свързани с човешкото поведение като външно изражение на емоциите – *надувам се* (РБЕ. Прен. Разг. 'Държа се надменно, важно спрямо другите; гордея се, важнича, перча се'), *перча се*.

Като сравнителни думи се срещат представители на животинския свят, като има висока степен на еквивалентност в българския и руския език. Голяма част от използваните образи са на птици – *петел, паун, пуйка, пате*.

Екв. УС: *надувам се като пуйка (пуйка)* (РБЕ); *надувам се като мисирек*³⁴, *фит*³⁵ (ВК) - *надуться как индюк* (Ог., Леб.) - Това се потвърждава и от адекватната двойка УС с модул *надут*: *надут като пуйка, пуйка* (ВК) – *надутый, надменный как индюк* (Ог., Леб.)

надувам се като паун (ВК, РБЕ) – *быть важным, распускать хвост как павлин* (Леб., Ог.) - В този случай въпреки формалното разминаване в значението на модулите в руския и българския език, значението на регистрираните в речниците УС съвпада, както и

³⁴ **МИСИРКА**¹ ж. Диал. Пуйка; биба, курка, миса³, миска, фитка. (РБЕ)

³⁵ *Фит* – диал. пуйка (РБЕ)

използваната сравнителна дума, поради което те могат да бъдат разглеждани като еквивалентни.

Безекв. УС: *надувам се като петел на бунцице (купице)* (ВК), *надувам се като петел на стобор* (ВК), *перя се (перча се) като петел (петле)* (ВК) – *надутый, надменный, надуться как индейский петух* (Ог., Леб.) – Въпреки наличието на различни по характер разпространяващи елементи (обстоятелствено пояснение за място или определение) в речниците в двата езика, те биха могли да бъдат разглеждани като факултативни. Тяхното наличие или отсъствие не влияе върху цялостния смисъл на УС, което се потвърждава и от наличието на адекватни УС, където те се изпускат (*надут като петел – надутый как петух*).

Безекв. УС: бълг. *надувам се като попарена въшка* (ВК), *надувам се като свинска въшка* (ВК), *надувам се като въшка на нова риза* (ВК), *надувам се като въшка на перо* (ВК), *надувам се като въшка на тъпан* (ВК), *надувам се като въшка на чело* (ВК), *надувам се като куче в (во) фасул* (ВК), *надувам се като пате в решето* (ВК);

рус.: *надуться как мышь на крупу* (Леб., Ог.), *надуться, надутый как сыч* (Леб., Ог.)

В българския език срещаме повече примери за УС със сравнителна дума – животно към модул *надувам се*, като голяма част от тях са отбелязани като диалектни. Особено ярко е представен образът на въшката. Дадените УС, в които срещаме една и съща сравнителна дума с различни допълнителни елементи, можем да разглеждаме като варианти. Често УС са разпространени чрез определения (*попарена, свинска*) или обстоятелствено пояснение за място (*стобор, бунцице, купице, чело, решето* и др.).

Сравнителни думи – лица, характеризирани по социален статус и професия, откриваме към синонимичния модул *перча се*: *перча се като селски поп* (ВК), *перча се като селски чорбаджия* (ВК). Примерите показват отрицателното отношение към посочените образи.

Когато сравнителната дума не е животно, обикновено глаголът е в прякото значение: ‘увеличавам размера, числеността си; разраствам се, раздувам се’ (РБЕ): бълг. *надувам се като ибрик*³⁶ (ВК), *надувам се като мех* (ВК), *надувам като се гайда* (ВК), *надувам се като праскова* (ВК), *надувам се като ръжен квасник* (ВК), *надувам се като мандово*³⁷ лайно (ВК); рус. *надуваться как пузырь* (Ог.). Изключение прави диалектното УС *перча се като калайдисан тиган пред циганска сватба* (ВК).

Дотук в рамките на изследването разгледахме разнообразни признаци, представени като модули в УС. Ако се опитаме да обобщим, може да забележим, че висока степен на припокриване на нематичните полета от сравнителни думи при адекватните сравнения. Сред тях можем да окроим някои еталони за съответните качества в двата езика, като свинята и бъчвата при модул *дебел*; тополата, скелета, вейката, клечката при модул *строен, тънък*. Висока степен на еквивалентност демонстрират и УС с модул – название на цвят, където най-богато представени са бялото, черното и червеното. Като сравнителни думи се срещат различни материали, растения и техните плодове, цветя и представители на етноси. Впечатление прави липсата в руски език на УС със значение, противоположно или различно от значението на модула, за разлика от българския. Някои от модулите са представени по-широко в един от езиците – стоят в руския език, *гледам* – в българския. Сред глаголните УС всеки един от езиците набляга на определени значения, като някои значения не са изразени с УС в другия език.

---

³⁶ **ИБРИК**, *мн.* -ци, след *числ.* -ка, *м.* **1**. Глинен или метален съд за вода с чучур за поливане при миене. (РБЕ)

³⁷ **МАНДА** *ж.* *Диал.* **1**. Бивол. (РБЕ)

Глава 4. Изследване на устойчивите сравнения според сравнителната дума

В настоящата глава ще представим възможността за извеждане на характеристики на образи на базата на УС със съответните сравнителни думи. Освен речников, широко използван е и корпусен материал, въз основа на който ще разглеждаме и някои не толкова типични качества.

- Названия на етноси в УС
- Образът на кучето в УС
- Образите на орела и лъва в УС

4.1. Названия на етноси в УС

Обект на особен интерес в глобализацията се свят, където границите и културните различия изглеждат все по-размити, представлява културата на отделните етноси. Тя би могла да бъде разгледана през призмата на езика, а подходящ обект за това са устойчивите сравнения (по-нататък УС) със сравнителна дума *название на етнос*. Ще се опитаме да покажем тази динамика, като ще анализираме материал, ексцерпиран както от речници, така и от БНК и РНК, който да илюстрира възможните промени във възприятието на етносите.

Приемаме тезата, че част от УС, които са ексцерпирани от корпусите, не са все още утвърдени в езика, но въпреки това отразяват определени стереотипи, формирани и достатъчно популярни в обществото под влияние на различни екстралингвистични фактори като определени исторически и икономически процеси, контактите между народите в миналото или настоящето. Понякога и те са пренесени без непосредственото им активно взаимодействие. Времето ще покаже, доколко активни са подобни единици. Освен извеждането на съответните стереотипи, повече или по-малко етноспецифични, ще се опитаме да определим и как се оценяват съответните етноси като цяло – по-скоро положително или по-скоро отрицателно.

Ще се спрем на определени_етноси, близки до българина в един или друг аспект, често свързани с обща история и/или близко местоположение. Можем да предположим, че поради честите контакти или под влиянието на различни събития в миналото са възникнали ярки образи на съответните народи, отразени в езика чрез УС. Такива са жителите на някои съседни държави (*турчин, грък*) или малцинства в рамките на страната (*цигани*). Ще разгледаме и по-далечни етноси, отношението към които не е съвсем еднозначно сред различните народи, етноси, ставали обект на дискриминация.

Най-много УС със сравнителна дума етноним в българския език откриваме за тези етноси, при които определени исторически събития от миналото са повлияли в една или друга степен върху отношението ни към съответния етнос (*турци*), но също така влияние оказват и връзките и взаимоотношенията в съвременното общество – например с етнически малцинства като *циганите*.

Както е вярно това, че човек опознава себе си, като се сравнява с другите, така може да се каже, че е валидно и обратното – представата ни за другите и отношението ни към тях се гради на собствените ни представи за добро и зло, красиво и грозно, правилно и грешно. Бинарната опозиция *свой – чужд* има силно изразен оценъчен характер. Тя е разгледана от М. Китанова, която отбелязва: „Чрез нея светът се разделя на два полюса, прокарва се граница между света, който е свой, близък и безопасен, който е оценен положително, и чуждия, непознат и опасен свят“ (Китанова 2013). Този извод може да бъде частично оборен от отделни УС, чието значение показва как саморефлексията на колектива реагира отрицателно на някои собствени черти или прояви.

В УС със сравнителна дума етноним намират отражение етническите стереотипи, които са обект на различни изследвания. Л. Гергова ги определя по следния начин: „Етностереотипите са „изводите“ на колективния опит, те никога не са индивидуални, а са свързани с идеята за колективност, което утвърждава представата за тяхната достоверност и провереност като конституирани в психиката и речта формули. Заради устойчивостта в експлицирането им – чрез по-прости или по-сложни речеви форми – етностереотипите имат една относително постоянност, особено спрямо останалите елементи на всекидневната култура“ (Гергова 2012: 27). Според И. П. Шевелева етническите

стереотипи представляват инструменти за предаване на социалния и нравствения опит на етноса от поколение на поколение, сред които и правилата за поведение, обичаи, норми и ценности, а системата от етнически стереотипи отразява определени модели за поведение, характерни за индивида, базирани на опита и живота на предците (Шевелева 2003).

Етнонимите в устойчивите словосъчетания са разгледани и от З. Барболова от гледна точка на когнитивната лингвистика. Авторката подчертава, че обобщеният ментален образ на *другия* се изгражда както от обективни, така и от субективни фактори, чрез които се формира отношението на един народ към друг въз основа на определени данни, а това намира своето отражение в езика – особено при етнонимите. З. Барболова споделя мнението, че „обикновено в образа на „другите“ се откриват най-вече отрицателните черти (от гледна точка на собствените аксиологически канони), които предизвикват негативно отношение“ (Барболова 2013).

Б. Кючукова-Петринска прави съпоставка на фразеологични единици, включително и УС, в българския и испанския език с цел определяне на отношението към другите, като извежда символните значения на етнонимите във вид на списък с качества, приписвани на определени етноси, въз основа на езиков материал от речниците. Авторката отбелязва, че „много по-рядко, по-скоро като изключение, виждаме в другите нещо положително и достойно за възхищение или уважение. Обикновено става въпрос за недостатъци, които им приписваме, резултат от нашите предразсъдъци към тях“ (Кючукова 2014: 218).

Темата за етнонимите в УС в руския език в съпоставка с български, немски и италиански е разгледана от Ю. Лихтенберг. Той отбелязва избягването на УС, които характеризират отрицателно определен етнос, в руските лексикографски източници (Лихтенберг 1994: 86). Авторът посочва примери за такива УС в други езици, включително в българския език, и насочва вниманието към причините за възникването на УС, които говорят за неразбиране и отричане на другите етноси.

Впечатление прави ограниченият брой на УС с етноними в руския език, регистрирани в специализирани речници като този на В. М. Оголцев и Л. А. Лебедева. Но в „Большой словарь русских народных сравнений“ на В. М. Мокиенко (Мокиенко 2008)

откриваме значително повече УС, някои от които изразяват отрицателно отношение към пороци като пиянството и хазарта. В изследването ще използваме този речник с уговорката, че голяма част от примерите са локализирани като употреба и биха могли да отразяват индивидуални или регионални представи за етносите.

Етническите стереотипи във фразеологичните единици (включително и УС) в руския и немския език са разгледани и от Е. А. Коняйкина, която извежда различни външни и морално-характерологични черти, приписвани на етносите, и стига до извода, че именно негативните характеристики намират най-ярко и експресивно отражение (Коняйкина 2017: 62–63). Подобно изследване за английския език прави Н. А. Кавалерова (Кавалерова 2018).

Бърз преглед в РБЕ и речника на УС на В. Кювлиева-Мишайкова показва, че сравнително малка част от УС със сравнителна дума – етноним са регистрирани в тях. В УС в речника най-детайлно са представени турският и ромският етнос. Голяма част от УС характеризират предимно външния вид – цвета на кожата. Подобно е положението и в руския език – в речниците на Л. А. Лебедева и В. М. Оголцев. От съвременна гледна точка подобни УС вероятно дори биха породят някои възражения, дори възмущения, да бъдат характеризирани като недостатъчно политкоректни, отвъд рамките на добрия тон и толерантността, а определени лексеми (обикновено именно названията на етноси) въз основа на различни фактори като исторически процеси в съответното общество и до днес предизвикват различна интерпретация и настроения сред жителите на различните страни. Ярък пример за това е думата *негър*, често определяна като расизъм, особено в западния свят, която се съдържа в УС: *черен като негър*. Често подобни УС са натоварени с отрицателни конотации, въпреки че, както в българския, така и в руския език значението на лексемите е по-скоро неутрално и се използва за обозначаване на представителите на определена раса, без да изразява допълнителни негативни оценки: РБЕ: *Негър* – ‘Мъж от негроидната раса; негроид’. *Черен като негър*. ‘Много черен’; рус. *Негры* – ‘Люди,

принадлежащие к негроидной расе' (прев. *Негри* – 'Хора, които принадлежат към негроидната раса').³⁸

Подобно нееднозначно отношение може да се забележи в българския език към думата *циганин*, често заменяна с етнонима *ром*. В РБЕ дори откриваме регистрирано следното вторично значение: *циганин* – разг. 'лъжлив или беден човек'.

Най-много примери за УС откриваме с етнонима *циганин*, като немалка част от тях са ексцерпирани от речника на В. Кювлиева-Мишайкова. Причини за това биха могли да бъдат намерени както в дългогодишното съвместно съжителство, така и в разликата в светогледа, начина на живот и поведението на двата етноса. Ж. Кръстева също отбелязва негативното отношение към този етнос, на базата на УС, което „градира от шеговито-иронично през пренебрежително до крайно отрицателно“ (Кръстева 2018: 150-151).

Откриваме УС с физически характеристики: обозначаване цвета на кожата, като еквивалентните двойки – *черен като циганин* (ВК) – *черный как цыган* (Ог.), *мургав като циганин* – *смуглый как цыган* (Ог); бълг. *бял като циганин* (ирон., в значение 'много черен', ВК); рус. *загорелый как цыган*, а също така характеристика за косите – *черноволосяй, лохматый, кучерявый как цыган, раскосматиться как цыганка* (БСРНС), и цвета на очите – *черноока като цыганка*. Някои от тях показват подчертано негативно отношение, изразено чрез избора на прилагателно име – рус. *черномазый как цыган* (*черномазый* – просторечно, неодобрително); БСРНС: *мазан словно цыган, копченый как цыган, жареная как цыганка*.

Образът на циганите се свързва със свободата и липсата на уседналост. За това можем да съдим и по следните УС: бълг. БНК: *волен като циганин, бездомни като цигани край разорен табор, напускам като циганин възседнал кон, скитам като цыганка*; в рус. БСРНС: *мыкаться по свету как цыган, ездить туда-сюда как цыгане, как цыгане приезжие*; РНК: *кочевать, скитаться как цыгане без родины, без документов, перебираться как цыгане*. Специфична характеристика получава и обитаваното от тях

---

³⁸ Мой превод на дефиницията в "Словарь русского языка" на С. И. Ожегов (1949, 22-е издание, 1990; с 1992 - "Толковый словарь русского языка", совместно с Н. Ю. Шведовой) – електронен вариант: <<http://www.ozhegov.com/words/18182.shtml>>

пространство, като на етноса се приписват негативни характеристики като нечистоплътност и неподреденост: *мръсно (разхвърляно) като в цигански ишлик*³⁹ (ВК); *чист, чегато родил се в цигански ишлик* (ирон., в значение ‘много мръсен’, ВК), БНК: *мръсен и вонящ като цигански катун, разпарчетосан като циганска колиба*. Откриваме характеристики и на облеклото – *ходя като циганин* (в значение ‘лошо облечен’, ВК), *дрипава като циганка* (НФРБЕ), *оборванный как цыган* (БСРНС), в противовес на собственото му желание да се откроява и винаги да изглежда добре, защото се грижи за външния си вид – *шарен като циганска торба* (НФРБЕ); *гледам се като сгоден циганин* (ФРБЕ), *гледам се като сгодено циганче* (ФРБЕ) – ‘отделям преголямо внимание на външността си, прекалено се грижа за външния си вид’.

Друга основна характеристика е бедността (*боси като цигани, голи като цигани, дрипав като циганска торба*), с която е свързана и пресметливостта и хитростта – *бълг. стиснат като циганско дупе* (ВК), *стиснат като циганин, засмивам се като циганин на пари* (ВК), *свивам се като циганин* (БГ Жаргон – ‘живея крайно пестеливо, не смея да похарча никакви пари’); *рус. торговаться как цыган* (Ог.), *прощупывать и так и этак как цыган, торгующий лошадь, нахваливать как цыган лошадь*. Така въпреки свободолюбието, а може би и именно заради него, глаголното УС *живея като циганин* (БНК) – *жить, прожить цыганом* (БСРНС), се оказва по-скоро с негативна конотация. В УС са маркирани и някои други социално значими характеристики на етноса като високата раждаемост – *множим се бързо като цигани*.

Отрицателни черти от характера на етноса според съответните народи откриваме и в УС с модул глаголи. В тях са отразени стереотипите за циганите, техните недостатъци и противообществено поведение – *бълг. лъжа като (дърт, брадат, влашки) циганин* (ВК), *напивам се (нарязвам се) като <мъртъв> циганин* (ВК), *дърля се като циганин* (ВК), *караме се като <голи> цигани* (ВК), *разгълчали се като цигани на пазар* (ВК), *развикали се като в циганска махала* (ВК), *въртя се като циганин в черква* (ВК), *пуша като <дърт> циганин* (ВК), *крада като циганин* (Фразите – ‘много крада’); НФРБЕ: *кълна се като циганин* (‘кълна се неискрено’), *рева като циганче за ръжения комат*; *рус. РНК: спорить,*

---

³⁹ **ИШЛІК**, мн. -ци, м. Диал. Занаятчийска работилница, най-често ковачница (РБЕ)

не работат, гязнить, грубить как цыган, украсть как цыгане крадут ребенка; БСРНС: менятъ кого, что как цыган лошадей, день прошел как у цыгана ('безцелно, в безделие'), *просить/клянчить как цыганенок*. Намираме дори пряка морална характеристика – *зъл като писмен циганин* (ВК).

Сред по-позитивните характеристики на етноса, представени в УС, са веселят нрав, талантите на циганите и специфичните занаяти, които практикуват: бълг. *веселим се като цигани по Гергьовден* (НФРБЕ); рус. РНК: *бить как цыган в бубен, петь романсы как цыгане, зарабатывать на жизнь танцами как цыгане*. В изброените УС е отразен стереотипът, че циганите са много музикални – добри певци, музиканти и танцьори.

В резултат на дългото си съжителство с циганите българите и руснаците са си изградили представи за външния вид, поведението и нравствения им облик. Повечето от тях показват по-скоро отрицателно отношение към циганите като етнос, който не се вписва в общоприетите обществени норми. Но сред примерите може да открием и такива, които са закодирали определени достойнства на етноса.

Особен интерес в културно-исторически план предизвикват УС с етноним – *турчин*, а именно това, как един народ, бил пет столетия под робство, би характеризирал своя поробител, доколко представите на българския народ за турците са повлияни от това. В речниците те са представени чрез глаголни УС с определението *турски* като: *вървя като в турски гробища* (ВК), *ходя като кьорав кон през турски гробища* (ВК), *минавам като през турски гробища* (ВК) със значение 'вървя трудно и се препъвам' и *мълча като турско гробище* (ВК), които очертават турските гробища като особено чуждо, враждебно и страшно пространство. Тези характеристики, присъщи за гробището като място, свързващо със света на мъртвите, са допълнително подсилени от определението *турски*. При УС с непосредственото използване на етнонима *турчин*, той често е съпроводен от определение (*заклан, резан*) и показва неприязън и враждебно отношение, които се коренят в историческото противопоставяне на народите в миналото: *спя като заклан (резан) турчин* със значение 'спя дълбоко, непробудно', (ВК), *бегам като гладен турчин от българин* ('бягам много уплашен, ужасен', ВК). Някои УС говорят за неприемане, като

отрицателно характеризират поведението на етноса – *уригвам се като турчин* (ВК), *кисел като турчин през рамазан* (ВК).

В корпусите срещаме УС, които отразяват външния вид – *мургав като турчин* – *смуглый как турок*; бълг. *разтурил се (съблякъл се) като турчин* (ВК), *облечен, предрешен като турчин, обръснал се като цариградски турчин* (ВК); рус. *черный, усатый как турок, темнокожая как турчанка*, някои черти от културата – бълг. *покланям се, скръствам крака, изтягам се, заобиколен съм със султанки като турчин*, рус. *сидеть как турок на траве; сидеть, поджав ноги, как турок; взмолиться как турок неверный*, физически характеристики – *силен като турчин*, нравствено-характерологични признаци – рус. *спокойный, неприкаянный как турок*. Характерна черта се оказва ревността: *ревнив (ревнувам, тормозя с ревността си) като турчин* – *ревнивый как турок*. А следите от миналото са отразени в глаголни УС, описващи ситуации на насилие и терор – бълг. *вилнея като турчин*, рус. *побить как турок*. Въпреки сблъсъците на турците както с българите, така и с руснаците в миналото, за разлика от фиксираните в речниците, малко от ексцерпираните от корпусите УС показват подчертано отрицателно отношение, като акцентът пада по-скоро на различия в поведението и външния вид.

Повече примери намираме с УС със сравнителна дума – *грък*. Вероятно това би могло да бъде свързано с активните културни влияния в сферата на духовното в миналото. Откриваме адекватни УС, показващи както нравствено-характерологични свойства – *лукав като грък*, така и интелектуални такива и – *мъдър като грък, хитър като грък*⁴⁰. В представите на българина гръкът е начетен, умее да се изразява (*изразявам се като грък*), но и донякъде коварен, мислещ за собствената си облага (*разреждам с вода като грък, смесвам виното като грък*). В този смисъл УС *държа се като грък* има не толкова положителен характер. Негативно отношение е изразено в диалектното УС *грък като вълк* със значение ‘много лош, жесток грък’, (ВК), където признакът на сравнението не е изразен експлицитно. В РНК откриваме УС, които частично потвърждават тези характеристики: *хитър като грък* – *хитроумный как грек, изворотливый как грек* (прев. ловък, находчив).

---

⁴⁰ Прилагателното *хитър* включва семата *лукавство*, което я прави не само интелектуална, но също така и нравствена характеристика (РБЕ: *хитър* – ‘който е умен и лукав, който мъчно се мами, лъже’).

Както ще забележим при Б. Янев, който говори за признаци с положителна, отрицателна и неутрална или контекстова конотация (Янев 2013: 88), хитростта е една от характеристиките, която не е изцяло положителна или отрицателна, а е по-скоро въпрос на гледна точка и интерпретация, зависи от контекста.

Забелязваме определено разминаване в представите за външния вид на гърците. В речника на В. Кювлиева-Мишайкова откриваме *бяла като гъркиня* (ВК), а в РНК – *черный как грек, загорелая как гречанка*, като в нито един от случаите не става въпрос за иронична употреба, при която значението на сравнението да бъде противоположното на значението на модула. В РНК откриваме и други външни характеристики: *стройная как гречанка, красивый как грек* – характеристика, която би могла да бъде свързана и с античните идеали, за което говори използването на древногръцки богове като сравнителни думи (*красив като Аполон – красивый как Аполлон* (Ог.), *прекрасна като Афродита*). Разгледаните признаци очертават един изключително любопитен образ, едновременно будещ уважение, възхищение, но и пораждащ опасения. В руския език също откриваме УС, които негативно характеризират етноса, свързани с някои пороци като алкохола и хазарта – *пьян как грек* (БСРНС), *продуться (проиграться) как грек* (БСРНС).

Въпреки географската близост и активните обществено-политически и икономически връзки в миналото и настоящето, повечето съседни етноси са изключително слабо представени в речниците. Откриваме например характеристика на външния вид УС с остарялата лексема *влах*: *порунтавел като вла(х)* (ВК) – диал. неодобр. - ‘порунтавял много, пуснал дълга коса и брада’; и 2 УС със сравнителна дума – *хърватин*: *ходя като хърватин* (ВК) – ‘ходя много развлечен, небрежен’, *ям като хърватин* (ВК) – остар и диал. ‘ям много и обикновено нечисто’. УС характеризират отрицателно външния вид и поведението, маниерите на съответните етноси.

Обект на особен интерес е и перцепцията на руснаците и българите един към друг. Така например в представите на българина руснакът е известен със своята тяга към алкохола – БНК: *пия, напивам се като руснак*. УС характеризира и външния му вид – *рус като руснак*. Характеристиката ‘обича да пие, прекалява с алкохола’ е характерна и за

някои други етноси в границите на РФ – *пиян като казак* (ВК), *напивам се (нарязвам се и др.) като казак* (ВК).

В един свят на размиване на националните граници и непрекъснато движение интересно е отношението на различните народи към етноси, низвергнати по едни или други причини в миналото, като евреите, негроидната раса и други.

В БНК и РНК откриваме немалко УС с етнонима *негър* въпреки липсата на чести контакти на българите и руснаците с тях в миналото. В речниците са регистрирани УС, характеризиращи цвета на кожата: *черен като негър* (РБЕ, ВК) – *черный как негр* (Леб., Ог.); бълг. *почернял като негър*; рус. *темный, смуглый как негр*. В корпусите са отразени и други външни характеристики: *кучерявий, курчавый, белозубый как негр*. Срещат се и УС, които концептуализират морално-характерологични черти – *алчен, мързелив, честен* (в иронична употреба). В противовес на определението *мързелив* негърът се оказва доста работещ, макар и не по собствено желание (откриваме УС с модул *работя*, но не и с *работлив*), което вероятно е свързан с робовладелческия строй в миналото – *работя, бачкам като негър*, рус. *пахать как негр, работать, вкалывать как негр на плантации, занятой как негр*, като в двата езика се използват глаголи, които често маркират негативно отношение към труда. В УС е отразен и тежкият живот на негрите: *обесвам като негър – повесить как негра*; бълг. *продавам като негър, превивам се като негър, бият ме като негър*; рус. *расстреливать как негра*, и стереотипите в съвременното общество – бълг. *друсам се, дискриминирам като негър в Америка*; рус. *презирать как негров*.

Друг етнос, подлаган на нееднозначно отношение и гонения в миналото, е еврейският. Впечатление прави, че в руския език УС със просторечния, вече остарял и натоварен с негативни конотации етноним *жид*. В българския език подобно подчертано негативно отношение срещахме в УС с притежателното прилагателно от остарелия етноним *чифут*: *мръсно (разхвърляно) като в чифутска хавра*⁴¹ (ВК), *мръсно (разхвърляно) като в чифутска чаршия* (ВК), *шумно като вкато в чифутска хавра* (ВК). УС характеризират външността му по-скоро негативно – бълг. *грозен като евреин*, рус. *носатый как евреин*. От морално-характерологична гледна точка евреите биват определяни като горд народ

---

⁴¹ *Хавра* (евр.) – Еврейски храм; синагога (РБЕ)

(вероятно, това е свързано с мотива за богоизбраността), което се свързва и с високомерието – *гордый и высокомерный как отвергнутый еврей*. Основен стереотип за еврейския етнос, застъпен и в двата езика, се оказва богатството: *богат като евреин – богатый как жид* (Ог.), и свързаната с това алчност (*алчен като евреин, стиснат като евреин*, рус. БСРНС: *труситься над деньгами как жид*) и хитрост (*хитър като евреин – хитер как <старый> жид; пазаря се като евреин – торговаться как жид* (Ог., БСРНС), *правя сделки, усуквам нещата като евреин*). Всички тези характеристики са представени и в УС, при което модульт не е изразен експлицитно, *как жид* (БСРНС) – ‘за алчен, користолюбив, хитър и алчен човек’. Представен е и мотивът за вечния път и скиталчеството – рус. *бродить по свету, переселяться, кочевать как вечный жид* (Ог.). Като изхождаме от посочените характеристики, глаголните УС *държа се като евреин* и *звуча като евреин* вероятно не изразяват положителна оценка, а негативното отношение е директно представено в УС *презирам като евреин*.

Прегледът на речниците и корпусите показва, че представителите на други западни страни са изключително слабо застъпени в УС. В разгледаните речници откриваме едно УС – *хитър като ингилизин* (ВК), *ходить как бавары немецкие* (‘държа се важно, надменно, горделиво’, БСРНС).

Голяма част от етносите не са станали обект на особено засилен интерес и многочислени сравнения нито в българския, нито и в руския език. А използваните сравнителни думи говорят по-скоро за универсални стереотипи за етносите, отколкото за някаква специфика в разглежданите езици. Подобна картина може да се наблюдава при УС с други етноси, достатъчно далечни и чужди в териториален и културен аспект за българския и руския народ.

В речниците са регистрирани и други УС с название на етнос, които характеризират цвета на кожата на съответните етноси: *черен като арабин* (ВК) – *черный как араб* (Ог.), *загорелый, смуглый как араб* (Леб.); рус. *черный как эфиоп* (Ог.), *загорелый как эфиоп* (Леб.); *черен като арапин* (ВК) – *черный как арап* (Ог.), *черный, загорелый как арап* (Леб.).

По това, че именно подобни УС най-често биват регистрирани в речниците, можем да съдим, че те са (или са били) смятани за най-неутрални и в определен смисъл не враждебни към чуждата култура. Това е възглед, който смятам, че търпи промяна под въздействието на общата тенденция към смекчаване на говоренето, което би могло да бъде разтълкувано като опит за дискриминация на етнически принцип в едно мултикултурно общество.

Така в УС със сравнителна дума етноним намират отражение определени стереотипи, понякога по-обща сред различни народи, друг път етноспецифични, повлияни от фактори, които се коренят както в миналото, така и в настоящето. Но дори те понякога претърпяват промени, които могат да бъдат проследени на базата на езиков материал, какъвто представляват устойчивите сравнения.

4.2. Образът на кучето в устойчивите сравнения

Тази част от изследването е посветена на съпоставката на образа на кучето в българския език и руския език, представен в УС. Въз основа на ексцерпиранията от речниците и текстовете от корпусите примери се извеждат както семантичните доминанти на образа, сравнени в двата родствени езика, така и такива модули, които разколебават клишетата. Потърсени са паралели в Българския асоциативен речник (Балтова 2003) и сред образните метафори (ОМ), изразени чрез думата *куче*.

Както отбелязват мнозина изследователи и по лични наши наблюдения, най-многочислени са сравненията именно с животни. Учените намират различни обяснения. Според В. Кювлиева-Мишайкова причина за това е непосредствената връзка в миналото на човека с природата, на която той е приписвал човешки черти (Кювлиева-Мишайкова 1986: 67). П. Легурска пък го свързва с това, че само те притежават поведение и начин на живот, близки до това на човека (Легурска. 2015: 54). Според Б. Янев именно животните в генетичен аспект стоят най-близо до човека и олицетворяват основните физически и психологически характеристики на човешката личност (Янев 2013: 73).

Кучето, припознавано като най-добрия приятел на човека, се намира в най-близкото му обкръжение и става обект на многобройни сравнения. На кучето се приписват разнообразни характеристики, включително и диаметрално противоположни. Малка част от тях могат да бъдат припознати като устойчиви, т.е. повторяеми и възпроизводими в готов вид, но това не прави индивидуалните сравнения по-малко интересни. С тяхна помощ можем да допълним образа на кучето в представите на двата народа с потенциални признаци, чието развитие би могло да бъде проследено и в бъдеще да доведе до затвърждаване на статута на устойчиви и лексикографирането на част от тях.

Голяма част от ексцерпираниите от корпусите сравнения по-скоро характеризират отношението на човека към кучето, отколкото отразяват някакви реални представи за него. Особеното отношение на човека към кучето е закодирано в еквивалентната двойка УС: *третирам (някого) като куче – обръщам се с кем-то как с собачка* (Ог.) – ‘пренебрежително, грубо, насилствено, като унижава човешкото достойнство’. В глаголните УС от корпуса често кучето е представено не като активен деятел, извършител на представените чрез модула действия, а като техен обект, подложен на чужди въздействия. Това намира ярко отражение в УС от типа: *бия (някого)като куче - бия, избия как собачка* (Ог.), *гоня като куче – выгнать, прогнать как собачка* (Леб.), *изхвърлям като куче – бросать, кидать как собачка* (Леб.); бълг. *влача, оковавам, удрям, хокам като куче*, рус. *изругать как собачка* (Леб.), както и в някои УС, при които модулет е представен чрез причастие: *разбуден, погребван като куче* (рус. *зарыть, закопать как собачка* – Леб, Ог).

Открояват се и редица УС със значение посегателство върху живота и конкретизация на начините за извършването му: от *убивам като куче* до *обесвам, удушавам, застрелвам, заколвам, намушквам като куче*. В речника на В. Кювлиева-Мишайкова като устойчиви са посочени: *убивам (претрепвам, утрепвам и под.) като куче – убить, застрелить как собачка* (Ог., Леб.) – ‘убивам някого без жал, без милост’. И като резултат – БНК: *умирам, издъхвам, загивам като куче*. (ВК: *умирам/умра (издъхвам/издъхна и под.) като куче.*) – *умирать, гибнуть,дохнуть как собачка, как пес* (Ог., Леб.). Възниква въпросът за степента на подобие на глаголите помежду им. Ако приемем, че регистрираното в речника *убивам като куче* е устойчиво, означава ли това, че

за устойчиво можем да приемем и, например, *застрелвам като куче*? Но самото наличие на толкова детайлизирана лексика и УС като *обичам като куче тояга* (ВК) – *любить как собака палку* (Леб., Ог.) в значение ‘много мразя’ би могло да се разглежда като показателно за отношението на човека към кучето, представящо една друга картина, различна от кучето като най-добър приятел на човека. В руския език също наблюдаваме подобна картина: *пристрелить, повесить как собаку* (Ог.), *умиратъ, гибнуть, дохнуть как собака, как пес* (Леб., Ог.). В примерите можем да забележим разликата в представянето на УС в руските речници на В. М. Оголцев и Л. А. Лебедева, а именно посочването на по-широк кръг от близки по значение модули в една речникова статия, което говори за вариантността им и донякъде сменя въпроса за степента на подобие.

Отделно място сред УС заемат и онези, посветени на отношенията между кучето и котката, наситени с омраза и враждебност, представени в групата УС с дясна част: *като куче и котка (като куче с котка) – как кошка с собакой*. Сред тях са срещат както едночленни УС от типа: *бяхме като куче и котка – быть как кошка с собакой*, така и по-конкретните двучленни УС със структура: модул + сравнителен предлог *като* + *куче и котка*: *живеем като куче и котка* (ВК: *живеем като куче<то> с котка<та>*) – *жить как кошка с собакой* (Леб.); *караме се като куче и котка – ссориться как кошка с собакой*; бълг. *гоним се, дърпаме се, сбиваме се, мразим се, гледаме се като куче и котка* (РБЕ: *Като куче<то> и котка<та>*). Диал. В съчетание с *гледаме се*. ‘Враждебно, с омраза (се гледаме)’; ВК: *гледаме се като куче<то> и котка<та>*); *грызться, сцепиться как кошка с собакой*. От примерите само малка част са представени в речниците: *живеем и гледаме се като куче и котка – жить как кошка с собакой*.

Интересен обект за анализ са глаголните УС с модули, изразяващи различни звуци, които издава кучето. Сред тях откриваме както по-неутралните, необвързани конкретно с образа на кучето: *издавам звуци, сумтя, пуфтя, пръхтя като куче*, така и специфичните: *лая като куче* (РБЕ: *лая* - ‘за куче, вълче, лисица и някои др. животни – издавам лай’) – *лаять, гавкать как собака* (Ог.), *ръмжа* (РБЕ: ‘за куче и др.’) – *рычать как пес* (Ог.- ‘говоря грубо, злобно, изразявам недоволство’), *скимтя* (РБЕ: ‘за куче) – *скулить как побитая собака, скулить как пес* (Ог.), *как щенок* (Ог.), *квича като куче* (РБЕ: ‘за прасе, куче и други’). При част от тях образът на кучето присъства в речниковите статии (във

вида: 'за куче), следователно действието и съответният звук са припознати като характерни и типични за животното. Вероятно именно поради тази причина, сравненията не са посочени като устойчиви в РБЕ и при ВК.

Други сравнения, които не са отбелязани като устойчиви в българския език, са многобройните УС с глаголи, свързани с движение, от типа: *движа се, хуквам, тътря крака, скачам, пълзя (на четири крака), припкам, промъквам се, обикалям, накуцвам, влизам като куче* и др. За разлика от българския, в руския език част от тях присъстват като речникови статии, при което реализират различни значения: *бегать, мыкаться как собака* (Ог.) – *ходить, бегать, всюду следовать как собака* (Ог.) – 'следвам неотлъчно'; *скитаться, бродяжничать как <бездомный> пес* (Ог.) – 'нямам дом и пристан'.

Образът на кучето, като близък съжител на човека, когото той е могъл да наблюдава, се използва и за обозначаване на положението на тялото и особено главата: *вдигам глава, вдигам нос, вдигам крак като куче, отпускам глава, тръскам глава като куче*; рус. *положить морду на лапы как собака* и др.

Срещат се и сравнения с модули, типични за всички живи същества, като например: БНК: *живея, гледам, дишам, лежа като куче* (в РНК: *жить, лежать, спать, дышать как собака*). Повечето от тях нямат устойчив характер и се срещат при много други животни, а някои от тях и при предмети (*лежа като одеяло*), при което изборът на сравнителната дума влияе върху значението. Понякога можем да говорим за синонимия на УС към различни сравнителни думи, причина за която е еднакъв (или сходен) модул. Но в този случай тя често е спорна, доколкото промяната на образа може да доведе до промяна на значението. В отделни случаи дори УС с подобни модули са изведени като устойчиви с ярко изразена семантика: *живея като куче* (ВК, 'живея при лоши условия, бедно, в нищета') – *жить как собака* (Леб., Ог.); *лежа като куче* (РБЕ: *лежа като копой (пес, куче) пред овчарска колиба* – 'мързи ме да се помръдна, бездействам').

Вариантност на УС наблюдаваме в случаите, при които синонимични са модулите към една и съща сравнителна дума – *верен като куче* (ВК, РБЕ) / *предан като куче* – *преданный, верный как <верная> собака, как пес* (Ог., Леб.), *страдам / мъча се като куче*,

гоня / пъдя като куче. Разбира се, УС могат да се характеризират с различна степен на устойчивост, която в някои случаи се потвърждава от наличието на образни метафори:

ОМ: ‘верен, предан човек’ бълг. *куче*; ‘предан човек’ бълг. *куче*, рус. *собака* (бълг. *куче*).

Екв. УС: *верен като куче* (ВК и РБЕ, ОМ), *предан като куче* (ОМ) – *преданный, верный как <верная> собака, как пес* (Ог., Леб.).

В руските речници често вариантите са представени в рамките на една речникова статия – *преданный, верный как <верная> собака, как пес* (Ог., Леб.), *умирать, гибнуть,дохнуть как собака* (Леб.), *бросаться, кидаться как собака* (Леб.), *бросать, кидать, швырять как собаке* (Леб.) и др, докато при В. Кювлиева-Мишайкова често те са представени отделно. Прави впечатление отсъствието на УС *верен, предан като псе* в българския език за разлика от руския. Според мен това е едно потвърждение за трудностите при определянето на явлението вариативност. Макар и определяни като синоними⁴², *куче* и *псе (пес)* се различават по своята конотативна натовареност. Докато лексемата *куче* представлява неутрално название на животното, то в *псе* се съдържат негативни конотации (РБЕ: *Псе* (диал.) – **1.** ‘Куче, обикн. без стопанин; пес.’ **2.** Прен. Неодобр. ‘Непочтен и зъл човек, който е оръдие на някого’), които затрудняват използването му в УС като еталон за положителни характеристики като верността, за което свидетелства и отсъствието му в БНК. Там *като псе* се съчетава с модули от типа *убивам, застрелвам, побеснял* и др. Подобно значение има лексемата в руския език, където виждаме и особен акцент към преданността: *пес* – **2.** ‘За човек, който предизвиква презрение и възмущение със своите постъпки. *Сторожевой пес, служивый пес* – ‘За човек, който ревностно защитава интересите на своето началство.’ (БТС – Большой толковый словарь⁴³) Предимно негативни конотации откриваме и РНК, което обаче не пречи УС *верный, преданный как пес* (Ог., Леб.) като израз на положителна оценка (одобр. ‘За човек, който е абсолютно, безгранично предан на някого’), да бъде регистрирано в речниците.

---

⁴² Направена е справка в *Инфолекс – Синоними в българския език*. <<https://ibl.bas.bg/infolex/synonyms.php>>: *куче - пес - псе*

⁴³ **Большой толковый словарь** русского языка. Гл. ред. С. А. Кузнецов. Первое издание: СПб.: Норинт, 1998. Публикуется в авторской редакции 2014 года. <http://gramota.ru/>

Както виждаме, дори и в представените речникови статии в двата езика е наблегнато на различни характеристики: в руския език – на безграничната и безусловна преданност, която би могла да бъде разглеждана и като положителна черта, докато в българския – възможността за подмолно действие ('оръдие на някого').

Някои от синонимите, представени в модулите, могат да се различават както по интензивност на действието или по отделен семантичен елемент в значението, така и попринадлежността си към различни стилове: *гледам / зяпам като куче* (РБЕ: *зяпам* - разг. 'гледам, заглеждам се, зазяпвам се в нещо или в някого'), *изморен / каталясал като куче* (РБЕ: *каталясвам* – простонар. 'изпадам в състояние на крайна умора'), *пазя / защитавам / вардя като куче* (разг.), *мириша / воня като куче* (РБЕ: *воня* – 'издавам лоша, неприятна миризма'), *копая / рия като куче, намушквам като куче / надупчвам като куче* и др.

Освен типичните за кучето характеристики, при анализа откриваме и нетипични такива, които разколебават клишето. Например, това, че кучето е страхливо: *страх ме е (страхувам се) като куче, треперя като куче – дръжатъ как собака*. Причината за треперенето на кучето обаче може да бъде различна от страха, например, лошите условия на живот, студът (*мръзна като куче – замерзнуть, продрогнуть как собака* (Ог., Леб.), рус. *окоченеть как собака*).

Като нетипични действия могат да бъдат характеризирани модулите в УС от типа: *говоря като куче, лъжа като куче, псувам като куче, смея се като куче*. В тези случаи обикновено става въпрос за негативни прояви на характера и отрицателна оценка на съответното действие. В РБЕ конструкцията глагол + сравнителен предлог *като* + сравнителна дума *куче* е обозначена като разговорна със значение 'много голяма, крайна степен на изява на действието или състоянието, изразено с глагола', което означава, че може да генерира неограничен брой примери. Наличието на подобна употреба в руския език забелязваме и в УС от типа *переругатъся как собака, зубритъ как собака* (РНК).

Въпреки тежкия живот на кучето, за който можем да съдим от УС като: *гладен* (ВК), *гладувам* (РБЕ, ВК), *мъча се, измъчен, изморен, нещастен, каталясал като куче*, рус. *замерзнуть как собака, промокнуть как собака* (Леб.) откриваме УС: *минава ми като на куче – зарастать, заживать как на собаке* (Леб., Ог.) в значение 'много бързо'. Това би

могло както да бъде разглеждано като омаловажаване на чуждото страдание или нехайство, така и да означава, че в представите на българина и руснака кучето е достатъчно силно да се справи с всичко: *силен, жилив като куче*.

Екв. УС: *гладен като куче* (ВК) – *голодный как собака* (Леб., Ог.), *голодный как пес* (Леб., Ог.); *гладувам като куче* (РБЕ, ВК) – *проголодаться как собака* (Леб., Ог.), *проголодаться как пес* (Леб., Ог.); *измъчен, изморен като куче* – *усталый, устать, измучаться, умяться как собака* (Леб., Ог.).

Интерес предизвиква паралелното съществуване на УС с противоречащи си на пръв поглед модули към еднаквата сравнителна дума *куче*. Кучето едновременно може да бъде разглеждано като хубаво, но и грозно, с пояснението, че за последното си има причина): *хубав / грозен като куче* (*извадено от някой канал*); *зло (зъл като куче (псе)* (РБЕ, ВК и ОМ) – *злой, злиться как собака* (Леб., Ог.), *как <цепной> пес* (Леб., Ог.), но в същото време дружелюбно, вярно (*верен като куче* (ВК, РБЕ) – *преданный, верный как <верная> собака* (Ог., Леб.)): *дружелюбен (дружелюбен като куче)*, *нещастно*, но и *доволно (нещастен / доволен като куче)*. Неочаквана, но подкрепена с немалко примери, характеристика на т.нар. най-добър приятел на човека се оказва самотата: *самотен като куче* – *одинокий как собака, изоставен като куче* – *покинутый как собака; бросать, кидать как собаку* (Ог., Леб.); *умирам сам като куче* – *умирать один как собака; лежать один, жрать один как собака* и т.н.

Друга характеристика на кучето се оказва послушността (*слушам като куче* – *слушать как собака, послушен като куче* – *послушный как собака*), подчинението (*подчинявам се като куче*) и произтичащата отгук работоспособност (бълг. *пребит съм като куче* (Фразите) – много изморен; *пребит от работа като куче*, рус. *работать как собака*), което може да има и отрицателна оценка (*раболепнича, крача раболепно като куче*). Срещаме и характеристики като *ревнив / ревнивый* и *глунав*.

Откриваме и някои диалектни или разговорни сравнения със сравнителната дума *кучка*, които са силно негативно натоварени: *като кучка нефела* (диал., с. Добравица) – ‘за лоша жена’, *лае като кучка* (диал., с. Искрец), *знае като кучка* (диал., с. Искрец) – ‘за

жена, която много много приказва' (Кирилова 2011: 115); *ходя като недобита кучка* (РБЕ) – *Диал. Неодобр.* 'Скитам без работа и от къща на къща или из улиците; шляя се'.

като кучки ядем се (РБЕ) – *Разг.* За жени – 'люто се ядем, караме се', *коя кучка <ти> лае* (РБЕ) – *Разг. Ирон.* употребява се, когато някой не се вслушва в нечии думи, съвети. Това е свързано с преносното значение на лексемата *кучка* (РБЕ) – *Прен. Разг. Грубо.* 'Обикн. във възклицателно изречение и често в съчетание с *разпасана, побесняла. Развратница, курва*'.

Кучето в представите на народа би могло да се разглежда и като скрита заплаха, изразена с глаголите – *нападам като куче - бросаться, набрасываться, кидаться как собака* (Ог., Леб.), *как пес* (Ог.) *на кого-л./, ядем се (заяждаме се) като кучета (псета) – кусаться, грызться как собака* (Ог.), *бълг. дебна, настръхвам като куче*, и прилагателното *опасен като куче*, *рус. приставать как <злая > собака* (Ог.). Не са пропуснати и някои функции, които изпълнява кучето: *стоя като куче пазач – сторожить, охранять как <сторожевой, верный> пес* (Леб., Ог.), *развеждам като куче на слепец*. Особено внимание е отделено и на някои физически белези като зъбите на кучето, в УС като: *оголвам зъби, зъбя се, озъбен като куче – скалиться как собака; изтраквам със зъби като куче – щелкать зубами как собака*, и неговите способности да надушва от разстояние: *усещам от разстояние, душа като куче – чуют как собака, нюх, чутье как у собаки* (Ог., Леб.).

При проверка в Българския асоциативен речник (БАР) откриваме думата *куче* като асоциация към думи, част от които се припокриват с определени модули на изведените вече УС. Тук също забелязваме известно противоречие, образът на кучето съчетава в себе си някои противоположни характеристики: *зло, лошо*, но и *добро, приятел, умно (умный как собака – РНК)* (за разлика от БНК: *глупав като куче*) и *весело* (БНК: *весел като куче, нещастен като куче, РНК: грустный как собака*) (БАР 2003: 100).

Затвърждаване на някои представи откриваме в образните метафори към думата *куче*. Според П. Легурска именно образуването на образни метафори въз основа на устойчиви сравнения представлява завършек на процеса на семантичното преобразуване на думата (Легурска 2015: 56). Въпреки че образните метафори са значително по-малко от УС, те също балансират между позитивното и негативното: *верен, предан*, но и *зъл*.

Подобно наблюдение за образа на кучето в УС в новогръцкия език прави и М. Катралова: „Например в българския и новогръцкия език образът на кучето се реализира предимно с отрицателна конотация (*зъл като куче, зъбя се като куче* и т.н.), но символизира и верността (*верен като куче / πιστός σαν σκυλί*)“ (Катралова 2014: 274).

Потвърждение на тази двойственост на образа откриваме и в изследването на К. Мичева-Пейчева „Сблъсъкът на чистотата и нечистота в българската култура и език“. Според авторката кучето се свързва с Господ, с божественото. То обитава усвоеното пространство на двора, а основната му положителна конотация е верността. Други негови характеристики са издръжливостта и способността да понася тежки изпитания. Авторката отбелязва, че кучето не се възприема еднозначно, в народните вярвания то се свързва с тъмните сили, което му носи редица отрицателни конотации. К. Мичева-Пейчева заключава, че в “традиционната култура кучето може да застъпва и двете страни на опозициите чисто – нечисто, свое – чуждо, божествено – сатанинско, добро – зло“ (Мичева 2013: 248-251).

В Речника на народната духовна култура (РНДКБ 2018) на българите кучето е представено предимно положително. Според народните вярвания то е слуга на Господ, верен приятел на човека и различава доброто от злото. Но в същото време се смята, че то притежава някои магически сили, които могат да имат различно по характер въздействие – може да предсказва времето, родените в събота кучета прогонват болести и демони; но също и превръща покойниците във вампири, които се явяват в образа на куче (РНДКБ 2018: 185).

Част от качества, приписвани на кучето, имат устойчив характер, а други са потенциално възможни. Наблюдава се неравномерност при регистрирането им в речниците. Често УС с даден модул е регистрирано в речниците в един от езиците, докато отсъства в речниците в другия, но се среща в текстове. Образът на кучето, който ни рисуват УС, се оказва противоречив. То е едновременно вярно и дружелюбно, но и зло, хубаво и грозно, силно е, но се страхува и трепери. В разглежданите УС сякаш доминира негативното, обрисувайки един тежък живот, изпълнен с премеждия, белязан от често несправедливото отношение на човека, който забелязва положителните му страни, но и се отнася към него с известно опасение и пренебрежение.

4.3. Образите на лъва и орела в УС

Обект на анализ в настоящия фрагмент от съпоставителното изследване са образите на лъва и орела в българския език и руския език, изведени въз основа на устойчивите сравнения в БНК и РНК. Устойчивите сравнения със сравнителните думи *лъв* и *орел* са избрани поради техния символен характер. Той се потвърждава от присъствието на тези животни на гербовете на двете страни – съответно на лъва на герба на България и на орела на герба Русия. Освен това те се срещат и като образни метафори, символизиращи съответните държави и народи:

‘лъвът като символ на българската държава и народ’ бълг. *лъв* (Легурска и др. 2014: 11)
‘орелът като символ на руската държава и народ’ рус. *орел* (бълг. *орел*) (Легурска и др. 2014: 56)

Дори при бегъл поглед върху гербовете на различни страни можем да забележим, че именно лъвът и орелът са едни от най-често срещаните животни върху гербовете на държави от различни точки на света, много от които на пръв поглед нямат нищо общо помежду си в културен или исторически план.

Направен е опит както за извеждане на семантични доминанти в съответните образи, установяване на прилики и разлики в двата езика, така и на намиране на общото между двата образа, което ги прави подходящ символ на държавността.

Бърза справка в РБЕ и речника на В. Кювлиева-Мишайкова показва отсъствието на УС със сравнителната дума *лъв* в българския език при няколко УС в руския и по няколко УС със сравнителната дума *орел* в българския и руския език. Разбира се, това не говори за пълното отсъствие на повтарящи се и възпроизводими в готов вид такива, което се потвърждава от ексцерпираните от двата национални корпуса УС. Но нека първо разгледаме образите поотделно.

При съпоставката на данните от БНК и РНК установяваме значителен брой съвпадения при УС със сравнителна дума *лъв*. Съвпадат както модульт на сравнението, така и образът, което прави УС „семантични и преводни еквиваленти” (Легурска 2015: 68).

Такива откриваме сред УС с модул прилагателно:

Екв. УС: *силен като лъв – сильный как лев, сильный, мощный, могучий как лев* (БСРНС) – *книж. За човек, надарен с необичайна физическа сила*. В българския език тези характеристики откриваме и в глаголното УС: *изправям се като лъв* (Фразите) – ‘показвам сила, мощ, безстрашие’.

як като лъв – крепкий как лев

храбър като лъв – храбрый как лев (Леб., Ог.), *храбрый, отважный, бесстрашный, решительный как лев* (БСРНС – ‘много храбър, решителен’)

горд като лъв – гордый как лев

Като сред българските примери понякога откриваме повече варианти на УС, които се дължат на използването на различни синоними в модула на сравнението към еднаква сравнителна дума (Кювлиева-Мишайкова 1986:33):

бълг. *храбър (смел, безстрашен, неустрашим) като лъв*

силен като лъв – як като лъв

рус. *сильный как лев – крепкий как лев*

Част от тях срещаме и като образни метафори в двата езика:

ОМ: ‘**силен и храбър** човек’ бълг. *лъв*, рус. *лев* (бълг. *лъв*) (Легурска и др. 2014: 8)

В други случаи същият или сходен смисъл в руския език е изразен по друг начин – с друга част на речта:

свиреп като лъв – свирепствовать как лев (мыслить о свирепствах как лев), свиреп как уроненный лев (БСРНС – ‘злюбен, разярен’)

стремителен като лъв – устремляться как лев (стремиться на защиту как лев) –

В тези случаи качествата от адективните УС, представени в българския език, са изразени чрез глаголни в руския език. При това в двата езика откриваме една и съща

характеристика. По какъвто и начин да е изразено съответното качество, можем да го приемем като присъщо за животното в представите на носителите на двата езика.

царствен като лъв – величественый как лев – В случая с прилагателното *царствен*, то не е абсолютен синоним на *величествен*, но съвпада с него в преносното си значение (РБЕ: *царствен* – Прен. ‘Величествен, горд, тържествен’). Не е за пренебрегване и прякото значение на прилагателното – ‘присъщ на цар’ (РБЕ), особено когато става въпрос за лъва, често наричан цар на животните.

Открити са и адекватни УС без съответствие в един от езиците – т. нар. „безеквивалентни УС” (термин на Оголцев 1978: 127): *мужественый как лев, свободный как лев* в руския и значително по-голям брой в българския език: *буен, бърз, великодушен, луд, ловък, напрегнат, неудържим, пъргав, решителен, златен, хитър като лъв*. Ако разпределим по групи назоващите от модулите качества, ще установим, че те описват човека от различни гледни точки: физически – *бърз, пъргав*, интелектуални – *хитър*, морално-характерологични – *буен, свиреп, мъжествен, свободен, луд, великодушен*, и социално комуникативни качества – *решителен, неудържим, ловък*. В българския език срещаме дори спорното – *златен като лъв*. В случая прилагателното *златен* би могло да отразява както жълт цвят, наподобяващ златото, така и отново да насочва към особения статут на лъва сред останалите животни.

По-голям е делът на глаголните УС. Сред тях също срещаме немалко еквиваленти в двата езика:

Екв. УС: *бия се като лъв – битъся как лев, дратъся как лев* (Ог.)

боря се като лъв – боротъся как лев (Леб.)

сражавам се като лъв – сражатъся как лев (Леб., Ог.), *сражатъся, дратъся, боротъкся как лев* (БСРНС) – ‘за човек, който геройски, мъжествено се сражава

хвърлям се – набрасыватъся как лев. броситъся как лев (БСРНС – сниж. ‘За човек, безжалостно, устремено нападам някого, хвърлям се нанякъде

мятам се – метатъся как лев

скачам като лъв – прыгать как лев

нападам като лъв – нападать как лев

защитавам се като лъв – защищаться как лев, защищать как лев (БСРНС – кн. ‘Защитавам яростно, мъжествено’)

Сред тях също има варианти на УС, при които се наблюдава синонимия между модулите, както в българския.: *нападам – връхлитам, сражавам се – бия се, хвърлям се – мятам се, скачам – рипвам, разгневен – разярен, разгневявам се – разярявам се като лъв*, така и в руския език.: *бросаться* (Ог.) – *метаться* – *кидаться как лев* (Ог.), *биться* – *драться как лев* (Ог.). Както се вижда по примерите, голяма част глаголните модули в УС експлицитрат физическа активност и готовност за борба, противопоставяне и отстояване на нещо.

Откриваме и множество глаголи, свързани с движение: *нося се като лъв – нестись как лев*, бълг. *затичвам се, движа се, втурвам се, бягам, бродя, катеря се, излизам, навеждам се като лъв*, рус. *ходить, метаться, бросаться, прыгать как лев*. И няколко глагола, изразяващи издаване на специфичен звук: *ръмжа като лъв – рычать как лев* (Ог. - ‘говоря злобно, сърдито, изразявам недоволство, негодувание’), *рева като лъв – реветь как лев, рычать как лев, зиять как лев*. В българския език те са допълнени и от някои различни, неспецифични за лъва глаголи: *бръмча като лъв, викам като лъв*. Срещат се и глаголи от типа: *живея като лъв – жить как лев, действам като лъв – действовать как лев, държа се като лъв – вести себя как лев*, чиито модули не характеризират експлицитно лъва по определен начин. Тълкуването на УС с подобни модули изисква активното въвличане на образа на лъва и всички негови характеристики и асоциации и е контекстово обусловено.

Както лъвът бива наричан цар на животните, така и орелът от своята страна бива наричан цар на птиците. Вероятно тази черта също ги сближава и ги прави подходящи за държавни символи.

При преглед на ексцерпираните УС със сравнителна дума *орел* също установяваме наличието на голям брой еквиваленти. Сред адекватните УС това са:

Екв. УС: *горд като орел – гордый как орел*

силен като орел – сильный как орел

волен като орел – свободный как орел (в небе). Орелът като птица е символ и на свободата: *жить орлом* (БСРНС) – ‘за човек, който не се съобразява с другите и с общоприетите норми’. В русия език орелът се асоциира и със смелостта: *смел(ый) как орел* (БСРНС) – ‘много смел човек’

Безеквивалентни в българския език са УС *черен като орел* (въпреки че не всички орли са черни) и *стар като орел, дълголетен като орел*, експлициращи дългия живот на орлите, което откриваме и във фразеологизма *живея с орлите* (РБЕ: *С орлите* – В съчет. с *живея* – ‘вечно или много дълго, много повече отколкото живее човек’).⁴⁴ А в руския език забелязваме повече безеквивалентни адекватни УС, отразяващи физически (*крупный и быстрый*), морално-характерологични (*смелый*) и социално-комуникативни особености (*могущий*), отколкото в българския.

В руския език откриваме и УС без експлицитно изразен модул, по които можем да съдим, че в руското съзнание образът на орела се асоциира с положителни характеристики като сила, младост, здраве, красота:

как орел – одобр, шег/ирон.(БСРНС) – разг. ‘За млад, силен, много бодро изглеждащ човек’

как орлы (БСРНС) – ‘зdrави, яки, силни хора’

конь как орел (БСРНС) – ‘силен, красив, породист, бърз кон’

Външният вид е изразен и в УС като:

выглядеть как орел (БСРНС) – ‘бодро, геройски’

---

⁴⁴ В Речника на народната духовна култура на българите (РНДКБ) откриваме повече информация за тази характеристика, дълбоко вкоренена в народните вярвания. Вярва се, че орелът е най-дълголетната птица. Орлите свързват горния и долния свят, къпят се в жива вода и никога не остаряват. Те дори помагат на хората да открият дървото на живота, чийто аромат лекува (РНДКБ 2018: 283).

нос как у орла (БСРНС) – ‘голям нос, с гърбица’

При някои УС един и същ смисъл е изразен по различен начин (с различна част на речта) в двата езика:

разперен като орел – *распростереть крылья как орел*

зареян като орел – *парить как орел*

заклучен като орел (в клетка) – *заклучить как орла (в тесну яскиню)*

наблюдавам зорко като орел – *зорький как орел, глаза (зрение) как у орла* (БСРНС – ‘много остро зрение’)

Сред глаголните УС еквивалентни в двата езика са:

летя като орел – *летать как орел*

кръжа като орел – *кружить как орел*

хвърлям се като орел – *бросаться как орел*

нападам като орел – *нападать как орел*

нося като орел – *носить как орел*

боря се като орел – *сражаться как орел*

вирвам глава като орел – *поднять голову как орел*

Част от модулите експлицират главното отличие на орела като птица от лъва, а именно способността да лети – *летя/лететь, кръжа/кружить, зареян (от рея се) / парить*.

Сред глаголните УС срещаме и някои, които биха могли да се разглеждат като устойчиви, според съответните речници, ако разпространяващият елемент (*на мърша*) не модифицира значението:

налитам като орел (ВК: *налитаме като орли на мърша* – ‘в голямо количество,

вкупом и в надпревара’) – *налететь как орел* (БСРНС – ‘за човек, който напада внезапно’). В дадения случай тълкуванията в речниците се различават, въпреки формалното съвпадение на компонентите. Остават характеристиката скорост, внезапност, при което смятаме УС за еквивалентни. Внезапността откриваме и при УС: *прийти как орел* (БСРНС) – ‘за човек, който идва внезапно, неочаквано’

гледам като орел (ВК: *гледам като орел на мърша* – ‘гледам много **настървено**’) – *увидеть, обозревать добычу как орел, упереться глазами, озирать вокруг себя* (Ог. *смотреть, глазеть как орел* – ‘гледам **бодро, гордо независимо**’)

В отделни случаи се наблюдава и паралелното съществуване на адективни и глаголни УС към сравнителната дума *лъв*: бълг. *разгневявам се като лъв / разгневен като лъв – разярявам се като лъв / разярен като лъв*

Ако се опитаме да обобщим основни качества на лъва и орела в двата езика, откриваме значително припокриване. И двете животни биват обрисувани като горди, силни, храбри, ценят свободата (*свободен / волен*), съответно проблем се оказва отнемането ѝ – затварянето им в клетка. Силата им е свързана с готовността им за борба, изразена чрез глаголите: *боря се, бия се, сражавам се, нападам, хвърлям се*, и за защита – *защитавам*. Това са все качества необходими на един лидер и държавен глава. Част от УС с различни сравнителни думи (в случая – *лъв* и *орел*) към еднакъв модул могат да бъдат разглеждани като синонимични:

горд като лъв – гордый как лев / горд като орел – гордый как орел

силен като лъв – сильный как лев / силен като орел – сильный как орел

хвърлям се като лъв – бросаться как лев / хвърлям се като орел – бросаться как орел

нападам като лъв – нападать как лев / нападам като орел – нападать как орел.

Подобни характеристики откриваме и сред образните сравнения:

‘силен и храбър човек’ бълг. *лъв*, рус. *лев* (бълг. *лъв*) (Легурска, Панчев 2014: 20)

‘красив, мъжествен и силен човек’ бълг. *орел*, рус. *орел* (бълг. *орел*) (Легурска, Панчев 2014: 10).

Интерес представлява това, че сред изведения в двата национални корпуса материал повече УС с модули прилагателни в съответния език се откриват именно към образа, който е изобразен на герба на страната. Допускам възможността образът да се окаже по-детайлизиран в представите, а оттук и в езика на съответния народ (лъвът в българския и орелът в руския език).

С помощта на единици като УС биха могли да бъдат изведени различни характеристики и към сравнителните думи (образите), разкриващи сложната и динамична съчетаемост между типично и нетипично в народните представи, изразена чрез езиковите средства.

Разглеждането на образи в съпоставителен план не само очертава приликите и разликите в световъзприятието на носителите на различните езици, но и спомага за извеждане на семантични доминанти в самите образи. А съпоставката на образи води до по-задълбочено разбиране за УС – тяхната синонимичност, функционална еквивалентност, целесъобразността при избора им и възможностите за взаимозаменяемост в определен контекст.

Заклучение

Изводи:

Съпоставката на разгледаните от нас УС ни позволява да направим изводи относно възможностите за изследване, но и трудностите, с които се сблъскват изследователите на подобен тип единици, а също така и някои по-конкретни изводи, базирани на езиковия материал.

При изследването на УС както в рамките на един език, така и в съпоставителен план, може да се насочим в различни посоки в зависимост от целта на изследването: могат да се изследват определени признаци, образи, различни групи от УС, обединени на семантичен принцип (като *цветове, етноси* и др.), или да се изследва явлението като цяло с цел установяване на по-пълна езикова картина.

Изучаването на УС би могло да допринесе както за по-детайлното разкриване на определени образи (използвани в УС като сравнителни думи), така и за осмислянето на същността на определени качества, онагледяването им, което да покаже общото и разликата във възприятието между народите.

УС в речниците са отразени нееднакво и непоследователно, както в рамките на един език, така и в рамките на различни езици. Проблемът е пряко свързан и с различното разбиране за структурата и същността на УС, границите им и въпроси като вариативността. Докато част от българските изследователи разглеждат фразеологията и в частност УС в широк смисъл като единно цяло, единство на формата и съдържанието, при което обикновено те са представени във вид *модул + сравнителен предлог като + сравнителна дума*, то други, включително и специализираните речници в руския език (В. М. Оголцев, Л. А. Лебедева) отхвърлят лявата част като компонент на УС и речниковите статии имат следния вид: *как собака*, а модулите са представени след УС като съпроводители. В този случай се налага унифициране на структурата.

Освен изследването на вече утвърдени и регистрирани в речниците УС, характеризиращи се с устойчивост и възпроизводимост (различна за различните УС), може да се проследи възникването и функционирането на други сравнения, които срещаме в

текстове. Така установяваме, че в повечето случаи те принадлежат към същите подкласове, както и регистрираните вече УС. Например, височината най-често се свързва с дръвчета, при което се използват различни дървесни видове, глупостта – с различни животни, обли по форма (тъпи) предмети, обувки и др.

Разглеждането на УС с модул на сравнението – название на цвят показва, че видимите характеристики, които се отнасят за външния вид, са сравнително по-универсални, смятат се за типични (като цвета на кожата при етносите, използването на цветя и плодове за обозначаване на цвят), което понякога води до отбелязването им в речниците с по-голяма честота. Но друг път това има обратния ефект – води до избягване на регистрирането им поради прекалената им очевидност и липсата на семантично преосмисляне на елементите.

Сравнителните думи често съвпадат и с прототипите на съответните качества (особено при цветовете). Те понякога се оказват отбелязани и в дефинициите към съответните прилагателни имена. Изброените по-долу предмети са еталонни при описанието на цвета:

БЯЛ, -а, -о, *мн.* бели и понякога само *м.* бели. 1. Който има цвят на сняг, мляко и др.

ЧЕРЕН, - прил. 1. Който има цвят на сажди, на въглен.

ЧЕРВЕН, -а, -о, прил. 1. Който е с цвета на кръвта.

ЖЪЛТ, жълта, жълто, *мн.* жълти, *прил.* 1. Който има цвят на зряла дюля, лимон, восък.

СИН, сinya, синьо, прил. Който има цвят на синчец, на ясно безоблачно небе; модър.

ЗЕЛЕН, -а, -о, -*мн.* -и, *прил.* 1. Който има цвят на трева или на листа на дървета.

СИВ, -а, -о, прил. 1. Който е с цвят на пепел от дърво.

Наблюдава се ситуативна обусловеност при употребата на сравненията: Така за изразяване на значение ‘здраве и ситост’ използваме *червен като битолски просяк*), ‘хубост’ (*червен като трендафил, ябълка*), а за да изразим ‘поруменяване в резултат от смущение, вълнение’ (*червен като варен рак, божур*). УС не са взаимозаменяеми, въпреки използването на еднакъв модул за цвят.

При адективните УС често върху избора на сравнителна дума влияе и многозначността на прилагателното, представено като модул. Така при модул *тъп* (в значение ‘несхватлив, глупав, нечувствителен’, РБЕ) се използват предмети с обла форма –

различни обувки, артефакти от дърво и др. При *избухлив* (в значение ‘склонен към прояви на раздразнение, който бързо, лесно избухва; несдържан, сприхав’, РБЕ) – вещества и обекти, които се възпламеняват и взривяват (*барут, кибрит*) или изригват (*вулкан*). При *лют* (в значение ‘сприхав, гневлив, избухлив, буен’, РБЕ) – храни и напитки, които се характеризират с лют (‘остър, парлив вкус, мирис; лютив’) вкус – *чушка и ракия*.

Оценъчните характеристики за външния вид на човека *красота/грозота* са не само естетични, но и етични, морални категории. Тук оказват влияние и вторичните значения на прилагателните⁴⁵. Така красивото често е извисено, свързано с божественото, докато грозното по-често е свързано с лошото и негативното.

При антонимичните двойки прилагателни (представени в модулите на УС) се забелязва асиметричност: откриваме повече примери с прилагателното *зъл*, отколкото с *кротък* (и много малко с *добър*). Не всички качества намират своите репрезентации чрез антонимични УС. Така например откриваме голям брой примери (включително и регистрирани в речниците) с модул *глунав*, докато УС с модул *хитър* са значително по-малко, а повечето от тях са по-рядко употребими. Регистриран е богат набор от УС със значение ‘гледам много тъпо’, но липсват УС със значение ‘гледам много умно’. Често по-богато и ярко представено в езика е именно отрицателното, което е отбелязано от редица изследователи на УС. В този смисъл езикът действа като съдник и морален коректив, като отразява възгледите на езиковия колектив за добро и зло, правилно и грешно. Забелязват се и някои изключения, като например УС с модул – *красив/грозен*. А определени образи получават както с положителни, така и с отрицателни характеристики – *куче, дявол*. Тема табу остава и омразата, където срещаме УС с противоположния модул – *обичам като куче тояга*, представен с повече примери в българския език. Но те могат да се разглеждат по-скоро като изключение.

Като сравнителни думи по-често се срещат естествени природни материали (*дърво, камък*) и природни обекти, отколкото продукти на цивилизацията – артефакти, обекти от обкръжаващата среда – сгради и др.

---

⁴⁵ РБЕ: *Красив* – Прен. ‘За чувства, мисли, отношения, прояви и под. – който по своето съдържание е в много висока степен издържан според съвременните норми на етиката, на морала и предизвиква одобрение, възхищение; възвишен.’ *Грозен* – Прен. ‘За проява, постъпка и под. — който е в рязко противоречие с изискванията на етиката и морала (при изразяване на възмущение, негодувание).’

Рядко се срещат прецедентни имена – имена на литературни герои и библеизми. Те изискват по-висока степен на компетентност, поради което с времето излизат от активна употреба. Затова пък ярки в съзнанието на българския народ са някои други образи, свързани с религията, като *(селския) поп, поповият син, попадийката*, както и други социални роли – *госпожицата, базарная баба* в руския език. В УС е фиксирано стереотипното им поведение.

В групата на лицата релевантни характеристики се оказват възрастта, полът и етносът, които маркират битуващите в различните общества стереотипи към съответните групи хора. Особено застъпен е джендърния стереотип, според който жената се разглежда като по-глупаво, бърливо същество, което говори пълни глупости или не знае кога да замълчи, често е страхливо, а нейна добродетел е срамежливостта, тълкувана като скромност и послушание. Положително оценен е предимно външният вид – стройността, красотата, а отклонението от този стереотип бива заклеено. Неслучайно повече УС в женски род откриваме именно с модул – *грозна* (прилагателното е в женски род, използва се за характеристика на лица от женски пол).

В използваните в хода на изследването речници в българския език са регистрирани повече алогични УС с ироничен характер, при които значението на УС е противоположно на значението модула, отколкото в руския. Примери за това има както сред УС за цвят (*бял като циганин, кюмюрджия*), за интелект (*хитър като бременна хлебарка, умен като гъска*), красота (*хубав като прасе в помия, хубав наглед като тиква на плет*), така и сред глаголните (*обичам като куче тояга*). Често това е във връзка с табуиране на тема. Подобни случаи в руските речници са много слабо отразени – *любить как собака палку* (Ог., Леб.). И по-разговорни изрази като *умный как утка, веник, бревно, валенок* (Словарь разговорных выражений). В повечето случаи, отбелязани като иронична употреба в руския език, значението на модула не е антонимично на значението в УС.

По-рядко, предимно в корпусен материал, се срещат прецедентни имена – названия на реални личности и някои по-съвременни професии (*борец, гимнастичка, киноактриса, манекенка*). Те пораждаат възникването на нови сравнения, които обаче рядко преодоляват проверката на времето и не намират място в речниците.

Когато в УС като сравнителни думи се използват реалии, обикновено те са безеквивалентни в другия език. Изключение правят някои по-популярни реалии,

характерни за общественно-политическия строй на различни страни в миналото или настоящето (*цар/царица, крал/кralица*). Част от тези реалии са остарели и се използват само в иронична употреба, което придава допълнителен негативен оттенък.

Мотивацията при голяма част от регистрираните в речниците адекватни УС е изключително ясна и отразява определени наблюдения, асоциации и нагласи. Например при УС с модул цвят често се срещат плодове, зеленчуци, цветя, полускъпоценни камъни и други обекти от заобикалящия свят, които се открояват с много ярък и наситен цвят. Но именно при цветовете се наблюдават и някои колебания, при които една и съща сравнителна дума се среща в съчетание с различни цветове. В българския език откриваме дори примери, където цветът в модула се различава от типичната представа за цвят на образа (*жълт като краставица, жълт като керемидата във вода, пожълтял като диня*).

УС с модули като *хитър, бърз* до определена степен експлицитно опазват опасенията на колектива (*хитър като лисица, бърз като мълния, стрела, куришум*), което особено ясно проличава при нерегистрираните в речниците единици (*хитър като невестулка и др.*). Освен на обектите от най-близкото си обкръжение, обект на особен интерес става по-малко познатото и плашещото, и това намира отражение в езика.

Въз основа на прегледания материал бихме могли да се опитаме да формулираме някои допълнителни критерии за устойчивост, използвани в изследването като показателни за степента на закрепеност в съзнанието на езиковия колектив:

1. Присъствие на УС специализираните речници – речници на устойчивите сравнения, фразеологични речници, част от речникова статия в тълковни речници и др.
2. Присъствие на сравнителната дума в повече от едно УС с дадения модул – наличие на вариативност.
3. Наличие на образни метафори със съответното значение.
4. Присъствие на образа и модула в асоциативните речници в един асоциативен ред
5. Честотност в употребата в корпусите

6. Ясно и недвусмислено значение. Липса на относителност на характеристиката (вж. *малък, голям, висок, нисък*).

7. Липса на алогични образи – те по-рядко биват припознавани като устойчиви и лексикографирани

8. Липса на прецедентни имена – особено на реални личности, които рядко предизвикват еднакви асоциации и остават достатъчно дълго в съзнанието на хората. Липса на твърде съвременни реалии, професии.

За да определим едно сравнение като устойчиво, не е задължително то да отговаря на всички тези критерии. Малка част от посочените сравнения покриват повече от 1-2 от тях. Колкото повече от тези критерии покрива дадено УС, толкова по-утвърдено в езиковото съзнание на колектива е то.

Научни приноси да настоящата дисертация:

1. Настоящият труд представлява първото детайлно и обхватно съпоставително изследване на категорията устойчиви сравнения в двойката езици български-руски. В този смисъл изследването допълва поредицата изследвания на УС в българския език в съпоставка с други езици.
2. Даденото изследване включва разглеждането на корпусен материал, които отсъства в речниците и се отличава с различна степен на устойчивост, и електронни източници със силно разговорен характер, като по този начин по-пълно демонстрира динамиката в системата на УС и рушенето на клишето както чрез добавяне на нови образи към определени характеристики, така и на признаци към образите. По този начин още по-ярко и отчетливо очертава тематични полета, в които могат да възникнат нови УС със същата семантика.
3. Представят се определени продуктивни модели от типа: *модул висок + сравнителен предлог като + сравнителна дума – название на дърво*, и други, чиито реализации могат да бъдат проследени в бъдеще. Извеждат се и някои ограничения.

4. Разгледани са разнообразни по семантика модули, които характеризират човека, неговите действия и битие от различни гледни точки. Онагледени са възможностите за изследване на определени значими образи.
5. Извеждени са и семантични доминанти в езиците. Анализираният материал позволява задълбочаване и разширяване обема на изводите за спецификата на картината на света, отразена в двата родствени езика.
6. Демонстрират се възможностите за използване на други единици, резултати от други изследвания или друг тип информация (образните метафори, асоциативни експерименти, теорията за прототипите, речникови дефиниции и др.), като помощни, допълващи и потвърждаващи степента на еталонизация на съответните образи.
7. Приложен е обогатен с примери от корпусите речник, който би могъл да бъде използван в бъдеще при подобни изследвания.
8. Извеждени са характеристики на материала и възникналите в хода на изследването трудности. Посочва се определено решение, като се оставя и поле за размисъл, възможност за предлагане на други решения на възникналите въпроси. Работата би могла да послужи като отправна точка за следващи изследвания, посветени на представената проблематика.
9. Материалът в изследването е разгледан и организиран във вид на еквивалентни двойки, при което се отбелязва и отношение на безеквивалентност. Построените по този начин двойки могат да бъдат използвани за практически цели като чуждоезиковото обучение, превода и други.
10. Направен е опит за формулиране на допълнителни критерии за устойчивост на сравненията, използвани в изследването като показателни за степента на закрепеността им в съзнанието на езиковия колектив.

Литература:

Авгинова 2017: Авгинова-Николова, Е. *Концептът "хляб" като фрагмент от езиковата картина на света. Лексикосемантичен и лингвокултурологичен аспект (върху материал от български, гръцки и руски език)*. Велико Търново: Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий", 2017, 248 с.

Алмалех 2006а: Алмалех М. *Цветът в Петокнижието*. Езикова картина на света, София, Университетско изд. . „Св. Климент Охридски“.

Алмалех 2006б: Алмалех М. *Слово и цвят: Психолингвистични и прагматични аспекти*. – Годишник на Софийския Университет . „Св. Климент Охридски“, ФСлФ, Том 91, София, « Университетско изд. „Св. Климент Охридски“.

Алмалех 2011: Алмалех, М. *Семиотични изследвания на търговската марка II част (Семиотика на цвета в рекламата)*. София: Издателство на НБУ, Център за електронно и дистанционно обучение на НБУ, 2011, CD. 240 с. ръкопис. ISBN 978-954-535-626-1, <http://ebox.nbu.bg/sem10/view_lesson.php?id=166> (19.07.2022)

Антонова-Василева 2012: Антонова-Василева, Л. *Семантични особености на лексемата хубав в българските народни диалекти*. – В: Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова. София, 2012, 520-527.

Апресян 1992: Апресян Ю. Д. *Коннотации как част прагматики слова (лексикографически аспект)*. // Русский язык. Проблема грамматической семантики и оценочные факторы в языке. М., Наука, 1992, 45-64.

Апресян 2006: Апресян Ю. Д. *Русская языковая картина мира и системная лексикография* / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян, Е. Э. Бабаева, О. Ю. Богуславская, Б. Л. Иомдин, Т. В. Крылова, И. Б. Левонтина, А. В. Санников, Е. В. Урысон; Отв. ред Ю. Д. Апресян. – М.: Языки славянских культур, 2006 . 912 с. <<https://ruslang.ru/book/yazykovaya-kartina-mira-i-sistemnaya-leksikografiya>> (05.08.2022)

Апресян 2018: Апресян Ю. Д., Юрий Дереникович Апресян [Интервю] (прев. Н. Делева) – В: Съвременна лингвистика, 2018, № 1, с. 147-154.

Балтова, П. 2003: Балтова, П. и кол. *Българския асоциативен речник. Прав и обратен*. София, Университетско изд. . „Св. Климент Охридски“.

Барболова 2013: Барболова, З. *Другите народи през погледа на българите според устойчивите словосъчетания в българския език.* – <<https://liternet.bg/publish28/zoia-barbolova/ustojchivi.htm>> (17.09.2018)

Белова 2018: О. В. Белова. *Человек в системе этнокультурных стереотипов* – Образ человека в языке и культуре славян / Отв. ред. С.М. Толстая. М., 2018. С. 160-213. <<https://www.academia.edu/>> (17.03.2020)

Берлин, Кей 1969: Berlin, V., Kay, P. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, цит. по Василевич 2011.

Богрова 2011: Богрова К. М. *Устойчивые сравнения в древнерусском тексте (на материале «Повести временных лет»)* <<https://cyberleninka.ru/article/n/ustoychivye-sravneniya-v-drevnerusskom-tekste-na-materiale-povesti-vremennyh-let>>

Большой толковый словарь русского языка. Гл. ред. С. А. Кузнецов. Первое издание: СПб.: Норинт, 1998. Публикуется в авторской редакции 2014 года. <http://gramota.ru/>

Бояджиев 1999: Бояджиев, Т. *Лексикология.* // Т. Бояджиев, Ив. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. София: ИК „Петър Берон“, 12–276.

Бояджиев 2018: Бояджиев Т. *Нужна ли е джендърна лингвистика?* – В: Периодични издания Хуманитарни науки. Отговорността пред езика книга 5. СБОРНИК, ПОСВЕТЕН НА 40-ГОДИШНИНАТА НА КАТЕДРАТА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Университетско издателство. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“: Шумен, 2018, 7-12.

Бояджиева 2017: Бояджиева, Н. *Източници на компаратума в устойчивите сравнения в италианския език, характеризиращи човека: оценъчни характеристики и емоционални нюанси.* – В: LiterNet, 02.12.2017, № 12 (217) <<https://liternet.bg/publish31/nedda-boyadzhieva/comparatuma.htm>> (20.06.2019)

Бояджиева 2018a: Бояджиева, Н. *Някои черти от характера на човека, обрисувани в устойчивите сравнения в италианския език.* – В: LiterNet, 12.02.2018, № 2 (219) <<https://liternet.bg/publish31/nedda-boyadzhieva/haraktera-na-choveka.htm>> (29.05.2019)

Бояджиева 2018b: Бояджиева, Н. *Устойчивите сравнения в италианския език, характеризиращи човека.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 223 с.

Български национален корпус. <<http://search.dcl.bas.bg/>>

Василевич и др. 2011: Василевич, А. П., Кузнецова С. Н., Мищенко С. С. *Цвет и названия цвета в русском языке.* под общ. ред. А.П. Василевича, М.: ЛКИ, издание третье. — 411 с.

Вежбицкая 1997: Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание.* М.: Русские словари, 1997, 201-231.

Виноградов 1954: Виноградов С. Н., Кузьмин А.Ф. *Логика. Учебник для средней школы.* <<https://stalins-bukvar.ru/upload/iblock/dbe/Logika.-Uchebnik-dlya-sredney-shkoly.-Vinogradov-S.N.-Kuzmin-A.F.-1954.pdf>> (20.07.2022)

Витанова 2011a: Витанова М. *Външният вид на българина, отразен в устойчивите сравнения.* – Многообразие в единството. История и съвременност. 2’2011, с. 285 – 290.- <<http://tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-40.pdf>> (10.10.2022)

Витанова 2011b: Витанова М. *Портретът на българина в устойчивите сравнения.* – Български език, кн. 4, 36 – 45.

Витанова 2012: Витанова М. *Човек и свят. Лингвокултурологични проучвания.* София: Бул-корени., с. 207.

Волкова 2014: Волкова М. Г. Семасиологический подход в изучении системы цветообозначений разноструктурных языков. – В: *Филологические науки: вопросы теории.* Тамбов: Грамота, 2014. № 5 (35): в 2-х ч. Ч. I., 50-53. <https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2014_5-1_13.pdf>

Воркачов 2001: Воркачов, С. Г. *Лингвокултурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки - 2001 - № 1, 64-72.* <<http://lincon.narod.ru/lingvocult.htm>>

Воркачов 2003: Воркачов, С. Г. *Концепт как «зонтиковый термин» - В: Язык, сознание, коммуникация.* Вып. 24. – М., 2003 – С. 5–12. <<http://lincon.narod.ru/umbrella.htm>>

Гак 1989: Гак В. Г. *О контрастивной лингвистике.* – В: *Новое в зарубежной лингвистике* (под ред. В. П. Нерознака), вып. 25, Москва, Изд. "Прогресс".

Гергова 2012: Гергова, Л. *Етнически стереотипи във всекидневната култура,* София: *Парадигма.* <<https://www.academia.edu/36430345/>> (14.01.2020)

Граматика на съвременния български книжовен език. Т. II. Морфология. София: Издателство на Българската академия на науките, 1982.

Гуманитарный портал - <<https://gtmarket.ru/concepts/7040>>

Даниленко 1988: Даниленко В. П. *Ономазиологическое направление. в истории грамматики.* – В: Вопросы языкознания, 1988, №3, 108-131. <<http://word.isu.ru/danilenko/articles/onomas.htm>>

Димитрова 2008: Димитрова, Г. *Тезаурусно моделиране на лингвокултурологичната терминология.* Варна: LiterNet, 2008. <https://litenet.bg/publish22/g_dimitrova/tezaurusyt/content.htm> , <<https://www.academia.edu/>>

Ефремова 2000: Ефремова Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный.* – М.: Русский язык, 2000. < <https://www.efremova.info/>>

Зализняк А. А. Языковая картина мира // Энциклопедия *Кругосвет.* <https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/YAZIKOVAYA_KARTINA_MI_RA.html>

Зиновьева 2010: Зиновьева Е. И. *Русская ментальность в зеркале языка : учебное пособие.* — СПб. : Изд-во «Нестор-История», 2010, с. 96.

Зиновьева 2016: Зиновьева Е. И. *Лингвокультурология: от теории к практике. Учебник.* — СПб. : СПбГУ; Нестор-История, 2016. — 182 с.

Зиновьева, Альошин 2013: Зиновьева Е. И., Алёшин А. С. *Русские устойчивые сравнения, характеризующие манеру речи человека (на фоне шведского языка).* – В: Филология и искусствоведение.

Илиева 2017: Илиева, М. *Красива като капка, или Представата за красота в българската картина на света*". – В: Красота в културата на българи и сърби. Велико Търново: УИ “Св. св. Кирил и Методий”, с. 13-22 <http://www.univt.bg/res/4615/Sb_krasotata_Filologia_Filosofia.pdf>

Илиева 2019: Илиева М. *Концептът МЪЖ в българската картина на света.* - Aut inveniam viam, aut faciam. Сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров. Отг. редактор доц. д-р Мария Илиева, В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2019, с. 536 – 548. <<https://www.univt.bg/userinfo/474/pub/26237/10%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1>>

[%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%8A%D1%82%20%D0%BC%D1%8A%D0%B6%20%D0%B2%20%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BA>](#) (20.06.2022)

Инфолекс – *Синоними в българския език* <<https://ibl.bas.bg/infolex/synonyms.php>>

Кабакова 1993: Кабакова, Г. *Французская этнолингвистика: проблематика и методология*. В – Вопросы языкознания. 1993. № 6, 100-113. <<https://vja.ruslang.ru/ru/archive/1993-6/100-113>>

Кавалерова 2018: Кавалерова, Н.А. *Этнонимы в английской фразеологии как отражение национальных стереотипов*. Выпускная квалификационная работа по дисциплине. <http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/25073/1/RSVPU_2018_125.pdf>

Кадиева-Захариева 2013: Кадиева-Захариева, С. *Българска лексикология и фразеология. Том 2, Българска фразеология*, София: Академично издателство "Проф. Марин Дринов".

Кадиева-Захариева 2013b: Кадиева-Захариева Ст. За основните термини във фразеологичната наука. // 70 години българска академична лексикография. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 449-471. <<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/677/70-godini-449-471.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>

Карталова 2013: Карталова, М. *Устойчиви сравнения с компаратум недоместициран животински вид в българския и новогръцкия език*. – В: Научни трудове, т. 51, кн. 1, сб. Б – Филология.

Карталова 2014: Карталова, М. *Актуалност на компаратума в лексикографски регистрираните сравнителни конструкции* (Изследване върху българския и новогръцкия език) – В: Научни трудове, Том 52, Кн.1, Сб.А, Филология, 2014, 269 – 275. - <<https://science.slovo.uni-plovdiv.net/documents/931150/0/NT2014-A.pdf/a663e26f-ee59-451c-a959-740a80d2d2b8>>

Касабов 2011: Касабов И. *За връзката между словесните конотации и фразеологичното значение*. – В: Езиковедски изследвания. В чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 102–123.

Кирилова 2010: Кирилова, Й. *Гендерные характеристики концепта ум в болгарской паремииологии*. – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Славянские

народы векторы взаимодействия в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе. Москва: ООО “Демидур-АРТ”, 2010, с. 420 – 432. ISSN:5-7576-0217-1.

Кирилова 2011: Кирилова, Й. *Пастирската терминология в Софийско*. Велико Търново: Знак’94, 2011. 274 с. ISBN 978-954-8305-08.

Кирилова 2013: Кирилова, Й. *Отношението между концепта ум и концепта реч в българската паремология* – В: Годишник на асоциация Онгъл. т. 11, София: Rod, 2013, с. 127 – 133. ISBN 1311-493X.

Кирилова 2017: Кирилова, Й. *Представата за ума в българската езикова картина за света*. София: Изд. ДиоМира, 201 с., ISBN: 987-954-. 2977-39-1.

Кисельова 1956: Киселева Л. А. *Конструкции с сравнительными союзами в современном русском языке*. Автореф. канд. дис. Л., с. 4.

Китанова 2013: Китанова, М. *Свой за чуждите и чужд за своите*. Варна, LiterNet, 2013. 124 с. ISBN 978-954-304-396-5 <<https://litenet.bg/publish29/maria-kitanova/svoi-za-chuzhdite/semantichnata.htm>> (17.09.2022)

Китанова 2014: Китанова М. *Представата за дома в българската езикова картина на света*. – В: Известия на института за български език, кн. XXVII, 54-75. <<https://ibl.bas.bg/izvestiya/wp-content/uploads/2018/06/IZVESTIA-IBE-XXVII-54-75-Kitanova.pdf>> (18.09.2022)

Колесов 1982: Колесов В. В. *Семантическая доминанта и проявления общекультурного фона*. - В: Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. Москва, 1982, 170-180.

Колесов 2006: Колесов, В. В. *Русская ментальность в языке и тексте*. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2006. – 624 с.

Колчина 2010: Колчина О. Н. *Семасиологический и ономазиологический подходы к изучению языковой личности* // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2010. № 3. Ч. 1, 332-335. <<https://cyberleninka.ru/article/n/semasiologicheskiy-i-onomasiologicheskiy-podhody-k-izucheniyu-yazykovoy-lichnosti>>

Коняйкина 2017: Коняйкина, Е. А. *Отражение этнических стереотипов в лексике немецкого и русского языков*. Выпускная квалификационная работа по дисциплине. <<http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/8680/2/02Kenjaikina2.pdf>>

Кочева 2015: Кочева, А. *Контрастносемантични устойчиви сравнения с анималистичен лексикален компонент в български и словенски език.* – В: Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2015, с. 177-184, ISBN 978-954-680-976-6. <https://www.academia.edu/>

Кочева 2017: Кочева, А. *Еднакви градуалносемантични устойчиви сравнения с анималистичен лексикален компонент в български и словенски език.* – В: Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. Мария Попова. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2017, с. 415-423.

Кочева 2019: Кочева, А. *Наративни устойчиви сравнения с анималистичен лексикален компонент в български и в словенски език.* – В: Лингвистични проблеми, I, 1, Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2019, 238-242, ISSN:2682-9673.

Кочева 2020: Кочева, *Традиционни кулинарни названия като фразеологично ядро на устойчиви сравнения в български език.* – В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Т. 1, 277 с.; Т. 2, 288 с. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020. ISSN 2683-11, с. 73-76. < https://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2020/07/PROCEEDINGS_IBLCONF2020_vol2.pdf >

Красних 2002: Красных В. В. *Этнопсихолингвистика и лингвокультурология.* — Курс лекций. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. — 284 с. ISBN 5-94244-009-3. <http://library.lgaki.info:404/2020/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%AD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>

Крумова-Цветкова 2011: Крумова-Цветкова Л. *Образните сравнения в българските благословии.* – В: Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011, с. 324-335. ДЗЯЛО. 2012. – <<https://abcdar.com/blog.php?id=21>>

Кръстева 2007: Кръстева, Ж. *За устойчивите словосъчетания и представянето им в двуезичната лексикографска практика.* // Лексикографията и лексикологията в съвременния свят. Материали от IV национална конференция с международно участие на

Българското лексикографско дружество в чест на проф.д.ф.н. Кристилина Чолакова, Велико Търново: Изд. „Знак 94“, 2007, 241-250.

Кръстева 2016: Кръстева, Ж. *Устойчиви сравнения с интензифициращ характер в българския и френския език.* 379-388. <<http://ireteslaw.ispan.waw.pl/bitstream/handle/123456789/826/Lexikografia-2016-379-388.pdf>>.

Кръстева 2017: Кръстева, Ж. *За концептите свое и чуждо, отразени в българските и френските устойчиви сравнения.* – В: Филология, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 64-74.

Кръстева 2017: Кръстева, Т. *Устойчивите сравнения като обект на лингвокултурологията.* – Български език (64), 1, с. 87–94. <<http://www.balgarskiezik.eu/1-2017/T-KRASTEVA-87-94-full.pdf>>.

Кръстева 2018: Кръстева, Ж. *Устойчиви сравнения в българския и френския език.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 296.

Кръстева-Тончева 2016: Кръстева-Тончева, Ж. *ЧЕРНО НА БЯЛО. Устойчивите словосъчетания с прилагателно име за цвят в българския и френския език.* София: Университетско изд. „Св. Климент Охридски“.

Кунин 1966: Кунин, А. В. *Фразеологические интенсификаторы в современном английском языке.* – Иностр. языки в школе, № 1, 12–18.

Кшешовский 1989: Кшешовский, Т. П. *Эквивалентность, конгруэнтность и глубинная структура* – В: Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1989. – 327-341

Кючукова-Петринска 2014: Кючукова-Петринска, Б. *Отношението към другите, отразено в испанските и българските фразеологични единици, съдържащи етноними. Съпоставителен анализ*“. – В: Horizontes dos aber filológico. 20 anos de Licenciatura em Filologia Portuguesa Universidade de Sónia Sveti Kliment Ohridski. Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski, София, 2014, с. 210-219. <http://lita-edu.eu/wp-content/uploads/2015/10/B_Petrinska-%D0%9E%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D1%82%D0%B5.pdf>

Ларин 1956: Ларин, Б. А. *Очерки по фразеологии.* – Уч. записки Ленингр. унив. № 198. Сер. филол. наук, вып. 24, с. 215.

Легурска 1982: Легурска, П. *Вторичные лексические номинации конкретных имен существительных в русском и болгарском языках*. София, Софийски университет, 1983. 289 с. Дисертация за научната степен „кандидат на филологическите науки“.

Легурска 1983: Легурска, П. *Устойчивые сравнения с компаративным компонентом – название животного в русском и болгарском языках*. – В: Болгарская русистика, 3, с. 46–51.

Легурска 1987: Легурска, П. *Устойчиви сравнения в руския и българския език*. – Езикови проблеми на превода (Руски език). София: Наука и изкуство, 135-141.

Легурска 2015: Легурска, П. *Съпоставителни анализи и национална специфика на лексиката*, София: Издателство „Ето“, 190с.

Легурска, Кръстева 2019: Легурска, П., Кръстева, Т. *Каталогизиране на устойчивите сравнения в българския език (върху материал от Българския национален корпус)* – Български език (66), 2, с. 107–119.

Легурска, Панчев 2014: Легурска, П., И. Панчев. *Образни метафори (ономазиологичен каталог)*. – В: *Дзяло*, год. II, брой 2. <http://www.abcdar.com/docs/magazine/2/Legurska_Panchev.pdf>.

Лексикална база данни „Инфолекс“. <<https://ibl.bas.bg/leksikalna-baza-danni/>>
Синоними. <<https://ibl.bas.bg/infolex/synonyms.php>>

Ливен 2014: Ливень В. *Внешность человека как объект образной характеристики в системе устойчивых сравнений русского языка (рукопись)*, Москва.

Липовска 2016: Липовска А. *Ассоциативная сочетаемость имен прилагательных и ее лексикографическое представление (на материале русского и болгарского языков)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Лихачов 1999: Лихачев Д. С. *Концептосфера русского языка // Очерки по философии художественного творчества*. – СПб.: Питер, 1999. – С.147-165.

Лихтенберг 1994: Лихтенберг, Ю. *Устойчивые сравнения в диалоге культур (на материале русского, болгарского, немецкого и итальянского языков)*. – В: *Русский язык за рубежом*, 94/ 5-6, с. 85-90.

Малкова 2014: Малкова В. В. *Устойчивые сравнения как средство выявления ассоциативного потенциала русских и немецких слов (рукопись)*, Москва.

Манова 2017: Манова, И. *Концептуално поле „плодове“ в руската и българската лингвокултура*. Автореферат на дисертация, София, 2017.

Маслова 2001: Маслова, В.А. *Лингвокултурология*. Москва, АСАДЕМА. <<https://uchebnik.biz/book/94-lingvokulturologiya/28-muzhchina-i-zhenshhina-v-obshhestve-kulture-i-yazyke/>>

Мичева 2015: Мичева, В. *Картината на света в езика на новобългарските дамаскини*. София: Дио Мира, 2015, с. 284.

Мичева-Пейчева 2013: Мичева-Пейчева, К. *Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език*. София: Изд. „Валентин Траянов“, 2013, 311с..

Мокиенко 2003: Мокиенко В. М. *Словарь сравнений русского языка*. СПб: Норинт, 2003.

Мокиенко 2016: Мокиенко В. М. (отв. ред.) *Устойчивые сравнения в системе фразеологии. Коллективная монография*. Санкт-Петербург: Грайфсвальд, 2016. – 278 с.

Мокиенко, Володина 2018: Мокиенко, В., Т. Володина. *Русско-белорусский словарь сравнений* .“Белорусская наука”.

Мокиенко, Сидоренко 2005: Мокиенко, В. М., К. П. Сидоренко. *Школьный словарь крылатых выражений Пушкина*. СПб., Нева, 276 с.

Молотков 1977: Молотков, А. И. *Основы фразеологии русского языка*. Ленинград.

Москович 1969: Москович. В. *Статистика и семантика*. Москва: Наука, 1969, 304 с.

Недкова 2008: Недкова, Е. *Фразеологизми с компоненти названия на цветове в български и сръбски език*. – В: Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография (в памет на проф. дфн Кети Анкова-Ничева). София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2008, с. 119-125.

Ников 2011: Ников, И., Д. Георгиев, А. Гинев. *Антична литература*. София: Изток-Запад.

Николаева, Селиверстова 2006: Николаева, Е. К, Селиверстова, Е. И. *Представление о крепком сне в славянских языках (на материале устойчивых сравнений)*. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61 (2). pp. 325-343. ISSN 0039-3363 <<http://real.mtak.hu/44866/1/060.2016.61.2.6.pdf>> (преглед 23.09.2022)

Оголцев 1978: Огольцев, В. М. *Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии*. Ленинград.

Оголцев 1984: Огольцев, В. М. *Устойчивые сравнения русского языка. Иллюстрированный словарь для говорящих на английском языке*, Москва, "Русский язык".

Ожегов 1992: Ожегов С. И. *Словарь русского языка*" (1949, 22-е издание, 1990; с 1992 - "Толковый словарь русского языка", совместно с Н. Ю. Шведовой). <<http://www.ozhegov.org/>>

Павлова 2012: Павлова, Н. *За етнонима на българите в контекста на френския език и френската култура*. – Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова Цветкова, София: Акад. Изд. „Марин Дринов“, 2012, 391-403.

Панчев 2007: Панчев, И. *Разбиранията за добро и зло като лингвокултурни концепти, отразени в българските и руските пословици*. – В: Лексикографията и лексикологията в съвременния свят. Материали от IV национална конференция с международно участие на Българското лексикографско дружество в чест на проф. Кристилина Чолакова, София, 21-22 октомври 2006. Велико Търново, ИК „Знак’94“, 2007, с. 120-124.

Панчев 2010: Панчев, И. *Лингвокултурен анализ на концептите добро и зло в българския и руския език*. Дисертация от 2010г. <<https://bg-nacionalisti.org/BNF/index.php?action=downloads;sa=view;id=5296>> (11.07.2022)

Пахотина 1978: Патохина, Н.К. *Эллипсис как способ образования фразеологических единиц*. – В: Проблемы русской фразеологии. Тула, 119–127.

Пенчев 1999: Бояджиев Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София: ИК „Петър Берон“, 498–655.

Петрова 2016: Петрова, К. *Деноминативные глаголы, мотивированные названиями животных, в русском и болгарском языках*. – Болгарская русистика, София, 2016, №1, сс.24-36. <http://www.bgrusistika.com/wp-content/uploads/2015/07/Bolgarskaya-rusistika_1_2016.pdf>, <https://bgrusisty.com/?page_id=153>.

Пилц 1980: К.Д. Pilz. *Phraseologie*. Stuttgart, цит. по М. Kostov, с. 129.

Потебня 1997: Потебня, АА. *Лекции по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. Лекция восьмая // русская словесность: антология*. М.

РНДКБ 2018: Барболова, З, Симеонова М, Китанова М, Мутафчиева Н, Легурска П. *Речник на народната духовна култура на българите*, София: ИК „Наука и изкуство“, 2018, 504 с.

Сепир 1993: Сепир Э. *Избранные труды по языкознанию и культурологии*: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. А.Е. Кибрика. — М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993. — 656 с. — (Филологи мира).

Слишкин 2000: Слышкин, Г. Г. *Лингвокультурные концепты прецедентных текстов*. Москва: Академия, 2000.

Словарь синонимов русского языка. <<https://sinonim.org/>>, <<https://synonymonline.ru/>>.

Словарь социолингвистических терминов – М.: Российская академия наук. Институт языкознания. Российская академия лингвистических наук. Ответственный редактор: дфн В. Ю. Михальченко. 2006. <<http://rudictionary.com/sociolinguistics/Mehtalitet-272.html>> (18.07.2022)

Степанов 1997: Степанов Ю. С. Константы: *Словарь русской культуры. Опыт исследования*. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – с. 40-76. <<http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>> (10.07.2022)

Стойнова 2017: Стойнова Е. *Лингвокультурное направление в научных исследованиях болгарских русистов*. – В: Болгарская русистика. Альманах. София, 2017, с. 104-117.

Стойнова 2017: Стойнова, Р. *Зооморфный код культуры в семантике болгарских и русских образных сравнений*. – В: 45th International Philological Conference "Advances in Social Science, Education and Humanities Research" (ASSEHR). - Вып. 122. - 2017. с. 520-525. <<https://www.atlantis-pess.com/article/25879741.pdf>> (11.04.2022)

Стойнова 2017b: Стойнова, Р. *Болгарские образные сравнения как отражение зооморфного кода культуры в публицистическом дискурсе в публицистических текстах*. – В: Славянская фразеология в современных СМИ (публицистический дискурс) Коллективная монография. Грайфсвальд. – 167-176. <http://phraseoseminar.slovo-spb.ru/documents/monografija_neu_14_febr.pdf> (08.10.2022)

Телия 1996: Телия. В. Н. *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты.* Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996, 288 с.

Тер-Минасова 1986: Тер-Минасова С.Г. *Синтагматика функциональных стилей и оптимизация преподавания иностранных языков.* Москва: Издательство Московского университета.

Толстой 1995: Толстой, Н. И. *Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике.* М.: Издательство "Индрик", 1995. 512 с.

Толстой, Толстая 2013: Толстой Н. И., Толстая С. М. *Славянская этнолингвистика: вопросы теории.* М.: Институт славяноведения РАН, 2013. – 240 с. (Материалы ко Второму Всероссийскому совещанию славистов 5–6 ноября 2013 г.)

Уфимцева 2004: Уфимцева Н.В., Черкасова Г.А., Караулов Ю.Н., Тарасов Е.Ф. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский.* Москва: Институт Языкознания РАН. <http://it-claim.ru/Projects/ASIS/SAS/SAS_pdf/SAS.pdf> (18.10.2022)

Фенин 2016: Фэнин, Ю. *Устойчивые сравнения, характеризующие лицо человека, в русской языковой картине мира (на фоне китайского) – диссертация, С-П. (рукопись)*

Филкова 2004: Филкова, П. *Сопоставительная лингвокультурология (проблемы изадачи)* (I). – В: Балканская Русистика. Белград, <<https://www.freepapers.ru/7/problemy-i-zadachi-sopostavitelnoj-lingvokulturologii/38112.243380.list1.html>> (18.10.2022)

Холанди 2012: Холанди, Р. *Семантична близост, опозиция и полисемия призоонимните фразеологични единици в английския и българския език.* - В: OPERA SLAVICA, XXII, <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/125566/2_OperaSlavica_22-2012-2_4.pdf?sequence=1>

Хроленко 2009: Хроленко, А. Т. *Основы лингвокультурологии Учебное пособие.* Москва: Флинта, 2009, 181 с .

Червенкова 2004: Червенкова, И. *Об эквивалентах в сопоставительном исследовании лексики.* – В: Динамика языковых процессов: история и современность.

Сборник научных трудов. К 75-летию со дня рождения профессора Пенки Филковой. София, „Херон прес“, 2004, с. 146-152.

Червенкова 2011: Червенкова И. *Сопоставительное исследование русской и болгарской лексики*. София: Херон прес, 2011, с. 243.

Чернышева 1977: Чернышева, И. И. *Актуальные проблемы фразеологии*. Вопросы языкознания, №5, с.26.

Чжан 2017: Чжан Личэн. *Устойчивые сравнения с эталонами старик, старичок, старуха, старушка в русской языковой картине мира (на фоне китайского языка) / Чжан Личэн // Научный диалог. — 2017. — № 11. — С. 183—192. — DOI: 10.24224/2227-1295-2017-11-183-192*

Чолакова 2020: Чолакова, К. *Фразеологизми, оформени с начален компонент като*. – Лингвистични и етнолингвистични изследвания. (В памет на акад. Владимир И. Георгиев). София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020, 234-241.

Шанский 1969: Шанский, Н. М. *Фразеология современного русского языка*. Москва, с. 28.

Шевелева 2003: Шевелева, И. П. *Этнический стереотип как феномен культуры* – В: Культура народов Причерноморья. — 2003. — № 37. — С. 72-76. <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73785/20-Shevelyeva.pdf?sequence=1>>

Шмельов 2002: Шмелев, А. Д. *Русская языковая модель мира: Материалы к словарю*, М.: Языки славянской культуры, 2002, с. 224.

Янев 2013: Янев, Б. *Образните сравнения с антропоцентричен характер в българския и английския език. Изследване и речник*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 368 с.

Янев 2014: Янев, Б. *За образните сравнения, разкриващи психичните свойства на човека (българско-английски паралели)*. – Съпоставително езикознание, 2014, №3, 5-23. <https://www.slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/B.Yanev_3_2014.pdf>

Bally 1909: Bally Ch. *Traite de stylistique francaise, vol.1 et 2*. Geneve-Paris: Librairie Georg et Librairie C. Klincksiek (1 edition 1951).

Gross 1996: Gross G. *Les expressions feegees en francai& noms composes et autres locutions*. Gap-Paris, Ophrys.

Rosch 1976: E. Rosch, C. Mervis, W. Gray, D. Johnson, P. Boyes-Braem. *Basic Objects in Natural Categories*. – In: *Cognitive Psychology*, № 8, pp. 382-439.

Sapir 2004: Sapir, E. *Culture, Language and Personality: Selected Essays*, California: University of California press.

Skorupka 1958: Skorupka, St. *Idiomatizmy frazeologizne w jezyku polskim i ich geneza*. – In: *Славянская филология*. Москва. Пилц 1980: Pilz, K. D. *Phraseologie*. Stuttgart.

РЕЧНИЦИ И ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ:

Большой толковый словарь русского языка. Гл. ред. С. А. Кузнецов.
Первое издание: СПб.: Норинт, 1998. Публикуется в авторской редакции 2014 года.
<<http://gramota.ru/slovari/info/bts/>>

Ефремова 2000: Ефремова Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. – М.: Русский язык, 2000. –<<https://www.efremova.info/>>

Лексикална база данни „Инфолекс“. <<https://ibl.bas.bg/leksikalna-baza-danni/>>
Синоними. <<https://ibl.bas.bg/infolex/synonyms.php>>

Лингвострановедческий словарь России <<https://ls.pushkininstitute.ru>>

Ожегов 1992: Ожегов С.И. *Словарь русского языка*" (1949, 22-е издание, 1990; с 1992 – „Толковый словарь русского языка“, совместно с Н. Ю. Шведовой).
<<http://www.ozhegov.org/>>

Речник на българския език. <<http://ibl.bas.bg/rbe/>>

Словарь синонимов русского языка. <<https://sinonim.org/>>,
<<https://synonymonline.ru/>>.

Източници на материала:

Анкова-Ничева 1993: Анкова-Ничева, К. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993.

БГ Жаргон <<https://www.bgjargon.com/>>

Белянин 1994: Белянин, В. П., Бутенко. И. А. *Живая речь. Словарь разговорных выражений.* – М.: ПАИМС. 1994. <<https://rus-livespeak.slovaronline.com/>> (18.08.2022)

Български национален корпус. <<http://search.dcl.bas.bg/>>

Кювлиева-Мишайкова 1986: Кювлиева-Мишайкова, В. Устойчивите сравнения в българския език. София: Изд. на БАН, 275 с.

Лебедева 2015: Лебедева, Л. А. *Устойчивые сравнения русского языка. Тематический словарь.* Москва, Изд. „Флинта“, „Наука“.

Мокиенко, Никитина 2008: Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. *Большой словарь русских народных сравнений,* М.: ОЛМА Медиа Групп.

Ничева и др. 1974-1975: *Фразеологичен речник на българския език.* Том 1-2 К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. София: Издателство на Българската академия на науките, 1974/-1975.

Оголецв 2001: Огольцев, В. М. *Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимо-антонимический).* Москва.

Речник на българския език. (<http://ibl.bas.bg/rbe/>) – използван е електронният вариант на вече публикувания речник.

Руски национален корпус. <<http://www.ruscorpora.ru/>>

Фразите <<https://frazite.com/>> – на дадения електронен ресурс са представени повече или по-малко познати сравнения

Холанди 2008: Холанди, Р. *Устойчиви сравнения. Български, руски, английски, немски, френски.* Благоевград, Университетско изд. „Неофит Рилски“, 472 с.

Съкращения:

БАР - Балтова, П. 2003: Балтова, П. и кол. *Българския асоциативен речник. Прав и обратен.* София, Университетско изд. . „Св. Климент Охридски“;

БНК – Български национален корпус

БСРНС – *Большой словарь русских народных сравнений* на В.М. Мокиенко В.М., Т.Г. Никитина (2008)

бълг. – български език

ВК – Речник на В. Кювлиева-Мишайкова към монографията *и Устойчивите сравнения в българския език*

Леб. – *Устойчивые сравнения русского языка. Тематический словарь* на Л. А. Лебедева

Ог. – *Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимно-антонимический)* на В. М. Оголцев

РБЕ – *Речник на българския език* – електронен вариант на адрес: <http://ibl.bas.bg/rbe/>

РНК – Руски национален корпус

рус. – руски език

САС – *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. Уфимцева 2004: Уфимцева Н. В., Черкасова Г. А., Караулов Ю. Н., Тарасов Е. Ф. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. Москва: Институт Языкознания РАН. <http://it-claim.ru/Projects/ASIS/SAS/SAS_pdf/SAS.pdf>

УС – устойчиво сравнение

ФРБЕ – Ничева и др. 1974-1975: *Фразеологичен речник на българския език*. Том 1-2 К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. София: Издателство на Българската академия на науките, 1974/-1975. ФРБЕ

НФРБЕ – Анкова-Ничева 1993: Анкова-Ничева, К. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 1993.

Приложение (Азбучен показалец):

1. Устойчиви сравнения в българския език:

1.1. Речников материал

(бистър) като сълза (РБЕ) – ‘съвсем бистър, много чист’

<хубав> наглед като тиква на плет (ВК) – ирон. ‘много грозен, неугледен’

бавен като охлюв (Фразите) – ‘много бавно (ходи, върви)’

бегам като гладен турчин от българин (ВК) – ‘бягам много уплашен, ужасен’

бел как египтин (ВК), ирон. ‘много черен’

бел като арап<ин> (ВК), ирон. ‘много черен’

бел като тулуп (ВК) – диал. ‘много, съвсем бял’

белея (се) като сняг (ВК) – ‘белея се силно, ярко’

белея се (блестя, лъця) като тиган на месечина (ВК) – ирон. ‘никак не се белея’

белея се като сняг в Стара планина (ВК) – ‘белея се силно, ярко’

благ като масло (Фразите) – ‘кротък, мил, добър’

бърз като вятър (ВК) – ‘много бърз’

бърз като елен (ВК) – обикновено за кон ‘много бърз’

бърз като заек (ВК) – ‘много бърз’

бърз като къопаф наук (ВК) – ирон. ‘много бавен’

бърз като на воденицата долния камък (ВК, ФРБЕ) – ирон. ‘много бавен’

бързам като вдовица на одър (ВК) – Ирон. ‘много бързам, много съм нетърпелив’

бързам като гуицер на баир (ВК, ФРБЕ) – Ирон. ‘вървя или работя едва-едва, много бавно; крайно муден съм’

бързам като жаба (желка) през угар (ФРБЕ) – Ирон. ‘вървя или работя едва-едва, много бавно; крайно муден съм’

бързам като пале (пуле) пред майка си (ФРБЕ) – Ирон. ‘Проявявам нетърпение, като прибързвам да кажа нещо не добре обмислено (предположение или мнение), или да извърша нещо’

бързам като поп за порязаница, просяк за Задушница (ФРБЕ) – Ирон. ‘нямам търпение, крайно нетърпелкв съм за нещо, премирам за нещо да се свърши по-бързо’

бързам като попадия на плевник (ВК) – Диал. Ирон. ‘Бързам много, с голямо нетърпение’

бързам като пърле пред майка си (ВК) – ‘бързам, изпреварвам неуместно някого’

бързам като таралез в мерудия (ФРБЕ) – Ирон. ‘вървя или работя едва-едва, много бавно; крайно муден съм’

бързо като стрела (ВК) – ‘много бързо’

бъхтя се като вода о бряг (Фразите) – ‘трудя се, работя пряко силите си, но без особен резултат’

бягам (тичам, минавам и др.) като вятър (ВК) – ‘бягам много бързо’

бягам (тичам, хуквам/хукна и под.) като куришум (ВК) – ‘бягам много бързо’

бягам като дявол от тамян (ВК) – ‘бягам, отбягвам упорито от някого или нещо, защото ми е неприятно или се страхувам’

бягам като евреин от кръст (ВК) – ‘бягам много уплашен, ужасен’

бягам като изтърван заек, бягам като пушиат заек (ВК) – ‘бягам много бързо и подплашено’

бягам като куче от щръкло (ВК) – диал. ‘бягам много бързо и уплашено’

бягам като опърлен (ВК) – ‘бягам, отбягвам упорито от някого или нещо, защото ми е неприятно или се страхувам’

бягам като от въже (ВК) – ‘бягам, отбягвам упорито от някого или нещо, защото ми е неприятно или се страхувам’

бягам като от чума <та> (ВК) – ‘бягам ужасен, силно уплашен’

бягам като от чумав (ВК) – ‘бягам с голям страх, ужасен’

бягам като стрела (ВК) – ‘много бързо’

бял като (прясно) мляко (ВК, РБЕ) – обикновено за кожа на лице, тяло ‘много, извънредно бял’

бял като вар (ВК) – обикновено за цвят на лицето ‘съвсем бял, много блед (от уплаха, страх, болка и др)’

бял като въглен (ФРБЕ) – ирон. ‘много черен’

бял като гъска (ВК) – обикновено за коса на стар човек ‘съвсем бяла, избеляла’

бял като катран (Фразите) – ‘много черен’

бял като кюмюрджия (ВК), ирон. ‘съвсем черен’

бял като на тигана (на тенджера) дъното (ФРБЕ) – ирон. ‘много черен’

бял като памук (ВК) – обикновено за коса на стар човек ‘много бяла’

бял като патка (ВК) – за жена ‘много бяла’

бял като платно (ВК, РБЕ) – за предмет, ‘съвсем бял’, за лицето на човек ‘извънредно бял, блед’

бял като пяна (ВК) – остар. ‘много бял’

бял като сирене (ВК) – остар. ‘много бял, съвсем бял’

бял като сняг (ВК, РБЕ) – ‘извънредно бял, съвсем бял’

бял като стена (Фразите) – ‘побелявам, предимно от уплаха’

бял като тебешир (Фразите) – ‘много бял; много изплашен’

бял като циганин (ВК) – ирон. ‘много черен’

бял като яйце (ВК) – остар. ‘съвсем бял’

бяла като гъркиня (ВК) – за жена ‘много бяла’

бяла като кадъна (ВК) – за жена ‘много бяла’

бяла като попадия (ВК) – за жена ‘много бяла’

верен като куче (РБЕ, ВК) – ‘изключително верен’

веселим се като цигани по Гергьовден (НФРБЕ) – ‘много шумно се веселим’

висок като върлина (ВК) – ‘много висок’

влача се (влека се, мъкна се, ходя и под.) като пребит (ВК) – ‘влача се едвам, с усилие и мъка’

влача се (влека се, мъкна се, ходя и под.) като пребита змия (ВК) – ‘влача се едвам, с усилие и мъка’

влача се (влека се, мъкна се, ходя и под.) като пребито куче (псе) (ВК) – ‘влача се едвам, с усилие и мъка’

влача се (точим се) като <свински> черва (ВК) – ‘влачим се бавно, безредно, един след друг’

влача се като народна песен (Фразите) – ‘бавно, провлачено пристъпвам’

влача се като парцал (Фразите) – ‘Едва се движа, напълно съм изтощен’

влача се като сянка (НФРБЕ) – ‘Имам извънредно лош, съкрушен, отпаднал вид,’

волен (свободен) като птица (птичка) (РБЕ, ВК) – ‘съвсем, напълно волен, свободен’

вървя (стъпвам) като котка (ВК) – ‘вървя съвсем безшумно, тихо, обикновено за да не ме усетят’

вървя (ходя) като в турски гробища (ВК) – ‘вървя трудно, като се препъвам, с усилие’

вървя (ходя) като къорав кон в турски гробища (ВК) – остар. и диал. ‘вървя трудно, като се препъвам, с усилие’

вървя (ходя) като къорава патка (ВК) – диал. ‘Вървя, като се препъвам, блъскам

вървя (ходя) като мечка (ВК) – ‘вървя много тежко, тромаво’

вървя (ходя) като мравка (ВК) – ‘вървя много бавно, едва-едва’

вървя (ходя) като спънат кон (ВК) – ‘вървя трудно, разкрячено, обикновено от умора, неудобни обувки и др. ’

вървя (ходя) като пиян (ВК) – ‘вървя несигурно, с препъване’

вървя (ходя, движа се и под.) като буболечка (ВК) – ‘вървя много бавно’

вървя (ходя, движа се и под.) като костенурка (ВК) – ‘вървя много бавно’

вървя (ходя, тръгна и под.) като пиян (ВК) – ‘вървя несигурно, с препъване’

вървя като кон с капаци (ВК) – ‘вървя без да гледам, без да забелязвам нещо наоколо

вървя като крава за слама след някого (ФРБЕ) – Диал. ‘Не мога да се отделия от някого; неотлъчно следвам някого, от когото очаквам облага

вървя като овца (ВК) – ‘вървя, където ме водят, без да се съпротивлявам, без да се интересувам къде отивам’

вървя като танк (ВК) – ‘вървя невнимателно, като обикновено се блъскам в хора’

въртя се като циганин в черква (ВК) – Диал. ‘мотая се безцелно’

гладен като куче (ВК) – ‘много гладен’

гладувам като куче (РБЕ, ВК) – ‘гладувам много и често’

гледам (вардя) като ровко (рохо) яйце (ВК) – ‘гледам добре, с грижа и внимание, старание’

гледам (учудвам се/учудя се) като яре на нов сняг (ВК) – ирон. ‘Гледам с почуда, недоумение, без да разбирам нещо

гледам като (заклана) овца (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като балдевски просяк (ВК) – ‘гледам умоляващо, жалостиво’

гледам като бивол през ярем (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като биен плъх (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като бик (ВК) – ‘гледам свирепо’

гледам като вол (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като втрещен (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като дете (ВК) – ‘гледам с обич’

гледам като изтърван (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като изтърван заек (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като касапин (ВК) – ‘гледам свирепо’

гледам като керкenez (ВК) – ‘гледам свирепо’

гледам като коза в календар (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като котe на суджук (ВК) – ‘гледам с желание’

гледам като котка (котарак, котак) на джигер (ВК) – диал. ‘гледам нещо с голямо желание’

гледам като крава в железница (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като крава в параклис (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като кръвник (ВК) – ‘гледам свирепо’

гледам като куче на зрели сливи (ФРБЕ) – Диал. ‘Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина

гледам като маче у птиче (ВК) – ‘гледам нещо с голямо желание’

гледам като мисир на слънце (ВК) – ‘гледам замислено, надолу’

гледам като муха в мътеница някого (ФРБЕ) – ‘едва търпя, едва понасям някого’

гледам като настъпена жаба (ВК) – ‘гледам опулено’

гледам като орел на мърша (ВК) – ‘гледам лошо, враждебно, с омраза’

гледам като отровен (ВК) – ‘гледам лошо, враждебно, с омраза’

гледам като отровен от гъби (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като паднал от небето (ВК) – ‘гледам учудено’

гледам като пендар на шия (ВК) – ‘гледам много внимателно, с възхищение или любопитство’

гледам като петел бобово зърно (ВК) – ‘гледам учудено’

гледам като писано яйце (ВК) – ‘гледам добре, с грижа и внимание, старание’

гледам като подплашен (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като пуйка (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като пукал (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като свиня секира (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като смърт (ВК) – ‘гледам с уплах, ужас’

гледам като теле (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като теле в (пред) шарена врата (ВК) – ‘гледам глупаво, без да разбирам нищо’

гледам като теле в железница (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като теле у орница (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам като тръба (БГ Жаргон) – ‘израз на безкрайна тъпота’

гледам като убодено даначе (ВК) – ‘гледам умоляващо, жалостиво’

гледам като убодено шиле (ВК) – ‘гледам умоляващо, жалостиво’

гледам като ударен (ВК) – ‘силна изненада’

гледам като ударен с мокра кърпа (парцал) <по главата> (ВК) – ‘силна изненада’

гледам като усорлица (ВК) – ‘гледам свирепо’

гледам като че ли съм глътнал бастун (ВК) – ‘гледам учудено’

гледам като шоп в жп разписание (ВК) – ‘гледам много тъпо’

гледам се като сгоден циганин (ФРБЕ) – Ирон. ‘отделям преголямо внимание на външността си, прекадено се грижа за външния си вид.’

гледам се като сгодено циганче (ФРБЕ) – Ирон ‘отделям преголямо внимание на външността си, прекадено се грижа за външния си вид.’

гледаме се като котараци (ВК) – ‘гледам лошо, враждебно, с омраза’

гледаме се като куче<то> и котка<та> (ВК), РБЕ: Като куче<то> и котка<та>. Диал. В съчетание с *гледаме се* – ‘гледам лошо, враждебно, с омраза’

гледаме се като петли на бунище (ВК) – ‘гледам лошо, враждебно, с омраза’

глупав като гъска (ВК) – ‘много глупав’

глупав като патка (ВК) – ‘много глупав’

глупав като шаран (ВК) – ‘много глупав’

говоря (приказвам и под.) като <воденичарско> кречетало (ВК) – ‘говоря много и непрекъснато, досадно’

говоря (приказвам и под.) като <навита> машина (ВК) – ‘говоря бързо и досадно много’

говоря (приказвам и под.) като адвокат (ВК) – ‘говоря много, гладко, без запъване

говоря (приказвам и под.) като дърт (ВК) – за дете, ‘говоря много умно, смислено’

говоря (приказвам и под.) като картеница (ВК) – ‘говоря много и извънредно бързо’

говоря (приказвам и под.) като кон (ВК) – ‘говоря бързо, заповеднически, отсечено’

говоря (приказвам и под.) като стара свекърва (ВК) – за дете , ‘говоря много умно, смислено’

говоря (приказвам, бърборя и под.) като<празна> воденица (ВК) – ‘говоря много, непрекъснато и обикновено глупости’

говоря като изпод земята (Фразите) – ‘приглушено, глухо’

говоря като латерна (ВК, РБЕ) – ‘говоря много и непрекъснато’

говоря като мелница (Фразите) – ‘не спира да говори, с което притеснява останалите’

говоря като учен човек (Фразите) – ‘говоря умни неща, употребявам нови и сложни думи’

грозен като <бостанско> плашило (ВК) – ‘много грозен’

грозен като бостан-коркусу (ВК) – ‘много грозен’

грозен като влашки гологан (ВК) – ‘много грозен’

грозен като крокодил (ВК) – обикновено за жена ‘много грозна’

грозен като смъртта (Фразите) – ‘изключително грозен човек’

грозен като Юда (ВК) – ‘много грозен’

грозна като Баба Яга (ВК) – обикновено за жена ‘много грозна’

грозна като кукумявка (ВК) – обикновено за жена ‘много грозна’

грозна като чума (ВК) – обикновено за жена ‘много грозна’

грък като вълк (ВК) – ‘много лош, жесток грък’

гърчав като точилка (Фразите) – ‘Много слаб, хилав, кльощав’

дебел (пълен) като бик (ВК, РБЕ) – ‘много дебел’

дебел като <цигански> тъпан (ВК) – ‘много дебел’

дебел като бомба (ВК) – ‘много дебел’

дебел като бъчва (буре, каца) (ВК) – ‘много дебел’

дебел като свиня (прасе, шопар) (ВК) – неодообр. ‘много дебел’

дебел като тезгях (ВК) – ‘много дебел’

дебел като тухла (ВК) – ‘много дебел’

дрипава като циганка (НФРБЕ) – ‘много дрипава’

дрънка като баба за дренки (ВК) – Диал. ‘дрънка, говори непрекъснато, досадно за едно и също нещо’

дрънкам като гол кокал в тенджерата (ВК) – Диал. ‘Дрънкам, приказвам много и обикновено глупости’

дрънкам като празна тенекия (ВК) – неодообр. ‘дрънкам, приказвам много, досадно и обикновено за празни работи’

държа се като пиян о плет (ВК) – ‘държа се здраво за нещо’

дърля се като циганин (ВК) – диал. ‘Дърля се, карам се много, непрекъснато’

едър като планина (ВК) – обикновено мъж ‘много едър и висок’

едър, здрав като канара (РБЕ) – ‘изключително, много здрав (едър)’

живеем като братче и сестриче (ВК) – за мъж и жена, ‘живеем без да имаме интимни връзки’

живеем като в дядовата ръкавичка (ВК) – ‘живеем много хора притеснено, натясно (обикновено в твърде малко жилище, помещение)’

живеем като гълъб и гълъбица (Фразите) – ‘много силно сме влюбени’

живеем като куче<то> с котка<та> (ВК) – ‘живеем в голяма омраза, в кавги и разправии’

живеем като снаха и свекърва (ВК) – ‘живеем отчуждено или с омраза, в постоянни разправии’

живея като бей (ВК) – ‘живея добре, безгрижно, охолно’

живея като бърбек в лой (ВК) – неодообр. ‘живея много спокойно, без каквито и да е вълнения, идеали и под.’

живея като бълха в тъпан (ВК) – неодообр. ‘живея много неспокойно, без да имам мира, спокойствие и изход от някакво тежко положение’

живея като волна птичка (ВК) – ‘живея съвсем безгрижно, свободно’

живея като кукувица (ВК) – ‘живея съвсем сам, без никого, самотно’

живея като куче (ВК) – ‘живея при лоши условия, бедно, в нищета’

живея като кърлеж (ВК) – неодобр. ‘живея без да се трудя, работя, за сметка на други’

живея като кърлеж в ухо (ВК) – живея спокойно и охолно’

живея като монахиня (ВК) – ‘за жена, живея много затворен живот, без връзки с мъже’

живея като му(х)а у тупан (ВК) – диал. неодобр. ‘живея много неспокойно, без да имам мира, спокойствие и изход от някакво тежко положение’

живея като паша (ВК) – ‘живея добре, безгрижно, охолно’

живея като подгонен звяр (ВК) – книж. ‘живея в постоянна тревога, безпокойство, напрежение’

живея като птичка божия (ВК) – ‘живея съвсем безгрижно, волно, спокойно’

живея като цигулар (ВК) – остар. ‘живея бездомно, където намеря’

живея като сврака без драка (ВК) – диал. ‘живея съвсем сам, напълно самотен’

живея като Симеончо (ВК) – ‘живея добре, безгрижно, охолно’

живея като цар, царица (ВК) – ‘живея добре, безгрижно, охолно’

живея като животно (скот) (ВК) – ‘живея примитивно, при много тежки условия’

жлътвам (се)/ жлътна (се) като лимон (ВК) – ‘жлътвам се много, силно’

жълт като <на>мъртвец (ВК) – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’

жълт като восък (ВК) – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’

жълт като каун (нипон) (ВК) – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек ‘много жълт, много бледен’

жълт като керемиди във вода (Фразите, Бг Жаргон) – ‘много зачервен’

жълт като кехлибар (РБЕ) – разг. ‘много жълт’, обикновено за грозде

жълт като краставица (ВК) – ‘много жълт, много бледен’

жълт като лимон (ВК) – обикновено за болен или силно изплашен, разстроен човек
'много жълт, много бледен'

жълт като папуняк (ВК) – диал. 'много жълт, много бледен'

жълт като смин (ВК) – 'много жълт'

жълт като смъртник (ВК) – 'много жълт, много бледен'

засмивам се като циганин на готови пари (ВК) – 'засмивам се с голяма радост, доволство'

зачервил съм се като битолски просяк (ФРБЕ) – 'Силен, здрав и охранен, дебел съм'

зелен като гущер (ВК) – 'много зелен'

зелен като яд (ВК) – 'много зелен'

зла (сърдита) като усойница (ВК) – 'много зъл'

зъл като змия (ВК) – 'много зъл'

зъл като писмен циганин (ВК) – 'много зъл'

зъл като рис (ВК) – 'много зъл'

зъл като куче (псе) (РБЕ, ВК) – 'много зъл'

избухлив като кибрит (ВК) – за човек 'много избухлив, нервен'

изправям се като лъв (Фразите) – 'показвам сила, мощ, безстрашие'

караме се като <голи>цигани (ВК) – 'караме се непрекъснато и шумно'

кисел като турчин през рамазан (ВК) – Диал. 'много сърдит, ядосан'

крада като циганин (Фразите) – 'много крада'

красив като бог (ВК) – 'много красив'

красива като богиня (ВК) – 'много красива'

красива като сълза (Фразите) – 'много красива'

кротък (добър, безобиден) като божя кравичка (ВК) – 'много кротък'

кротък (добър, тих) като муха (мушица) (ВК) – 'много кротък'

кротък като агне (агънце) (ВК) – 'много кротък'

кротък като буболечка (ВК) – ‘много кротък’

кротък като гълъбче (ВК) – ‘много кротък’

кълна се като циганин (НФРБЕ) – ‘кълна се неискрено’

лежа (излеждавам се) като лехуса (ВК) – диал. ‘лежа дълго, продължително’

лежа като бей (ВК) – ‘лежа спокойно, продължително, без да бързам или да се безпокоя за нещо’

лежа като болник (ВК) – диал. ‘лежа много дълго, продължително’

лежа като копой (пес, куче) пред овчарска колиба (РБЕ) – Диал. ‘мързи ме да помръдна; бездействам’

лежа като труп (ВК) – ‘лежа неподвижно, без сили, в отчаяние и др.’

лежа селски чорбаджия (ВК) – ‘лежа спокойно, продължително, без да бързам или да се безпокоя за нещо’

лош (зъл) като сръбска свиня (ВК) – ‘много зъл, много лош’

лъжа като (дърт, брадат, влашки) циганин (ВК) – ‘лъжа много’

лъжа като (дърта) циганка, лъжа като катунарка (ВК) – диал. ‘много лъжа’

лют (сърдит) като усойница (РБЕ) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като арнаутска чушка (ВК) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като дива свиня (ВК) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като змия (ВК, РБЕ) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като оса (ВК) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като пипер (ВК) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

лют като пиперка (ВК) – ‘много лют, ядосан, лош, сърдит’

малък (дребен) като запетайка (ВК) – ‘много малък’

малък като запетайка (ВК) – за човек ‘много малък, дребен, нисък’

малък като кутийка (ВК) – за помещение, стая, ‘много малък’

малък като пиперка (ВК) – обикновено за човек ‘много малък, дребен, нисък’

минава ми като на куче (ВК) – ‘минава ми много бързо, бързо оздравявам

минавам (преминавам/премина) като бял вятър (ВК) – диал. ‘минавам много бързо, леко, неусетно‘

минавам (преминавам/премина) като мълния (ВК) – ‘минавам бързо, с голяма бързина’

минавам (преминавам/премина) като светкавица (ВК) – ‘минавам бързо, с голяма бързина’

минавам (преминавам/премина) като фурия (ВК) – ‘минавам бързо, с голяма бързина’

минавам като през турски гробища (ВК) – ‘минавам без да обръщам внимание на някого, без да поздравя’

мразя като чумата (ВК) – ‘мразя извънредно много някого’

мръсно (разхвърляно) като в цигански ишлик (ВК)- диал. ‘много мръсно’

мръсно (разхвърляно) като в чифутска хавра (ВК) – ‘много мръсно’

мръсно (разхвърляно) като в чифутска чаршия (ВК) – ‘много мръсно’

мъдър като Соломон (ВК) – ‘много мъдър’

мъж (човек) като планина (ВК) – ‘много едър, висок мъж’

мъж като планина (ВК) – ‘много мъдър’

мълча като бивол (ВК) – диал. ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като блъснат (треснат) (ВК) – диал. ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като бъкел (ВК) – диал. *неодобр.* ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като гроб (ВК, ФРБЕ) – ‘мълча упорито, завинаги, обикновено за да не издам някаква тайна

мълча като гъз (ВК) – ‘грубо, мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като дъб (ВК) – диал. ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като копче (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума’

мълча като кос на яйца (ВК) – диал. ‘мълча упорито, не продумвам нито дума’

мълча като кютюк (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа или не искам да издам нещо’

мълча като мумия (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума’

мълча като пукал (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа или защото не искам’

мълча като пуяк, фит (мисирка) (ВК) – диал. ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа’

мълча като пън (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума, обикновено защото не зная какво да кажа или не желая да издам нещо’

мълча като риба (ВК) – ‘мълча напълно, упорито’

мълча като сфинкс (ВК) – ‘мълча упорито, загадъчно’

мълча като турско гробище (ВК) – ‘мълча упорито, не продумвам нито дума’

мърморя като вода на бързей (ВК) – диал. ‘мърморя непрекъснато’

мърморя като поп (ВК) – ‘мърморя продължително и монотонно, еднообразно’

мъча се (трудя се и под.) като грешен (черен) дявол (ВК) – ‘много се мъча (трудя)’

надувам се като въшка на нова риза (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като въшка на перо (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като въшка на тъпан (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като въшка на чело (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като гайда (ВК) – обикновено за корем, ‘надувам се, подувам се много’

надувам се като куче в (во) фасул (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като мандово лайно (ВК) – диал. ‘надувам се, подувам се много’

надувам се като мех (ВК) – диал. ‘надувам се, подувам се много’

надувам се като мисирка (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като пате в решето (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като паун (ВК, РБЕ) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като петел на бунице (купице) (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като петел на стобор (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като попарена вџика (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като праскова (ВК) – диал. ‘Много се надул, оправил, напълнял’

надувам се като пужак (РБЕ), *пужка, мисирек (фит)* (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като рџжен квасник (ВК) – диал. ‘много се надувам, подувам, подпухвам’

надувам се като свинска вџика (ВК) – диал. подигр. ‘надувам се, гордея се много’

надувам се като ибрик (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

надут се като пужак (пужка) (ВК) – диал. ‘надувам се, гордея се много’

налитам като орел, налитаме като орли на мърша (ВК) – ‘налитаме в голямо количество и вкупом, в надпревара’

наперен като петел (ВК) – ‘много наперен, горделив, надут’

напивам се (нарязвам се и др.) като казак (ВК) – ‘напивам се извънредно много’

напивам се (нарязвам се и др.) като треска (ВК) – диал. ‘напивам се извънредно много’

напивам се (нарязвам се) като <мъртъв> циганин (ВК, РБЕ) – диал. ‘напивам се извънредно много’

напивам се като копач (РБЕ, ВК) – диал. ‘напивам се извънредно много’

напивам се като свиня (ВК, РБЕ) – ‘грубо, напивам се извънредно много’

напивам се като свиня (циганин, копач, крџмарин и под.) (РБЕ) - Разг. ‘напивам се много, ставам много пиян’

нарязвам се (напивам се) като на помен (ВК) – диал. ‘нарязвам се много, напивам се много’

нарязвам се (напивам се) като на сватба (ВК) – диал. ‘нарязвам се много, напивам се много’

нарязвам се (напивам се) като поп на задушница (ВК) – ‘нарязвам се много, напивам се много’

наяждам се (надумкам се!) като тъпан (ВК) – диал. ‘наяждам се много, да насита’

наяждам се / наям се като попско дете (чедо, прасе) на задушница (РБЕ) – Разг. ‘Нахранвам се много добре, до насита’

наяждам се като попско дете на задушница (ВК) – ‘наяждам се много, да насита’

наяждам се като сираче на сватба (ВК) – диал. ‘наяждам се много, да насита’

наяждам се като сираче на служба (ВК) – диал. ‘наяждам се много, да насита’

наяждам се като сирота на помен (ВК) – диал. ‘наяждам се много, да насита’

невинен като ангел (ангелче) (ВК) – ‘напълно, съвършено невинен’

обичам като (колкото) ланския сняг (ВК) – ирон. ‘никак не обичам’

обичам като дете тояга (ВК) – ирон. ‘никак не обичам’

обичам като куче тояга (ВК) – ирон. ‘никак не обичам’

обичам като леца по Великден (ВК) – ирон. ‘никак не обичам някого или нещо’

обичам като сол в очите (ВК) – ирон. ‘никак не обичам’

обичам като шарено яйце по Великден (ВК) – много обичам някого или нещо’

обичаме се като котка и мишка (ВК) – ирон. ‘никак не се обичаме’

обръснал се като цариградски турчин (ВК) – диал. ‘обръснал се изцяло – и брадата, и косата’

оглупял като калугер на велики пости (ВК) – диал. ‘много оглупял’

ода (ходя) като лисица по овен <дано му паднат мъдете> (ВК) – диал. грубо ‘ходя неотлъчно след някого, за да се сдобия с някаква облага’

ода (ходя) като на шули (ВК) – ‘ходя неестествено, трудно, с препъване’

ода (ходя) като сврака без полог (ВК) – диал. ‘ходя, скитам безцелно’

отнасям се като циганин с мечка (ВК) – диал. ‘отнасям се ту добре, ту зле с някого’

отрязвам се като хамалин (БГ жаргон) – ‘напивам се брутално (често с повръщане и доста изгубени вещи и спомени)’

перча се като калайдисан тиган пред циганска сватба (ВК) – ирон. ‘много се перя, надувам, гордея

перча се като селски поп (ВК) – остар. ‘много се перя, надувам’

перча се като селски чорбаджия (ВК) – остар. ‘много се перя, надувам, гордея’

перя се (перча се) като петел (петле) (ВК) – ‘много се перя, надувам’

пия (смуча) като смок (ВК) – ‘пия, пиянствам извънредно много’

пия като поп (ВК) – диал. ‘пия, пиянствам много’

пиян като гьон (Фразите) – ‘много пиян’

пиян като дърво (ВК) – ‘много пиян’

пиян като казак (ВК) – ‘много пиян’

пиян като кирка (Фразите) – ‘много пиян’

пиян като кютюк (ВК, РБЕ) – ‘много пиян’

пиян като мотика (Фразите) – ‘много пиян’

пиян като пън (ВК) – ‘много пиян’

пиян като свиня (ВК) – ‘много пиян’

пиян като свиня (ВК) – ‘много пиян’

пиян като смок (Фразите) – ‘много пиян’

пиян като талпа (Фразите), фиркан като талпа (БГ Жаргон) – ‘много пиян’

пожълтял като диня (БГ Жаргон) – ‘много зачервен’

позеленявам като гущер (ФРБЕ) – ‘силно се разгневявам, ядосвам’

позеленявам като ягорица (ФРБЕ) – диал. ‘силно се разгневявам, ядосвам’

порунтавел като вла(х) (ВК) – диал. неодобр. ‘порунтавял много, пуснал дълга коса и брада’

прав като от майка роден (ФРБЕ) – Диал. ‘невиновен, невинен’

прав като светец (ФРБЕ) – Диал. ‘невиновен, невинен’

прав като свещ (ФРБЕ) – Диал. ‘невиновен, невинен’

пребит съм като куче (Фразите) – ‘много изморен’

прост като бобена чорба (ВК) – ‘много прост’

прост като гъз (дупе) (ВК) – грубо ‘много прост’

прост като фасул (ВК) – ‘много прост’

прост като чук (ВК) – ‘много прост’

прост като шарен мост (ВК) – остар. диал. ‘много прост’

пуша като <дърт> циганин (ВК) – ‘пуша извънредно много’

работен като вол (ВК) – ‘много работен’

работлив (работен) като пчела (ВК) – ‘извънредно, много работлив’

работя (тичам) като (кираджийски) кон (ВК) – ‘работя извънредно много, обикновено тежка работа’

работя (трудя се) като пчела (ВК) – ‘работя много, неуморно’

работя като вол (ВК) – ‘работя извънредно много’

работя като добитък (добиче) (ВК) – ‘работя извънредно много, обикновено тежка работа’

работя като кърт (ВК) – ‘работя извънредно много, неуморно’

работя като кърт под земята (ВК) – ‘работя тайно, прикрито’

работя като луд (Фразите) – ‘извънредно много и постоянно, неуморно’.

работя като мравка (ВК) – ‘работя непрекъснато, неуморно’

работя като хала (ВК) – ‘работя извънредно много и бързо’

развикали се като в циганска махала (ВК) – ‘развикали се много силно’

разгълчали се като цигани на пазар (ВК) – диал. ‘разгълчали се, развикали се много силно’

разтурил се (съблякъл се) като турчин (ВК) – диал. ‘разсъблякъл се по гащи и риза’

рева като циганче за ръжения комат (НФРБЕ) – ‘много силно, много високо рева’

ревнив като Отело (ВК) – книж. ‘много ревнив’

свивам се като циганин (БГ Жаргон) – ‘живея крайно пестеливо, не смея да похарча никакви пари’

седя <като> на игли (ФРБЕ) – ‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

седя <като> на тръни (игли, шишове) (ФРБЕ) – ‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

седя <като> на тръни (ФРБЕ) – ‘Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

седя като гърне (ВК) – диал. ‘седя неподвижно’

седя като квачка на мътеци (ВК) – Диал. ‘Безсмислено си губя времето за нещо, пиляя си напразно времето’

сив като сокол (ВК) – ‘много сив’

син като патладжан (ВК) – ‘много син’

син като пуйча глава (ВК) – ‘много син’

слаб (изсъхнал) като кука (ВК) – ‘много син’

слаб (слабичък, сух, мършав и под) като скелет (ВК) – ‘много слаб’

слаб (сух, тънък, мършав) като чироз (ВК) – ‘много слаб’

слаб (тънък) като глист (ВК) – неодобр. ‘много слаб’

слаб (тънък) като комар (ВК) – ‘много слаб’

слаб (тънък), като <че> през кюнец минал (РХ) – ‘много слаб’

слаб (тънък, сух) като вейка (ВК) – ‘много слаб’

слаб (тънък, сух) като клечка (ВК) – ‘много слаб’

слаб като щека (Фразите) – ‘мършав, кльощав човек’

слаб като щиглец (ВК) – ‘много слаб’

спя като агне (ВК) – ‘спя много спокойно, кротко, сладко’

спя като бебе (Фразите) – ‘много дълбоко и сладко спя’

спя като заек (ВК) – ‘спя много леко’

спя като заклан (ВК) – ‘спя дълбоко, непробудно’

спя като заклан турчин (ВК) – остар. диал. ‘Спя дълбоко, непробудно’

спя като кон (ВК) – ‘спя прав, обикновено от голяма умора’

спя като къпан (ВК) – ‘спя много спокойно, сладко, дълбоко’

спя като къпано дете (ВК) – ‘спя много спокойно, сладко, дълбоко’

спя като кютюк (ВК) – ‘спя дълбоко, непробудно’

спя като мъртъв (ВК) – ‘спя много дълбоко, непробудно’

спя като пор (Фразите) – ‘много дълбоко, непробудно или дълго’

спя като пребит (ВК) – ‘спя много дълбоко, непробудно’

спя като пън (ВК) – ‘спя дълбоко, непробудно’

спя като тулум (ВК) – ‘спя дълбоко, непробудно’

спя като тъпан (ВК) – ‘спя дълбоко, непробудно’

срамежлив (свенлив) като госпожица (ВК) – ирон. обикновено за момче, млад мъж – ‘много срамежлив’

срамежлив (свенлив) като мома (момиче) (ВК) – ирон. обикновено за момче, млад мъж – ‘много срамежлив, стеснителен’

срамувам се като млада булка (в понеделник) (ВК) – диал. ‘много се срамувам, стеснявам’

срамувам се като млада булка пред свекър (ВК) – ‘много се срамувам, стеснявам’

стиснат като циганско дупе (ВК) – диал. ‘много стиснат’

стоя (заставам/застана) като вкопан (ВК) – ‘стоя неподвижно, вцепенен от страх, голяма изненада и др.’

стоя (оставам/остана) като гръмнат (треснат) (ВК) – ‘стоя неподвижно, безмълвно, обикновено от силна уплаха, страх, голяма изненада и др.’

стоя (седя) като говедо (ВК) – ‘стоя, без да зная какво да кажа или направя’

стоя (седя) като дръвник (ВК) – пренебр. ‘стоя неподвижно, безучастно, без да върша или разбирам нещо’

стоя (седя) като дъб (ВК) – диал. пренебр. ‘стоя неподвижно, безучастно, без да върша или разбирам нещо’

стоя (седя) като дърво (ВК) – ‘стоя неподвижно, безучастно, без да върша или разбирам нещо’

стоя (седя) като истукан (ВК) – ‘стоя неподвижно, безучастно, мълчаливо’

стоя (седя) като мумия (ВК) – ‘стоя съвършено неподвижно, безучастно, безмълвно’

стоя (седя) като препариран (ВК) – ‘стоя неподвижно, безмълвно, обикновено под влияние на някакво силно чувство – страх, изненада и др.’

стоя (седя) като пън (ВК) – ‘стоя неподвижно или безучастно, безмълвно, без да върша или разбирам нещо’

стоя (седя) като чучуло (ВК) – ‘седя неподвижно, безмълвно’

стоя (седя, оставам/остана) като втрещен (ВК) – ‘стоя неподвижно, вцепенен от страх, голяма изненада и др.’

стоя <като> на бодли (ФРБЕ) – ‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

стоя <като> на игли (ФРБЕ) – ‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

стоя <като> на пружина (ФРБЕ) – ‘в напрегнато очакване съм на нещо, готов съм веднага да действам’

стоя <като> на тръни (ФРБЕ) – ‘неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо’

стоя като войник (ВК) – ‘стоя мирво, неподвижно, с израз на голяма почит’

стоя като замръзнал (ВК) – ‘стоя съвсем неподвижно, обикновено от силно притеснение, уплаха и др.’

стоя като кон на празни ясни (ВК) – ‘стоя в напразно очакване, без да върша нещо, без да зная какво да правя’

стоя като крава на слива (ВК) – диал. обикновено за глупава жена – ‘стоя, без да разбирам нещо’

стоя като Наполеон пред Ватерло (ВК) – книж. ‘стоя напълно съкрушен’

стоя като обран поп (ВК) – ‘стоя смутен, сличан, объркан и не знам какво да предприема’

стоя като поп пред владика (ВК) – ‘стоя много чинно, с много уважение пред някого’

стоя като пред кум (ВК) – ‘стоя много чинно, с много уважение пред някого’

стоя като чир (ВК) – ‘не съм на мястото си и преча’

страхлив (плашлив) като заек (ВК) – ‘много страхлив’

страхлив (плашлив, боязлив) като (гърмян) заек (ВК) – ‘много страхлив’

страхувам се (боя се, плаша се) като дявол от тамян (ВК) – ‘страхувам се извънредно много’

страхувам се (боя се, плаша се) като от огън (ВК) – ‘страхувам се извънредно много’

страхувам се (боя се, плаша се) като от чумата (ВК) – ‘страхувам се извънредно много’

строен (висок, тънък) като топола (тополка) (ВК) – ‘много строен’

строен (висок, тънък) като фиданка в градина (ВК) – обикновено за момиче ‘много стройна’

трезв(ен) като краставичка (БГ Жаргон) – ‘абсолютно трезвен (търси се асоциация със свежестта на кисела краставичка)’

тънка като каца (ФРБЕ) – Ирон. за жена – ‘много дебела’

тънък (слаб) като свирка (ВК) – ‘много тънък’

тънък като вретено (ВК) – ‘много тънък’

тънък като остен (ВК) – ‘много тънък’

тънък като паяжина (ВК) – ‘извънредно тънък и обикновено прозрачен’

тънък като пръст (ВК) – ‘много тънък’

тънък като цигарена книжка (ВК) – ‘много тънък’ 1. обикновено за резен хляб, 2. за кожа

тъп като галош (ВК) – ‘много тъп, глупав’

тъп като калевра (ВК) – ‘много тъп, глупав’

тъп като пън (БГ Жаргон) – ‘много тъп’

убивам (претрепвам, утрепвам и под.) като куче (ВК) – ‘убивам някого без жал, без милост’

умен като попово прасе (ВК) – диал. ирон. ‘много глупав’

умирам/умра (издъхвам/издъхна и под.) като куче (ВК) – ‘умирам съвсем сам, бездомен, изоставен, при тежки условия’

уригвам се като турчин (ВК) – диал. ‘уригвам се, без да се стеснявам, без да чувствам неудобство’

фиркан като талпа (БГ Жаргон) – ‘много пиян’

хитър като дявол (ВК) – ‘много хитър’

хитър като ингилизин (ВК) – ‘много хитър’

хитър като котка (ВК) – ‘много хитър’

хитър като лисица (ВК, РБЕ) – ‘много хитър’

хитър като манастирски котарак (ВК) – ‘много хитър’

хитър като хлебарка (ВК), ирон. ‘много глупав’

ходи като глухо куче (БГ Жаргон) – ‘ходя безцелно, обикалям’

ходя <като> на чужди крака (ФРБЕ) – ‘изпитвам силен страх’

ходя (скитам) като поп (ВК) – ‘ходя небръснат’

ходя като вампир (ВК) – ‘ходя, обикалям до късно през нощта’

ходя като вълк единак (ВК) – ‘ходя сам’

ходя като въртоглава овца (ФРБЕ) – диал. неодобр. ‘пиляя си времето безполезно, мотая се без работа’

ходя като глуха кучка (ВК) – ‘ходя безцелно, обикалям’

ходя като изгубен (ВК) – ‘ходя безцелно, обикалям’

ходя като изпаднал германец (ВК) – ‘ходя неспретнат, с измачкани дрехи’

ходя като кихавица (ФРБЕ, РБЕ) – за слух, мътва, ‘бързо се разпространявам’

ходя като коза на лед (ВК) – ‘тежко, трудно движение, съпътствано от спъвания’

ходя като кон (ВК) – ‘ходя енергично, честно на далечни разстояния, без да се изморявам’

ходя като куче без сайбия (ВК) – ‘ходя безцелно, обикалям’

ходя като муха без глава (ФРБЕ) – Неодобр. ‘мотая се, лугам се и не съумявам да започна да върша нещо сериозно, смислено или не зная какво трябва да върша; суетя се

ходя като недарена сваха (ФРБЕ) – Диал. ‘много съм недоволен, сърдит и намръщен’

ходя като недобита кучка. (ФРБЕ) – Диал, Неодобр. ‘Скитам без работа и от къща на къща’

ходя като недобито псе (ФРБЕ) – Диал, Неодобр. ‘Скитам без работа и от къща на къща’

ходя като писана кокошка (ФРБЕ) – Диал. ‘Имам големи грижи, ядове и не зная какво да правя; станал съм разсеян от неприятности, трудности и се чувствам зле’

ходя като погълната игла (ФРБЕ) – Диал, Неодобр. ‘1. Пилея си времето напразно, губя си времето безполезно; шляя се, мотая се. 2. Трудя се неуморно, непрестанно.’

ходя като поп (ВК) – ‘ходя небръснат’

ходя като прозявка от уста в (на) уста (ФРБЕ) – За слух, мълва, ‘бързо се раз-

ходя като просяк (ВК) – ‘ходя лошо облечен, дрипав’

ходя като сваха без дарове (ВК) – диал. ‘ходя недоволен, сърдит, намръщен’

ходя като селски калпазанин (ФРБЕ) – диал. ‘държа се надменно, надуто, горделиво’

ходя като сляп без тояга (ВК) – диал. ‘ходя, като се препъвам, спъвам’

ходя като сянка (ВК) – ‘ходя неотлъчно след някого, ходя безмълвно, безшумно, съкрушен’

ходя като сянка (ФРБЕ) – ‘имам извънредно лош, съкрушен, отпаднал вид; психически разстроен съм’

ходя като таласъм (ВК) – ‘обикалям до късно през нощта и не си лягам’

ходя като хамата кокошка (ВК) – ‘вървя тежко, тромаво, трудно’

ходя като хърватин (ВК) – ‘ходя много развлечен, небрежен’

ходя като циганин (ВК) – ‘ходя лошо облечен, раздърпан’

хрисима като калугерка (Фразите) – ‘кротка, смирена, покорна’

хубав (красив) като ангел (ангелче) (ВК) – ‘много хубав’

хубав (красив) като картина (картинка) (ВК) – ‘много хубав’

хубав като капка (ВК) – ‘много хубав’

хубав като на Хубен гъза (ВК) – ирон. ‘съвсем нехубав, много грозен’

хубав като нарисуван (ВК) – ‘много хубав’

хубав като писано яйце (ВК) – ‘много хубав’

хубав като прасе в помя (ВК) – ирон. ‘съвсем нехубав, много грозен’

хубав като фидан(ка) в градина (ВК) – ‘много хубав’

хубава като <златна> ябълка (ВК) – обикновено за момиче, млада жена ‘много хубава’

хубава като икона, хубава като куна писана (ВК) – ‘много хубава, много красива’

хубава като кукла (ВК) – ‘много хубава, но обикновено с външна, неодоухотворена красота’

хубаво (красиво) като<в> приказка (ВК) – ‘много хубаво’

цър(е)н като котел (ВК) – диал. ‘много черен’

цървен како ружица (ВК) – диал. ‘много червен, румен (като израз за здраве и хубост)’

цървен како тетовска ябълка (ВК) – диал. ‘много червен, румен (като израз за здраве и хубост)’

червен (ален) като божур (ВК) – обикновено за цвят на лице на човек, който е силно смутен, развълнуван и др., ‘силно, ярко червен’

червен като (варен) рак (ВК) – обикновено за цвят на лице на човек, който е силно смутен, развълнуван и др. ‘силно червен’

червен като битолски просяк (ВК) – ‘много червен (като израз на здраве и ситост)’

червен като калинка (ВК) – диал. ‘силно, ярко червен’

червен като кръв (ВК) – ‘много, ярко червен’

червен като огън (ВК) – ‘много, ярко червен’

червен като панджар (ВК) – ‘много, силно червен’

червен като трендафил (ВК) – за лице ‘хубаво, приятно червен, румен (като израз на здраве и хубост)’

червен като ябълка (ВК) – нар-поет. ‘много червен, румен, свеж (като израз на здраве и хубост)’

червения като битолски просяк (ВК) – ‘червения се много (обикновено защото съм здрав, охранен)’

черен като абанос (Фразите) – ‘много черен, лъскавочерен’

черен като арап<ин> (ВК) – ‘много черен’

черен като вампир (ВК) – ‘много черен’

черен като въглен (ВК) – ‘много черен’

черен като гарван (ВК) – ‘много черен’

черен като главня (ВК) – диал. ‘много, неприятн черен’

черен като дъното на тигана (ВК) – ‘много черен’

черен като дявол (ВК) – ‘много черен’

черен като жуужел (жуужар, жуужюр) (ВК) – диал. ‘много черен’

черен като катран (ВК) – ‘много черен’

черен като катраник (ВК) – ‘много черен, съвсем черен’

черен като кютюк (ВК) – диал. ‘много черен’

черен като маслина (маслинка) (ВК) – ‘много, силно черен’

черен като негър (РБЕ, ВК) – ‘много черен’

черен като смола (ВК) – обикновено за коса ‘много черна’

черен като трънка (ВК) – обикновено за очи ‘много черни’

черен като циганин (ВК) – за мъж ‘много черен’

черна как циганка (ВК) – за жена ‘много черна’

чернея като въглен (ВК) – ‘чернея се много, силно’

чернея като главня (ВК) – ‘чернея се много, силно’

чист като кристал (ФРБЕ) – за човек, ‘много чист, нравствен, морален’

чист като роса (Фразите) – ‘много чист, неопетнен’

чист като сълза (Фразите) – ‘неопетнен морално човек’

чист, чегато родил се в цигански ишлик (ВК) – диал. ирон. ‘съвсем нечист, много мръсен’

чувствам се като парцал (ВК) – ‘чувствам се отпаднал, без сили’

чувствам се като риба във вода (ВК) – ‘чувствам се много добре, отлично’

чувствам се като риба на сухо (пясък) (ВК) – ‘чувствам се много зле’

чувствам се като у дома си (ВК) – ‘чувствам се много добре, спокойно, удобно’

шарен като циганска торба (НФРБЕ) – ‘много шарен’

шумно като вкато в чифутска хавра (ВК) – ‘много шумно’

ядем се (заяждаме се) като кучета (псета) (ВК) – ‘ядем се, караме се извънредно много’

ям като (колкото) врабче (ВК) – ‘ям извънредно малко’

ям като (колкото) коте (ВК) – ‘ям извънредно малко’

ям като (колкото) птичка (ВК) – ‘ям извънредно малко’

ям като без дъно (ВК) – ‘ям извънредно много’

ям като бивол (ВК) – ‘ям извънредно много, ненаситно’

ям като вол (ВК) – ‘ям извънредно много, ненаситно’

ям като вълк (ВК) – ‘ям бързо и много лакомо’

ям като върколак (ВК) – диал. ‘ям много и лакомо’

ям като гладник (ВК) – ‘ям много, бързо и лакомо, ненаситно’

ям като ламя (ВК) – ‘ям извънредно много’

ям като мечка (ВК) – ‘ям много нечисто’

ям като попов син (ВК) – ‘ям много лакомо’

ям като продънен, провален (ВК) – ‘ям извънредно много’

ям като разпран (БГ Жаргон) – ‘извънредно много и лакомо яде’

ям като свиня (ВК) – ‘ям много и нечисто’

ям като хърватин (ВК) – остар и диал. ‘ям много и обикновено нечисто’

1.1. Корпусен материал – БНК:

алчен като евреин

алчен като негър

бездомен като циганин край разорен табор

бия (някого)като куче

бия се като лъв

бия се като лъв

богат като евреин

боря се като лъв

боря се като орел

боси като цигани, голи като цигани

бръмча като лъв

буен като лъв

бърз като галопиращ кон

бърз като златка

бърз като змия

бърз като котка

бърз като куришум

бърз като лъв

бърз като мълния

бърз като невестулка

бърз като плъх

бърз като пор

бърз като птица

бърз като ракета

бърз като рис

бърз като светкавица

бърз като сърна

бърз като усойница

бял като алабастър

бял като восък

бял като гипс

вдигам глава като куче

вдигам крак като куче

вдигам нос като куче

великодушен като лъв

викам като лъв

вилнея като турчин

вирвам глава като орел

висок (здрав, як, снажен) като дъб

висок като бор

висок като гора

висок като дърво

висок като кула

висок като небе

висок като планина

висок като скала

висок като уличен стълб

висок като храм

влача като куче

волен като вятъра

волен като орел

волен като циганин

волен като циганин, дете, вихър, волна като самодива

гледам като омагьосан

гледам като орел

гледам като пиян безделник

гледам, зяпам като куче

глупав като бик

глупав като говедо

глупав като кокошка

глупав като крава

глупав като куче

глупав като магаре

глупав като млада жена

глупав като муле

глупав като овца

говоря като куче

говоря, бърбря, бърборя с усилие, викам, хортувам като пиян

гоним се, дърпаме се, сбиваме се, мразим се като куче и котка

гоня като куче

горд като лъв

горд като орел

грозен като куче (извадено от някой канал)

грозен като вампир

грозен като грях

грозен като дявол

грозен като евреин

грозен като екологична катастрофа

грозен като злосторник

грозен като кон

грозен като тукан

грозен като червей

грозна като вещица

грозна като крастава жаба

грозна като медуза

грозна като Упи Голдбърг

движа се, хуквам, тътря крака, скачам, пълзя (на четири крака), припкам, промъквам се, обикалям, накуцвам, влизам като куче

дебел като слон

дебна, настръхвам, нападам като куче

действам като лъв

дера глас като пиян псалт

дива като циганка

дискриминирам като негър в Америка

добър ката новороден

добър като ангел
добър като светец
добър като теленце
доволен като куче
дребен като грахово зърно
дребен като гуцер, птиче, врабче, плъх
дребен като дете
дребен като кибритена клечка, играчка
дребен като лилипут
дребен като муха
дребен като насекомо, въшка, бълха, пчела
дребен като прах (прашинка)
дребен като фъстък
дребен, малък, нисък като джудже
дрипав като циганска торба
дружелюбен като куче
друсам се като негър
душа като куче
дълголетен като орел
дълъг, висок като жираф
държа се като грък
държа се като евреин, звуча като евреин
държа се като лъв
държа се като пиян
едра като гъска

едра като кобила
едра като муха
едра като птица
едра като пчела
едър като бивол
едър като бъчонка
едър като великан
едър като вол
едър като гардероб
едър като исполин
едър като камила
едър като кон
едър като мечка
едър като мъж
едър като професионален футболист
едър като слон
едър като хала
едър като боксьор, едър като борец
едър като Арнолд Шварценегер
едър като горила
едър като Иети
едър като угоено прасе
живея като в ада
живея като в рай
живея като дивак

живея като звяр
живея като крал, кралица
живея като лъв
живея като монах
живея като отшелник, отшелница
живея като просяк
живея като циганин
живея като човек, живея като бял човек
живея като в кочина
живея като затворник
живея, гледам, дишам, лежа като куче
жълт като морков
жълт като невен
жълт като портокал
жълт като пъпеш
жълт като свещ
жълт като слама
жълт като шафран
заглеждам се като пиян
заклучен като орел (в клетка)
заколвам като куче
заобиколен съм със султанки като турчин
зараян като орел
застрелвам като куче

затичвам се, движа се, втурвам се, бягам, бродя, катеря се, излизам, навеждам се като лъв

зачервен като портокал

защитавам като лъв

защитавам се като лъв

здрав (силен, як, голям) като бик

зелен като жаба

зелен като лук

зелен като малахит

зелен като мента

зелен като планина

зелен като трева

златен като лъв

зъл като оса

зъл като пор

зъл като самия дявол

зъл като смъртта

зъл като стършел

зъл като гладно куче

зъл като разгонена белка

избухлив като барут

избухлив като вулкан

издавам звуци, сумтя, пуфтя, пръхтя като куче

изморен, каталясал като куче

измъчен като куче

измъчен, изморен, нещастен, каталясал като куче

изоставен като куче

изразявам се като грък

изтягам се като турчин

изхвърлям като куче

изчезвам като циганин

караме се като куче и котка

квича като куче

клатя се, люшкам се, олюлявам се, залитам, килвам се, описвам зигзаги, опирам се като пиян

копая, рия като куче

красив като Аполон

красив като Адонис

красив като Бекъм

красив като гръцки бог

красив като дявол, красив като Луцифер

красив като киноактьор

красив като манекен

красив като момиче, като жена, като девица

красив като Нарцис

красив като полско цвете

красив като приказка

красив като пролетна поляна, юнско утро, майско утро

красив като римски бог

красив като сивото на небето

красив като слънце

красив като сън

красив като филмова звезда

красив като херувим

красива като есенен залез

красива като зората (утринна зора)

красива като италианка

красива като кралицата на приказките

красива като пеперуда

красива като порцеланова фигурка

красива като пълна луна

красива като слънчев изгрев

красива като статуя

красива като тигрица

красива като фазан

красива като фея, прекрасна като самодива

красива като цвете

кротък като котенце

кротък като паленце

кръжа като орел

къркан, наклал се, насмукал съм се, нарязал съм се като свиня

лая като куче

лежа като камък

лежа като куче

лежа като мъртвец

лежса като мъртъв
лежса като покойник
лежса като пън
летя, кръжса като орел
ловък като лъв
луд като лъв
лукав като грък
лъжса като куче
лют като арнаутин
лют като бодил
лют като вълк
лют като огън
лют като селски стопанин
лют като турийска ракия
малък като буболечка
малък като песъчинка
малък като прашинка
малък като шушулка
малък като камъче
малък, дребен като мравка
мириша, воня като куче
множим се бързо като цигани
мразя като отрова
мразя като Сатаната
мразя като смъртта си

мръзна като куче
мургав като турчин
мургав като циганин
мъдър като грък
мъдър като жрец
мъдър като Платон
мъдър като философ
мързелив като негр
мъча се като куче
мятам се как лев
наблюдавам зорко като орел
намушквам като куче
намушквам като куче, надупчвам като куче
нападам като лъв
нападам като орел
нападам, връхлитам, сражавам се, бия се като лъв
напивам се като каруцар
напивам се като мотика
напивам се като пън
напивам се като руснак
напивам се като свиня
напивам се като скот
напивам се като талпа
напивам се като тракиец
напрегнат като лъв

напускам като циганин възседнал кон
невинен как младенец
невинен като агънце
невинен като гълъб
нелеп като пиян разсилен
неудържим като лъв
нещастен като куче
ниска като костенурка
нисък като тапа
нося като орел
нося се като лъв
обесвам като куче
обесвам като негър
обичам като роден брат, баща, син...
обичам като родна сестра, дъщеря, майка...
обичам като свое дете
оголвам зъби, зъбя се, озъбен, изтраквам със зъби като куче
оковавам като куче
опасен като куче
оранжес като морков
оранжес като портокал
оранжево-кафеникав като морков
отвратителен като пиян разсилен

*отивам, тръгвам, пристъпвам, стъпвам, тичам, куцукам, кретам, скитам се, обикалям,
движа се, подскачам на всички страни, тътря се, въртя се, нося се, запътвам се,
минавам, слизам, връщам се като пиян*

отпускам глава като куче

падам като пиян кърлеж

пазаря се като евреин

пазя, защитавам, вардя като куче

пия като бъчва

пия като животно

пия като коч

пия като свиня

пия като сибирски мужик

пия като скот

пия като мъж

пия като истински мъж

пия, лоча, наливам се, накърквам се, нарязвам се, нафирквам се като свиня

пиян като Алиса в страната на чудесата

пиян като Бакхус

пиян като бъчва

пиян като бъчва, пиян като казак

пиян като говедо

пиян като гъска

пиян като каруцар

пиян като кеманаджия

пиян като кундурджия

пиян като лорд

пиян като маймуна

пиян като моряк

пиян като мръсен гробар

пиян като мъж на ханджийка

пиян като на Заговезни

пиян като обуцар

пиян като пор

пиян като скот

пиян като стар войник от редовните войски в деня на уволнението

пиян като тамплиер

пиян като тапа

пиян като тапа, тараба, чеп, бъчва релса

пиян като файтонджия

пиян като хусар

погребван като куче

подчинявам се като куче

покланям се като турчин

почернял като негър

правя сделки, усуквам нещата като евреин

пребит от работа като куче

предан като куче

предизвиквам съжаление като румънец

презираам като евреин

прекрасен като княз от далечна земя

прекрасна като Афродита
прекрасна като Клеопатра
продавам като негър, превивам се като негър, бият ме като негър
произвеждаме като японци.
прост като катуна
прост като нагъм
пръскам пари като пиян моряк
псувам като куче
пъдя като куче
пъргав като лъв
раболепнича, крача раболено като куче
работя (бъхтя, трепя се, блъскам) като грешен дявол
работя като каторжник
работя като роб
работя, бачкам като негър
разбуден като куче
развеждам като куче на слепец
разгневен като лъв
разгневен, разярен като лъв
разгневявам се като лъв
разгневявам се, разярявам се като лъв
разпарчетосан като циганска колиба
разперен като орел
разреждам с вода като грък
разярен като лъв

разярявам се като лъв

рева като лъв

ревнив като куче

ревнив като мавър

ревнив като султан

ревнив като турчин

решителен като лъв

риж като морков

рус като руснак

ръкомахам като пиян моряк

ръмжа като куче

ръмжа като лъв

самотен като куче

свенлив като малко момче

свенлив като чирак

свиреп като лъв

свиреп, мъжествен, свободен, луд, великодушен като лъв

сив като зимно море

сив като мишка

сив като мъртвец

сив като пепел

сив като стомана

сив като сянка

силен като лъв

силен като орел

силен като турчин
силен, жилив като куче
син като мастило
син като море
син като мъртвец
син като небе
син като забравка
син като сапфир
син като синчец
син като тюркоаз
синьочерен като мастило
синя като портокал (земя)
сия ругатни като пиян моряк
скачам като лъв
скимтя като куче
скитам като циганка
скръствам крака като турчин
слаб като камишик
слаб като смъртник
слаб като шушулка
слаб, мършав като дистрофик
следвам неотлъчно като куче
слушам, послушен като куче
смел като пиян човек
смесвам виното като грък

смея се като куче.

смея се похотливо, цинично като пиян

спя като убит

сражавам се като лъв

сражавам се като лъв

срамежлив като девойка

срамежлив като манастирска послушница

срамежлив, свенлив като девица

стар като орел

стиснат като евреин

стиснат като циганин

стоя като куче пазач

стоя като статуя

стоя като стълб

стоя като сфинкс

страдам като куче

страх ме е (страхувам се) като куче

страхлив като дете

страхлив като жена

страхлив като младо момиче

страхлив като овца

стремителен като лъв

строен като боксьор от категория петел

строен като бор

строен като гимназистка

строен като млад ясен
строен като мома
строен като момиче
строен като тореадор
строен като тръстика
трезв(ен) като (буца) лед
трезв(ен) като (буца) лед, кукуряк
трезв(ен) като водица
трезв(ен) като краставичка
трезв(ен) като краставичка, кисела краставичка
трезв(ен) като младенец, трезв(ен) като новородено
трезв(ен) като морков
трезв(ен) като полицаї
трезв(ен) като поп на литургия
трезв(ен) като стара мома
трезв(ен) като съдия
трезв(ен) новородено, младенец
треперя като куче
третирам (някого) като куче
трудолюбив като пчела
тръзвам като циганин в керван
тръскам глава като куче
тънък като бич
тънък като бръснач
тънък като игла

тѣнѣк катѡ камшик

тѣнѣк катѡ конец

тѣнѣк катѡ косѣм

тѣнѣк катѡ хартия

тѣп катѡ обувка

тѣп катѡ тояга

тѣп катѡ чехѣл

убивам катѡ куче

удрям катѡ куче

удушавам катѡ куче

умен катѡ академик

умен катѡ бог

умен катѡ котка

умирам сам катѡ куче

усещам от разстояние катѡ куче

хвърлям се как лев

хвърлям се катѡ лѣв

хвърлям се катѡ орел

хвърлям се, мятам се, скачам, рипвам катѡ лѣв

хия се катѡ пиян

хитѣр катѡ грѣк

хитѣр катѡ евреин

хитѣр катѡ евреин

хитѣр катѡ змия

хитѣр катѡ лѣв

хитър като невестулка
хитър като трол
хитър като търговец
хитър като лъв
ходя, движа се, стъпвам като на кокили
хокам като куче
храбър (смел, безстрашен, неустрашим) като лъв
хубав като Купидон
хубав като куче
хубав като Леонардо ди Каприо
хубав като майски ден
хубава като маков цвят
хубава като месечина
хубава като принцеса
хубава като роза
царствен като лъв
червен като домати
червен като мак
червен като мед
червен като морков
червен като невен
червен като рубин
червеникавокафяв като догарящи въглища
черен като арабин
черен като бръмбар

черен като вакса

черен като врана

черен като гарваново крило

черен като гарга

черен като нефт

черен като ноц

черен като орел

черен като пръст

черен като сажди

черни като догарящи въглища

черноока като циганка

честен като негър

чувствам се като в гората

чувствам се като в затвор

чувствам се като на изпит

чувствам се като на курорт

чувствам се като на тръни

як като лъв

2. Устойчиви сравнения в руския език:

2.1 Речников материал:

бегать, носиться, мчаться как гончая (Леб.) – за човек, обременен от някакви грижи

бежать, лететь, нестись как орел (БСРНС) – ‘геройски’

белый как <молочный> кипень (Леб., Ог.) – за нещо ослепително бяло и чисто

белый как алебастр (Леб.) – обикновено за ослепително бяла кожа на човек

белый как бумага (Ог., Леб.) - за човек, цвета на лицето на който се е изменило от страх, вълнение и др.

белый как гипсовая маска (Леб.) – за неестествено бледо, неподвижно лице

белый как глина (Ог.) – за лицето на човек

белый как известь (Ог.) – за лицето на човек

белый как лен (Леб., Ог.) – за копринено-меки коси, светло-жълти

белый как лунь (Леб., Ог.) – за много побеляла коса и брада, човек с побелели коси

белый как мел (Леб., Ог.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как мертвец (Леб., Ог.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как молоко (Леб., Ог.) – за тялото, ръцете, лицето, зъбите на човек; за дим и мъгла

белый как мрамор (Леб., Ог.) – обикновено за ослепително бяла кожа на човек

белый как мука (Леб., Ог.) – за човек, чието лице е пребледняло от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как плат (платок, полотенце) (Леб., Ог.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как полотно (Леб., Ог.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как привидение (Ог.) – ‘много бял, блед’

белый как серебро (Леб.) - за побелели коси и брада

белый как скатерть (Ог.) – за лицето на човек

белый как слоновою кость (Леб., Ог.) – за жълтеникавата кожа на болен човек; обикновено за частите на тялото на човек

белый как смерть (Леб.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек

белый как сметана (Ог.) - за човек (лице и тяло); за животно

белый как снег (Леб., Ог.) – за побелели коси и брада

белый как стена/ стенка (Леб., Ог.) – за човек, пребледнял от страх, вълнение и др., или за болен човек; за цвета на лицето на смъртно болен човек

белый, светлый, седой как солома (Леб.) - за светли и прави коси

бить, избить как собаку (Ог.) – ‘с чувство на силно презрение, без съжаление и без да мислиш за последствията’

бледный, белый как воск (Леб., Ог.) – за цвета на лицето на болен човек

бледный, белый как тень (Леб.) – обикновено за човек, пребледнял в резултат на болест, душевни вълнение и др.

богатый как жид (Ог.) – неодобр. ‘много богат’

болтливый, болтать, трепаться как <базарная/старая> баба (Леб.) – обикновено за мъж, много приказлив, който не може да пази тайна

большой, крупный как лев (БСРНС) – за голямо животно

большой, огромный, высокий как гора (Леб., Ог.) – за предмет, който ти се струва много голям

борматать как в бреду (Леб.) – неодобр. за несвързана реч

бороться как лев (Леб.) – книж. вис. стил, за храбър и самоотвержен човек

бояться как <лютото> зверя (Ог.) – ‘много се страхувам от нещо, за човек’

бояться как огня (Ог., Леб.) – ‘много силно се страхувам, панически се страхувам, ужасно се страхувам’

бояться как черт ладана (Ог., Леб.) - за човек или животно, ‘много се страхувам от нещо’

бояться как черта (Ог.) – за човек, ‘много се страхувам от нещо’

бояться как чумы (Ог., Леб.) – за човек, общуването с когото предизвиква непреодолим страх и ужас

бродить по свету, переселяться, кочевать как вечный жид (Ог.) – ‘бродя по света, мества се, без да си намирам място’

бродить, ходить, слоняться, двигаться и др. как пьяный (Леб.) – ‘поклащам се, докато вървя’ – обикновено за болен или уморен човек; за превъзбуден или разстроен човек

бродить, ходить, слоняться, двигаться как домовой (Леб.) – обикновено за мъж, който страда от безсъние

бродить, ходить, слоняться, двигаться как лунатик (Леб., Ог.) – ‘1. много замислен човек, който не забелязва обкръжаващите го; обикновено за мъж, който страда от безсъние’

бродить, ходить, слоняться, двигаться как маятник (Леб., Ог.) – за човек, който ходи наза-напред, насам-натам

бродить, ходить, слоняться, двигаться как привидение (Леб., Ог.) – за човек, който се движи безшумно

бродить, ходить, слоняться, двигаться как пьяный (Леб., Ог.) – ‘ходя, като се поклащам’

бродить, ходить, слоняться, двигаться как сонная/осенняя муха (Леб.) – ‘вяло, бавно, мързеливо’

бродить, ходить, слоняться, двигаться как сонный (Леб., Ог.) – ‘вяло, бавно, мързеливо’

Бродить, ходить, слоняться, двигаться как сумнамбула (Леб., Ог.) – ‘ходя безучастно, без да забелязвам каквото и да било’

бросать, кидать как собаку (Леб., Ог.) – неодобр. за незащитен, безпомощен човек, оставен на произвола на съдбата

бросать, кидать, швырять как собаке (Леб.) – неодобр. ‘с пренебрежение подхвърлям нещо, като унижавам човешкото достойнство’

бросаться, кидаться как лев (Ог.) – ‘храбро, самоотвержено, с благородни подбуди’

бросаться, набрасываться, кидаться как пес на кого-л. (Ог.) – ‘злобно, с ругатни и заплахи, обиди и побой’

бросаться, набрасываться, кидаться как собака (Ог., Леб.) – ‘с ругатни и заплахи, обиди и побой’

броситься как лев (БСРНС) – сниж. За човек, ‘безжалостно, устремено нападам някого, хвърлям се нанякъде’

быть важным, распускать хвост как павлин (Леб., Ог.) – ирон. ‘държа се арогантно, самовлюбено, тщестславно’, обикновено за мъж

вертеться, крутиться как белка в колесе (Леб., Ог.) – ‘постоянно имам грижи, много да работя, като проявявам инициатива и откривам, че можеш да се справя в трудни ситуации’

вертеться, крутиться как бобик (Леб.) – ‘постоянно имам грижи, много да работя, като проявявам инициатива и откривам, че можеш да се справя в трудни ситуации’

взлететь, ворваться как буря (Леб., Ог.) – за човек, който неочаквано се появява някъде; за превозни средства, които се движат бързо и появяват неочаквано’

взлететь, ворваться как вихрь (Леб., Ог.) – ‘за човек, който неочаквано се появява някъде

взлететь, ворваться как ураган (Леб., Ог.) – ‘за човек, който неочаквано се появява някъде’

вспыльчивый, вспыхивать как порох (Леб., Ог.) – ‘обикновено за нервен, неуравновесен човек’

вспыльчивый, вспыхивать как спичка (Леб., Ог.) – ‘за нервен, неуравновесен човек’

выглядеть как орел (БСРНС) – ‘бодро, геройски’

выгнать, прогнать как собаку (Леб.) – прост. неодобр. ‘Без съжаление прогонвам’

высокий как колокольня (Ог.) – ‘много висок’, за човек

высокий как лес (Леб.) – за трева и посеви, ‘много високи’

глаза (зрение) как у орла (БСРНС) – ‘много остро зрение’

глотать, есть (прожорливый) как кабан (БСРНС) – за дебел човек, който яде много лакомо, без да подбира и в голямо количество храна

глотать, заглатывать как удав (Ог.) – ‘ям много лакомо’

глупый как (словно, точно) осел (Ог.) – ‘много глупав’

глупый как гусь (Леб.) – просторечно, презрительно ‘много глупав, самодоволен’

глупый как баран (Ог.) – ‘много глупав’

глупый как сивый мерин (Леб., Ог.) – просторечно, презрит. ‘много глупав’

глупый, тупой как бревно (Леб., Ог.) – просторечно, презрит. ‘много глупав’

глупый, тупой как полено (Леб.) – просторечно, презрит. ‘много глупав’

глупый, тупой как пень (Леб., Ог.) – просторечно, презрит. ‘много глупав’

глупый, тупой как пробка (Леб., Ог.) – презрит. ‘много глупав’

говорить как (будто) каша во рту (Леб., Ог.) – ‘говоря нечленоразделно’

говорить как в трубку (Леб., Ог.) – ‘говоря с нисък глас’

говорить как из бочки (Леб.) – ‘говоря глухо’

говорить как мужчина с женщиной (Леб.) – ‘говоря прямо, вода откровен мъжки разговор’

говорить, ораторствовать, речистый как Цицерон (Ог., Леб.) – ирон. за многословен човек (Леб.); ‘красиво, красноречиво’

говорить, трещать как трещетка (Ог., Леб.) – ‘говоря бързо, без да мльквам’

голодный, проголодаться как собака (Леб., Ог.) – ‘много гладен’

голодный, проголодаться как пес (Леб., Ог.) – ‘много гладен’

горячий, вспыльчивый как кипяток (Ог., Леб.) – ‘много темпераментен, избухлив’

грызться как собака (Ог.) – ‘много се караме, хапя’ – за куче, насекомо, човек

день прошел как у цыгана (БСРНС) – ‘безцелно, в безделие’

длинный, высокий как (коломенская) верста (Ог.) – ирон. За висок и слаб човек

длинный, высокий как жердь (Ог., Леб.) – просторечно, ирон. За много висок и слаб човек

длинный, высокий как жираф (Ог., Леб.) – неодобр., за много висок човек

длинный, высокий как каланча (Ог.) – ирон., за много висок човек

длинный, высокий как шест (Леб., Ог.) – ирон. ‘обикновено за много висок и слаб человек’

здоровая (сильная, выносливая) как лошадь (Ог.) – прост. ‘За здоров человек’; *здоровый как лошадь* (Леб.) – за жена

добрый как ангел (Леб., Ог.) – ‘за много добър, безкористен човек’

добрый как ангел / как агнец Божий (Леб.) – одобр. ‘За много добър, безкористен човек

драться, сражаться, вести себя как лев (Ог.) – ‘смело, мъжествено’

дурен, страшный, безобразный как (смертный) грех (Ог., Леб.) – неодобр. ‘За много грозен човек

есть как акула (Ог., Леб.) – неодобр. ‘ям много, с голям апетит’

желтый, пожелтеть как лимон (Леб., Ог.) – ‘за човек с болнав, жълтеникав цвят на лицето’

желтый как воск (Ог., Леб.) – ‘бледо-жълт цвят, който напомня восък’

желтый как померанец (Ог.) – ‘много жълт, пожълтял (от болест или безсъница)’, за лицето на човек

желтый как шафран (Леб.) – за бледен цвят, болнаво лице

жирный, толстый как свинья, боров (Ог., Леб.) – за човек, обикновено мъж (презр.), ‘много дебел’

жить как барин (барышня) (Леб., Ог.) – неодобр. Да живееш без нищо да те вълнува, в разкош

жить как зверь (Ог.) – ‘в крайна нищета, в неблагоприятни битови условия’

жить как кошка с собакой (Леб.) – ‘в постоянни кавги и вражди’

жить как собака (Леб., Ог.) – прост., неодобр. за човек – ‘неуютно, неблагоустроено, нещастно’

жить орлом (БСРНС) – ‘за човек, който не се съобразява с другите и с общоприетите норми’

жить, прожить цыганом (БСРНС) – ‘обикновено за човек, който постоянно се мести’

жрать как корова (БСРНС) – ‘за човек, който постоянно нещо дъвче, преживя’

жрать как крокодил (БСРНС) – ‘за човек, който лакомо поглъща храна в големи количества’

жрать как собака (БСРНС) – неодобр., грубо, ‘за многогладен човек, който би изял всичко’

загорелый как эфиоп (Леб.) – ‘за почернял от слънцето човек’

загорелый, смуглый как араб (Леб.) – ‘за почернял от слънцето човек’

замерзнуть, продрогнуть как собака (Ог., Леб.) – прост. За много измръзнал, до кости човек’

зарасти, заживать как на собаке (Леб., Ог.) – прост. шег. или ирон. – за рани, които нарастват много бързо’

зарыть, закопать как собаку (Леб., Ог.) – презр. прост. ‘заравам някого набързо, на случайно място’

застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как (красная) девица, девка (Леб., Ог.) – за юноша, мъж, ‘много се срамувам’

застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как барышня (Ог., Леб.) – за юноша, мъж, ‘много се срамувам’

застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как девчонка, как девочка (Ог., Леб.) – за юноша, мъж, ‘много се срамувам’

застенчивый, краснеть, стесняться, смущаться как как девушка (Ог., Леб.) – за юноша, мъж, ‘много се срамувам’

защищать как лев (БСРНС) – книж. ‘защитавам яростно, мъжествено’

здоровая как кобыла (Ог.) – за жена, ‘много едра, силна’

здоровый как лошадь (Ог., Леб.) – 1. за мъж с голяма физическа сила; 2. ‘много здрав, който оздравява много бързо’

здоровый, крепкий как дуб (Ог., Леб.) – за як, силен мъж

здоровый, огромный, грузный как слон (Леб., Ог.) – обикновено за висок, тежък човек

здоровый, огромный как шкаф (Леб.) – обикновено за висок човек с широки плещи

здоровый, сильный как битюг (Ог.) – ‘много силен’, за мъж

здоровый, сильный как бугай (Леб., Ог.) – ‘много силен’, за мъж

здоровый, сильный как буйвол (Ог., Леб.) – ‘много силен, за мъж; много здрав, който оздравява много бързо’

Здоровый, сильный как бык (Ог., Леб.) – ‘много силен, за мъж; много здрав, който оздравява много бързо’

Здоровый, сильный как жеребец (Ог., Леб.) – ‘много силен’, за мъж

Здоровый, сильный как медведь (Ог., Леб.) – ‘много силен’, за мъж

здоровый, сильный, рослый как верблюд (Ог.) – за човек, мъж – ‘едър, силен’

зиять как лев, злой как лев (БСРНС) – неодобр. За много зъл и гневен човек

злая как ведьма (Ог., Леб.) – за много зла, свадлива жена

злая как мегера (Ог.) – ‘много зла’, за жена

злая как старая дева (Ог.) – ‘много зла’, за жена

злая как фурия (Ог.) – ‘много зла’, за жена

злой (ая), разъяренный (ая) как тигр (тигрица) (Леб., Ог.) – ‘за човек, много зъл, разгневен’

злой как волк (Ог.) – за човек, мъж, ‘много зъл’

злой как дьявол (Леб.) – за много зъл човек

злой как змея (Ог.) – ‘много зъл’

злой как оса (Леб.) – ‘за много зъл, язвителен човек’

злой как хорек (Ог.) – ‘много зъл’

злой как черт (Леб.) – ‘за много зъл човек’

злой, злиться как собака (Ог., Леб.) – ‘за много зъл човек’

злой, злиться как <цепной> пес (Ог., Леб.) – неодобр. ‘за много зъл мъж’

злой, коварный как демон (Леб.) – ‘за много зъл, коварен човек’

злой, лютый, жестокий как зверь (Ог.) – ‘много зъл’

идти, ехать и т.п. как на похоронах (Ог., Леб.) – ‘бавно, без да бързам’, за хора и превозни средства (неодобр.)

изругать как собаку (Леб.) – презр. ‘силно, без да подбирам думите’

как жид (БСРНС) – ‘алчен, користолюбив, хитър и алчен човек’

как орел (БСРНС) – разг. ‘за млад, силен, много бодро изглеждащ човек’

как орлы (БСРНС) – ‘здрави, яки, силни хора’

конь как орел (БСРНС) – ‘силен, красив, породист, бърз кон’

копченый как цыган, жареная как цыганка (БСРНС) – ‘за смугъл човек с черни коси’

красивая как принцесса (Леб.) – ‘за красиво, изящно и богато облечено момиче’

красивая, прекрасная, статная и т.п. как королева (Леб.) – одобр. ‘за много красива жена’

красивая, прекрасная, статная и т.п. как майский день (Леб.) – нар.-поет. обикновено за красиво момиче’

красивый как Аполлон (Ог.) – ‘красив, с хубаво телосложение’, за юноша, мъж

красивый как бог (Ог., Леб.) – одобр. ‘за много красив, строен мъж’

красивый как игрушка (Ог., Леб.) – ‘за много красиво дете или момиче’

красивый как картинка (Ог., Леб.) – ‘за красиво и богато облечен човек’

красивый как конфетка (Леб.) – ‘за нещо красиво, ново’

красивый как писанный (Ог.) – за човек, ‘много красив’

красивый как херувим (херувимчик) (Ог.) – ‘красив, добре облечен’, за дете, тинейджър, момиче или момче’

красивый(ая) как кукла/куколка (Леб., Ог.) – обобр. ‘за много красиво дете, момиче’

красивый(ая), прекрасный (ая) как ангел (Ог.) – ‘красив, миловиден, прекрасен, прелестен’ – за дете, момиче, млада жена

красный как <вареный> рак (Ог., Леб.) – ‘за човек, чието лице се е променило то вълнение, страх, смущение и др.’

красный как бурак (Ог., Леб.) – прост. ‘за пурпурен цвят на лицето’

красный как кирпич (Ог., Леб.) – обикновено ‘за жълто-червен цвят на пълен, пълнокръвен човек’

красный как кровь (Леб.) – за предмети, ‘много червен’

красный как кумач (Ог., Леб.) – ‘за цвета на лицето на човек, почервенял от смущение, вълнение, топлина и др.’

красный как мак (Леб., Ог.) – ‘за човек, почервенял от вълнение, смущение и др.’

красный как медь, как (медный) самовар (Леб.) – за човек, почервенял от смущение, срам или горещина’

красный как морковь (Ог., Леб.) – ‘за човек, цвета на лицето му се е променил от вълнение, горещина и др.’

красный как огонь (Ог.) – ‘за предмет, за лице – пълнокръвно, разгорещено или възпалено от болест’

красный как пион (Ог., Леб.) – ‘за човек, почервенял от вълнение или срам

красный как помидор (Леб., Ог.) – ‘за наситено червеното лице на здрав човек или човек, който е смутен от нещо’

красный как свекла (Леб., Ог.) – ‘за човек с пурпурен цвят на лицето’

красный, покраснеть как вишня (Ог.) – за човек, лицето на човек, ‘много червен’

красный, покраснеть, раскраснеться как клюква (Ог.) – за човек, лицето, бузите на човек, ‘много червен’

красный, покраснеть, раскраснеться и т.п. как маков цвет (Леб.) – обикновено за смутена жена, ‘да почервенея’

красться, ходить, ступать как кот, кошка (Леб., Ог.) – ‘стъпвам леко, меко, тихо’

кроткий как овца/овечка (Леб., Ог.) – ирон. ‘за много кротък, послушен човек’

кроткий, смиренный, незлобивый, покорный как ягненок (Леб., Ог.) – за много кротък, смирен, послушен човек’

кроткий, смиренный, тихий, покорный и т.п. как агнец <Божий> (Леб.) – Книж., Одобр. или ирон. – ‘за много кротък, послушен човек

кроткий, смиренный, тихий, покорный и т.п. как ангел (Ог., Леб.) – одобрява, ‘за много кротък, добросърдечен човек’

кроткий, смиренный, тихий, покорный и т.п. как голубь/голубка (Ог., Леб.) – ‘за много кротък, смирен, послушен човек’

круглый как колобок (Леб.) – за нисък, дебел човек

круглый как шар (Леб.) – за нисък, дебел човек

крыпные как горох (глаза) (Ог., Леб.) – за големи и обилни сълзи; за съвкупност от еднородни предмети, обикновено по-малки от грах

ласковый, добрый как теленок/телок (Леб.) – прост., шег.-ирон. Обикновено за добродушен, простодушен юноша, млад мъж

лаять, гавкать как собака (Ог.) – прост. ‘Грубо разговаряме, караме се’

лежать как байбак (Леб.) – за мързелив човек, който никъде не работи

лежать как барин/барыня (Ог., Леб.) – неодобр. ‘излеждавам се безучастно, без да участвам в общата работа’

лежать как боров (Ог.) – за човек, ‘лежа неподвижно’

лежать как бревно (Леб., Ог.) – ‘обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно’

лежать как камень (Ог.) – ‘лежа неподвижно’

лежать как камень на душе (сердце) (Ог.) - за чувства, мисли, грижи, тревоги

лежать как колода (Леб., Ог.) – обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно

лежать как мертвец (Ог.) – обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно

лежать как мертвый (Леб., Ог.) – обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно

лежать как неживой (Леб., Ог.) - обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно

лежать как пень (Леб.) – за човек, който лежи неподвижно

лежать как пласт (Леб., Ог.) - обикновено за болен или много изморен човек, който лежи неподвижно

лежать как покойник (Леб.) - за човек, който лежи неподвижно, безмълвно

лежать как труп (Леб., Ог.) – за човек, който лежи неподвижно, безмълвно

лежать как чурбан (Леб., Ог.) – прост. ‘Неподвижно, безучастно’

лежать, спать, дрыхнуть (прост.) как боров (Ог.) – за човек, ‘безгрижно’

лететь, мчаться, нестись как безумный (Леб.) – за човек, който се движи бързо, стремително, без да забелязва нищо наоколо

лететь, мчаться, нестись как бешеный (Леб.) – за човек, който се движи бързо, стремително, без да забелязва нищо наоколо

лететь, мчаться, нестись как ветер (Ог.) – ‘движа се бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как как буря (Ог.) – за човек, животно, превозно средство – . ‘бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как как вихрь (Ог.) – за човек, животно, превозно средство – . ‘движа се бързо’

лететь, мчаться, нестись как как черт (Леб.) – ‘бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как метеор (Ог., Леб.) – ‘движа се много бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как молния (Ог.) – за човек, животно, превозно средство – ‘движа се бързо’

лететь, мчаться, нестись как на крыльях (Леб.) - за човек, който е много емоционален и се движи бързо

лететь, мчаться, нестись как на пожар (Леб.) – неодобр. ‘много бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как ошпаренный (Леб.) – неодобр. за човек – ‘движа се бързо, стремително, без да мисля’

лететь, мчаться, нестись как полоумный (Леб.) – ‘стремително, без да обръщаш внимание на пътя’

лететь, мчаться, нестись как птица (Леб.) – ‘много бързо и стремително’

лететь, мчаться, нестись как пуля (Ог., Леб.) - ‘бързо, стремително’, за човек

лететь, мчаться, нестись как ракета (Ог.) - за някой, който се движи много бързо

лететь, мчаться, нестись как стрела (Ог.) – ‘много бързо, стремително’

лететь, мчаться, нестись как сумасшедший (Леб.) – ‘много бързо, без да обръщам внимание на нищо наоколо’

лететь, мчаться, нестись как угорелый (Леб.) – прост. ‘много бързо, без да обръщам внимание на нищо наоколо’

лететь, мчаться, нестись как ужаленный (Леб.) – ‘бързо, стремително и внезапно’

любить как родного (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как родного брата (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как родного сына (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как родную мать (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как родную сестру (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как родню дочь (Леб.) – одобр. ‘много, искрено обичам’

любить как собака палку (Леб., Ог.) - одобр. ‘много, искрено обичам’

любить, уважать как родного отца (Леб., Ог.) - ирон. ‘изобщо, ни най-малко не обичам’

мазан словно цыган, копченый как цыган, жареная как цыганка (БСРНС) – неодобр. За човек, който постоянно ходи мръсен

маленький как кнопка (Ог.) – за носа на човек, обикновено на дете, ‘много малък’

маленький, мелкий как козявка (Ог.) – за хора, гледани от голяма височина или разстояние

маленький, мелкий как муравьи (Ог.) – за хора, животни, превозни средства, гледани от голяма височина или разстояние

маленький, мелкий, крохотный как букашка (Леб., Ог.) – за хора, животни, предмети, гледани от голяма височина или разстояние

маленький, мелкий, крохотный как булавочная головка (Леб.) – за много малки кръгли предмети

маленький, мелкий, крохотный как игрушечный (Леб.) – за предмет с малък размер или гледан отдалеч

маленький, мелкий, крохотный как игрушка/игрушечка (Леб.) – за предмет с малък размер или гледан отдалеч

маленький, мелкий, крохотный как маковое зернышко (Леб.) – за нещо малко, гледано от голямо разстояние

маленький, мелкий, крохотный как спичечная коробка (Леб.) – за предмет с правоъгълна форма, малък по размер или гледан отдалеч

мелкий как горох, горошины (Леб., Ог.) – за съвкупност от еднородни предмети, обикновено по-големи от грах; за малки зеленчуци; за нещо малко на голямо разстояние

менять кого, что как цыган (БСРНС) – за човек, който постоянно си сменя приятелите, познатите или каквото и да било

менять кого, что как цыган лошадей (БСРНС) – за вятърничав човек, който постоянно сменя жените

молчать как воды в рот набрал (Леб.) - Неодобр. За мълчалив, срамежлив човек или човек, който упорито не иска да отговаря

молчать как глухой (Ог.) – ‘мълча, изобщо не реагирам на реч, разговори или пряко обръщение’

молчать как истукан (Ог.), *молчать будто язык проглотил* (Ог., Леб.) – за мълчалив, срамежлив човек или човек, който упорито не иска да отговори

молчать как каменный (Ог., Леб.) – за човек, който упорито не желае да разговаря с някого

молчать как камень (Ог., Леб.) – за човек, който упорито не желае да разговаря с някого

молчать как могила (Леб., Ог.) – за човек, който умее да пази пайна, упорито мълчи

молчать как немой/ словно онемел (Ог., Леб.) – за плах, мълчалив човек или човек, който не иска да поддържа разговор

молчать как партизан (на допросе) (Леб.) – просторечно, ирон. за човек, който не иска да си признае извършеното или упорито не иска да отговаря на въпроси

молчать как пень (Ог., Леб.) – за глуповат или необразован човек, който не умее да поддържа разговор

молчать как рыба (Леб., Ог.) – за човек, който умее да пази тайна

молчать как сфинкс (Леб.) - за човек, който пази някаква тайна

молчать как сыч (Леб., Ог.) – за човек, който избягва хората или не е доволен от нещо

молчать как убитый (Леб.) – за човек, който не иска да разговаря с никого или може да пази тайна

молчать словно язык отнялся (Ог.) – мълча упорито, напълно, без да казва нито дума

молчать словно язык отрезали (Ог.) – мълча упорито, напълно, без да казва нито дума

молчать словно языка лишился (Ог.) – мълча упорито, напълно, без да казва нито дума

мудрый как змий /змея (Ог.) – арх. много мъдър

мудрый как Соломон (Леб., Ог.) – Книжн. Библ. За много мъдър човек с богат жизнен опит

мыкаться по свету как цыган (БСРНС) – неodobр. За човек, който постоянно се мести

надутый, надменный, надуться как индейский петух (Ог., Леб.) – неodobр. За самодоволен, тщеславен, важен човек

надутый, надменный, надуться как индюк (Ог., Леб.) – неodobр. За самодоволен, тщеславен, важен човек

надуться как мышь на крупу (Леб., Ог.) – прост. неodobр. За човек, който изразява обида, недоволство със своя вид

надуться, надутый как сыч (Леб., Ог.) – прост. Неodobр. За човек, който изразява обида, недоволство със своя вид

налететь как орел (БСРНС) – за човек, който напада внезапно

напиваться (Леб., Ог.), *нажраться, нализаться* (Ог.), *надраться как свинья* (Леб., Ог.) - грубо, прост, презр. За човек, много се напивам

напиваться как зюзя (Леб., Ог.) - просторечно, презр. За човек, който се е напил до безчувствено състояние

напиваться как сапожник (Ог.) – ‘много, невъздържано пия алкохол’

невинный как агнец <Божий> (Ог., Леб.) – книж., често ирон., за човек, който е безупречен от морална гледна точка

невинный как дитя (Леб.) – за възрастен човек, ‘напълно невинен’

невинный как младенец (Ог., Леб.) – за възрастен човек, ‘напълно невинен’

неподвижный, неподвижно стоять, сидеть как изваяния (Леб.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

неподвижный, неподвижно стоять, сидеть как сфинкс (Леб.) – за човек, ‘стоя напълно неподвижно’

нос как у орла (БСРНС) – ‘голям, с гърбица’

оборванный как цыган (БСРНС) – *прост. неодобр.* За мръсен, лошо и небрежно облечен човек

обращаться с кем-то как с собакой (Ог.) – ‘пренебрежително, грубо, насилствено’

остановиться, встать, стоять как вкопанный (в землю) (Ог., Леб.) – ‘стоя на едно място, неподвижно’, за човек

остановиться, встать, стоять как врытый (в землю) (Ог., Леб.) – ‘стоя на едно място, неподвижно’

стоять, замереть как замороженный (Леб.) – ‘стоя на едно място, неподвижно, неволно, напълно вцепенен’

пить как бочка (Леб.) – *неодобр.* За човек, който употребява много алкохол

плестись, тащиться, идти и т.п. как черепаха (Ог., Леб.) – *неодобр.* ‘движа се много бавно, едва-едва’

ползти, плестись, тащиться как улитка (Ог.) – ‘придвижвам се бавно’, за човек, превозни средства

преданный, верный как <верная> собака, как пес (Ог., Леб.) – ‘изключително, напълно предан’

прийти как орел (БСРНС) – за човек, който идва внезапно, неочаквано

приставать как <злая> собака (Ог.) – ‘тормозя някого с въпроси, упреци, нравоучения’

пристрелить, повесить как собаку (Ог.) – ‘с голямо презрение, без съжаление и без да мисля за последствията’

продуться (проигратъся) как грек (БСРНС) – за човек, който е изгубил цялото си състояние на хазарт

прожорливый как утка (Ог.) – за човек, който яде много

промокнуть как собака (Леб.) – *прост.* За човек, който се е намокрил много

просить/клянчить как цыганенок (БСРНС) – за дете, което настойчиво, натрапчиво да моли за нещо

простой как три рубля (Леб.) – ‘много наивен, глуповат човек’

пугливый как лань (Леб.) – за човек, който много лесно се плаши

пьян как грек (БСРНС) – ‘много пиян’

пьян как сто китайцев (БСРНС) – ‘много пиян’

пьяный как дым (Ог.) – ‘много пиян’

пьяный как зюзя (Ог.) – прост. презр. или шег. ‘за човек, който се напива до загуба на съзнание’

пьяный как извозчик (Леб.) – неодобр. ‘за човек, който пие алкохолни напитки в голямо количество’

пьяный как сапожник (Леб., Ог.) – неодобр. ‘за човек, който пие алкохолни напитки в голямо количество’

пьяный как свинья (Леб, Ог.) – неодобр. ‘за човек, който пие алкохолни напитки в голямо количество’

пьяный как скотина (Леб., Ог.) - прост. презр. ‘за човек, който се напива до загуба на съзнание’

пьяный как стелька (Ог., Леб.) – прост. пренебр. или шег.-ирон. ‘за много пиян човек’

пьяный; напиться, надраться, нарезаться и т.п как скотина (Леб.) – ‘за човек, който се напива до степен на загуба на сетивност’

работать как батрак (Леб.) – за човек, който работи много, напрегнато и не получава достатъчно възнаграждение

работать как каторжник (Леб., Ог.) – за човек, който трябва да работи много, тежка работа, която не му носи удовлетворение

работать как лев (БСРНС) – ирон, прост. – ‘самоотвержено, енергично, без умора работя’

работать как черт (Леб., Ог.) – ‘работя много увлечено и напрегнато, усърдно’

работать на кого-либо как негр (Леб.) – ‘обикновено за човек, който не получава достатъчно възнаграждение, признание за труда си’

работать на кого-либо как папа Карло (Леб.) – нов. шег. ‘обикновено за човек, който работи много и усърдно и не получава достатъчно възнаграждение’

работать на кого-либо как раб/раба (Леб., Ог.) – ‘обикновено за човек, който не получава достатъчно възнаграждение, признание за труда си’

работатъ, трудиться как проклятый (Леб., Ог.) – ‘за човек, който трябва да работи много, тежка работа, която не му носи удовлетворение’

работатъ, трудиться, вкалывать (прост) и т.п. как каторжный (Леб., Ог.) – за човек, който трябва да работи много, тежка работа, която не му носи удовлетворение’

работатъ, трудиться, вкалывать как (ломовая) лошадь (Леб., Ог.) – ‘за човек, който работи много, усърдно’

работатъ, трудиться, вкалывать как вол (Леб., Ог.) – ‘за човек, който работи много, усърдно’

работатъ, трудиться, вкалывать как двужилый (Ог.) – ‘работя много напрегнато, без почивка’

работатъ, трудиться, вкалывать как зверь (Леб., Ог.) – ‘за човек, който работи напрегнато, с голям ентусиазъм’

работатъ, трудиться, вкалывать как как ишак (Леб., Ог.) – ‘за човек, който работи много, усърдно’

работатъ, трудиться, вкалывать как муравей (Леб.) – ‘за човек, който старателно изпълнява някаква работа’

работатъ, трудиться, вкалывать как пчела (Леб., Ог.) – ‘за човек, който работи много и прилежно

разжиреть, откормиться как кабан (Леб.) – ‘прекалено надебелял, за мъж’

разжиреть, откормиться как каплун (Леб.) – прост. неодобр. устар. ‘за много надебелял човек, обикновено мъж’

раскосматиться як цыганка (БСРНС) – неодобр. ‘за жена с разрошена коса’

ревнивый как мавр (Леб.) – ‘за много ревнив човек’

ревнивый как Отелло (Леб., Ог.) – ‘за много ревнив човек’

румяная, красивая как ягодка (Ог.) – ‘за момиче, млада жена’

румяный, краснощекий как яблоко (Леб., Ог.) – ‘за човек, който кипи от здраве’

рыжий как золото (Леб., Ог.) – ‘за рижава коса’

рычать как лев (БСРНС) – ‘за нечии силни и заплашителни викове, злобно ръмжене’

рычатъ как лев (Ог.) – ‘говоря злобно, сърдито, изразявам недоволство, негодувание’

рычатъ как пес (Ог.) – ‘говоря грубо, злобно, изразявам недоволство’

свиреп как уроненный лев (БСРНС) – ‘злобен, разярен’

свободный, вольный как ветер (Леб., Ог.) – обикновено за човек, който не е обременен със семейство или задължения

свободный, вольный как птица (Леб., Ог.) – за човек, който не е обвързан със задължения и отношения с други хора

свободный, вольный как сокол (Ог.) – ‘напълно свободен, необременен с нищо’

сердце как у орла (БСРНС) – одобрява за човек с открита натура, широка душа
бегать, мыкаться как собака (Ог.) – ‘бягам насам-натам в непрекъсната тревога и грижи’

серый как пепел (Леб.) – обикновено за лице на човек, което изглежда болнаво, безкръвно

сидеть как камень (Ог.) – ‘неподвижно’

сидеть как на привязи (Ог.) – ‘постоянно, неотлъчно’

сидеть как привязанный (Ог.) – ‘намирам се някъде, без да искам или мога да се махна или отдалеча от някого’

сидеть как пригвожденный (Ог.) – ‘не мога да мръдна от определено място’

сидеть как прикованный (Ог.) – ‘намирам се неотлъчно и продължително на едно място’

сидеть как пришитый (Ог.) – ‘намирам се неотлъчно на определено място, около някого’

сильный, мощный, могучий как лев (БСРНС) – книж. ‘за човек, надарен с необичайна физическа сила’

синий, голубой как василек (Леб., Ог.) – ‘за нечий ясни сини очи’

синий, голубой как небо (Леб., Ог.) – ‘за небесносини очи’

скитаться, бродяжничать как <бездомный>пес (Ог.) – презр. ‘нямат дом и пристан’

скулить как пес (Ог.), *как щенок* (Ог.) – ‘вия от физическа или морална болка’

следить за кем-то как лев (БСРНС) – ‘внимателно, зорко наблюдавам’

смел(ый) как орел (БСРНС) – ‘много смел човек’

смирный, незлобивый, покорный как теленок (Ог.) – ‘държа се много кротко безобидно и покорно’, за мъж (презрително.)

смотреть как орел (БСРНС) – ‘гледам геройски, дръзко, смело’

смотреть, глядеть как волк (Ог.) – ‘гледам недоверчиво, злобно’

смотреть, глядеть как зверь (Ог.) – ‘гледам със злоба, омраза някого’

смотреть как на подопытного кролика (Ог.) – ‘проявявам внимание към обекта на експеримент, като оставам равнодушен’

смотреть на кого-либо как кот на сало (Леб., Ог.) – неодобр. ‘отнасям се към нещо, възприемам го с възжелание, искам да го имам’

смотреть, глазеть как орел (Ог.) – ‘гледам бодро, гордо независимо’

смотреть, глядеть как змея (Ог.) – ‘ожесточено, упорито, с омраза’

смотреть, не отрывать глаз как замороженный (Леб., Ог.) – ‘гледам с голямо внимание, напълно погълнат от гледката’

смотреть, не отрывать глаз как зачарованный/очарованный (Леб., Ог.) – ‘гледам с голямо внимание, напълно погълнат от гледката’

смотреть, уставиться как бык на красное (Леб.) – неодобр. ‘гледам недружелюбно, враждебно, злобно’

смотреть, уставиться как филин (Леб., Ог.) – неодобр. ‘вторачвам се, гледам недоброжелателно’

смотреть, уставиться как вещь (Леб.) – ‘презрително, гледам като на своя собственост’

смотреть, уставиться как кролик на удава (Леб., Ог.) – ‘гледам със страх, обречено’

смотреть, уставиться как мышь на крупу (Леб.) – прост. Неодобр. ‘Недоволно и озадачено се вирам’

смотреть, уставиться как на диво (Ог.) – ‘с учудване, удивление’

смотреть, уставиться как на диковинку (Леб., Ог.) – ‘гледам с голямо любопитство, учудване, недоумение’

смотреть, уставиться как на покойника (Леб.) – ‘гледам със страх или състрадание’

смотреть, уставиться как на чудо (Леб.) – одобр. ‘Отнасям се към нещо или някого, възприемам с възторг и учудване’

смотреть, уставиться как привидение (Леб.) – ‘гледам със страх или учудване’

смотреть, уставиться как солдат на вошь (Леб.) - неодобр. ‘Прост. гледам с омраза, презрение’

смотреть, уставиться как сыч (Леб., Ог) – неодобр. ‘Гледам вторачено, недоброжелателно, без да откъсвам поглед’

смотреть, уставиться как удав (на кролика)(Леб., Ог) – неодобр. ‘Гледам с омраза, презрение или тъпо’

смуглый как цыган (Ог.) – за почернял от слънцето човек

смуцаться, робеть как <провинившийся> школьник, <провинившаяся> школьница (Леб.) – за възрастен човек, ‘много се смущавам’

сновать, ходить как челнок (Леб., Ог.) – за човек, който неуморно се движи назад-напред

спать как байбак (Ог.) – ‘спя безгрижно’

спать как барсук (Ог.) – ‘спя безгрижно’

спать как зарезанный (Леб., Ог.) – прост. ‘спя дълбоко, непробудно’

спать как медведь <в берлоге> (Леб., Ог.) – неодобр. за човек, който спи дълбоко

спать как мертвый (Леб., Ог.) – ‘Спя дълбоко, непробудно’
спать как убитый (Леб., Ог.) – за човек, който бързо заспива след тежка работа, път и др.

спать как младенец (Леб., Ог.) – за възрастен човек, ‘спя дълбоко, безметежно’

спать как праведник (Леб., Ог.) – шег. – за човек, ‘спя спокойно, безметежно’

спать как сурок (Леб., Ог.) – шег. за човек, който запива бързо и спи дълбоко, дълго

спать как суслик <в норе/норке> (Леб., Ог.) – шег. – за човек, ‘спя спокойно, безметежно на безопасно място’

спать как у Христа/у бога за пазухой (Леб., Ог.) – за човек, ‘спя спокойно, безметежно на безопасно място’

сражаться как лев (Леб., Ог.) - книж. Висок стил - за храбър, самоотвержен човек

сражаться, драться, бороться как лев (БСРНС) – за човек, който геройски, мъжествено

се сражава

сражаться, драться, бороться как лев (БСРНС) – за човек, който геройски, мъжествено се сражава

сторожить, охранять как <сторожевой, верный> пес (Леб., Ог.) – ‘ревностно, надежно пазя’

стоять (на вытяжку), вытянуться как солдат (Леб., Ог.) – за човек, който стои неподвижно, прав, с отпуснати ръце отстрани

стоять как американский наблюдатель (БСРНС) – за човек, който наблюдава пасивно и чака, без да се опитва да помогне

стоять как чурбан (Леб., Ог.) – ‘стоя неподвижно, вцепенен’

стоять, замереть как <громом/молнией> пораженный (Леб.) – ‘стоя на едно място, неподвижно, напълно вцепенен’

стоять, замереть как в столбняке (Леб., Ог.) – ‘стоя на едно място, неподвижно, вцепенен’, за човек

стоять, замереть как лотова жена (Леб.) – книж. за жена, ‘стоя на едно място, неподвижно, напълно вцепенена’

стоять, замереть как монумент (Леб.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, замереть как приросший к месту (Леб.) – за много уплашен, изумен човек, който стои на едно място

стоять, замереть как статуя (Леб., Ог.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, замереть как столб (Леб., Ог.) – ‘стоя на едно място, неподвижно, напълно вцепенен’

стоять, сидеть как бесчувственный (Леб.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, сидеть как истукан (Леб., Ог.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, сидеть как идол (Леб., Ог.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, сидеть как каменный (Леб., Ог.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’

стоять, сидеть как неживой (Леб.) – ‘стоя неподвижно, безучастно (за човек), без да се движа (за жива природа)’

стоять, сидеть как оглушенный (Леб.) – ‘стоя неподвижно, безучастно’, за човек в състояние на недоумение

стоять, сидеть как пень (Леб., Ог.) – прост. ‘стоя неподвижно, безучастно’

страшная, некрасивая как ведьма (Ог., Леб.) – неодобр. За много грозна, неподдържана жена

страшный как черт (Ог.) – ‘много грозен на външен вид’

стройная кая девочка (Леб.) – за много слабо момиче, жена

стройный, статный как тополь (Ог., Леб.) – одобр. за строен човек, обикновено мъж

стройный, тонкий как лозинка (Леб., Ог.) – одобр. ‘обикновено за момиче, младеж със стройна фигура’

съедать, поедать, пожирать, поглощать как саранча (Леб., Ог.) – презр. обикновено за голям брой хора, които унищожават бързо много храна

толстая как квашня (Леб.) – просторечно, презрит. За дебела, безформена жена

толстый, жирный как бочка (Ог.) – неодобр. За много дебел човек

толстый, жирный, растолстеть, разжиреть как боров (Леб.) – просторечно, презрит. За много дебел мъж

толстый, жирный, растолстеть, разжиреть как свинья (Леб.) – просторечно, презрит. За много дебел мъж

толстый, жирный, упитанный как поросенок (Ог.) – за човек, обикновено за дете, юноша (неодобр.) ‘много дебел’

тонкая <в талии> как оса (Леб., Ог.) – одобр. За много тънка женска талия

тонкий как глист, глиста (Леб.) – презр. За много слаб и висок човек

тонкий как тростинка, тростиночка (Ог., Леб.) – одобр. обикновено за млад, гъвкав и строен човек

тонкий как хлыст (Леб.) – обикновено за гъвкав млад човек

тонкий, стройный как былинка (Леб.) – за много слаб човек, по-често момиче или дете

тонкий, стройный как девочка (Леб.) – за много слабо момиче, жена

тонкий, стройный как кедр <ливанский> (Леб., Ог.) – одобр. За строен човек, обикновено мъж

топтать как конь, бегать, ходить как конь (Ог.) – ‘шумно, тежко’
ходить, двигаться как корова на льду (Леб., Ог.) – ‘вървя неуверено, неустойчиво’, за човек

торговаться как жид (БСРНС, Ог.) – неодобр. ‘Много се пазаря’

торговаться как цыган (Ог.) – неодобр. ‘много се пазаря’

тощий как хвощ (Леб.) – неодобр. Ирон. Обикновено за много слаб мъж

трезвый как огурчик (Ог.) – ‘напълно, абсолютно трезвен’

трезвый как стеклышко (Леб., Ог.) – ‘напълно, абсолютно трезвен’

труситься над деньгами как жид (БСРНС) – за алчен човек

трусливый, пугливый, робкий как баба (Леб.) - презр. За страхлив мъж

трусливый, пугливый, робкий как заяц (Леб., Ог.) - презр. За страхлив човек

трусливый, пугливый, робкий как маленький (Леб.) - презр. За много страхлив възрастен човек

тупой как <сибирский> валенок (Леб., Ог.) – просторечно, презр. за много глупав човек

тупой как дуб (Ог.) – за много глупав мъж

убить, застрелить как собаку (Леб., Ог.) – просторечно, презр. ‘безжалостно убивам някого’

Умирать, гибнуть,дохнуть как собака, как пес (Леб., Ог.) – просторечно, презр. За самотен, бездомен, беден човек; позорна смърт

умный как бес (Леб., Ог.) – за много умен, зъл и язвителен човек

умный как бревно (Словарь разговорных выражений) – ‘много глупав човек’

умный как валенок (Словарь разговорных выражений) – ‘много глупав човек’

умный как веник (Словарь разговорных выражений) – ‘много глупав човек’

умный как вутка (утка) (Словарь разговорных выражений) – ‘много глупав човек’

умный как дьявол (Леб., Ог.) – за много умен, проникателен, но коварен човек

усталый, устать, измучаться как собака (Леб., Ог.) – просторечно, неодобр. За много изморен, измъчен човек

хитер как <старый> жид (БСРНС) – неодобр., ирон, шег. за много хитър, ловък, предприемчив човек

хитрый как змея, змий (Леб., Ог.) – ‘много хитър’

хитрый как лиса/лисица (Леб., Ог.) – ‘много хитър, пройдоха’

хитрый как муха (Леб.) – за много хитър и внимателен човек

хитрый как сто китайцев (БСРНС) – ирон или шег. За хитър и ловък човек

хитрый, коварный как змей (змея) (Ог.) – за човек, ‘много хитър, коварен’

хитрый, лукавый как бес (Ог.) – ‘много хитър, коварен’

ходить за кем-то как собака (Ог.) – ‘следвам някого по петите’

ходить как лебедь (Леб., Ог.) – за жена, която стъпва плавно и горделиво; за лодка и кораб – плавно, безшумно

ходить как нава (Леб., Ог.) – нар.-поет. ‘величествено, с достойнство, грациозно, плавно’

ходить, бегать, всюду следовать как собака (Ог.) – Презр. ‘неприкаяно, в самота’

ходить, бродить как бездомный пес/бездомная собака (Леб.) – ‘без да забелязвам нищо, потънал в своите мисли’

ходить, бродить как безумный (Леб.) – за човек, който действа безотговорно от вълнение, страх или др.

ходить, бродить как вареный (Леб., Ог.) – неодобр. За човек, измъчен от безсъние или горещина

ходить, бродить как неживой (Леб.) – за човек, който се движи много бавно и вяло

ходить, бродить как неприкаянный (Леб., Ог.) – за човек, безцелно ходи назад-напред, без да си намира място

ходить, бродить как привязанный (Леб., Ог.) – ‘следвам неотлъчно някого по петите’

ходить, бродить как пришитый (Леб.) – ‘следвам неотлъчно някого по петите’

ходить за кем-то как нитка за иголкой (Леб., Ог.) – за хора, които са неразлъчни, тясно свързани един с друг

ходить, бродить как тень (Леб., Ог.) – за човек, който натрапчиво следва някого

ходить, бродить как угорелый (Леб.) – ‘мързеливо, без да бързам’

ходить, бродить как хвост/хвостик (Леб., Ог.) - да следваш неотлъчно някого по петите

ходить, ступать как слон (Ог., Леб.) – ‘тежко, шумно’

ходить, шагать как аист (Ог., Леб.) – ‘бавно, като високо вдигам крака’

ходить, шагать как верблюд (Ог.) – ‘стъпвам нашироко с дългите си крака’, за човек

ходить, шагать как гусь (Леб.) – ‘ходя бавно, като си придавам важен вид’

ходить, шагать как журавль (Леб., Ог.) – ‘ходя, като широко поставям дългите си крака’

ходить, шагать как на ходулях (Леб., Ог.) – стъпвам широко, с дълги крака или без да свивам колената

ходить, шагать как цапля (Ог.) – ‘стъпвам нашироко с дългите си крака’, за човек

храбрый как лев (Леб., Ог.) – ‘много храбър’

храбрый, отважный, бесстрашный, решительный как лев (БСРНС) – ‘много храбър, решителен’

худой, тощий как <драная> кошка (Леб., Ог.) – за много слаба, жалка, опърпана жена

худой, тощий как <драная>кошка (Леб., Ог.) - презр. За много слаба, жалка, опърпана жена

худой, тощий как кощей (Леб., Ог.) – прост. неодобр. За много слаб, изтощен човек, обикновено мъж

худой, тощий как мешок с костями (Ог.) – ‘много слаб’, за човек

худой, тощий как палка (Ог.) – ‘много слаб’, за човек

худой, тощий как спичка (Леб., Ог.) - неодобр. за много слаб, изтощен човек

худой, тощий, сухой, высохший как <живые> мощи (Леб., Ог.) – неодобр. За много слаб, изтощен стар човек

худой, тощий, сухой, высохший как вобла (Леб., Ог.) – прост. Пренебр. За много слаб човек

худой, тощий, сухой, высохший как мумия (Леб., Ог.) – книж. неодобр. За неестествено слаб, набръчкан човек (болен или стар)

худой, тощій, сухой, высохший как скелет (Леб.) - неодобр. За много слаб, крайно изтощен човек

худой, тощій, сухой, высохший как щепка (Леб.) - неодобр. За много слаб, изтощен човек

цвести как <майская> роза (Леб.) – одобр. ‘Да бъда, ставам все по-привлекателна’ – за момиче, млада жена

цвести как маков цвет (Леб.) – одобр. ‘ставам все по-привлекателен’

черный как араб (Ог.) – просторечно, за човек с тъмен тен

черный как арап (Леб., Ог.) – просторечно, за човек с тъмен тен

черный как вакса (Леб., Ог.) – за нещо много черно

черный как вар (Леб., Ог.) – за нещо много черно

черный как ворон (Леб., Ог.) – за смугъл мъж с тъмна коса

черный как вороново крыло (Леб.) – за много черна, блестяща коса

черный как галка (Леб., Ог.) – обикновено за смугла жена с тъмна коса

черный как галчонок (Леб., Ог.) – за смугло дете с тъмна коса

черный как головня, головешка (Леб., Ог.) – за смугъл човек; за болнав и изтощен човек

черный как грач (Леб., Ог.) – обикновено за смугъл човек с тъмна коса

черный как деготь (Леб., Ог.) – за гъста тъмна течност, нещо много черно, подобно на катран

черный как жук (Леб., Ог.) – обикновено за смугъл човек с тъмна коса

черный как земля (Леб., Ог.) – неодобр. За некачествен ръжен хляб – ‘много черен’

черный как негр (Леб., Ог.) – За човек с тъмен тен

черный как нефть (Леб.) - обикновено за тъмна гъста течност

черный как сажки (Леб., Ог.) – ‘много черно и мръсно’

черный как сапог (Леб., Ог.) – прост. обикновено за смугъл човек с тъмна коса

черный как сапожное голенище (Леб., Ог.) – за лице, чиято с тъмна кожа по рождение или потъмняла от слънцето или мръсотия

черный как смоль, как смола (Леб., Ог.) – за много черна коса

черный как трубочист (Леб.) – неодобр. За човек, чиито кажа и дрехи са много изцапани

черный как уголь (Леб., Ог.) – за много черна коса; за цветна на лицето на много загорял човек

черный как чернила (Леб.) – за тъмна течност

черный как черт (Леб., Ог.) – за човек, много черен

черный как эфиоп (Леб., Ог.) – За човек с тъмен тен

черный, почернеть как цыган/цыганка, цыганенок (Леб., Ог.) – за смугъл човек с тъмна коса

чистый, невинный, безгрешный как ангел/ангелочек (Ог., Леб.) – книж. за човек, който е безупречен от морална гледна точка

чистый, непорочный, невинный как голубь/голубка (Ог., Леб.) – книж. Вис. Или ирон. – н‘много невинен, висша степен’

чистый, прозрачный и т.п. как слеза. (Леб.) - Одобр. За прозрачна течност, предимно вода

чистый, прозрачный и т.п. как стекло/стёклышко. (Леб.) - Одобр. За много чиста течност, предимно вода или твърдо прозрачно вещество

чистый, прозрачный и т.п.: как кристалл (Леб.) – Одобр. За много чиста вода.

чувствовать себя как бивуаках (Леб.) – устар. за човек, който живее неблагоустроено, нестабилно

чувствовать себя как в (темном) лесу (Леб., Ог.) – ‘чувствам се безпомощно в сложна ситуация’

чувствовать себя как в тюрьме (Леб., Ог.) – ‘чувствам се самотно и изолирано’

чувствовать себя как вулкани (Леб., Ог.) – за хора, които живеят с усещане за опасност, неприятности

чувствовать себя как дома (Леб., Ог.) – ‘чувствам се свободно, непринудено’

чувствовать себя как за каменной стеной (Леб., Ог.) – за усещане на увереност, стабилно, благодарение на нечия закрила, материална подкрепа и др.

чувствовать себя как на <горячих> углях (Леб., Ог.) – за човек, който е в състояние на безпокойство, вълнение

чувствовать себя как на вокзале (Леб.) – неодобр. За човек, който живее неблагоприятно, нестабилно

чувствовать себя как на гвоздях (Леб., Ог.) – за човек, който е в състояние на безпокойство, вълнение

чувствовать себя как на иголках (Леб., Ог.) – за човек, който е в състояние на безпокойство, вълнение

чувствовать себя как на курорте (Леб.) – одобр. ‘Чувствам се комфортно, сит’

чувствовать себя как на пороховой бочке (Леб., Ог.) – за хора, които живеят с усещане за опасност, неприятности

чувствовать себя как на постоялом дворе (Леб.) – за човек, който живее някъде временно, в очакване да го изгонят

чувствовать себя как рыба в воде (Леб, Ог.) - чувствам се свободно, непринудено; за човек, който е компетентен по някакъв въпрос

чувствовать себя как у тещи на блинах/в гостях (Леб., Ог.) – за мъж, който се чувства непринудено, комфортно

чувствовать себя как у Христа за пазухой (Леб., Ог.) – одобр. за човек, който живее в пълна безопасност; безгрижно, в охолство

чувствовать себя, волноваться как на экзамене (Леб., Ог.) – за човек, който се страхува да не открие свое незнание, да покаже некомпетентност, които не отговарят на определени критерии

чують как собака, нюх, чутье как у <охотничьей> собаки (Леб., Ог.) – одобр. за човек с добро обоняние; ирон. за човек, който пречувства събития и може да ги обърне в своя полза

2.2. Корпусен материал – РНК:

белый как гипс

белый как пена

бить как цыган в бубен

биться как лев

бледный как слонобая кость.

бродить как пьяный

бросаться как орел

бросаться, метаться как лев

буянить как пьяный матрос

быстрый как ветер

быстрый как молния,

быстрый как орел

быстрый как птица

величественный как лев

веселенько лыбиться как пьяный

вести себя как пьяный

взмолиться как турок неверный

вольный как тигр, как лев

выводком идти как цыгане

выйти как пьяный

выругаться отвратительно как пьяный портовик

высокий как башня

высокий как дом, телеграфный столб, высокий как фок-мачта

высокий как небо

высокий как скалы

высокий как тополь

высокий как храм (катедраля)

высокомерный как отвергнутый еврей
выть, визжать как собака
глупая как курица
глупый как дитя малое
говорить, причитывать, бормотать, хрипло произнести как пьяный
голубой как бирюза
голубой как ветер
голубой как вода
голубой как море
голубой как у мертвеца
гордый как лев
гордый как орел
гордый как отвергнутый еврей
городить ахинею как пьяный школьник
грубить как цыган
грубый как пьяный сапожник
грязная как арапка
грязнить как цыган
двигаться как пьяный
действовать как лев, держа се като лъв, вести себя как лев
добрый как ребенок, как котенок
дрожать как собака
ездить туда-сюда как цыгане, как цыгане приезжие
желтоватый как слоновая кость
желтый как дыня

желтый как золото
желтый как свечка
желтый как солома
желтый как сыр
желтый как тухлое яйцо
желтый как янтарь
жить как затравленный зверь
жить как кукушка
жить как лев
жрать один как собака
загорелая как гречанка
загорелый как цыган
заключить как орла (в тесну яскиню)
занятой как негр
зарабатывать на жизнь танцами как цыгане
защищаться как лев
зеленый как газон
зеленый как лук
зеленый как лягушка
зеленый как малахит
зеленый как морская вода
зеленый как огурец
зеленый как полуденное море
зеленый как трава
злой как комар

злой как сатана
зорький как орел
изворотливый как грек
ковылять как пьяный
кочевать как цыгане
красива като звезда
красивая как Авва Гарднер
красивая как Грейс Келли
красивая как Софи Лорен
красивая как луна
красивый как ангел Божий
красивый как Бандэрас
красивый как Брэд Питт
красивый как грек
красивый как киноактер
красивый как молодой бог
красивый как Саша Ширвиндт
красивый как сказка
красивый как сокол
красивый как Спартак
красивый как черт, красивый как дьявол
красивый как утро
красивыйкак эльфийский король
красный как догасающие угли
красный как пожар

красный как рубин
крепкий как лев
крошечный как карлик
кружить как орел
крупный как орел
кучерявый как цыган
кучерявый, курчанный, белозубый как негр
лежать один как собака
лежать, спать, дышать как собака
летать, кружить, парить как орел
лохматый как цыган
любить как Ахматову
любить как Божие Солнце
любить как жену
любить как Иисус Христос
любить как любовницу
любить как Пастернака
любить как Пушкина
любить как себя
любить как собака
любить как ученики Христовы
маленький как гном
маленький, крошечный как ребенок
медленно как во сне
мелкий как бисер, низкий как баржа

мелкий как зола
мелкий как крупа
мелкий как мука
мелкий как муха
мелкий как пепел
мелкий как песок
мелкий как порошок
мелкий как пудра
мелкий как пух
мелкий как пшено, просо
мелкий как пыль, пылинка
мелкий как соль
метаться как лев
могущий как орел
мудрая как Царица Савская
мудрый как змей
мудрый как старец
мудрый как черепаха
мыслить о свирепствах как лев
мычать как пьяный факельщик
набрасываться как лев
надутый как петух
налетать как орел
нападать как лев
нападать как орел

напиваться как зонтик
нахваливать как цыган лошадь
не работать как цыган
некрасивый как <смертный> грех
некрасивый как вялая трава
некрасивый как обезьяна
некрасивый как старик
ненавидеть как евреев
ненавидеть как фашистов
ненавидеть как школу
неприкаянный как турок
нестись как лев
носатый как еврей
носить как орел
обмараться как арап
оглянуться как пьяный
одинокий как собака
окоченеть как собака
парить как орел
пахать как негр
перебираться как цыгане
петь романсы как цыгане
пить как зверь
пить как мужик
пить как мужчина с женщиной

пить как самый завалящий мужик

пить как свинья

плакать горестно и надрывно как пьяный растерзанный мужик

плясать как пьяный швед

побить как турок

повесить как негра

поднять голову как орел

ползти медленно как гусеница

положить морду на лапы как собака

поселиться всемогущим как цыгане

презирать как негров

прекрасная как (античная) статуя

прекрасная как англичанка

прекрасная как богиня

прекрасная как Венера

прекрасная как звезда

прекрасная как лесная нимфа

прекрасная как Мария-Антуанетта

прекрасная как роза

прекрасная как фарфоровая статуэтка

прекрасная как цветок

прекрасная как юная Людмила Зыкина

прекрасный как (сказочный) принц

прекрасный как солнце

прекрасный как сон (как во сне)

прекрасный как юный Гераклес
прелестная как китаянка со старинной вазы.
пристать к кому-то как пьяный к тыну
прощупывать и так и этак как цыган, торгующий лошады
прыгать как лев
пьяный как винный погреб
пьяный как дикий хмель
пьяный как контуженый
пьяный как мертвый
пьяный как олух
пьяный как самый горький пьяница
пьяный как сукин сын
пьяный как штопор
пьяный как безумный
пьяный как бешеный бык
пьяный как вино
пьяный как дикарь
пьяный как корабельщик
пьяный как кошмар незнакомого мира
пьяный как Млечный путь
пьяный как молодой хлеб
пьяный как ночь
пьяный как огонь
пьяный как павиан
пьяный как швед

работать, вкалывать как негр на плантации

разговаривать как пьяный конюх

распростреть крылья как орел

расстреливать как негра

реветь как лев

ревнивый как собака

ревнивый как турок

ревнивый как французский романтик

ревнивый как черт, как сатана

ругать как пьяный дворник

ругаться как пьяный бандит

свирепствовать как лев

свободный как лев

свободный как орел (в небе)

серый как ворона

серый как земля

серый как камень

серый как мертвец

серый как мышь

серый как небо

серый как пыль

серый как смерть

серый как сталь

серый как тень

сидеть как турок на траве

сидеть, поджав ноги, как турок

сильный как лев

сильный как орел

синий как баклажан

синий как труп

синий, голубой как сапфир

скитаться как цыгане без родины, без документов

скулить как побитая собака

смелый как орел

смуглый как турок

спокойный как турок

спорить как цыган,

спотыкаться, валяться как пьяный

спуститься как пьяный

сражаться как орел

ссориться, грызться, сцепиться как кошка с собакой

страшная как чума

страшный как атомная война

страшный как бес

страшный как смерть

стремиться на защиту как лев

стройная как барышня, королева, балерина, богиня, нимфа, Венера

стройная как гречанка

стройная как девушка

стройный как драгоценная ваза, статуя, башня Давыдова

стройный как кипарис, березка, маслина, палма, чинара, стебелек

стройный как паж

стройный как призрак

стройный как сосна

стройный как юноша-подросток

стройный как юный лейтенант

темнокожая как турчанка

темный, смуглый как негр

толстые как палец (артерии)

тонкие как чулки (сопозжки)

тонкий как бумага, как пергамент

тонкий как лезвие ножа

тонкий как игла

торговать как испанцы с индейцами.

трезвый как вода

трезвый как выпускник начальной школы

трезвый как лед

трезвый как механик, создающий машин

трезвый как младенец

трезвый как молодая монашка,

трезвый как мыло

трезвый как наемный убийца

трезвый как папа римский

трезвый как святая ладанка

трезвый как стелька

тупой как овца

увидеть, обозревать добычу, упереться глазами, озираться вокруг себя как орел

украсть как цыгане крадут ребенка

умный как лошадь

умный как собака

умный как философ

умный как Шерлок Холмс

уродливый как мартышка

уродливый как черт

усатый как турок

устремляться как лев

хитроумен как Одиссей

хитроумный как грек

хитрый как бестия

хитрый как дьявол

хитрый как шакал

хитрый как истый азиатец

хитрый как сатана

хитрый как Штирлиц

ходить (грязный) как арап

худой как палец

хулиганить как пьяный фельдфебель

черноволосый как цыган

черномазый как цыган

черноока като циганка

черный как дно котла

черный как нефть

черный как турок

шагать как пьяный

щелкать зубами как собака